

Aleksandra Teresė VELIČKIENĖ

LOTYNŲ KALBA

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETAS

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETAS

Aleksandra Teresė Veličkienė

LOTYNŲ KALBA

Vadovėlis teisininkams

Trečioji pataisyta ir papildyta laida

Vilnius 2010

UDK 807.1(075.5):34
Ve93

2005 m. spalio 14 d. Nr. 05-260
Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerijos Aukštųjų mokyklų bendrųjų vadovėlių leidybos komisijos rekomenduota

R e c e n z a v o Vilniaus universiteto Filologijos fakulteto Klasikinės filologijos katedros prof. habil. dr. **Henrikas Zabulis** bei šios katedros asistentė **Irena Štikonaitė**

Mykolo Romerio universiteto mokslinių-mokomųjų leidinių aprobavimo spaudai komisija 2010 m. rugsėjo 14 d. posėdyje (protokolas Nr. 2L-1) vadovėlį patvirtino spausdinti

Visos leidinio leidybos teisės saugomos. Šis leidinys arba kuri nors jo dalis negali būti dauginami, taisomi ar kitu būdu platinami be leidėjo sutikimo.

ISBN 978-9955-19-194-0

© Mykolo Romerio universitetas, 2010
© Aleksandra Teresė Veličkienė, 2010

TURINYS

PRATARMĖ 6

I. LOTYNŲ KALBOS GRAMATIKOS ELEMENTAI 8
1. Lotynų kalbos istorija 8
2. Fonetika 11
2.1. Lotynų kalbos raidynas 11
2.2. Kirčiavimo taisyklės 12
3. Morfologija 14
3.1. Linksniuojamos kalbos dalys ir jų žodyniškas pateikimas 14
3.2. Daiktavardis (*substantīvum*) 14
3.3. Būdvardis. Savybiniai įvardžiai. Dalyviai. Kelintiniai skaitvardžiai 16
3.4. Linksnių galūnių sistema 18
3.5. Linksniavimo pavyzdžiai 20
3.5.1. I–II linksniuotės (daiktavardžiai, būdvardžiai, dalyviai, kelintiniai skaitvardžiai, savybiniai įvardžiai) 20
3.5.2. III linksniuotė (priebalsinis ir balsinis kamienai) daiktavardžiai 21
3.5.3. III linksniuotė (priebalsinis ir balsinis kamienai) būdvardžiai, esamojo laiko dalyviai 22
3.5.4. IV ir V daiktavardžių linksniuotės 22
3.6. Daiktavardžių ir kitų linksniuojamų kalbos dalių derinimas 23
3.7. Žodžių daryba 23
3.8. Būdvardžių ir prieveiksmių laipsniavimo sistema 26
3.9. Įvardis (*pronōmen*) 27
3.9.1. Asmeniniai ir sangrąžinis įvardžiai 28
3.9.2. Savybiniai įvardžiai 28
3.9.3. Parodomieji įvardžiai 29
3.9.4. Klausiamieji ir santykiniai įvardžiai 30
3.9.5. Įvardiniai būdvardžiai 30
3.9.6. Neapibrėžiamieji įvardžiai 30
3.9.7. Neigiamieji neapibrėžiamieji įvardžiai 31
3.10. Skaitvardis (*numerāle*) 31
3.11. Skaitvardžių linksniavimo ir vartojimo ypatybės 33
3.12. Pagrindiniai prielinksniai 34

3.13. Veiksmažodis (*verbum*)..... 35
3.14. Veiksmažodžių žodyniškas pateikimas..... 37
3.15. Taisyklingų veiksmažodžių asmenavimo sistema..... 38
3.16. Infekto sistemos laikai..... 39
3.17. Perfekto sistemos (actīvum) laikai..... 40
3.18. Perfekto sistemos (passīvum)laikai..... 41
3.19. Asmenavimo pavyzdžiai..... 42
3.19.1. Indicatīvus (actīvum ir passīvum)..... 42
3.19.2. Coniunctīvus (actīvum ir passīvum)..... 44
3.19.3. Imperatīvus..... 45
3.20. Dalyvių sudarymas..... 46
3.20.1. Participium..... 47
3.20.2. Aprašomasis asmenavimas..... 47
3.21. Veiksmažodis *esse*..... 48
3.21.1. Veiksmažodžio *esse* kompozitai..... 48
3.21.2. Veiksmažodžio *esse* su priešdėliais vartojimo pavyzdžiai..... 49
3.22. Bendratys..... 50
3.22.1. Infinitīvus..... 51
3.23. Deponentiniai ir pusiau deponentiniai veiksmažodžiai..... 52
3.24. Netaisyklingai asmenuojami veiksmažodžiai..... 52
3.25. Terminų sudarymo iš veiksmažodžio kamienų pavyzdžiai..... 54
4. Sintaksė..... 59
4.1. Kai kurių linksnių sintaksė..... 59
4.2. Gerundium. Jo vartojimo ir linksniavimo pavyzdžiai..... 59
4.3. Sintaksinės konstrukcijos..... 60
4.3.1. Ablatīvus absolūtus..... 60
4.3.2. Accusatīvus cum infinitīvo..... 60
4.3.3. Nominatīvus cum infinitīvo..... 61
4.4. Konjunktyvo vartojimas..... 61
4.4.1. Pagrindiniuose sakiniuose..... 61
4.4.2. Šalutiniuose sakiniuose..... 61
4.4.3. Consecutio temporum..... 62
4.4.4. Sąlygos sakiniai..... 63
5. Pratimai..... 64
6. Tekstai gramatikos temoms..... 70
7. Sintaksinių konstrukcijų ir konjunktyvo vartojimo pavyzdžiai..... 76
8. Teisės šaltiniai..... 79
8.1. Res..... 79

8.2. De pupillis..... 79
8.3. Societas..... 80
8.4. De bellis civilibus..... 81
8.5. De iure personārum..... 81
8.6. XII tabulārum fragmenta..... 82
8.7. Ex lege XII tabulārum..... 83
8.8. De capitis deminutiōne..... 84
8.9. M. Tullii Cicerōnis accusatiōnis in C. Verren LXVIII, LXIX... 84
8.10. De furtis..... 86
8.11. De curatoribus..... 86
8.12. De tutēlis..... 87
8.13. Gai Institutiōnes I 55-107..... 88
8.14. Šaltinių tekstų komentarai..... 96

II. ROMĖNŲ TEISĖS TERMINAI..... 101

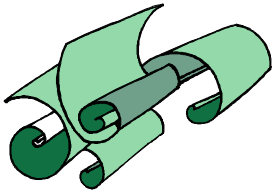
III. APIBRĖŽIMAI (DEFINICIJOS)..... 188
Cituojamų apibrėžimų autoriai..... 200

IV. FRAZEOLOGIJA..... 203

V. LOTYNŲ–LIETUVIŲ KALBŲ ŽODYNĖLIS..... 215

VI. LIETUVIŲ–LOTYNŲ KALBŲ ŽODYNĖLIS..... 260
VII. PRIEDAI..... 274
1. Studentų himnas *Gaudeāmus*..... 274
2. Romėnų teisės struktūra..... 277
3. Pagrindinės Romos istorijos datos..... 278

LITERATŪRA..... 279

PRATARMĖ

is vadovėlis skiriamas teisės ir kitų socialinių mokslų studentams. Lietuvos aukštosiose mokyklose Teisės fakultetuose lotynų kalbai skiriama nedaug valandų, tad gramatikos dalykai vadovėlyje dėstomi glaustai, pateikiama linksniavimo, asmenavimo bei laipsniavimo schemų. *Terminų* žodynėlyje visi terminai aiškinami konkrečiomis realijomis. *Apibrėžimų* skyrelyje pateikiama juridinių formuluočių su lotyniškojo termino kontekstu, jos verčiamos į lietuvių kalbą, tad tampa lotynų kalbos studijų dalimi. *Terminuose* yra lotyniško žodžio pagrindinės formos (jeigu terminas sudarytas iš dviejų žodžių – pirmojo žodžio pagrindinės formos), padedančios suvokti galimą terminų komponavimą į junginius. Teisės termino, pvz., ***dies*** aiškinamajame tekste yra šio daiktavardžio derinimo su būdvardžiais pavyzdžių (***dies veniens, dies fasti*** ir t. t.). Čia galima rasti ir vienašaknių žodžių pavyzdžių (***caelebs – caelibātus, heres – hereditas, honor – honorarium***), prielinksnių vartojimo atvejų (***in rem, per sacramentum***), linksnių sintaksės įvairovės (***quaestor pro praetōre, praefectus praetorio***), žodžių samplaikų (***reus credendi, dictātor comitiōrum habendōrum causā***). Terminų aiškinimo tekste lotyniški žodžiai ir samplaikos išskiriami specialiu šriftu, tad dėmesys koncentruojamas į lotynų kalbos, o ne romėnų teisės – atskiros disciplinos – faktus, nors galėtų papildyti bei patikslinti ir šios disciplinos žinias. Jei žodis įvardija grupinę sąvoką, pvz. ***publicāni***, tada skliausteliuose duodamos vienaskaitos vardininko ir kilmininko galūnės.

Apibrėžimai yra sudaryti pagal pagrindinį žodį, kurio gramatinės formos pateikiamos ne greta jo, o *Žodynėlyje.* Čia studentai ras autentiškų Romos juristų formuluočių su šaltinio nuoroda. Nors apibrėžimai verčiami į lietuvių kalbą, tačiau studentams lieka galimybė patiems padaryti pažodinį vertimą, išsiaiškinus žodžių gramatines formas. Čia gausu įvairių sintaksinių konstrukcijų, gerundijaus bei gerundyvo vartojimo pavyzdžių (žr. ***Conventio, Cogitatio, Bonus, Dubius, Errāre*** ir t. t.).

Skyrelis *Frazeologija* turėtų padėti studentui – būsimajam politikui, Seimo nariui ar net prezidentui, išmokti sąmoningai vartoti tokius frazeologizmus, kaip ***aliud pro alio; alibi; dura lex, sed lex; fiat iustitia pereat mundus; multos timēre debet, quem multi timent*** ir t. t., be to, ir iš čia galima pasirinkti pavyzdžių gramatinei medžiagai pailiustruoti (***alibi*** – prieveiksmis, ***actōre non probante reus absolvitur – Abl. absolūtus*** ir kt.).

Tekstuose parinkta romėnų teisės šaltinių fragmentų, nepamirštant ir archaine lotynų kalba sukurtų *Dvylikos lentelių įstatymų* (*Žodynėlyje* archai-

nės formos lyginamos su klasikinėmis). *Penktosios Cicerono kalbos prieš Verį* bei kitų teisės šaltinių fragmentai komentuojami ir skiriami savarankiškam studentų darbui; tai studentus turėtų skatinti domėtis Antikos teisėjų iškalba, o kai ką – gal ir studijuoti romėnų teisės palikimą originalo kalba.

Dažname *Pratimų* uždavinyje reikalaujama surasti skyriuose *Terminai, Apibrėžimai* ir *Frazeologija* vienus ar kitus morfologijos arba sintaksės dalykus: tai turi padėti geriau perprasti lotynų kalbos specifiką. Dažna ir kita užduotis – atskirti teisingai ir neteisingai sudarytas gramatines formas (tas veiksmažodžio kamienas, bet ne ta priesaga, ta galūnė, bet ne tas kamienas ir t. t.). Studentams teisininkams ypač svarbu intensyviai ieškoti teisingo varianto, išmokti sisteminti ir pritaikyti savo įgytas žinias. Tokie pratimai-testai jokiu būdu neįtvirtina atmintyje neteisingo varianto, o, atvirkščiai, verčia sukaupti dėmesį, lavina loginį mąstymą.

Žinoma, lotynų kalbos žinios pravers ne tik romėnų teisės studijoms. Jos bus naudingos susipažįstant su daugybės Europos teisininkų-romėnų teisės specialistų darbais, taip pat ir su Lietuvos teisės dokumentais, parašytais lotynų kalba.

Įrašas iš Sagunto, II a., skirtas konsului Publijui Scipionui.
Publio Scipioni consuli imperatori ob restitutam Saguntum ex Senatus consulto bello Punico secundo.

I. LOTYNŲ KALBOS GRAMATIKOS ELEMENTAI

1. LOTYNŲ KALBOS ISTORIJA

otynų kalba iš pradžių tebuvo Apeninų pusiasalio Lacijaus (*Latium*) srities gyventojų kalba *lingua Latīna*. Lotynai (*Latīni*) gyveno netoli Tiberio upės, o jų kaimynai buvo etruskai, sabinai, samnitai ir kitos nedidelės tautelės. Jeigu patikėtume legenda, būtent į Lacijų iš graikų sugriautos Trojos atvyko Veneros ir Anchiso sūnus Enėjas, kurio tolimas palikuonis Romulas 753 m. pr. Kr. kairiajame Tiberio krante įkūrė Romą ir tapo jos pirmuoju karaliumi (*rex*). Ant septynių kalvų įsikūrusi Roma iš pradžių buvo tartum Lacijaus sostinė, atsiradusi susivienijus genčių gyvenvietėms Tiberio žemupyje. Iki III a. pr. Kr. vidurio ekspansinės politikos dėka Roma užvaldė visą Italiją, o II–I a. pr. Kr. praktiškai tapo didžiulės valstybės sostine. 753–510 m. pr. Kr. vadinami **Karališkuoju** laikotarpiu, 510–30 m. pr. Kr. – **Respublika**, 30 m. pr. Kr. – 476 m. – **Imperija**.

Lotynų kalbos istorija taip pat skiriama į tris periodus.

Archaiškasis (VI–II a. pr. Kr.) reprezentuojamas sakraliniais bei antkapiniais įrašais bei *Dvylikos lentelių* įstatymais (*Leges duodecim tabulārum*), kurie varinėse, o gal ir molinėse, lentelėse buvo surašyti 450–449 m. pr. Kr. ir pastatyti Romos aikštėje – Forume, kad su jais galėtų susipažinti ne tik patricijai, bet ir plebėjai. Tačiau pačių tų lentelių pamatyti negalime jokiame muziejuje ne tik mes, o ir patys romėnai jau nuo IV a. pr. Kr. Tų įstatymų tekstai yra išlikę todėl, kad juos buvo užrašę vėlesni autoriai: netgi iki Cicerono laikų (I a. pr. Kr.) mokyklose vaikai juos mokėsi atmintinai. Tiesa, negalime būti tikri, jog būtent tokie įstatymai buvę 1-oje, 3-oje ar kitoje lentelėje, nes jų turinys yra restauruotas, surinktas iš įvairių vėlesnių šaltinių. Net būta nuomonių, kad tos *Dvylika lentelių* esanti klastotė, vėlesnis teisės kūrinys. Tačiau jų kalba yra archaiška ir labiau tinka V a. pr. Kr. viduriui, o ne vėlesniems laikams. Nors mokslininkai pastebi, jog ne tik *Dvylikos lentelių*, bet ir sakralinių („karališkųjų“) įstatymų, salijų bei arvalų brolių himnų tekstai mūsų laikus pasiekė jau praktiškai modernizuoti, kai kada net iškreiptu pavidalu. Jų palyginimas su vėlesnės lotynų kalbos pavyzdžiais liudija, kad V–III a. pr. Kr. keitėsi vidurinių bei galinių skiemenų

balsiai, pvz., *o* perėjo į *u*: FILIOS–FILIUS, dvibalsis *ei* virto *i*: CEIVIS–CIVIS, SIBEI–SIBI, monoftongizavosi dvibalsis *ai*: FORTUNAI–FORTUNAE, *ou* virto *ū*: LOUCOM–LUCUM, *oi* perėjo į *ū*: HONC OINO PLOIRUME–HUNC UNUM PLURIMI, *a* prieš *r* pavirto *e*: NUMASIOI–NUMERIO, *s* tarp balsių virto *r* (rotacizmo dėsnis): LASES–LARES, MAIOSES–MAIORES, žodžio gale po ilgos balsės atkrito *d*: PRAIDAD–PRAEDA, dviguba *ss* virto viena *s*: CASSUS–CASUS. Žinoma, tai tik dalelė paminėtinų fonetinių pokyčių, tačiau ir jie liudija, kad įvairių periodų lotynų kalba parašytų tekstų skaitymas reikalauja daug žinių ir atsargumo. *Dvylikos lentelių* tekstuose sutinkama *escit* (vietoj *erit*), *com* (vietoj *cum*), *im* (vietoj *eum*), dažnai vartojamas archaiškasis imperatyvas: *sunto*, *solvito* ir t. t. Iš archaiškojo laikotarpio mūsų laikus yra pasiekusios romėnų politinių veikėjų epitafijos-elogijai, senato nutarimo apie Bakcho šventes tekstas bei kiti dokumentai.

Štai kaip atrodo lotynų kalba, kuria buvo parašytas garbės įrašas (elogijus) netoli Romos prie Apijaus kelio buvusiame Scipionų giminės mauzoliejuje, skirtas 259 m. pr. Kr. konsului, Lucijaus Kornelijaus Scipiono Barbato sūnui, Lucijui Kornelijui Scipionui:

[L.] Cornelio(S) L(ucii) f(ilios) Scipio
[A]idiles, cosol, cesor.
Honc oino ploirume consentiont R _ _ _
Duonoro optumo fuise viro _ _ _
Luciom Scipione(m). Filios Barbati
[co]nsol, censor, aidilis hic fuet a[pud vos]
[hi]c cepit Corsica(m) Aleria(m)que urbe(m) _ _ _
[de]det Tempestatebus aide(m) mereto _ _ _

Klasikine lotynų kalba šis tekstas atrodytų taip:

Lucius Cornelius Lucii filius Scipio
aedilis, consul, censor.
Hunc unum plurimi consentiunt R(omani)
Bonorum optimum fuisse (virorum) Lucium Scipionem.
Filius Barbati, consul, censor, aedilis hic fuit apud vos.
Hic cepit Corsicam Aleriamque urbem <pugnando>,
Dedit Tempestatibus aedem merito, <libenter>.

Vertimas:

Lucijus Kornelijus Scipionas, Lucijaus sūnus, edilas, konsulas, cenzorius. Dauguma romėnų sutaria, kad būtent šis Lucijus Scipionas buvo pats

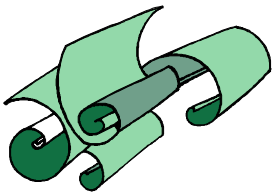
geriausias iš vertingųjų vyrų. Barbato sūnus, pas jus jis buvo konsulu, cenzoriumi, edilu. Jis užėmė Korsiką, užkariavo Alerijos miestą, garbingai ir noriai pastatė Audroms šventyklą.

Klasikinės lotynų kalbos periodu paprastai laikomas I a. pr. Kr. ir I a. po Kr. pradžia. Šio meto literatūrinę lotynų kalbą reprezentuoja Cicerono, Cezario, Vergilijaus, Horacijaus ir kitų garsių prozaikų bei poetų kūriniai. Tuomet rašė ir garsūs romėnų juristai Alfenas Varas, Akvilijus Galas, Kasijus Longinas ir kiti. Būtent šio laikotarpio lotynų kalba yra dėstoma aukštosiose mokyklose bei gimnazijose, jos fonetinę bei morfologinę sistemą randame žodynuose. Nuo klasikinės kalbos normų labai nežymiai skiriasi I–II a. po Kr. lotynų kalba. Senekos, Tacito, Juvenalio, Marcialio kūriniai stilistiškai gana įvairūs, tačiau per ankstesnius amžius įsitvirtinusios gramatinės normos praktiškai nepakito. Tiesa, literatūrinė kalba dar labiau ima atitrūkti nuo gyvosios šnekamosios kalbos *sermo vulgāris*, kuri mums žinoma iš literatūros kūrinių (Plauto komedijos, Petronijaus „Satyrikonas“) bei specialiųjų tekstų ir įvairios paskirties epigrafikos. *Sermo vulgāris* savo bruožus išlaikė iki pat V a. pabaigos, kai vakarinė Romos imperija žlugo, o iš šios romėnų šnekamosios kalbos pamažu atsirado romanų kalbos: Apeninų pusiasalyje – italų, Ispanijoje – ispanų, portugalų ir katalonų, Galijoje – prancūzų, provansalų, retoromanų, Dakijoje – rumunų, moldavų.

II a. Celzas parašė „Digesta“, Gajus – „Institutiōnes“, Julianas suformulavo Hadriano „Amžinąjį ediktą“.

Vėlyvosios lotynų kalbos chronologinės ribos III–VI a., t. y. vėlyvosios Imperijos metai bei po jos žlugimo besiformuojančios nacionalinės valstybės. Šio meto lotynų kalboje įsitvirtino tie morfologijos ir sintaksės požymiai, kurie tiesė kelią romanų kalboms atsirasti. Bet tuomet kūrusių juristų (Modestino, Papiano, Julijaus Paulo, Domicijaus Ulpiano) raštų kalboje tų bruožų praktiškai nėra.

Viduramžiais ir vėlesniais amžiais savo tautų teisę romėnų teisės pagrindu kūrusieji italų, vokiečių, olandų, prancūzų juristai ir filosofai (romanistai) irgi rašė klasikine lotynų kalba. Taip darė Augustinas (XVI a.), Bachas Johannas (XVIII a.), Korasius (XVI a.), Huberis Ulrikas (XVII a.) ir kt.

2. FONETIKA

2.1. LOTYNŲ KALBOS RAIDYNAS

Didžioji ir mažoji raidė	Pavadinimas	Tarimas	Didžioji ir mažoji raidė	Pavadinimas	Tarimas
A a	a	a, a	N n	en	n
B b	bė	b	O o	o	o, o
C c	cė	c, k[1]	P p	pė	p
D d	dė	d	Q q	ku	qu = kv
E e	e	e, e (kietai)	R r	er	r
F f	ef	f	S s	es	s[3]
G g	gie	g	T t	tė	t
H h	ha	h	V v (U u)	vė, u	v, u[4]
I i (J j)	i, jota	i, j[2]	X x	iksas	ks
K k	ka	k (retai)	Y y	ypsilon	i, y
L l	el	l (minkštai)	Z z	zeta	z
M m	em	m			

1, 2, 3, 4 komentuojami apačioje

Romėnai raidyną, kažkiek pakeitę raidžių išvaizdą, perėmė iš senovės graikų. Ilgą laiką jie rašė tik didžiosiomis raidėmis (*majuskulais*), o mažosios (*minuskulai*) atsirado tik VIII–IX a. Ypatinga yra *C* raidės istorija. Daugelis šaltinių leidžia tvirtinti, kad ligi pačios Antikos pabaigos ši raidė reikšdavo lietuvišką garsą *k*. Archainiame laikotarpyje *C* reiškė ir garsą *g* (santrumpos: *C*. – Gaius, *Cn*. – Gnaeus). *G* buvo įvesta III a. pr. Kr. Po Imperijos žlugimo c tariama dvejopai: prieš *i, y, e, ae, oe* tariama kaip lietuvių *c* (civis, caedes, cepa, coelum, cyclops), o visais kitais atvejais tariama *k* (causa, cor, crudēlis, nec). *I* ir *V* iš pradžių reikšdavo balsį ir priebalsį (garsą), ir tik XVI a. buvo įtvirtinti du grafiniai variantai: *U, V* ir *I, J*. Dabartinėje lotyniškoje rašysenoje pirmenybė teikiama *i*, ne *j*, tačiau

aiškiai išlaikomas skirtumas tarp *v* ir *u*. Tiesa, moksliniuose tekstuose didžioji *V* reiškia ir balsį (*u*) ir priebalsį (*v*). *S* tarp balsių tariama *z*.

Taigi šioje lentelėje esančios 23 raidės reiškia visas lotynų kalbos fonemas – balses ir priebalses. Šešios balsės, iš kurių bet kuri gali būti ilga ir trumpa: *a, e, i, o, y, u*. Iš balsių susidaro du dvibalsiai (diftongai) *au, eu*, o senasis dvibalsis *ei* ligi klasikinio laikotarpio virto *i*, nors rašomas buvo dar ilgai. Yra ir du dviraidžiai (*digrafai*): *ae*, kilęs iš dvibalsio *ai*, ir *oe* – kilęs iš *oi*. Abu dviraidžiai tariami *e*, bet *oe* – kartais ir kaip vokiečių *ö*. Dvibalsiai ir dviraidžiai skiemenyje visada ilgi. Bet būna žodžių, kur *ae* ir *oe* nėra dviraidžiai, tada pažymima specialiu ženkleliu *trėma* ir abi balsės skiriamos skirtingiems skiemenims, pvz., *co-ë-mo, a-ër.* Kartais *eu* nėra tartinas kaip dvibalsis, pvz., įvardyje *meus* yra du skiemenys: *me – us*.

Junginiai *ngu*, *su* prieš balsę tariami *ngv*, *sv*, pvz., *lingua* (lingva), *suavis* (svavis), tačiau įvardyje *suus, sua, suum* yra po du skiemenis: *su – us, su – a, su – um*. Raidė *q* sutinkama tik su *u* ir tariami du garsai *kv*, pvz., *Aquilius* (Akvilijus).

I žodžio pradžioje prieš balsę ir žodžio viduryje tarp balsių tariama *j*: *ius* (jus), *maior* (major); jeigu vienas skiemuo baigiasi *i*, o kitas prasideda balse, tarp jų girdimas (bet nerašomas) fakultatyvus *j*: *ratio* (ratijo). Atsiradus lotynų kalboje garsui *c*, junginys *ti* prieš balsę imtas tarti *ci*: *racio*. To neįvyko tik tada, kai *ti* ėjo po *s, t, x,* pvz., *bestia*.

Iš graikų kalbos atėjusiuose žodžiuose yra keturi priebalsių junginiai: *ch, th, rh, ph* (*chorus*, *theatrum*, *rhetorica, philosophus*). *Ph* – reiškia garsą *f*. Be to, lotynų kalboje dažnai pasitaiko ir geminatų – *tt, rr, pp* ir kt., pvz., *terra, mappa*.

N.B. Čia aptartas tradicinis, išplitęs viduramžiais, tarimas, nutolęs nuo klasikinio tarimo, tačiau įprastas teisinėje praktikoje.

2.2. KIRČIAVIMO TAISYKLĖS

Lotynų kalboje žodžių kirtis, matyt, buvo muzikinis, t. y. paremtas ilgų ir trumpų skiemenų skirtingu tarimu (ilgas skiemuo tartas dvigubai ilgiau negu trumpas). Tačiau dabar paprastai laikomasi (išskyrus poeziją) dinaminio, t. y. jėgos kirčio: skiemuo tariamas stipriau arba silpniau. Kirčio vieta priklauso nuo skiemenų skaičiaus žodyje, o į skiemenis skirstoma kaip ir lietuvių kalboje: be balsės negali būti skiemens, o viena balsė skiemenį gali sudaryti (*emp - ti - o*). Dvibalsiai ir dviraidžiai skiriami vienam

skiemeniui (*cau - sa*), geminatos atitenka skirtingiems skiemenims (*ter - ra*), *th, ph, rh, ch* negali būti atskirti. Jeigu žodis yra su priešdėliu, jis atskiriamas (*de - scen - de*). Jota (j) tarp balsių sudvigubėja ir skiemenimis tariame: *maj - jor* (rašoma: maior). Neskiriami į atskirus skiemenis ir *muta cum liquida* (sprogstamųjų deriniai su sklandžiaisiais): *bl, br; pl, pr; dl, dr; tl, tr; gl, gr; cl, cr* (*a - ra - trum*).

Dviskiemeniame žodyje kirčiuojamas pirmasis skiemuo (*cúl* - pa). Daugiaskiemeniame žodyje, kur yra trys ar daugiau skiemenų, kirčiuojamas priešpaskutinis skiemuo (antras nuo galo), jeigu jis ilgas, ir – trečias skiemuo nuo žodžio galo, jei priešpaskutinis yra trumpas.

Ilgas skiemuo būna:

a) iš prigimties; tada skiemens balsė pažymėta ilgumo ženklu, pvz., *tri-bū-nus*; skiemuo iš prigimties ilgas ir tada, jei jame yra dvibalsis ar dviraidis, pvz., *prae-tor*. Ilgumas žymimas žodynuose ir adaptuotuose tekstuose;

b) pagal padėtį, kai skiemens balsė yra prieš kelias priebalses, prieš x arba z, pvz., *tes-ta-mén-tum* (ši taisyklė negalioja *muta cum liquida* atveju).

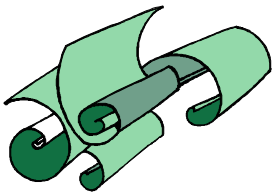
Skiemuo trumpas būna:

a) iš prigimties; tada jame yra trumpas, ilgumo ženklu nepažymėtas, balsis, pvz., *po-pu-lus*;

b) pagal padėtį, kai vieno skiemens balsis atsiduria prieš po jo einančio skiemens balsį, pvz., *vi-de-o.*

N.B. Paskutinis skiemuo nekirčiuojamas! Būna tik labai retų išimčių.

Kirtis toliau kaip trečiajame skiemenyje nuo galo nebūna! Norint žinoti, kurį skiemenį kirčiuoti daugiaskiemeniame žodyje, tereikia pamatyti, koks yra priešpaskutinis skiemuo – ilgas ar trumpas.

3. MORFOLOGIJA

3.1. LINKSNIUOJAMOSIOS KALBOS DALYS IR JŲ ŽODYNIŠKAS PATEIKIMAS

erminai: daiktavardis – substantīvum, būdvardis – adiectīvum, įvardis – pronōmen, skaitvardis – numerāle; dalyvis – participium; linksniuotė – declinatio; giminės: masculīnum, m (vyriškoji), femininum, f (moteriškoji), neutrum, n (niekatroji); skaičius: Singulāris, Sg. (vienaskaita), Plurālis, Pl. (daugiskaita); linksniai: Nominatīvus, N. (vardininkas), Genetīvus, G. (kilmininkas), Datīvus, D. (naudininkas), Accusatīvus, Acc. (galininkas), Ablatīvus, Abl. (įnagininkas), Vocatīvus, V. (šauksmininkas).

N.B. Kai kurie daiktavardžiai turi tik daugiskaitą, pvz., *castra* – stovykla, kai kurie tik vienaskaitą, pvz., *aurum* – auksas. Lotyniškų ir lietuviškų žodžių giminė ne visada sutampa, pvz., *crimen* (nusikaltimas) lotynų kalboje yra niekatrosios giminės ir t. t. Vyriškosios lyties asmenų ir gyvūnų, vėjų, mėnesių, upių pavadinimai dažniausiai vyriškosios giminės, moteriškosios lyties asmenų bei gyvūnų, medžių, miestų, šalių, salų pavadinimai dažniausiai moteriškosios giminės. Tiksliai giminę sužinom tik iš žodyne esančios nuorodos: *m, f* ar *n*.

N.B. Lotynų kalboje kalbos dalys neturi savo linksniuočių tipų, šiek tiek skiriasi tik įvardžių linksniavimas. Visi vienodai linksniuojami daiktavardžiai, būdvardžiai, savybiniai įvardžiai, kelintiniai skaitvardžiai, būtojo ir būsimojo laiko dalyviai bei esamojo laiko veikiamosios rūšies dalyviai. Reikia tik nuspręsti, kuriai linksniuotei jie priklauso. Tai parodo N. ir G. Sg. galūnės.

3.2. DAIKTAVARDIS (*SUBSTANTĪVUM*)

1-oji linksniuotė

causa, ae, f
nauta, ae, m } Nominatyvas, Genetyvo Sg. galūnė, giminės nuoroda

2-oji linksniuotė

dominus, i, m
minister, tri, m
laurus, i, f
vir, viri, m
delictum, i, n
vulgus, i, n

3-oji linksniuotė

priebalsinis tipas	balsinis tipas	mišrus tipas
homo, inis, m	secūris, is, f	civis, is, m, f
lex, legis, f	animal, ālis, n	caedes, is, f
crimen, inis, n	rete, is, n	nox, noctis, f

4-oji linksniuotė

senatus, ūs, m
manus, ūs, f
cornu, ūs, n

5-oji linksniuotė

res, rei, f
dies, diēi, f, m

N.B. Jeigu N. Sg. žodis turi tik vieną skiemenį, žodyne duodamas visas G. Sg,, kad teisingai išskirtume kamieną!

3.3. BŪDVARDIS. SAVYBINIAI ĮVARDŽIAI. DALYVIAI. KELINTINIAI SKAITVARDŽIAI

1-oji ir 2-oji linksniuotė

iust<u>us</u>, <u>a</u>, <u>um</u> pig<u>er</u>, gr<u>a</u>, gr<u>um</u> ten<u>er</u>, er<u>a</u>, er<u>um</u>	būdvardžiai
punīt<u>us</u>, <u>a</u>, <u>um</u> accusand<u>us</u>, <u>a</u>,<u>um</u> peritūr<u>us</u>, <u>a</u>, <u>um</u>	dalyviai
me<u>us</u>, <u>a</u>, <u>um</u>	įvardis
prim<u>us</u>, <u>a</u>, <u>um</u>	skaitvardis

N.B. Žodyne pirmiausia pateikiama vyriškoji forma, po to moteriškosios ir niekatrosios giminės galūnės. Vyriškosios ir niekatrosios giminės žodžiai linksniuojami pagal antrąją linksniuotę, o moteriškosios – pagal pirmąją linksniuotę.

3-iosios linksniuotės būdvardžiai ir dalyvis

salūb<u>er</u>, bri<u>s</u>, br<u>e</u>	(3-jų galūnių būdvardis) (*er*-m; *is*-f; *e*-n)
brev<u>is</u>, <u>e</u>	(2-jų galūnių būdvardis) (*is*-m; f; *e*-n)
sapien<u>s</u>, ntis	(vienos galūnės būdvardis)
accusan<u>s</u>, ntis	(esamojo laiko veikiamosios rūšies dalyvis – participium praesentis actīvi (ppa))

N.B. Trijų galūnių būdvardžiai turi atskiras giminių galūnes tik N. Sg. Dviejų galūnių būdvardžių galūnė *-is* tinka m, f, o galūnė *-e* niekatrajai giminei.

Vienos galūnės būdvardžių ir esamojo laiko dalyvio N. Sg. yra visų giminių vienodas.

Žodyne pateikiama ir jų G. Sg. (*ntis*).

3-iosios linksniuotės komentarai

Priebalsinis tipas. Pagal šį tipą linksniuojami tik daiktavardžiai, turintys du požymius: nelygiaskiemeniai, t. y. N. Sg. vienu skiemeniu trumpesnis už G. Sg., jų kamienas baigiasi viena priebalse (kamieną randame iš G. Sg., numetę galūnę *-is*), pvz., *lex, legis, f* (kamienas yra leg-).

Išimtys: (Daiktavardžiai)
pater, patris, m (tėvas)
mater, matris, f (motina)
frater, fratris, m (brolis)
senex, senis, m (senis)
iuvenis, iuvenis, m, f (jaunuolis, -ė)
canis, canis, m, f (šuo)
(Būdvardžiai)
pauper, eris (skurdus)
dives, itis (turtingas)
pubes, eris (pilnametis)
princeps, ipis (pirmasis)
caelebs, ibis (nevedęs)
particeps, cipis (dalyvaująs)
ir kai kurie kiti.

Šie žodžiai linksniuojami pagal priebalsinį tipą.

Balsinis tipas. Pagal šį tipą linksniuojami niekatrosios giminės daiktavardžiai, N. Sg. turintys galūnes *-e, -al, -ar*, pvz., *exemplar, āris, n* ir moteriškosios giminės daiktavardžiai, lygiaskiemeniai, N. Sg. turintys galūnę *-is*. Iš jų įsidėmėtinas *secūris, is, f* (dviašmenis kirvukas, kuris liktorių buvo įkišamas į virbų ryšulį *fasces*, kai aukštasis magistratas išeidavo už Romos ribų), taip pat *vis* (teisės terminologijoje reiškęs „smurtą“).

Mišrus tipas. Pagal šį tipą linksniuojami lygiaskiemeniai daiktavardžiai, N. Sg. turintys galūnes *-es, -is*, pvz., *caedes, is, f; civis, is, m,* nelygiaskiemeniai daiktavardžiai, kurių kamienas baigiasi keliomis priebalsėmis, pvz., *urbs, urbis, f,* dauguma 3-iosios linksniuotės būdvardžių bei esamojo laiko dalyvis (*ppa*).

Skirtingos galūnės 3-iosios linksniuotės sistemoje

Acc. Sg. *-em* turi priebalsinis ir mišrus tipas.
Abl. Sg. *-e* turi priebalsinio ir mišraus tipo daiktavardžiai, kai kada esamojo laiko dalyvis (ppa).
G. Pl. *-um* turi priebalsinis tipas, *-ium* – balsinis ir mišrus tipas.
Acc. Sg. *-im* turi balsinio tipo daiktavardžiai.
N. ir Acc. Pl. *-ia* (n) turi balsinis tipas, mišraus tipo būdvardžiai ir ppa.

P.S. Visose linksniuotėse būna išimčių, pvz., *filia* (dukra), *liberta* (atleistinė), *dea* (deivė) D. ir Abl. Pl. gali turėti galūnes *-ābus* (*filiābus, libertābus, deābus*). 2-osios linksniuotės *locus* (vieta) Acc. Pl. vietoj *locos* gali turėti formą *loca* (vietoves). 4-osios linksniuotės *domus* (namas) turi paralelines 2-osios linksniuotės galūnes. Daug 5-osios linksniuotės žodžių N. Sg. greta galūnės *-es*, turi galūnę *-a*, pvz., *materies – materia*.

3.4. LINKSNIŲ GALŪNIŲ SISTEMA

N. B. Šios galūnės pridedamos prie žodžio kamieno, atmetus G. Sg. galūnę.

	I		II		III		IV		V
	ā (kamienas)		o/u (kamienas)		prieb., bals. (kamienas)		ū (kamienas)		ē (kamienas)
	d., b., dal., sk., įv. s.		d., b., dal., sk., įv. s.		d., b., ppa		d.		d.
	f, m (d)		m, f (d)	n	m, f	n	m, f	n	f
Sg.	N.	a	us, er, ir	um	įvair.	įvair.	Us	u	es
	G.	ae	ī	ī	is	is	ūs	ūs	ēi (ei)
	D.	ae	ō	ō	ī	ī	ui	u	ēi (ei)
	Acc.	am	um	um	em, im	N.	um	u	em
	Abl.	ā	ō	ō	e, i	e, ī	ū	ū	ē
	V.	a	e, er, ir	um	N.	N.	N.	N.	N.
Pl.	N. V.	ae	ī	a	ēs	a, ia	ūs	ua	ēs
	G.	ārum	ōrum	ōrum	um, ium	um, ium	uum	uum	ērum
	D.	īs	īs	īs	ibus	ibus	ibus	ibus	ēbus
	Acc.	ās	ōs	a	ēs	a, ia	ūs	ua	ēs
	Abl.	īs	īs	īs	ibus	ibus	ibus	ibus	ēbus

N.B. Acc. ir V. Sg. III, IV, V links. N. reiškia „kaip Nominatyvas“.

Sutrumpinimai:

d. – daiktavardis
b. – būdvardis
dal. – dalyvis
sk. – skaitvardis
įv. – įvardis; įv. s. – savybinis įvardis
įvair. (III linksniuotė) – įvairios galūnės
m – masculīnum genus
f – feminīnum genus
n – neutrum genus
m(d) – masculīnum tik daiktavardžiai
f(d) – feminīnum tik daiktavardžiai
ppa – participium praesentis actīvi

Įrašas ant marmurinės lentos, rastas netoli Romos. Apie 100 m.
Vertimas: Senatas ir romėnų tauta pasirūpino už visuomeninius pinigus išlyginti Marso kalvą.

3.5. LINKSNIAVIMO PAVYZDŽIAI

3.5.1. I-II linksniuotės
(daiktavardžiai, būdvardžiai, dalyviai, kelintiniai skaitvardžiai, savybiniai įvardžiai)

1-oji linksniuotė (-ā) f, m	2-oji linksniuotė (-o/u) m, f	n
Sg.	Sg.	Sg.
N. culp**a** lat**a***	serv**us** bon**us***, arbiter liber*	furt**um** manifest**um***
G. culp**ae** lat**ae**	servī bonī, arbitrī liberī	furtī manifestī
D. culp**ae** lat**ae**	servō bonō, arbitrō liberō	furtō manifestō
Acc. culp**am** lat**am**	serv**um** bon**um**, arbitr**um** liber**um**	furt**um** manifest**um**
Abl. culpā latā	servō bonō, arbitrō liberō	furtō manifestō
V. culp**a** lat**a**	serv**e** bon**e**, arbiter liber	furt**um** manifest**um**
	V. Sg. daiktavardžių su galūne *-ius* (filius, genius) baigiasi -i: fili, geni!	G. Sg. daiktavardžių su galūne *-ius*, *-ium* kai kada baigiasi viena -i (o ne -ii): mancipium – mancipi, consilium – consili
Pl.	Pl.	Pl.
N.V. culp**ae** lat**ae**	servī bonī, arbitrī liberī	furt**a** manifest**a**
G. culp**ārum** lat**ārum**	serv**ōrum** bon**ōrum**, arbitr**ōrum** liber**ōrum**	furt**ōrum** manifest**ōrum**
D. culp**īs** lat**īs**	serv**īs** bon**īs**, arbitr**īs** liber**īs**	furt**īs** manifest**īs**
Acc. culp**ās** lat**ās**	serv**ōs** bon**ōs**, arbitr**ōs** liber**ōs**	furt**a** manifest**a**
Abl. culp**īs** lat**īs**	serv**īs** bon**īs**, arbitr**īs** liber**īs**	furt**īs** manifest**īs**
*culpa lata – didelė kaltė	*servus bonus – geras vergas *arbiter liber – laisvas teisėjas	*furtum manifestum – atvira vagystė

3.5.2. III linksniuotė (priebalsinis ir balsinis kamienai)
Daiktavardžiai

Priebalsinis tipas (m, f ir n)		Balsinis tipas (f ir n)		Mišrusis tipas (m, f ir n)	
Sg. m, f	Sg. n	Sg. f	Sg. n	Sg. m, f	Sg. n
N.V. rex*	crimen*	secū**ris***	mar**e***	civ**is***	os*
G. reg**is**	crimin**īs**	secū**ris**	mar**is**	civ**is**	oss***is***
D. regī	criminī	secūrī	marī	civī	oss***ī***
Acc. reg**em**	crimen	secū**rim**	mar**e**	civ**em**	os
Abl. reg**e**	crimin**e**	secū**ri**	marī	civ**e**	oss***e***
*rex – valdovas	*crimen – nusikaltimas	*secūris – kirvis	*mare – jūra	*civis – pilietis	*os – kaulas
Pl.	Pl.	Pl.	Pl.	Pl.	Pl.
N.V. regē**s**	crimin**a**	secūrē**s**	mar**ia**	civē**s**	oss***a***
G. reg**um**	crimin**um**	secur**ium**	mar**ium**	civ**ium**	oss***ium***
D. reg**ibus**	crimin**ibus**	secur**ibus**	mar**ibus**	civ**ibus**	oss***ibus***
Acc. regē**s**	crimin**a**	secūrē**s**	mar**ia**	civē**s**	oss***a***
Abl. reg**ibus**	crimin**ibus**	secur**ibus**	marib**us**	civib**us**	oss***ibus***
Vyriškoji ir moteriškoji giminės turi vienodas linksnių galūnes	Niekatroji giminė N. ir Acc. Pl. turi galūnę -a	Daiktavardis *vis* (smurtas) neturi G. ir D. Sg., o Pl. linksniuojamas taip: N., Acc., V. – vires, G. – virium D., Abl. - viribus	Niekatroji giminė N. ir Acc. Pl. turi galūnę -ia		Niekatroji giminė N. ir Acc. Pl. turi galūnę -a

3.5.3. III linksniuotė (priebalsinis ir balsinis kamienai) Būdvardžiai, esamojo laiko dalyviai

Sg.	Sg.	Sg.	Sg.
m, f (priebalsinis)	n	m, f (balsinis)	n
N.V. vetus*	vetus	fort**is**	fort**e**
G. veter**is**	veter**is**	fort**is**	fort**is**
D. veter**ī**	veter**ī**	fort**ī**	fort**ī**
Acc. veter**em**	vetus	fort**em**	fort**e**
Abl. veter**e**	veter**e**	fort**ī**	fort**ī**
*vetus – senas, sena		*fortis, e – narsus	
Pl.	Pl.	Pl.	Pl.
N.V. veter**ēs**	veter**a**	fort**ēs**	fort**ia**
G. veter**um**	veter**um**	fort**ium**	fort**ium**
D. veter**ibus**	veter**ibus**	fort**ibus**	fort**ibus**
Acc. veter**ēs**	veter**a**	fort**ēs**	fort**ia**
Abl. veter**ibus**	veter**ibus**	fort**ibus**	fort**ibus**

3.5.4. IV ir V daiktavardžių linksniuotės

Sg.	Sg.	Sg.
4-oji linksniuotė (-ū) m, f	n	5-oji linksniuotė (-ē) f
N.V. fruct**us***, man**us***	corn**ū***	di**ēs***, r**ēs***
G. fruct**ūs**, man**ūs**	corn**ūs**	di**ēi**, r**ei**
D. fruct**ui**, man**ui**	corn**ū**	di**ēi**, r**ei**
Acc. fruct**um**, man**um**	corn**ū**	di**em**, r**em**
Abl. fruct**ū**, man**ū**	corn**ū**	di**ē**, r**ē**
Moteriškosios giminės daiktavardis *domus* (namas) G. ir Acc. Pl. turi 2-osios linksniuotės galūnes (domōrum, domos).		Tik šie du daiktavardžiai turi Sg. ir Pl. Kiti linksniuojami tik Sg.
Pl.	Pl.	Pl
N.V. fruct**ūs,** man**ūs**	corn**ua**	di**ēs**, r**ēs**
G. fruct**uum,** man**uum**	corn**uum**	di**ērum**, r**ērum**
D. fruct**ibus**, man**ibus** (-ubus)	corn**ibus**	di**ēbus**, r**ēbus**
Acc. fruct**ūs**, man**ūs**	corn**ua**	di**ēs**, r**ēs**
Abl. fruct**ibus**, man**ibus** (-ubus)	corn**ibus**	di**ēbus**, r**ēbus**
*fructus – vaisius *manus – ranka, valdžia	*cornū – ragas	*dies – diena *res – daiktas, reikalas

3.6. DAIKTAVARDŽIŲ IR KITŲ LINKSNIUOJAMŲ KALBOS DALIŲ DERINIMAS

Linksniuotės gali nesutapti. Derinama pagal giminę, linksnį ir skaičių.

P a v y z d ž i a i :

dkt. *crimen, inis*, n (nusikaltimas)
bdv. *gravis, e* (sunkus, i)

Daiktavardis yra niekatrosios giminės, tad prie jo deriname būdvardžio niekatrosios giminės formą: *crimen grave* (sunkus nusikaltimas).

dkt. s*enātus, ūs,* m (senatas)
bdv. *Romānus, a*, um (romėniškas, a)

Daiktavardis yra vyriškosios giminės, tad prie jo deriname vyriškosios giminės būdvardžio formą: *senātus Romānus* (romėnų senatas).

dkt. *humus, i*, f (žemė, dirvožemis)
bdv. *ruber, bra, brum* (rausvas, a)

Daiktavardis yra moteriškosios giminės, tad prie jo deriname moteriškosios giminės būdvardžio formą: *humus rubra* (rausvas dirvožemis).

N.B. Pirmu atveju linksniuotė sutampa (3-oji), antru atveju s*enātus* (4-oji), *Romānus* (2-oji), trečiu atveju *humus* (2-oji), *rubra* (1-oji).

3.7. ŽODŽIŲ DARYBA

aujosiose analitinėse kalbose (anglų, prancūzų) žodžių darybos sistema apnykusi, ten vyrauja paprastieji žodžiai. Tačiau senosiose sintetinėse kalbose (lotynų, graikų, lietuvių, rusų ir kt.) darinių yra gana daug, pvz., lietuvių kalboje apie keturis penktadalius. Mokantis tokių kalbų, nebūtina įsiminti kiekvieną darinį atskirai, o geriau stengtis žodžių reikšmes suvokti pagal darybos pamatą ir priešdėlių ar priesagų formuojamas reikšmes.

Lotynų kalboje žodžiai sudaromi dviem būdais: suduriant du skirtingus žodžius ir panaudojant afiksaciją (priesagas bei priešdėlius).

Pirmasis būdas pasitaiko gana retai. Žodžiai sudedami iš:

1. Vardažodžio ir veiksmažodžio kamieno, pvz., *manumissio – vergo paleidimas į laisvę (manus – ranka, valdžia* ir *mittere – paleisti).*
2. Iš dviejų vardažodžių, pvz., *triennium – trijų metų laikotarpis (tres – trys, annus – metai)*.
3. Iš prielinksnio ir vardažodžio, pvz., *interrex – laikinas karalius (inter – tarp, rex – karalius)*.
4. Iš prieveiksmio ir veiksmažodžio, pvz., *maledicere – piktžodžiauti (male – blogai, dicere – kalbėti).*

Antrasis būdas (afiksacija) yra labai produktyvus. Sudarant veiksmažodžius dažniausia yra prefiksacija. Priešdėliai nepakeičia kalbos dalies *(dico – kalbu, indico – skelbiu, consul – konsulas, proconsul – prokonsulas).* Priesaga gali iš vienos kalbos dalies padaryti kitą *(ornāre – puošti, ornamentum – papuošimas).* Būna ir vardažodžių prefiksacija *(pro-nomen, prae-clārus, ab-surdus).* Kartais prijungiant priešdėlį prie žodžio kamieno, įvyksta asimiliacija *(in-mortālis – immortālis).*

Naujosiose kalbose atsirado labai daug tokių sudurtinių žodžių, kurių klasikinėje lotynų kalboje nebuvo *(produktas* iš *pro-ducere, revizija* iš *revidēre, transportas* iš *trans-portāre* ir t. t.). Produktyviausi priešdėliai yra: **de, in, ex, ob, cum, pro, trans, dis, per, re, ad.**

Dažniausios priesagos

I linksniuotės daiktavardžiai:

-ūra (veiksmas): mensūra – svėrimas
-ia (savybė, būsena): perfidia – suktumas
-entia, -antia (savybė): arrogantia – pasipūtimas
-īna (mokėjimas): medicīna
-ista (veikėjas): citharista – kitaristas

II linksniuotės daiktavardžiai:

-ium (veiksmas): studium – mokymasis
-mentum (veiksmo rezultatas): sacramentum – užstatas
-arius (veikėjas): sicarius – žmogžudys
-ulus, -olus, -culus (sumažinimas): articulus – skyrelis

III linksniuotės daiktavardžiai:

-or (veikiantis asmuo): censor – cenzorius
-io (veiksmas): actio – veikla
-en (veiksmo rezultatas): volūmen – ritinys

-tas (būsena): qualitas – kokybė
-tus (savybė): virtus – šaunumas
-tūdo (savybė): amplitūdo – dydis

IV, V linksniuočių daiktavardžiai:
-tus (veiksmas): cantus – dainavimas
-ātus (pareigos): magistrātus – pareigūnas
-ties (savybė): durities – žiaurumas

I, II linksniuočių būdvardžiai:
-bundus (savybė): vagabundus – klaidžiojąs
-eus (medžiaga): aureus – auksinis
-ōsus (gausa): generōsus – kilmingas
-ātus (požymis): barbātus – barzdotas
-ānus, -īnus (kilmė): Romānus, Latīnus – romėniškas, lotyniškas
-tīvus (savybė): actīvus – aktyvus.

III linksniuotės būdvardžiai:
-ax (polinkis): loquax – plepus
-bilis (savybė): mobilis – judrus
-īlis, -ēlis, -ālis, -āris (savybė): hostīlis – priešiškas, crudēlis – žiaurus, finālis – galutinis, populāris – liaudiškas

Veiksmažodžių priesagos (su galūne):
-scere (veiksmo pradžia): adolescere – augti
-tāre, -sāre, -itāre (veiksmo pakartojimas): iactāre – mėtyti, cursāre – bėgioti, agitāre – judinti
-urīre (pastangos veikti): esurīre – norėti valgyti

Markas Porcijus Katonas Utikietis

3.8. BŪDVARDŽIŲ IR PRIEVEIKSMIŲ LAIPSNIAVIMO SISTEMA

Būdvardžiai (adiectīva)			Prieveiksmiai (adverbia)		
Gradus positīvus	Gradus comparatīvus	Gradus superlatīvus	Gradus positīvus	Gradus comparatīvus	Gradus superlatīvus
I-II linksniuotės iustus, a, um piger, gra, grum teisingas, a tingus, i	m, f n iust -ior, ius pigr -ior, ius teisingesnis, ė tingesnis, ė	m, f n iust -issim -us, a, um piger -rim -us, a, um teisingiausias, a tingiausias, a	iust -e pigr -e teisingai, tingiai	iust -ius pigr -ius teisingiau, tingiau	iust -issim -e piger -rim -e teisingiausiai, tingiausiai
III linksniuotė acer, acris, acre levis, leve sapiens, -ntis žr. Žodynėlį	acr -ior, ius lev -ior, ius sapient -ior, ius	acer -rim -us, a, um lev -issim -us, a, um sapient -issim -us, a, um	acr -iter lev -iter sapient -er	acr -ius lev -ius sapient -ius	acer -rim -e lev -issim -e sapient -issim -e
facilis, difficilis, similis, dissimilis, gracilis, humilis žr. Žodynėlį	facil -ior, ius ir t.t.	facil -lim -us, a, um simil -lim -us, a, um ir t.t.	facil -iter, facile, simil -iter ir t.t.	facil -ius simil -ius ir t.t.	facil -lim -e simil -lim -e ir t.t.
	Gr. comp. linksniuojamas pagal III linksniuotę, priebalsinį tipą	Gr. superlat. linksniuojamas pagal I-II linksniuotę			

N. B. Prie būdvardžio kamieno pridedamos priesagos ir galūnės. Gradus positīvus – nelyginamasis laipsnis, gradus comparatīvus – aukštesnysis laipsnis, gradus superlatīvus – aukščiausiasis laipsnis.

Lotynų kalboje yra keli labai svarbūs būdvardžiai ir prieveiksmiai, kurių laipsniai iš visai skirtingų kamienų (supletyvinis laipsniavimo būdas).

Būdvardžiai			Prieveiksmiai		
Gradus positīvus	Gradus comparatīvus	Gradus superlatīvus	Gradus positīvus	Gradus comparatīvus	Gradus superlatīvus
bonus, a, um geras, a	melior, ius G. Sg. -iōris	optimus, a, um	bene gerai	melius	optime
malus, a, um blogas, a	peior, ius G. Sg. -ōris	pessimus, a, um	male blogai	peius	pessime
magnus, a, um didelis, ė	maior, ius G. Sg. -ōris	maximus, a, um	magnopere labai	magis	maxime
parvus, a, um mažas, a	minor, us G. Sg. -ōris	minimus, a, um	parum mažai	minus	minime
multus, a, um daug	plus Pl. plures (m, f) plura (n)	plurimus, a, um plurimi, ae, a	multum daug	plus	plurimum

Yra ir tokių būdvardžių bei prieveiksmių, kurie neturi vieno kurio laipsnio arba turi tik vieną, pvz., *anterior, ius* – priešakinis (Gr. comp.), *extrēmus, a, um* – kraštutinis (Gr. superl.). Apie netaisyklingus atvejus sužinome iš įrašo žodyne.

3.9. ĮVARDIS (*PRONŌMEN*)

Lotynų kalboje yra šios įvardžių rūšys:

pronomina personalia – asmeniniai įvardžiai
pronomen reflexīvum – sangrąžinis įvardis
pronomina possesīva – savybiniai įvardžiai
pronomina demonstratīva – parodomieji įvardžiai
pronomen determinatīvum – pažymimasis įvardis
pronomina interrogatīva – klausiamieji įvardžiai
pronomina relatīva – santykiniai įvardžiai
pronomina indefinīta – neapibrėžiamieji įvardžiai

3.9.1. Asmeniniai ir sangrąžinis įvardžiai

Asmeniniai įvardžiai			Sangrąžinis įvardis
N. ego (aš), tū (tu)	nos (mes)	vos (jūs)	–
G. mei, tui	nostri nostrum	vestri vestrum	sui (savęs)
D. mihi, tibi	nobis	vobis	sibi
Acc. me, te	nos	vos	se
Abl. me, te	nobis	vobis	se

Pastabos. *Nostri, vestri* Genetyvo linksnyje reiškia: mūsų, jūsų, pvz., *memoria vestri* – jūsų atminimas. *Nostrum ir vestrum* reiškia: iš mūsų, iš jūsų, pvz., *unus vestrum* – vienas iš jūsų. Su šiais įvardžiais prielinksnis *cum* (su) vartojamas po linksnio: *mecum* – su manimi, *tecum, secum, nobiscum, vobiscum.* Sangrąžinis įvardis *se* nurodo tik trečiuosius asmenis, pvz., *ornat se* (jis puošia save, t. y. puošiasi). Kitur vartojami asmeniniai įvardžiai pagal veikimo asmenį, pvz., *lavo me* (prausiu save, t. y. prausiuosi), *lavas te* ir t. t.

3.9.2. Savybiniai įvardžiai

Meus, a, um – manasis, mano
Tuus, a, um – tavasis, tavo
Suus, a, um – savasis, savo
Noster, tra, trum – mūsiškis, mūsų
Vester, tra, trum – jūsiškis, jūsų

Linksniuojami pagal 1-2 linksniuotę. Įvardis *suus* nurodo tik 3-iojo asmens veiksnį (*amat matrem suam* – jis myli savo motiną), *meus* ir *noster* nurodo tik pirmuosius asmenis (*laudo patriam meam* – giriu mano, t. y. savo tėvynę), *tuus* ir *vester* nurodo antruosius asmenis (*legis librum tuum* – skaitai tavo, t. y. savo knygą).

3.9.3. Parodomieji įvardžiai

Hic, haec, hoc – šitas (arti manęs)
Iste, ista, istud – tas (arti tavęs)
Ille, illa, illud – anas (arti jo)
Is, ea, id – jis, tas
Idem, eadem, idem – tas pats

Singulāris	Plurālis
N. hic, haec, hoc	hi, hae, haec
G. huius	horum, harum, horum
D. huic	his
Acc. hunc, hanc, hoc	hos, has, haec
Abl. hoc, hac, hoc	his
N. ille, illa, illud	illi, illae, illa
G. illīus	illōrum, illārum, illōrum
D. illi	illis
Acc. illum, illam, illud	illos, illas, illa
Abl. illo, illa, illo	illis

Pastabos. Įvardis *iste, ista, istud* linksniuojamas kaip *ille*. Taip pat linksniuojamas pažymimasis įvardis *ipse, ipsa, ipsum* – pats; tik jo niekatroji giminė N. ir Acc. Sg. turi galūnę *-um*.

Singulāris	Plurālis
N. is, ea, id	ei (ii), eae, ea
G. eius	eōrum, eārum, eōrum
D. ei	eis (iis)
Acc. eum, eam, id	eos, eas, ea
Abl. eo, ea, eo	eis (iis)
N. idem, eadem, idem	eīdem, eaedem, eadem
G. eiusdem	eorundem, earundem, eorundem
D. eidem	eisdem
Acc. eundem, eandem, idem	eosdem, easdem, eadem
Abl. eōdem, eādem, eōdem	eisdem

3.9.4. Klausiamieji ir santykiniai įvardžiai

Quis, quid – kas
Qui, quae, quod – kuris
Uter, utra, utrum – katras (iš dviejų)

Singulāris	Plurālis
N. qui, quae, quod	qui, quae, quae
G. cuius	quorum, quarum, quorum
D. cui	quibus
Acc. quem, quam, quod	quos, quas, quae
Abl. quo, qua, quo	quibus

Pastaba. Įvardis *quis, quid* turi tik Sg. formas. *Quis* taikoma gyviems, *quid* – negyviems daiktams (vok. wer, was).

3.9.5. Įvardiniai būdvardžiai

unus, a, um – vienas
solus, a, um – tik vienas
totus, a, um – visas
ullus, a, um – kažkoks
alius, alia, aliud – kitas
uter, tra, trum – katras
alter, era, erum – kitas, antras
neuter, tra, trum – niekatras
nullus, a, um - joks

Šios grupės įvardžiai visi linksniuojami pagal 1-2 linksniuotę, tik G. Sg. baigiasi *-ūus*, o D. Sg. *-i* (nullīus, nulli).

3.9.6. Neapibrėžiamieji įvardžiai

Neapibrėžiamasis įvardis *quisquis, quidquid* (bet kas) sudarytas pakartojant dėmenį.

Iš įvardžių *quis, quid* ir *qui, quae, quod* padaroma dar viena grupė neapibrėžiamųjų įvardžių su dalelytėmis: *ali* (aliquis, aliquid – kas nors), *-piam, -dam, -quam, -que, -vis, -libet* (quilibet, quaelibet, quodlibet – bet kuris, bet kas) ir t. t.

Pastaba. Linksniuojant kinta tik pats įvardis, o dalelytės dedamos prie kiekvieno linksnio formos, pvz., D. Sg. *cuiquam*, G. Sg. *cuiusquam* ir t. t. G. Pl. ir Acc. Sg. *m* prieš *d* pavirsta *n* (žr. idem...).

3.9.7. Neigiamieji neapibrėžiamieji įvardžiai

Nemo – niekas (kalbant apie asmenį)
Nihil – niekas (kalbant apie daiktą)

N. nemo	nihil
G. nullīus	nullīus rei
D. nemini	nulli rei
Acc. neminem	nihil
Abl. nullo	nullā rē

3.10. SKAITVARDIS (*NUMERĀLE*)

Kiekiniai (cardinalia)		Kelintiniai (ordinalia)
1, I	Unus, a, um – vienas, a	Primus, a, um – pirmas, a
2, II	Duo, duae, duo – du, dvi	Alter, era, erum (secundus, a, um) – antras, a
3, III	Tres, tria	Tertius, a, um
4, IV	Quattuor	Quartus, a, um
5, V	Quinque	Quintus, a, um
6, VI	Sex	Sextus, a, um
7, VII	Septem	Septimus, a, um
8, VIII	Octo	Octāvus, a, um
9, IX	Novem	Nonus, a, um
10, X	Decem	Decimus, a, um
11, XI	Undecim	Undecimus, a, um
12, XII	Duodecim	Duodecimus, a, um
13, XIII	Tredecim	Tertius decimus, a, um
14, XIV	Quattuordecim	Quartus decimus, a, um
15, XV	Quindecim	Quintus decimus, a, um
16, XVI	Sedecim	Sextus decimus, a, um
17, XVII	Septendecim	Septimus decimus, a, um
18, XVIII	Duodeviginti	Duodevicesimus, a, um
19, XIX	Undeviginti	Undevicesimus, a, um
20, XX	Viginti	Vicesimus, a, um
21, XXI	Viginti unus	Vicesimus primus, a, um
ir t. t.	ir t. t.	ir t. t.

Kiekiniai (cardinalia)		Kelintiniai (ordinalia)
28, XXVIII	Duo de triginta	Duodetricesimus, a, um
29, XXIX	Unus de triginta	Undetricesimus, a, um
30, XXX	Triginta	Tricesimus, a, um
40, XL	Quadraginta	Quadragesimus, a, um
50, L	Quinquaginta	Quinquagesimus, a, um
60, LX	Sexaginta	Sexagesimus, a, um
70, LXX	Septuaginta	Septuagesimus, a, um
80, LXXX	Octoginta	Octogesimus, a, um
90, XC	Nonaginta	Nonagesimus, a, um
100, C	Centum	Centesimus, a, um

Šimtų priesagos yra *-centi, ae, a* (*-genti, ae, a*).

Kiekiniai (cardinalia)		Kelintiniai (ordinalia)
101, CI	centum (et) unus, a, um	centesimus primus, a, um ir t. t.
200, CC	ducenti, ae, a	ducentesimus, a, um
300, CCC	trecenti, ae, a	trecentesimus, a, um
400, CD	quadringenti, ae, a	quadringentesimus, a, um
500, D	quingenti, ae, a	quingentesimus, a, um
600, DC	sescenti, ae, a	sescentesimus, a, um
700, DCC	septingenti, ae, a	septingentesimus, a, um
800, DCCC	octingenti, ae, a	octingentesimus, a, um
900, CM	nongenti, ae, a	nongentesimus, a, um
1000, M	mille	millesimus, a, um

Visi kelintiniai skaitvardžiai linksniuojami pagal 1-2 linksniuotę, o iš kiekinių linksniuojami tik *unus, duo, tres* ir *milia* (tūkstančiai).

N. Unus, a, um	Duo, duae, duo	Tres, tria	Milia
G. Unīus	Duōrum, duārum, duōrum	Trium	Milium
D. Uni	Duōbus, duābus, duōbus	Tribus	Milibus
Acc. Unum, am, um	Duos, duas, duo	Tres, tria	Milia
Abl. Uno, a, o	Duōbus, duābus, duōbus	Tribus	Milibus

3.11. SKAITVARDŽIŲ LINKSNIAVIMO IR VARTOJIMO YPATYBĖS

Lotynų kalboje yra ir dalybiniai skaitvardžiai, pvz., *quaterni* – po keturis, daugybiniai skaitvardžiai, pvz., *duplex* – dvigubas. Rašant datas, vartojamas Abl. Sg. kelintinių skaitvardžių, pvz.:

Academia Vilnensis condita est anno millesimo quingentesimo septuagesimo nono – Vilniaus Akademija buvo įkurta 1579 metais.

Skaitvardžio *mille* (tūkstantis) daugiskaitinė forma *milia* yra linksniuojama pagal III linksniuotę ir vartojama su G. linksniu, pvz.:

Mille milites capti sunt – nelaisvėn buvo paimta tūkstantis kareivių (mille su N. Pl.).

Tria milia militum capta sunt – nelaisvėn buvo paimta trys tūkstančiai kareivių (*milia* su G. Pl.).

Prieveiksminiai skaitvardžiai (*semel* – kartą, *bis* – dukart, *ter* – triskart ir kt.) vartojami atsakant į klausimą *kiek kartų*? pvz.:

Decies repetīta placēbit – dešimtį kartų pakartota patiks.

Dešimčių jungimas su 8 ir 9 yra toks, lyg juos iš dešimčių atimtume, pvz.:

28 – *duo de triginta*, 78 – *duo de octoginta*, 99 – *undecentum* (*de* reiškia „*iš*“).

Romėniškų skaitmenų pagrindą sudaro atskiri ženklai: vienetui I, penketui V, dešimčiai X, penkiasdešimčiai L, šimtui C, penkiems šimtams D, tūkstančiui M. Horizontalus brūkšnelis virš ženklo reiškia padauginimą iš tūkstančio ($\overline{V}$ =5000 ir t. t.). Ženklo įrėminimas į laužtąją liniją žymėjo padauginimą iš 100 000 ([X]=1 000 000.

Sudėtinių skaitvardžių pavyzdžiai: 900–CM, 1100=MC, 1559–MDLIX ir t. t.

Senieji romėnų kalendoriniai metai ligi pat 153 m. pr. Kr. prasidėdavo kovo mėn. 1 dieną. Kovo mėnuo buvo vadinamas dievo Marso vardu – Martius (Mars, Martis) Šis dievas buvo ne tik karo, bet ir agrarinis, atgimstančių pavasario galių dievas. Balandžio (Aprīlis) mėnesio pavadinimas nėra gerai išaiškintas, o trečiasis mėnuo Maius turėjo žemės, moterų, derlingumo deivės Majos vardą. Birželio mėnuo (Junius) vadintas Jupiterio žmonos, moterų globėjos ir Romos išgelbėtojos Junonos vardu. Penktasis mėnuo (Quintīlis) po Gajaus Julijaus Cezario mirties buvo pervadintas Julius, o šeštasis – Sextilis po Augusto Oktaviano mirties tapo Augustus. Likusieji mėnesiai taip ir liko nepervadinti (September – septintasis, Octōber – aštuntasis, November – devintasis, December –

dešimtasis). Po Cezario atliktos 46 metų pr. Kr. reformos pirmasis metų mėnuo visada būdavo Januarius (sausis), vadinamas dievo Jano vardu, antrasis – Februarius (vasaris) ir tik po to Martius, todėl, tarkime, September dabar jau ne septintasis, o devintasis metų mėnuo.

Savaitės dienas romėnai vadino penkių planetų, Saulės ir Mėnulio vardais: dies Lunae – Mėnulio diena (pirmadienis), dies Martis – Marso diena(antradienis), dies Mercurii – Merkurijaus diena (trečiadienis), dies Iovis – Jupiterio diena (ketvirtadienis), dies Veneris – Veneros diena (penktadienis), dies Saturni- Saturno diena (šeštadienis), dies Solis – Saulės diena (sekmadienis).

3.12. PAGRINDINIAI PRIELINKSNIAI

Su **Acc.** arba **Abl.**
in- į *(in forum*- į aikštę) – kryptis su Acc.
(*in foro*- aikštėje) – vieta su Abl.
sub- po (*sub muros*- po sienomis) – vieta su Acc. ir Abl.
(*sub conditiōne*- su sąlyga) – su Abl.
Su **Abl.**
a (ab, abs-) – nuo
(*a principio* – nuo pradžios; *abs te*- nuo tavęs)
coram – prie ko
(*coram genero meo* – mano žento akivaizdoje)
de – nuo, žemyn, apie, iš, dėl
(*de pace agere* – tartis dėl taikos)
prae – prieš, dėl, ties
(*prae se agere* – iškelti aikštėn)
pro – už, vietoj, dėl, priešais
(*pro formā* – dėl formos; *pro memoriā* – atminimui; *pro praetōre* – vietoj pretoriaus)
sine – be
(*sine lege* – be įstatymo)
Su **Acc.**
adversus – prieš, priešingai
(*adversus legem* – priešingai įstatymui)
ad (*ad astra* – į žvaigždes; *ad id tempus* – tam laikui, ligi to laiko)
ante – prieš, iki
(ante aeram nostram – prieš mūsų erą)

apud – pas, prie
(*apud Romānos* – pas romėnus)
citra – šiapus
(*hic locus est citra Tiberim* – ši vieta yra šiapus Tiberio)
contra – prieš
(*contra legem* – prieš įstatymą)
extra – už
(*extra limen* – už slenksčio)
per – per
(*per provinciam* – per provinciją; *per vim* – smurtu, per jėgą)
inter – tarp
(*inter arma silent leges* – karo metu (tarp ginklų) įstatymai tyli)
iuxta – šalia
(*iuxta murum* – šalia sienos)
trans – per, į kitą pusę, už
(*trans mare* – už jūros, per jūrą)
ob – dėl, iš
(*ob metum* – iš baimės)
post – po, vėliau
(*post mortem* – po mirties)
praeter – be, išskyrus
(*praeter haec* – išskyrus tai)
supra, super – virš
(*supra hanc memoriam* – iki mūsų laikų; *supra vires* – virš jėgų)
ultra – anapus, virš, už
(*ultra modum* – virš saiko)

3.13. VEIKSMAŽODIS (*VERBUM*)

Lotynų kalbos veiksmažodis turi: asmenį (persōna), skaičių (numerus), laiką (tempus), nuosaką (modus), rūšį (genus).

Trys nuosakos:
indicatīvus (ind.) – tiesioginė;
coniunctīvus (conj.) – tariamoji;
imperatīvus (imperat.) – liepiamoji.

Dvi rūšys:
actīvum (act.) – veikiamoji;
passīvum (pass.) – neveikiamoji.

Šeši laikai: praesens (praes.) – esamasis; imperfectum (imperf.) – būtasis, būtasis dažninis; futūrum I (fut. I) – būsimasis; perfectum (perf.) – būtasis, būtasis kartinis, rodantis kartą užbaigtą veiksmą; plusquamperfectum (plusquam.) – būtasis, rodantis veiksmą, kuris įvyko anksčiau už kitą veiksmą; futūrum II (fut. II) – būsimasis, rodantis veiksmą, kuris įvyks anksčiau už kitą veiksmą.

Trys asmenys: persōna prima, secunda ir tertia.
Du skaičiai – Singulāris (Sg.) ir Plurālis (Pl.).

Mylių stulpas.
79. | Imp(erator) Caesar, | divi Nervae f(ilius), | Nerva Traianus | Aug(ustus) Germ(anicus), Dacic(us), | pont(ifex) max(imus), tr(ibunicia) pot(estate) | 13, imp(erator) 6, co(n)s(ul) 5, | P(ater) P(atriae), | viam a Benevento | (ad) Brundisium pecun(ia) | sua fecit.

3.14. VEIKSMAŽODŽIŲ ŽODYNIŠKAS PATEIKIMAS

Taisyklingi veiksmažodžiai

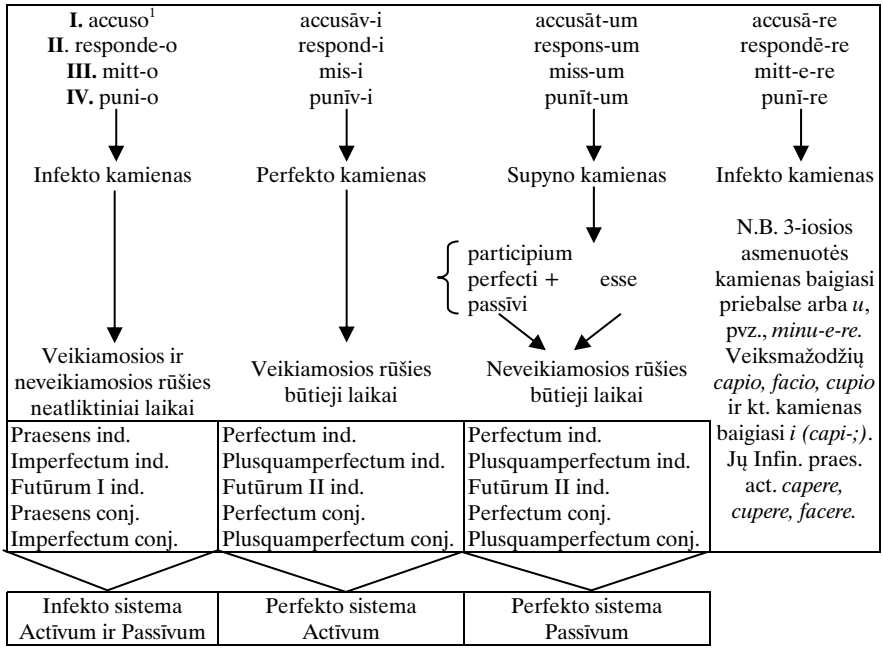
I asmenuotė II asmenuotė III asmenuotė IV asmenuotė	accūso debeo credo statuo capio punio	accusāvi debui credidi statui cepi punīvi	accusātum debitum creditum statūtum captum punītum	accusā re debē re cred(e) re statu(e) re cap(e) re punī re	ā kamienas ē kamienas prieb. arba u kamienas i kamienas ī kamienas
	1-as asmuo	1-as asmuo	Supīnum	Infinitīvus praes. act.	
	Sg. praes. act.	Sg. perf. act.	(siekinys)	(esamojo laiko bendratis)	

Iš keturių pagrindinių formų, atmetus galūnes, gaunami Infekto (nebaigto veiksmo), Perfekto (užbaigto veiksmo) ir Supyno kamienai, iš kurių, pridedant asmenavimo lentelėje nurodytas priesagas, jungiamuosius balsius ir asmenų galūnes, yra padaromi šeši Indikatyvo ir keturi Konjunktyvo laikai. Į asmenuotes skirstoma pagal bendraties kamieną.

Kai kuriuose žodynuose I ir IV asmenuočių taisyklingų veiksmažodžių visos pagrindinės formos nerašomos, o pasitenkinama tik pirmąja, nurodant asmenuotę, pvz., *obligo*, 1 (obligo, obligāvi, obligātum, obligāre); *punio*, 4 (punio, punīvi, punītum, punīre). Tokiu atveju reikia įsidėmėti po vieną I ir IV asmenuočių pavyzdį su visomis pagrindinėmis formomis ir taikyti jį kitiems tų asmenuočių žodžiams.

* * *

3.15. TAISYKLINGŲ VEIKSMAŽODŽIŲ ASMENAVIMO SISTEMA

[1] **Pastaba**: 1-osios asmenuotės kamieną (Infekto sistema) randame tik iš 4-os formos.

3.16. INFEKTO SISTEMOS LAIKAI

Asmenuotė	Infekto kamienas	Priesagos					Skaičius, asmuo	Jungiamasis balsis[5]	Asmenų galūnės	
		Praesens		Imperfectum		Futūrum I				
		ind.	conj.	ind.	conj.	ind.			actīvum	passīvum
I.	accusā-[2]	Priesagos nėra	**I.** -ē-[3]	**I.** -bā-	**I.**	**I.** -b-	Sg.			
II.	respondē-		**II.**	**II.** -bā-	**II.**	**II.** -b-	1.	nėra	-m, -o[1]	-r-, -or[1]
III.	-		**III.** -ā-	**III.** -ēbā-	**III.** -rē-	**III.** -ē-	2.	-i-, -e-[6]	-s	ris
a)	mitt-		**IV.**	**IV.** -ēbā-	**IV.**	(1-ame asmenyje Sg. -ā-)	3.	-i-	-t	tur
b)	capi-[4]					**IV.** -ē-	Pl.			
IV.	punī-					(1-ame asmenyje Sg. -ā-)	1.	-i-	-mus	-mur
							2.	-i-	-tis	-mini
							3.	-u-[7]	-nt	-ntur

Pastabos:

1. 1-me asmenyje Sg. galūnę -o(-or) turi visų asmenuočių Praesens ind., 1-mos ir 2-os asmenuotės Futūrum I; visais kitais atvejais -m(r).
2. 1-os asmenuotės kamieno balsė -a- Praesens Sg. 1-me asmenyje susilieja su galūne -o(-r): accusao → accūso, accusaor → accūsor.
3. 1-os asmenuotės kamieno -a- prieš priesagą -ē- iškrenta: accusae -m → accusem.
4. 3-os b asmenuotės kamieno balsis -i- prieš r virsta -e-.
   Imperfectum conj. act: capi -re -m → caperem ir t.t.
   Praesens ind. pass. Sg. 2-as asmuo: capi-ris → caperis.
5. Būna tik Praesens ind. 3-oje bei 4-oje asmenuotėje ir Futūrum I 1-oje ir 2-oje asmenuotėje.
6. -e- tik prieš r.
7. Būna Praesens ind. Pl. 3-me asmenyje 3-oje ir 4-oje asmenuotėje bei Futūrum I ind. Pl. 3-me asmenyje.

3.17. PERFEKTO SISTEMOS (ACTĪVUM) LAIKAI

Asmenuotės	Perfekto kamienas	Priesagos					Asmenų galūnės		
		Perfectum		Plusquamperfectum		Futūrum II	Skaičius, asmuo	Perfectum indicatīvi actīvi	Plusquamperfectum, Futurum II ind., Perfectum conj. activi
		ind.	conj.	ind.	conj.	ind.			
I. **II.** **III.** a) b) **IV.**	accusāv- respond- mis- cep- punīv-	Priesagos nėra	-eri-	-erā-	-issē-	-eri- (tik 1-me asmenyje Sg. –er-)	Sg. 1. 2. 3.	 -i -isti -it	 -m, -o[1] -s -t
							Pl. 1. 2. 3.	 -imus -istis -ērunt	 -mus -tis -nt

[1] **Pastaba**: 1-as asmuo Sg. galūnę -o turi tik Futūrum II. Kituose laikuose (išskyrus Perfectum ind.) galūnė -m.

3.18. PERFEKTO SISTEMOS (PASSĪVUM) LAIKAI

Asmenuotė	Supyno kamienas + us, a, um = { participium perfecti passīvi (ppp)	Skaičius, asmuo	Pagalbinis veiksmažodis esse (būti)				
			Perfektui sudaryti naudojamas veiksmažodžio esse Praesens		Pluskvamperfektui sudaryti naudojamas veiksmažodžio esse Imperfectum		Futūrum II sudaryti naudojamas veiksmažodžio esse Futūrum I
			ind.	conj.	ind.	conj.	ind.
I. Sg. **II.** **III.** **IV.**	accusātus, a, um responsus, a, um missus, a, um punītus, a, um	Sg. 1. 2. 3.	sum es est	sim sis sit	eram eras erat	essem esses esset	ero eris erit
I. Pl. **II.** **III.** **IV.**	accusāti, ae, a responsi, ae, a missi, ae, a punīti, ae, a	Pl. 1. 2. 3.	sumus estis sunt	simus sitis sint	erāmus eratis erant	essēmus essētis essent	erimus eritis erunt

3.19. ASMENAVIMO PAVYZDŽIAI

3.19.1. Indicatīvus (actīvum ir passīvum)

Actīvum

INDICATĪVUS								
	1 asmenuotė	2 asmenuotė			3 asmenuotė		4 asmenuotė	
Praesens	laudō lauda-**s** lauda-**t** laudā-**mus** laudā-**tis** lauda-**nt**	giriu	dēle-**ō** dēle-**s** dēle-**t** dēlē-**mus** dēlē-**tis** dēle-**nt**	naikinu	leg-**o** leg-i-**s** leg-i-**t** leg-i-**mus** leg-i-**tis** leg-u-**nt**	skaitau	audi-**o** audī-**s** audi-**t** audī-**mus** audī-**tis** audi-u-**nt**	girdžiu
Imperfectum	laudā-ba-**m** laudā-ba-**s** laudā-ba-**t** laudā-bā-**mus** laudā-bā-**tis** laudā-ba-**nt**	gyriau, girdavau	dēlē-ba-**m** dēlē-ba-**s** dēlē-ba-**t** dēlē-bā-**mus** dēlē-bā-**tis** dēlē-ba-**nt**	naikinau, naikindavau	leg-ēba-**m** leg-ēba-**s** leg ēba-**t** leg-ēbā-**mus** leg ēbā-**tis** leg-ēba-**nt**	skaičiau, skaitydavau	audi-ēba-**m** audi-ēba-**s** audi-ēba-**t** audi-ēbā-**mus** audi-ēbā-**tis** audi-ēba-**nt**	girdėjau, girdėdavau
Futūrum I	laudā-b-**o** laudā-b-i-**s** laudā-b-i-**t** laudā-b-i-**mus** laudā-b-i-**tis** laudā-b-u-**nt**	girsiu	dēlē-b-**o** dēlē-b-i-**s** dēlē-b-i-**t** dēlē-b-i-**mus** dēlē-b-i-**tis** dēlē-b-u-**nt**	naikinsiu	leg-a-**m** leg-e-**s** leg-e-**t** leg-ē-**mus** leg-ē-**tis** leg-e-**nt**	skaitysiu	audi-a-**m** audi-e-**s** audi-e-**t** audi-ē-**mus** audi-ē-**tis** audi-e-**nt**	girdėsiu
Perfectum	laudāv-**ī** laudāv-**istī** laudāv-**it** laudāv-**imus** laudāv-**istis** laudāv-**ērunt**	pagyriau	dēlēv-**ī** dēlēv-**istī** dēlēv-**it** dēlēv-**imus** dēlēv-**istis** dēlēv-**ērunt**	sunaikinau	lēg-**ī** lēg-**istī** lēg-**it** lēg-**imus** lēg-**istis** lēg-**ērunt**	perskaičiau	audīv-**ī** audīv-**istī** audīv-**it** audīv-**imus** audīv-**istis** audīv-**ērunt**	išgirdau
Plusquamperf.	laudāv-era-**m** laudāv-era-**s** laudāv-era-**t** laudāv-erā-**mus** laudāv-erā-**tis** laudāv-era-**nt**	buvau pagyręs	dēlēv-era-**m** dēlēv-era-**s** dēlēv-era-**t** dēlēv-erā-**mus** dēlēv-erā-**tis** dēlēv-era-**nt**	buvau sunaikinęs	lēg-era-**m** lēg-era-**s** lēg-era-**t** lēg-erā-**mus** lēg-erā-**tis** lēg-era-**nt**	buvau perskaitęs	audīv-era-**m** audīv-era-**s** audīv-era-**t** audīv-erā-**mus** audīv-erā-**tis** audīv-era-**nt**	buvau išgirdęs
Futūrum II	laudāv-er-**o** laudāv-eri-**s** laudāv-eri-**t** laudāv-eri-**mus** laudāv-eri-**tis** laudāv-eri-**nt**	būsiu pagyręs	dēlēv-er-**o** dēlēv-eri-**s** dēlēv-eri-**t** dēlēv-eri-**mus** dēlēv-eri-**tis** dēlēv-eri-**nt**	būsiu sunaikinęs	lēg-er-**o** lēg-eri-**s** lēg-eri-**t** lēg-eri-**mus** lēg-eri-**tis** lēg-eri-**nt**	būsiu perskaitęs	audīv-er-**o** audīv-eri-**s** audīv-eri-**t** audīv-eri-**mus** audīv-eri-**tis** audīv-eri-**nt**	būsiu išgirdęs

Pastaba. Pagrindines šių veiksmažodžių formas žr. Žodynėlyje. Į lietuvių kalbą čia išverstas tik pirmasis asmuo Sg.

P a s s ī v u m

INDICATĪVUS

Praesens	laud-**or** laudā-**ris** laudā-**tur** laudā-**mur** laudā-**minī** lauda-**ntur**	esu giriamas	dēle-**or** dēlē-**ris** dēlē-**tur** dēlē-**mur** dēlē-**minī** dēle-**ntur**	esu	leg-**or** leg-e-**ris** leg-i-**tur** leg-i-**mur** leg-i-**mini** leg-u-**ntur**	esu skaitomas	audi-**or** audī-ris audi-**tur** audī-**mur** audī-**mini** audi-u-**ntur**	esu girdimas
Imperfectum	laudā-ba-**r** laudā-bā-**ris** laudā-bā-**tur** laudā-bā-**mur** laudā-bā-**mini** laudā-ba-**ntur**	buvau giriamas	dēlē-ba-**r** dēlē-bā-**ris** dēlē-bā-**tur** dēlē-bā-**mur** dēlē-bā-**minī** dēlē-ba-**ntur**	buvau	leg-ēba-**r** leg-ēbā-**ris** leg-ēbā-**tur** leg-ēbā-**mur** leg-ēbā-**mini** leg-ēba-**ntur**	buvau	audi-ēba-**r** audi-ēbā-**ris** audi-ēbā-**tur** audi-ēbā-**mur** audi-ēbā-**mini** audi-ēba-**ntur**	buvau girdimas
Futūrum I	laudā-b-**or** laudā-b-e-**ris** laudā-b-i-**tur** laudā-b-i-**mur** laudā-b-i-**minī** laudā-b-u-**ntur**	būsiu giriamas	dēlē-b-**or** dēlē-b-e-**ris** dēlē-b-i-**tur** dēlē-b-i-**mur** dēlē-b-i-**minī** dēlē-b-u-**ntur**	būsiu	leg-a-**r** leg-ē-ris leg-ē-**tur** leg-ē-**mur** leg-e-**mini** leg-e-**ntur**	būsiu	audi-a-**r** audi-ē-**ris** audi-ē-**tur** audi-ē-**mur** audi-ē-**minī** audi-e-**ntur**	būsiu girdimas
Perfectum	laudāt **-us, a, um** { sum / es / est laudāt **-ī, ae, a** { sumus / estis / sunt	esu pagirtas	dēlēt **-us, a, um** { sum / es / est dēlēt **-ī, ae, a** { sumus / estis / sunt	esu sunaikintas	lēct **-us, a, um** { sum / es / est lēct **-ī, ae, a** { sumus / estis / sunt	esu perskaitytas	audīt **-us, a, um** { sum / es / est audīt **-ī, ae, a** { sumus / estis / sunt	esu išgirstas
Plusquamperf.	laudāt **-us, a, um** { eram / erās / erat laudāt **-ī, ae, a** { erāmus / erātis / erant	buvau pagirtas	dēlēt **-us, a, um** { eram / erās / erat dēlēt **-ī, ae, a** { erāmus / erātis / erant	buvau sunaikintas	lēct **-us, a, um** { eram / erās / erat lēct **-ī, ae, a** { erāmus / erātis / erant	buvau perskaitytas	audīt **-us, a, um** { eram / erās / erat audīt **-ī, ae, a** { erāmus / erātis / erant	buvau išgirstas
Futūrum II	laudāt **-us, a, um** { erō / eris / erit laudāt **-ī, ae, a** { erimus / eritis / erunt	būsiu pagirtas	dēlēt **-us, a, um** { erō / eris / erit dēlēt **-ī, ae, a** { erimus / eritis / erunt	būsiu sunaikintas	lēct **-us, a, um** { erō / eris / erit lēct **-ī, ae, a** { erimus / eritis / erunt	būsiu perskaitytas	audīt **-us, a, um** { erō / eris / erit audīt **-ī, ae, a** { erimus / eritis / erunt	būsiu išgirstas

3.19.2. Coniunctīvus (actīvum ir passīvum)

Actīvum

CONIUNCTĪVUS				
Praesens	laude-**m** laude-**s** laude-**t** laudē-**mus** laudē-**tis** laude-**nt**	dēle-**a-m** dēlē-**a-s** dēle-**a-t** dēlē-**ā-mus** dēlē-**ā-tis** dēle-**a-nt**	leg-**a-m** leg-**a-s** leg-**a-t** leg-**ā-mus** leg-**ā-tis** leg-**a-nt**	audi-**a-m** audī-**a-s** audi-**a-t** audī-**ā-mus** audī-**ā-tis** audi-**a-nt**
Imperfectum	laudā-**re-m** laudā-**re-s** laudā-**re-t** laudā-**rē-mus** laudā-**rē-tis** laudā-**re-nt**	dēlē-**re-m** dēlē-**re-s** dēlē-**re-t** dēlē-**rē-mus** dēlē-**rē-tis** dēlē-**re-nt**	leg-**e-re-m** leg-**e-re-s** leg-**e-re-t** leg-**e-rē-mus** leg-**e-rē-tis** leg-**e-re-nt**	audī-**re-m** audī-**re-s** audī-**re-t** audī-**rē-mus** audī-**rē-tis** audī-**re-nt**
Perfectum	laudāv-**eri-m** laudāv-**eri-s** laudāv-**eri-t** laudāv-**eri-mus** laudāv-**eri-tis** laudāv-**eri-nt**	dēlēv-**eri-m** dēlēv-**eri-s** dēlēv-**eri-t** dēlēv-**eri--mus** dēlēv-**eri-tis** dēlēv-**eri-nt**	lēg-**eri -m** lēg-**eri-s** lēg-**eri-t** lēg-**eri-mus** lēg-**eri-tis** lēg-**eri-nt**	audīv-**eri-m** audīv-**eri-s** audīv-**eri-t** audīv-**eri-mus** audīv-**eri-tis** audīv-**eri-nt**
Plusquamperf.	laudāv-**isse-m** laudāv-**isse-s** laudāv-**isse-t** laudāv-**issē-mus** laudāv-**issē-tis** laudāv-**isse-nt**	dēlēv-**isse-m** dēlēv-**isse-s** dēlēv-**isse-t** dēlēv-**issē-mus** dēlēv-**issē-tis** dēlēv-**isse-nt**	lēg-**isse-m** lēg-**isse-s** lēg-**isse-t** lēg-**issē-mus** lēg-**issē-tis** lēg-**isse-nt**	audīv-**isse-m** audīv-**isse-s** audīv-**isse-t** audīv-**issē-mus** audīv-**issē-tis** audīv-**isse-nt**

P a s s ī v u m

CONIUNCTĪVUS				
Praesens	laude-**r** laudē-**ris** laudē-**tur** laudē-**mur** laudē-**minī** laude-**ntur**	dēle-**ar** dēle-**ā-ris** dēle-**ā-tur** dēle-**ā-mur** dēle-**a-minī** dēle-**a-ntur**	leg-**ar** leg-**ā-ris** leg-**ā-tur** leg-**ā-mur** leg-**a-minī** leg-**a-ntur**	audi-**ar** audī-**ā-ris** audi-**ā-tur** audī-**ā-mur** audī-**a-minī** audi-**a-ntur**
Imperfectum	laudā-**re-r** laudā-**rē-ris** laudā-**rē-tur** laudā-**rē-mur** laudā-**rē-minī** laudā-**re-ntur**	dēlē-**re-r** dēlē-**rē-ris** dēlē-**rē-tur** dēlē-**rē-mur** dēlē-**rē-minī** dēlē-**re-ntur**	leg-**e-re-r** leg-**e-rē-ris** leg-**e-rē-tur** leg-**e-rē-mur** leg-**e-rē-minī** leg-**e-re-ntur**	audī-**re-r** audī-**rē-ris** audi-**rē-tur** audī-**rē-mur** audī-**rē-minī** audi-**re-ntur**
Perfectum	laudāt **-us**, **a, um** { sim / sīs / sit laudāt **-ī**, **ae, a** { sīmus / sītis / sint	dēlēt **-us**, **a, um** { sim / sīs / sit dēlēt **-ī**, **ae, a** { sīmus / sītis / sint	lēct **-us**, **a, um** { sim / sīs / sit lēct **-ī**, **ae, a** { sīmus / sītis / sint	audīt **-us**, **a, um** { sim / sīs / sit audīt **-ī**, **ae, a** { sīmus / sītis / sint
Plusquamperf.	laudāt **-us**, **a, um** { essem / esses / esset laudāt **-ī**, **ae, a** { essēmus / essētis / essent	dēlēt **-us**, **a, um** { essem / esses / esset dēlēt **-ī**, **ae, a** { essēmus / essētis / essent	lēct **-us**, **a, um** { essem / esses / esset lēct **-ī**, **ae, a** { essēmus / essētis / essent	audīt **-us**, **a, um** { essem / esses / esset audīt **-ī**, **ae, a** { essēmus / essētis / essent

Pastaba: apie konjunktyvo vertimą į lietuvių kalbą žr. skyriuje „Konjunktyvo vartojimas“.

3.19.3. Imperatīvus

Infinitīvus	Singularis	Pluralis
I asm. accusāre	accūsa – kaltink	accusā-te – kaltinkite
II asm. vidēre	vide – žiūrėk	vidē-te – žiūrėkite
III asm. solvere	solv-e – paleisk	solv-i-te – paleiskite
capere	cap-e – imk	cap-i-te – imkite
minuere	minu-e – mažink	minu-i-te – mažinkite
IV asm. audīre	audi – klausyk	audī-te – klausykite

Infinitīvus	Singularis	Pluralis
Išimtys		
dicere ducere facere ferre	dic – sakyk duc – vesk fac – daryk fer – nešk	dic-i-te – sakykite duc-i-te – veskite fac-i-te – darykite fer-te – neškite
Imperativus *futūri*	2 asmuo solv-i-to, 3 asmuo solv-i-to (Sg.)	2 asmuo solv-i-tō-te, 3 asmuo solv-u-nto (Pl.)
Draudimas	noli solvere (Sg.) – nepaleisk	nolīte solvere (Pl.)

3.20. DALYVIŲ SUDARYMAS

Esamojo laiko veikiamosios rūšies dalyvis (participium praesentis actīvi – ppa) yra sudaromas iš Infekto kamieno, pridedant N. Sg. I–II asmenuotėms *-ns*, III–IV asmenuotėms *-ens*, o G. Sg. atitinkamai *-ntis, -entis,* pvz., *punīre* – ppa bus *puniens, punientis* (baudžiantis). Šie dalyviai linksniuojami kaip III linksniuotės vienos galūnės būdvardžiai, tik Abl. Sg. būna galūnė *-e*, kai jie įeina į *Ablatīvus absolūtus* sintaksinę konstrukciją (žr. *Sintaksė*).

Būtojo laiko neveikiamosios rūšies dalyvis (participium perfecti passīvi – ppp) daromas iš Supyno kamieno, pridedant galūnes *-us, a, um* ir linksniuojamas pagal I–II linksniuotę, pvz., *accusātum* (supynas), o dalyvis bus *accusāt – us, a, um* (apkaltintas, apkaltinta).

Būsimojo laiko veikiamosios rūšies dalyvis (participium futūri actīvi – pfa) daromas iš Supyno kamieno, pridedant priesagą *-ūr-* ir I–II linksniuotės galūnes, pvz., *accusat-ūr-us, a, um* (kaltinsiąs, kaltinsianti).

Būsimojo laiko neveikiamosios rūšies dalyvis (gerundīvum) daromas prie Infekto kamieno pridedant priesagą *-nd-* (I–II asmenuotės), *-end-* (III–IV asmenuotės) ir giminių galūnes *-us, a, um*, pvz., *accusa-nd-us, a, um* (kaltintinas, kaltintina).

3.20.1. Participium

A c t ī v u m

Praesens	laudā-**ns**, antis	dēlē-**ns**, entis	leg-**ē**-**ns**, entis	audī-**ē**-**ns**, entis
Futūrum	laudāt-**ūrus**, a, um	dēlēt-**ūrus**, a, um	lēct-**ūrus**, a, um	audīt-**ūrus**, a, um

P a s s ī v u m

Perfectum	laudāt-**us**, a, um	dēlēt-**us**, a, um	lēct-**us**, a, um	audīt-**us**, a, um
Futūrum	lauda-**ndus**, a, um	dēle-**ndus**, a, um	leg-e-**ndus**, a, um	audi-**endus**, a, um

3.20.2. Aprašomasis asmenavimas

pfa ir esse asmenuojamosios formos:

accusatūrus sum – ketinu kaltinti,

accusatūrus eram – ketinau kaltinti ir t. t.

Gerundīvum ir esse asmenuojamosios formos:

accusandum est – reikia kaltinti,

accusandum erat – reikėjo kaltinti ir t. t.

3.21. VEIKSMAŽODIS *ESSE*

Pagrindinės formos:

Sum, fui, -, esse (būti). Šis veiksmažodis turi tik veikiamąją rūšį, Supyno neturi. Visi laikai iš Perfekto kamieno asmenuojami taisyklingai. Infekto laikai asmenuojami taip:

Indicatīvus

Praesens		Imperfectum		Futurum I	
Sg. 1. sum	Pl. sumus	eram	erāmus	ero	erimus
2. es	estis	eras	erātis	eris	eritis
3. est	sunt	erat	erant	erit	erunt

Coniunctivus

Praesens		Imperfectum		Imperatīvus	
Sg. 1. sim	Pl. simus	essem	essēmus	1. -	-
2. sis	sitis	esses	essētis	2. es	estōte
3. sit	sint	esset	essent	3. esto	sunto

3.21.1. Veiksmažodžio *esse* kompozitai

ab-sum, a-fui, ab-esse – nebūti
ad-sum, ad-fui, ad-esse – (prie ko) būti, dalyvauti
de-sum, de-fui, de-esse –trūkti, stokoti
inter-sum, inter-fui, inter-esse – būti tarp, dalyvauti
ob-sum, ob-fui, ob-esse – kenkti
prae-sum, prae-fui, prae-esse – prieky būti, vadovauti
pro-sum, pro-fui, prod-esse – padėti
super-sum, super-fui, super-esse – likti, gyvam išlikti
in-sum, ———, in-esse – būti kame, tūnoti
sub-sum, ———, sub-esse – apačioje būti
possum, potui, posse – galėti

Veiksmažodis *prosum* turi priešdėlį *prod-* (vietoj pro-) tose formose, kur veiksmažodis *sum* prasideda balsiu **e**: prod-es, prod-ero etc.

Veiksmažodžiai *absum* ir *praesum* turi *participium praesentis act*.: *absens*, ntis ir *praesens*, ntis (nedalyvaująs, dalyvaująs).

Veiksmažodis *possum* asmenuojamas taip:

	Indicatīvus		Coniunctīvus		Infinitīvus
Praesens	Sg.	possum potes potest	Sg.	possim possis possit	
	Pl.	possumus potestis possunt	Pl.	possīmus possītis possint	posse
Imperfectum	Sg.	poteram poteras poterat etc.	Sg.	possem posses posset etc.	
Futūrum I	Sg.	potero poteris poterit etc.			

3.21.2. Veiksmažodžio *esse* su priešdėliais vartojimo pavyzdžiai

absum a vobis – nesu su jumis
abest ab urbe – jo mieste nėra
nobis absentibus – mums nesant

omnes, qui aderant – visi, kas buvo
adsum pugnae (*D.*) – dalyvauju kovoje

deest consilium – trūksta plano (sumanymo)
deerat bello (*D.*) – nedalyvavo kare

interest Tiberis inter eos – juos skiria Tiberis
interat sermōni (*D.*) – dalyvavo pokalbyje

nihil obest tibi dicere – niekas netrukdo tau pasakyti

omnibus (*D.*) unus praeest – visų priešaky yra vienas
praeesse exercitui (*D.*) – vadovauti kariuomenei

quid mihi prodest? – kokia man nauda?
prosit (*nobis*) – tebūnie (mums) į naudą

ex eo proelio milia hominum XC superfuērunt – po to mūšio liko devyniasdešimt tūkstančių žmonių
quod superest – liekana (kas lieka)
superfuit patri (*D.*) – pergyveno tėvą
superesse temporibus (*D.*) – pergyventi sunkius laikus

insum in urbe – esu mieste

subest linqua palāto (*D.*) – liežuvis yra po gomuriu
mons suberat – netoli buvo kalnas

plurimum Helvetii possunt – helvetai turi daugiausia reikšmės
fieri potest – galimas daiktas (gali būti)

3.22. BENDRATYS

Lotynų kalboje yra 6 bendratys (infinityvai) – esamojo, būtojo ir būsimojo laikų.

Infin. praesentis actīvi turi galūnę *-re (punīre), -se (esse), -le (velle)* (bausti, būti, norėti).

Infin. praesentis passīvi turi galūnę *-ri (punīri)*, o III asmenuotė tiktai *-i (legi)* būti baudžiamam, būti renkamam.

Infin. perfecti actīvi turi Perfekto kamieną ir galūnę *-isse* (punivisse).

Infin. perfecti passīvi susideda iš ppp+esse (punītus, a, um esse).

Infin. futūri actīvi susideda iš pfa+esse (punitūrus, a, um esse).

Infin. futūri passīvi susideda iš Supyno+*iri (punītum iri)*.

Pastaba: paskutinės keturios išvardytos bendratys į lietuvių kalbą verčiamos ne bendratimi, o atitinkamo laiko veiksmažodžio forma (žr. skyrių „*Accusativus cum infinitivo*“).

3.22.1. Infinitīvus

A c t ī v u m

Praesens	laudā-**re**	dēlē-**re**	leg-**e**-**re**	audī-**re**
Perfectum	laudāv-**isse**	dēlēv-**isse**	lēg-**isse**	audīv-**isse**
Futtūrum	laudāt-**ūrus,** a, um esse	dēlēt-**ūrus,** a, um esse	lēct-**ūrus,** a, um esse	audīt-**ūrus,** a, um esse

P a s s ī v u m

Praesens	laudā-**rī**	dēlē-**rī**	leg-**ī**	audī-**rī**
Perfectum	laudāt-**us,** a, um esse	dēlēt-**us,** a, um esse	lēct-**us,** a, um esse	audīt-**us,** a, um esse
Futtūrum	laudāt-**um** īrī	dēlēt-**um** īrī	lēct-**um** īrī	audīt-**um** īrī

3.23. DEPONENTINIAI (DEPONENTIA) IR PUSIAU DEPONENTINIAI (SEMIDEPONENTIA) VEIKSMAŽODŽIAI

otynų kalboje yra nemažai veiksmažodžių, kurie turi tik neveikiamosios rūšies formas, bet veikiamosios rūšies reikšmes, t. y. verčiami į lietuvių kalbą tik veikiamąja rūšimi (*verba deponentia*). Žodynuose jų formos rašomos taip:

I asm. arbitror, arbitrātus sum, arbitrāri (spręsti)
II asm. vereor, veritus sum, verēri (bijoti)
III asm.loquor, locūtus sum, loqui (kalbėti)
IV asm. partior, partītus sum, partīri (dalinti)

Pusiau deponentinių veiksmažodžių Infekto kamieno laikai (Praesens, Imperfectum, Futūrum I) būna tik veikiamosios rūšies, Perfekto sistemos laikai – tik neveikiamosios rūšies, o į lietuvių kalbą viskas verčiama tik veikiamąja rūšimi.

N.B. Deponentinių veiksmažodžių Imperatīvus Sg. -re, Pl. -mini, pvz., *arbitrāre* – manyk, *arbitramini* – manykite.

3.24. NETAISYKLINGAI ASMENUOJAMI VEIKSMAŽODŽIAI

Fero, tuli, latum, ferre (kelti, nešti)
Netaisyklingai asmenuojamas šio veiksmažodžio Praesens.

Actīvum		Passīvum	
Sg. 1. fer-o	Pl. fer-i-mus	Sg. 1. fer-or	Pl. fer-i-mur
2. fer-s	fer-tis	2. fer-ris	fer-i-mini
3. fer-t	fer-u-nt	3. fer-tur	fer-u-ntur

Eo, ii, itum, ire (eiti)
Netaisyklingai asmenuojami Praesens, Imperfectum, Futūrum I.

Praesens		Imperfectum		Futūrum I	
Sg. 1. eo	Pl. imus	ibam	ibāmus	ibo	ibimus
2. is	itis	ibas	ibātis	ibis	ibitis
3. it	eunt	ibat	ibant	ibit	ibunt

Šis veiksmažodis turi tik Actīvum, jo liepiamoji nuosaka:
Sg. *i* (eik); Pl. *ite* (eikite).

Volo, volui, -, velle (norėti)
Nolo, nolui, -, nolle (nenorėti)
Malo, malui, -, malle (labiau norėti)
Netaisyklingai asmenuojamas Praesens ind. ir conj.

		Ind. Praesens	Conj. Praesens
Sg.	1.	volo, nolo, malo	velim, nolim, malim
	2.	vis, non vis, mavis	velis, nolis, malis
	3.	vult, non vult, mavult	velit, nolit, malit
Pl.	1.	volumus, nolumus, malumus	velīmus, nolīmus, malīmus
	2.	vultis, non vultis, mavultis	velītis, nolītis, malītis
	3.	volunt, nolunt, malunt	velint, nolint, malint

Ēdo, ēdi, ēsum, ēsse (edere) – valgyti
Netaisyklingai asmenuojamas Praesens.

Sg.	1.	ēdo	Pl.	ēdimus
	2.	ēs		ēstis
	3.	ēst		ēdunt

Yra lotynų kalboje ir tokių veiksmažodžių, kurie neturi visos asmenavimo sistemos, pvz., *memini, meminisse* (atsimenu)
odi, odisse (nekenčiu)

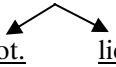
Jie asmenuojami tik Perfecto (act.) sistemos laikais. Kai kurie veiksmažodžiai, pvz., *aio* (sakau) turi tik Praesens:

Sg.	1.	aio	Pl.	-
	2.	ais		-
	3.	ait		aiunt

Tokie veiksmažodžiai vadinami *trūkstamaisiais* (*defectīva*).
Beasmeniai veiksmažodžiai (*impersonalia*) turi tik 3-jo asmens formą:
piget, piguit, (pigēre) – apmaudu, gėda
interest, interfuit,(interesse) – svarbu

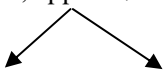
3.25. TERMINŲ SUDARYMO IŠ VEIKSMAŽODŽIO KAMIENŲ PAVYZDŽIAI

ago, ēgi, act/um, ag/ere – veikti, daryti, vesti, jaudinti

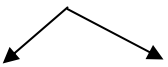
lot.	liet.	
actio	akcija	agentas
actīvus	aktyvus	agentūra
actus	aktas	
actor	aktorius	
actuālis	aktualus	
reactio	reakcija	

appello, appellāvi, appellāt/um, appellā/re – kreiptis į ką nors, vadinti, šauktis

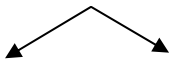
lot.	liet.	
appellatio	apeliacija	apeliantas
interpellatio	interpeliacija	

ag-gredior, aggress/us sum, aggredi – prieiti, pulti, persekioti

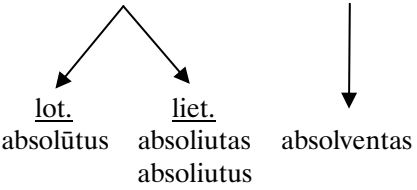
lot.	liet.
aggressio	agresija
	agresyvus

ad-voco, ad-vocāvi, ad-vocāt/um, ad-vocāre – pakviesti, padėti

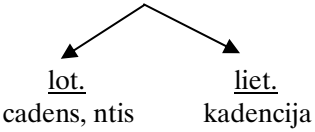

lot.	liet.
advocātus	advokatas
advocatūra	advokatūra

ab-solvo, absolvi, ab-solūt/um, ab-solv/ere – atskirti, užbaigti, išteisinti

cado, cecidi, casūrus, cad/ere – kristi, atitekti, baigtis

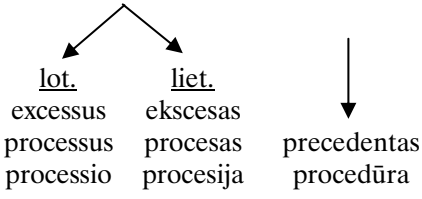
cēdo, cessi, cess/um, ced/ere – eiti, paklusti, pripažinti, nusileisti

ex-cēdo, ex-cessi, ex-cess um, ex-ced/ere – išeiti, peržengti ribas

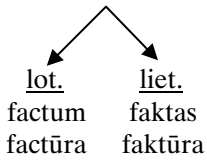
pro-cēdo, pro-cessi, pro-cess/um, pro-ced/ere – išeiti pirmyn, sektis, nutolti

re-cēdo, re-cessi, re-cess/um, re-ced/ere – pasitraukti, nutolti

prae-cēdo, prae-cessi, prae-cess/um, prae-ced/ere – eiti priekyje, pralenkti

facio, feci, fact/um, facere – daryti, kurti, veikti, surinkti

ef-ficio, ef-fēci, ef-fect/um, ef-fic/ere – padaryti, išrinkti, gaminti

de-ficio, de-feci, de-fect/um, de-fic/ere – trūkti, neužtekti, pakeisti

lot.	liet.
defectum	defektas
effectum	efektas

deficitas
ratifikacija (ratus – teisėtas)
falsifikacija
(falsus – apgaulingas)

flo, flāvi, flat/um, flāre – pūsti, išpūsti, paskelbti

de-flo, de-flāvi, de-flāt/um, de-flāre – nupūsti

in-flo, in-flāvi, in-flāt/um, in-flāre – įpūsti, išpūsti

lot.	liet.
deflatio	defliacija
inflatio	infliacija

fero, tuli, lātum, ferre – nešti, kelti, parodyti

con-fero, contuli, col-lātum, con-ferre – sunešti, sujungti, bendrauti

dif-fero, distuli, di-lātum, dif-ferre – išnešioti, atskirti

prae-fero, praetuli, prae-lātum, prae-ferre – kelti į priekį, rodyti pavyzdžiu

re-fero, rettuli, re-lātum, re-ferre – nešti atgal, atsinešti, perduoti

lot.	liet.
praelātum	prelatas
relatio	reliacija

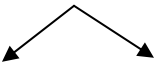
konferencija
diferencija
preferencija
referentas

mitto, misi,	miss/um,	mitt/ere	– siųsti, mėtyti, paleisti
com-mitto, com-mīsi,	com-miss/um,	com-mitt/ere	– sujungti, pavesti, surengti
re-mitto, re-mīsi,	re-miss/um,	re-mitt/ere	– siųsti atgal, grąžinti, atslūgti

lot.	liet.
commissio	komisija
remissio	remisija
missio	misija

pōno, posui, posit/um,	pon/ere	– padėti, remtis, išdėstyti
com-pōno, com-posui, com-posit/um,	compon/ere	– sudėlioti
de-pōno, de-posui, de-posit/um,	de-pon/ere	– atiduoti saugoti
dis-pōno, dis-posui, dis-posit/um,	dis-pon/ere	– išdėstyti
op-pōno, op-posui, op-posit/um,	op-pon/ere	
sup-pōno, sup-posui, sup-posit/um,	sup-pon/ere	

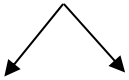

lot.	liet.	
positio	pozicija	komponuoti
compositio	kompozicija	komponentas
depositum	depozitas	deponuoti
dispositio	dispozicija	deponentas
oppositio	opozicija	disponuoti
		oponuoti
		oponentas
		suponuoti

rumpo, rupi, rupt/um, rump/ere – laužti, sugadinti, pertraukti

cor-rumpo, cor-rūpi, cor-rupt/um, cor-rump/ere – suklastoti, sugadinti, sunaikinti

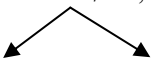
lot.	liet.
corruptio	korupcija

statuo, statui, statūt/um, statu/ere – pastatyti, spręsti, nutarti

con-stituo, con-stitui, con-stitūt/um, con-stitu/ere – sudėti, pastatyti, sukurti, įsteigti

in-stituo, in-stitui, in-stitūt/um, in-stitu/ere – pastatyti, įkurti

re-stituo, re-stitui, re-stitūt/um, re-stitu/ere – atstatyti, grąžinti

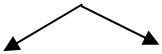
lot.	liet.
status	statusas
statūtum	statutas
constitutio	konstitucija
instituto	institucija
restitutio	restitucija

struo, struxi, struct/um, stru/ere – dėti eilėmis, statyti

con-struo, con-struxi, con-struct/um, con-stru/ere – krauti, rinkti, sukurti

de-struo, de-struxi, de-struct/um, de-stru/ere – sugriauti, sunaikinti

ob-struo, ob-struxi, ob-struct/um, ob-stru/ere – užkirsti, statyti priešais

lot.	liet.
constructio	konstrukcija, konstruktyvus
destructio	destrukcija, destruktyvus
obstructio	obstrukcija

4. SINTAKSĖ

4.1. KAI KURIŲ LINKSNIŲ SINTAKSĖ

Acc. duplex (dvejybinis galininkas) susideda iš tiesioginio papildinio galininko ir tarinio galininko:

Romulus urbem Romam vocāvit – Romulas miestą pavadino Roma (Romą).

Acc. exclamatiōnis (sušukimo galininkas):

O, me miserum! – O, vargas man! (lot.: O, mane vargšą!).

D. finālis (tikslo naudininkas) būna prie veiksmažodžio *esse, tribuere, dare* (būti, skirti, duoti):

Dare crimini – priskirti prie nusikaltimo (laikyti nusikaltimu).

G. objectīvus reiškia asmenį arba daiktą, į kurį nukreipiamas veiksmas:

Ius vitae et necis – gyvybės ir mirties teisė (*ius vitae necisque*).

Abl. causae reiškia priežastį ir atsako į klausimą *kodėl*?:

Concordiā res parvae crescunt, discordiā maximae dilabuntur – Esant sutarimui maži dalykai išauga, o esant nesantaikai – dideli sužlunga.

Abl. separatiōnis (atskirties) ablatyvas atsako į klausimą *iš kur*?:

Domō proficiscere – išvykti iš namų.

Abl. pretii (kainos ablatyvas) vartojamas kainos išraiškai su veiksmažodžiais *emere* (pirkti), *vendere* (parduoti), *stare* (kainuoti):

Vendere viginti talentis – parduoti už 20 talentų.

Abl. qualitātis (kokybės ablatyvas):

Flumen difficili transitu – sunkiai pereinama upė.

4.2. GERUNDIUM. JO VARTOJIMO IR LINKSNIAVIMO PAVYZDŽIAI

Gerundium yra daiktavardis, reiškiantis veiksmo eigą. Jis padaromas iš veiksmažodžio Infekto kamieno su priesaga *-nd-* (I, II asmenuotės), *-end-* (III, IV asmenuotės). Linksniuojamas tik *Sg*., Nominatyvo nėra, pagal II linksniuotę.

N. *leg-e-re* (skaityti)
G. *leg-end-i* (skaitymo)
D. *leg-end-o* (skaitymui)
Acc. *ad leg-end-um* (dėl skaitymo, skaitymui)

Abl. *leg-end-o* (skaitymu). Vartojamas su prielinksniais *de, in, ex* (*ex legendo* – iš skaitymo, *de legendo* – apie skaitymą, *in legendo* – skaityme).

Į lietuvių kalbą gerundijus verčiamas: a) veiksmažodiniu daiktavardžiu: *modus vivendi* (gyvenimo būdas); b) bendratimi: *aptus ad legendum* (tinkamas skaityti); c) pusdalyviu ar padalyviu: *discimus legendo* (mokomės skaitydami), *inter nos loquendo* (tarp mūsų kalbant), *reus excipiendo fit actor* (atsakovas pasipriešindamas tampa ieškovu). Su gerundijumi vartojamas ne būdvardis, o prieveiksmis: *bene merendo de rē publicā* (gerai pasitarnaujant valstybei).

4.3. SINTAKSINĖS KONSTRUKCIJOS

4.3.1. Ablatīvus absolūtus (savarankiškas Ablatyvas)

šskirtinė aplinkybė, susidedanti iš linksniuojamojo žodžio Ablatyvo ir su juo suderinto dalyvio Ablatyvo, vadinama *Abl. absolūtus*. Šioje išskirtinėje aplinkybėje gali būti *ppa*, pvz., *nemine contradicente* (niekam neprieštaraujant) ir *ppp*, pvz., *causā cognitā* (ištyrus bylą). Kartais vietoj dalyvio būna daiktavardis, įvardis, pvz., *Cicerōne consule* (Ciceronui konsulaujant).

4.3.2. Accusatīvus cum infinitīvo (galininkas su bendratimi)

Acc. cum. infin. sakinyje eina išplėstiniu papildiniu (kartais veiksniu) po tam tikro valdančio žodžio (*verbum regens*): matau, tikiu, sakau, stebiuosi, yra žinoma, yra vilties ir pan. Į lietuvių kalbą ši sintaksinė konstrukcija verčiama padalyviu su galininku, ištisiniu šalutiniu sakiniu ir kitaip.
Acc. cum infin. vartojamas su visomis bendratimis.

Scio Romānos
- *vincere*. Žinau, kad romėnai nugali.
- *vicisse*. Žinau, kad romėnai nugalėjo.
- *victūros esse*. Žinau, kad romėnai nugalės.

Scio Romānos
- *vinci*. Žinau, kad romėnai yra nugalimi.
- *victos esse*. Žinau, kad romėnai buvo nugalėti.
- *victum iri*. Žinau, kad romėnai bus nugalėti.

N.B. Trečiojo asmens įvardis, pažymintis sakinio veiksnį, yra sangrąžinis, pvz., *pater dixit se haec factūrum esse* – tėvas pasakė, kad jis (tėvas) tai padarys.

4.3.3. Nominatīvus cum infinītivo (vardininkas su bendratimi)

ei veiksmažodis, po kurio būna *Acc. cum infin.*, vartojamas neveikiamąja rūšimi, tai buvęs papildinys (*Accusatīvus*) virsta veiksniu ir gaunamas *N. cum infinitīvo*.

Ši sintaksinė konstrukcija vartojama su šiais veiksmažodžiais: *videor* (atrodo, kad aš ...), *dicor* (sako, kad aš), *vetor* (man draudžia), *traditur* (pasakoja, kad jis ...). *Verbum regens* gali būti visuose asmenyse, laikuose, vienaskaitoje ir daugiskaitoje.

Romāni vincere traduntur – sakoma, kad romėnai laimi.
Romāni vicisse traduntur – sakoma, kad romėnai laimėjo.
Romāni victūri esse traduntur – sakoma, kad romėnai laimės ir t. t.

4.4. KONJUNKTYVO VARTOJIMAS

4.4.1. Pagrindiniuose sakiniuose

Conj. potentiālis reiškia galimumą dabartyje arba praeityje, pvz.:
Quis putāret? (kas būtų pamanęs?).

Conj. iussīvus reiškia liepimą, pvz.:
Audiātur et altera pars! (tebūnie išklausyta ir antroji pusė).

Conj. prohibitīvus reiškia draudimą, pvz.:
Hoc ne dicas (šito galėtum nesakyti).

Yra ir kitų Konjunktyvo reikšmių.

4.4.2. Šalutiniuose sakiniuose

Šalutinių sakinių, kur tarinys išreikštas Konjunktyvu, laikas priklauso nuo pagrindinio sakinio tarinio laiko. Šalutinio ir pagrindinio sakinio tarinių laikai derinami pagal *Consecutio temporum* taisyklę.

4.4.3. Consecutio temporum

Pagrindiniame sakinyje	Šalutinio sakinio veiksmas vyksta		
	tuo pačiu metu kaip pagrindiniame sakinyje	anksčiau negu pagrindiniame sakinyje	vėliau negu pagrindiniame sakinyje
Pagrindiniai laikai: Praesens Futūrum Imperatīvus **A**	*Praesens conj.*	*Perfectum conj.*	*-ūrus sim*
Istoriniai laikai: Imperfectum Perfectum Plusquamperfectum **B**	*Imperfectum conj.*	*Plusquamperfectum conj.*	*-ūrus essem*

Pavyzdžiai: (*ago, ēgi, actum, agere*)

A
- *Scio, quid agas* – žinau, ką tu darai.
- *Scio, quid egeris* – žinau, ką tu padarei.
- *Scio, quid actūrus sis* – žinau, ką tu padarysi.

B
- *Scivi, quid ageres* – sužinojau, ką tu darei.
- *Scivi, quid egisses* – sužinojau, ką tu padarei.
- *Scivi, quid actūrus esses* – sužinojau, ką tu padarysi.

N.B. Taip tarinių laikas yra derinamas įvairiuose prijungiamuosiuose sakiniuose (priežasties, nuolaidos, papildinio, išeities, laiko ir t. t.). Šiek tiek kitoks derinimas yra sąlygos sakiniuose: čia vartojami Indikatyvo ir Konjunktyvo laikai. Pagrindinio ir šalutinio sakinio tarinių laikas sutampa.

4.4.4. Sąlygos sakiniai

Casus reālis *(si reāle)*	**Casus potentiālis** *(si potentiāle)*	**Casus irreālis** *(si irreāle)*
Visi Indikatyvo laikai	*Praesens conj.* *Perfectum conj.*	*Imperfectum conj.* *Plusquamperfectum conj.*

Si reāle (realus veiksmas).

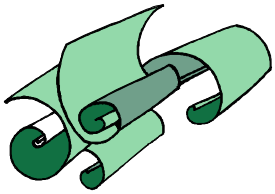
Si vis pacem, para bellum (jei nori taikos, ruošk karą).

Si potentiāle (galimybė).

Dies me deficiat, si velim mali causas enumerāre (man neužtektų dienos, jei panorėčiau išvardinti blogio priežastis).

Si irreāle (sąlyga ir išvada yra netikri dalykai).

Si tacuisses, philosophus mansisses (jei būtum patylėjęs, filosofu būtum išlikęs).

5. PRATIMAI

1 tema. Skaitymo pratimai

Suskirstyti skiemenimis ir sukirčiuoti.

Aula. Gnaeus. Sextus. Foedus. Sanguis. Schola. Consul. Quaestor. Censor. Augur. Charta. Risus. Ius. Caedes. Gracchus. Rhytmus. Xerxes. Carcer. Coelum. Collis. Mappa. Lucius. Rationālis. Tribūnus. Nobilis. Fetiāles. Tenebrae. Administratio. Facultas. Kalendae. Testamentum. Patria. Philippus. Augustus. Poēma. Saeculum. Triumphus. Quirītes. Scientia. Suicidium. Aegyptus. Patricius. Plebēius. Senātus populusque Romānus. Requies. Lutetia Parisiōrum. Londinium. Thermae.

2 tema. Daiktavardžių linksniavimo sistema. Prielinksniai ir jų vartojimas

A. Skyriuje *Terminai*, panaudojant žodyną, surasti visų penkių linksniuočių pavyzdžius ir po vieną išlinksniuoti (3-ios linksniuotės pavyzdžiai priebalsinio, balsinio ir mišraus tipo).
B. Nustatyti linksnį bei skaičių ir išversti į lietuvių kalbą: *actiōnes, aequitātem, advocāti, clausulae, diērum, dolum, fructuum, ignorantiae, legibus, caedium, noctium, ab auctoritāte, ad hominem, contra ius, de legibus, in iudicio, pro et contra, in rem, per sacramentum.*

3 tema. Veiksmažodžių asmenuotės. Pagrindinės taisyklingų veiksmažodžių formos. I–II linksniuotės dalyviai

A. Skyriuje *Apibrėžimai* surasti visų keturių asmenuočių veiksmažodžių pavyzdžių ir surašyti jų pagrindines formas, remiantis žodynu. Išskirti tris kamienus, sudaryti visus galimus dalyvius.
B. Nurodyti gerai ir blogai sudarytus dalyvius iš šių veiksmažodžių: *impero, imperāvi, imperātum, imperāre; accipio, accēpi, acceptum, accipere: imperandus, imperandūrus, imperātus, imperāvus; acceptus, acceptandus, accipiendūri.*
C. Išversti: *aqua profūsa, quaestio de repetundis*.

4 tema. I–III linksniuočių būdvardžiai, dalyviai, savybiniai įvardžiai

A. Padaryti esamojo laiko veikiamosios rūšies dalyvius iš šių veiksmažodžių ir išversti į lietuvių kalbą: *probo, probāvi, probātum, probāre; deleo,*

delēvi, delētum, delēre; ago, ēgi, actum, agere; punio, punīvi, punītum, punīre.

B. Skyriuje *Terminai* surasti I–III linksniuočių būdvardžių, suderinti su I–V linksniuočių daiktavardžiais pagal giminę, skaičių ir linksnį, parinkti visų trijų giminių daiktavardžių. Išlinksniuoti.
C. Išversti: *aqua profluens, persōnae nocentes*.
D. Surasti galimas klaidas šiuose daiktavardžio bei kitos linksniuojamos kalbos dalies deriniuose: *imperium magna, lex Sempronium, dictātor tertia, curia municipāle, hereditas iacentes, affectus maritālis, aes aliēnum, aes militāre.*

5 tema. Infekto kamienas ir iš jo padaroma veikiamosios rūšies laikų sistema. Imperatīvus. Veiksmažodis *esse* bei jo kompozitai

A. Iš žodynėlio išrinkti visų keturių asmenuočių pavyzdžius, nustatyti jų Infekto kamieną ir išasmenuoti Praesens, Imperfectum bei Futūrum I, brūkšneliu pažymėti kamieną, priesagą, jungiamąjį balsį bei galūnę.
B. Nurodyti gerai ir blogai sudarytas laikų formas iš veiksmažodžių *iuro, iurāvi, iurātum, iurāre ir moneo, monui, monitum, monēre: iurābo, iurābes, iurant, iurābint, monēbo, monebāmus, monēbutis, monēbint.*
C. Padaryti šių veiksmažodžių Imperatīvus: *valēre, accusāre, ducere, punīre.* Išversti į lietuvių kalbą: *vincito, orāto, secanto*.
D. Išasmenuoti visus *posse* laikus (Infekto sistema).

6 tema. Infekto kamieno neveikiamosios rūšies laikų sistema. Infinitīvus praesentis passīvi

A. Žodynėlyje surasti visų asmenuočių veiksmažodžių pavyzdžių, pagal žodyną nustatyti jų kamienus, iš Infekto kamieno sudaryti Praesens, Imperfectum ir Futūrum I passīvi; brūkšneliu pažymėti kamieną, priesagą, jungiamąjį balsį ir galūnę.
B. Nurodyti gerai ir blogai sudarytas laikų formas iš veiksmažodžių *iuro, iurāvi, iurātum, iurāre ir deleo, delēvi, delētum, delēre: iurābiris, iurabāmus, iurant; delebēmur, delentur, delēris*.
C. Skyriuje *Apibrėžimai* surasti penkis sakinius, kur tarinys išreikštas Infekto sistemos laikais. Išversti į lietuvių kalbą pažodžiui.
D. Išasmenuoti Passīvum: *vinco, vincere*.

7 tema. Perfekto veikiamosios rūšies laikų sistema

A. Žodynėlyje surasti po 1 kiekvienos asmenuotės veiksmažodį, išskirti jų Perfekto kamieną ir išasmenuoti Perfectum, Plusquamperfectum bei Futūrum II actīvi.
B. Atskirti gerai ir blogai sudarytas laikų formas iš veiksmažodžių *punio, punīvi, punītum, punīre ir dico, dixi, dictum, dicere: punivērunt, puniverāmus, puniverent; dixero, dixerētis, dixisti.*
C. Skyriuje *Apibrėžimai* surasti 3 sakinius, kur tarinys būtų išreikštas Perfekto sistemos veikiamosios rūšies laiku. Išversti į lietuvių kalbą pažodžiui.
D. Išversti: *fur fūgit, iudices punivērunt, nos audiverāmus*.

8 tema. Perfekto sistemos neveikiamosios rūšies laikai

A. Žodynėlyje surasti po vieną kiekvienos asmenuotės veiksmažodį, pagal žodyną nustatyti jų Supyno kamieną ir išasmenuoti Perfectum, Plusquamperfectum bei Futūrum II passīvi.
B. Nurodyti gerai ir blogai sudarytas laikų formas iš veiksmažodžių *muto, mutāvi, mutātum, mutāre* bei *tango, tetigi, tactum, tangere: mutāti sunt, mutātae erat, mutātus erunt; tactus est, tactum erāmus, tacta es.*
C. Skyriuje *Apibrėžimai* surasti 3 sakinius, kur tarinys būtų išreikštas Perfekto sistemos neveikiamosios rūšies laiku. Išversti į lietuvių kalbą pažodžiui.
D. Išasmenuoti veiksmažodį *esse* Perfekto sistemos laikais.

9 tema. Būdvardžių ir prieveiksmių laipsniavimas

A. Skyriuje *Terminai* surasti po vieną I–II–III linksniuočių būdvardį, pagal žodyną surasti jų kamienus, išlaipsniuoti. Padaryti iš šių būdvardžių prieveiksmius ir išlaipsniuoti.
B. Skyriuje *Apibrėžimai* surasti kuo daugiau pavyzdžių, kur būtų įvairių laipsnių būdvardžių bei prieveiksmių. Išversti į lietuvių kalbą.
C. Išversti: *melius, gravissime, late, casus maior.*

10 tema. Įvardžiai

A. Skyriuje *Apibrėžimai* rasti įvairių įvardžių rūšių pavyzdžių. Išversti tuos sakinius į lietuvių kalbą pažodžiui.

B. Nustatyti šių įvardžių linksnį bei skaičių*: hunc, hōrum, me, tecum, sui, mei, istīus, quōrum, cui, quo, ipsum, illi, ullīus.*
C. Išversti: *dies a qua, dies ad quem, cui bono.*

11 tema. Skaitvardžiai. Datų rašymas

A. Skyriuje *Teisės šaltiniai* surasti 3 sakinius, kur būtų skaitvardis. Išversti į lietuvių kalbą.
B. Parašyti datas: Mykolo Romerio universitetas buvo įkurtas ……..…. metais. Vilniaus universitetas buvo įkurtas ……..……metais. Aš gimiau ……metais.
C. Išversti į lotynų kalbą: trys diktatoriai, trečias diktatorius, penkiems teisėjams, šimtas metų, 1000 dienų.
D. Parašyti lotyniškai žodžiais: 28, 48, 69, 120, 1001.

12 tema. Konjunktyvo laikai. *Esse*

A. Žodynėlyje surasti po 1 kiekvienos asmenuotės veiksmažodį, pagal žodyną išskirti jų kamienus ir išasmenuoti visus Konjunktyvo laikus.
B. Nurodyti gerai ir blogai sudarytas Konjunktyvo laikų formas iš veiksmažodžių *permitto, permīsi, permissum, permittere* bei *audio, audīvi, audītum, audīre: permittāmus, permitterimus, permissi simus; audiātis, audiverēmus, audītus sint.*

13 tema. Konjunktyvo vartojimas pagrindiniame sakinyje

A. Išversti į lietuvių kalbą: *Fiat iustitia. Audiātur et altera pars. Ne variētur. Respondeat superior. Habeas corpus.*
B. Išversti į lotynų kalbą: telaimi jis; telaimi jie; o, kad jie būtų laimėję! Laimėkime! (*vinco, vici, victum, vincere*).
C. Rasti Konjunktyvo formas studentų himno *Gaudeāmus* tekste.
D. Skyriuje *Frazeologija* rasti Konjunktyvą pagrindiniuose sakiniuose.

14 tema. Konjunktyvo vartojimas šalutiniuose sakiniuose. Consecutio temporum

A. Skyriuje *Teisės šaltiniai* surasti kuo daugiau sakinių, kur būtų tarinys (šalutinio sakinio) išreikštas Konjunktyvu. Išversti į lietuvių kalbą.

B. Išversti šiuos sakinius: *Fac, ut nulla tibi sine fructu sit hora. Do, ut des. Non dubito, quin iudex veniat. Edimus, ut vivāmus, non vivimus, ut edāmus. Si tacuisses, philosophus mansisses. Facio, ut facias.*

15 tema. Verba deponentia ir semideponentia

A. Išasmenuoti visus Indikatyvo ir Konjunktyvo laikus (veiksmažodžiai *arbitror, arbitrātus sum, arbitrāri ir gaudeo, gavīsus sum, gaudēre).*
B. Žodyne surasti 5 deponentinius ir 3 semideponentinius veiksmažodžius, išrašyti jų pagrindines formas, padaryti Imperatīvus ir Ppa.
C. Išversti: *res geruntur, causa quaerebātur*.

16 tema. Gerundium. Gerundīvum. Aprašomasis asmenavimas

A. Skyriuje *Teisės šaltiniai* surasti 3 sakinius su Gerundium ir 3 sakinius su Gerundīvum. Išversti į lietuvių kalbą.
B. Padaryti Gerundium ir Gerundīvum iš veiksmažodžių *ago, egi, actum, agere ir solvo, solvi, solūtum, solvere.*
C. Nurodyti gerai ir blogai sudarytas aprašomojo asmenavimo formas (*conservo, conservāvi, conservātum, conservāre): conservandi erit, conservatūra erat, conservandus est.*
D. Išversti: *ius edicendi, lex censui censendo, comitiōrum habendōrum causā.*

17 tema. Ablatīvus absolūtus

A. Išversti į lietuvių kalbą: *actōre non probante reus absolvitur; legibus sumptis desinentibus lege natūrae utendum est.*
B. Skyriuje *Apibrėžimai* surasti 3 sakinius, kur būtų Abl. abs. Išversti į lietuvių kalbą pažodžiui.
C. Padaryti Abl. abs.: pretoriui liepus, įstatymams tylint.

18 tema. Bendratys. Accusatīvus cum infinitīvo

A. Išversti į lietuvių kalbą: *sufficit furōre ipso furiōsum punīri; praevaricatōrem eum esse ostendimus, qui collūdit cum reo; constat amōrem caecum esse; legem brevem esse opportet*.

B. Išversti į lotynų kalbą: manau, kad teisėjas turi būti protingas; yra žinoma, kad Romoje buvo geri įstatymai; tikėkime, kad teisingumas nugalės. Panaudoti Acc. cum Infin.
C. Skyriuje *Apibrėžimai* surasti sakinių su Acc. cum infin. Išversti į lietuvių kalbą.

19 tema. Nominativus cum infinitivo

A. Išversti į lietuvių kalbą: *bonae fidei emptor esse vidētur, qui ignorāvit rem alīenam esse; quod quisque ob tutēlam corporis sui fecit, iure fecisse existimātur; sequester esse dicitur, apud quem plures eandem rem, de qua controversia est, deposuērunt*.
B. Išversti į lotynų kalbą, panaudojant N. cum infin.: sakoma, kad teisė yra svarbus dalykas; pasakojama, kad *Dvylikos lentelių* įstatymai buvo surašyti V a. pr. Kr.; kalbama, kad Ciceronas buvo puikus teisės žinovas.
C. Skyriuje *Apibrėžimai* surasti sakinių su N. cum infin. Išversti į lietuvių kalbą pažodžiui.

20 tema. Netaisyklingi ir trūkstamieji veiksmažodžiai

A. Nustatyti šių veiksmažodžių gramatines formas: *ibant, feruntur, volam, vellem, nolītis, moritūrus sum, ibitis, oderent, fieri.*
B. Išversti į lietuvių kalbą: *coactus volui; lex de futūro, iudex de praeterito; qui vult decipi, decipiātur; in obscūris inspici solēre, quod verisimilius est aut quod plerumque fieri solet*.
C. Skyriuje *Teisės šaltiniai* rasti sakinių su netaisyklingais veiksmažodžiais. Išversti į lietuvių kalbą.

21–30 temos. Visos gramatikos kartojimas ir įtvirtinimas skaitant vadovėlyje spausdinamus tekstus

Dėstytojas parenka individualių užduočių gramatikai kartoti iš skyrių *Terminai*, *Apibrėžimai* ir *Frazeologija*. Skyriaus *Sintaksė* pabaigoje esantys *Pavyzdžiai* skaitomi ir verčiami.

P.S. Pratimų užduočių skaičių skiria pats dėstytojas.

6. TEKSTAI GRAMATIKOS TEMOMS

1.
I–II linksniuotė. *Esse*. Prielinksniai

talia est terra Eurōpae et patria linguae Latīnae. Lingua Latīna est lingua populi Romāni. Incolae Italiae (Italici) agricolae erant. Natūra Italiae pulchra est. Roma est in Italia. Roma antiqua oppidum parvum erat. Agricultūra fundamentum divitiārum Romanōrum erat. Inter Romānos erant domini et servi. Initio prope Romam agri publici inopia erat. Bona dominōrum Romanōrum servi, equi, muli, asini, item praedia rustica et urbāna: fundi, domicilia erant. In familiis Romanōrum vita servōrum molesta erat. In numero servōrum captīvi erant. Vicīni Romanōrum Sabīni, incolae Latii, erant. Inter Romānos et Sabīnos bella erant. Populus Romānus bellicōsus erat.

Ibi est victoria, ubi concordia est.
Non multa, sed multum.
Ab ovo usque ad mala (Horatius).
Sine ira et studio (Tacitus).
Terra incognita.
Tabula rasa.
Ex officio.
Scientia potentia est.

2.
Praesens, Imperfectum ind. act. Imperatīvus

Historici Romāni in libris suis de vita, institūtis, bellis, victoriis Romanōrum narrābant. Libros Titi Livii legimus. Studēre litteris debētis. Audi sententiam Pauli: sententia amīci vera est. Amīcis nostris epistolas scribimus. Inter dominum et servum nulla amicitia est: sic dicēbant Romāni. Ubi estis? Ubi erātis? Sumus apud amīcos nostros. Erāmus in theatro. Salveo. Salvēmus. Vales. Valētis. Si vales, bene est. Salve. Salvēte. Vale. Valēte. Quota hora est? Decima (hora decima est).

Non scholae, sed vitae discimus.
Exemplum docet.
Divide et impera.
Dum spiro, spero (Ovidius).

Nota bene (NB).
Confer (c.f.).
Margaritas ante porcos...
Per aspera ad astra!
Cognosce te ipsum.
Amat victoria curam.
Inter dominum et servum nulla amicitia.

3.
III linksniuotė. Praesens, Imperfectum passīvi. Kiekiniai skaitvardžiai

In terris Eurōpae homines gentium et natiōnum variārum vivunt.

Romāni annos ab Urbe condita numerābant.

A populo Romāno cum vicīnis gentibus foedera icebantur. Iam temporibus antīquis Romam mercatōres ex insulis vinum, oleum, frumentum et ceteras merces importābant.

Fur per iocum homo trium litterārum nominabātur.

Iudices in iudicium testes adhibēre possunt.

In publicis causis filiusfamilias loco patrisfamilias habētur.

Legibus civitātis Romānae diu crimina publica solum parricidium et perduellio nominabantur; multa alia facinora, velut furtum, iniuria, vis et cetera – delicta privāta nominabantur.

Lex semper certa est.
Tres faciunt collegium.
Nulla regula sine exceptiōne.
Cogito ergo sum (Dekartas).
Vivere est cogitāre (Cicero).
Homo homini lupus est.
O, tempora, o, mores! (Cicero).
O, sancta simplicitas!
Mens sana in corpore sano.
Non omnes sancti, qui calcant limina templi.
Barba crescit, caput nescit.
Urbi et orbi.
Veritas – temporis filia.

4.
IV, V linksniuotės. III linksniuotės būdvardžiai

DE MAGISTRATIBUS REI PUBLICAE ROMĀNAE

Formae civitātis Romānae mutabantur. Secunda forma civitātis Romānae erat respublica.

Reipublicae Romānae principātus in manibus magistratuum erat. Magistrātūs sunt custōdes reipublicae. Principātus magistratuum Romae in manibus consulum erat.

Consules erant magistrātūs annui; consulibus erant imperium et potestas; praeterea consul fuit iudex atque pontifex maximus. Consul ius vitae ac necis in cives habēbat. Item ordinarii magistrātūs alii erant: praetōres, quaestōres, censōres, aedīles. Praetor fuit collēga consulis, - magistrātūs etiam cum imperio, - postea tamen officium praetōris – solum iudicia privāta dare; praetor ius inter cives dicēbat. Quaestōres erant magistrātūs sine imperio; initio ad consules erant et nominabantur quaestōres parricidii, quia quaerēbant de parricidiis; postea quaestōres aerarium curābant. Censor censum agēbat, postea autem officium censōris erat non modo civium rem familiārem censēre, sed etiam peccāta civium contra bonos mores notāre atque senātum legere. Aedīles curam aedium, postea curam ludōrum, denique curam annōnae habēbant.

Extraordinarii magistrātūs Romae erant: dictātor, magister equitum, decemvīri, tribūni militum consulāri potestāte.

Dies diem docet.
Nulla dies sine linea.
Sapienti sat.
Concordiā res parvae crescunt, discordiā maximae dilabuntur.
Pro domo sua.
Perpetuum mobile.
Lapsus linguae. Lapsus calami.
Ceteris paribus.

5.
Būdvardžių laipsniavimas

erra maior est, quam luna, minor, quam sol. Aurum pretiosius est metallum, quam ferrum. Pax melior est bello. Usus est magister optimus. Homini nihil carius est libertāte. Vita recta brevissima est.

Roma veterrima urbs parva erat. Syracūsae ex urbibus Siciliae notissimae fuērunt. Homērus poëtārum Graecōrum omnium celeberrimus est. Oratōrum antiquōrum Cicero et Demosthenes clarissimi fuērunt.

Consul, praetor, censor magistrātūs maiōres erant, ceteri magistrātūs minōres. Cives nobiles Romāni (patricii) nominabantur cives optimi iuris vel optimātes. Consilia iuris prudentium non solum iuvenibus, sed etiam omnibus civibus utilissima erant.

Vilius argentum est auro, virtutibus aurum.
Honōres mutant mores, sed raro in meliōres.
De lingua stulta incommoda multa.

6.
Futūrum I ind. actīvi, passīvi. Prieveiksmiai. Įvardžiai

Ego narrābo, vos audiētis. Si pauper es, omnia tua tecum portas. Non semper iidem erimus, non semper eaedem vires nobis erunt. Conservabitur libertas patriae, si fortes erunt milites et pericula non vitābunt. Huius rei testis erit Titus Vetusius. Esto iustus: iustitia in rebus parvis et magnis necessaria est. Hoc proelium acerrimum erat. Homines improbi turpissime faciunt. Haec res ex iure Quiritium mea est. Haec est facti magis, quam iuris quaestio. Quanti ea res est, tantam pecuniam iudex actōri condemnat.

Tempora mutantur et nos mutāmur in illis.
Omnia mea mecum porto.
Ex nihilo nihil.
Qui seminat mala, metet mala.
Sic transit gloria mundi.
Citius, fortius, altius!
Bis dat, qui cito dat.
Post prandium stabis, post cenam ambulābis.

7.
Skaitvardžiai

Anno ducentesimo quadragesimo quinto ab Urbe condita (ab u. c.) libertātem et consulātum L. Brutus instituit et ex eo tempore Romae iam respublica erat.

Mox lex Valeria Poplicola de provocatiōne lata est; tempus attamen huius legis latiōnis incertum est. Anno ducentesimo sexagesimo (ab u. c.) prima secessio plebis in Montem Sacrum fuit et postea lex sacrāta de creatiōne ex plebe tribūni plebis lata est. Anno trecentesimo (ab u. c.) lege Aternia Tarpeia ius mulctae dictiōnis non solum consules, sed etiam alii magistrātūs, id est tribūni plebis atque aedīles habent. Anno trecentesimo altero (ab u. c.) iterum mutātur forma civitātis: imperium ab consulibus ad decemvīros, quemadmodum ab regibus ante ad consules, venit. Anno trecentesimo quarto leges XII tabulārum perlātae sunt, quae "nunc quoque fons omnis publici privatique sunt iuris" (T. Livius). Anno trecentesimo quinto altera secessio plebis fuit et postea leges Valeriae-Horatiae latae sunt:omnia plebis institūta restituuntur neque ullus magistrātus sine provocatiōne creātur. Anno trecentesimo nono lege Canulēia plebēii ius conubii habent. Anno trecentesimo septuagesimo septimo tribūni plebis C. Licinius et L. Sextius promulgant leges adversus opes patriciōrum et pro commodis plebis: de aere aliēno, de modo agrōrum, de creatiōne alterius consulis ex plebe. Hae leges Liciniae-Sextiae promulgātae post decem annos legis vim obtinent. Anno quadringentesimo quinto decimo lege Publilia (Philōnis) item alter censor ex plebe creātur. Itaque, ut pauci historicōrum cogitābant, certāmen inter patricios et plebēios quasi finiebātur.

8.
Gerundium. Gerundīvum

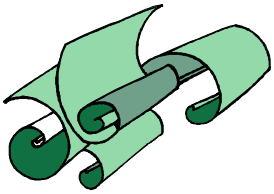
rs legendi. Onus probandi. Modus vivendi. Ius possidendi. Ius aquam ducendi. Ius cum plebe agendi. Pactum de vendendo. Causa promittendi. Ius utendi et abutendi. Ius disponendi. Pactum de contrahendo, de non petendo. Verba sentiendi et dicendi. Ius respondendi. Ius eundi et agendi fundo. Error in procedendo. Servitus aquam hauriendi. Ad referendum. Factum probandum, factum probans. Charta utilis est scribendo. Manus apta est ad scribendum.

Legum cognoscendārum causā. Decemvīri legibus scribundis (scribendis). Actio finium regundōrum (regendōrum). Interdicta retinendae, recuperandae et adipiscendae possessiōnis.

Animus dominii acquirendi. Animus transferendi dominii. Ius aquae ducendae. Tres viri (triumvīri) agris assignandis. Comitia consulibus cre-

andis. Ad consilium capiendum. Ius sententiae dicendae, ferendae. Pueris sententias ediscendas damus. Memoria exercenda est. Obligatio est iuris vinculum, quo necessitāte adstringimur alicuius solvendae rei secundum nostrae civitātis iura.

Docendo discimus.
De qustibus et coloribus non est disputandum.
Fama crescit eundo (Vergilius).
Quod erat demonstrandum.

7. SINTAKSINIŲ KONSTRUKCIJŲ IR KONJUNKTYVO VARTOJIMO PAVYZDŽIAI

Bendračių vartojimas sintaksinėse konstrukcijose

Legem brevem esse opportet. Seneca.

An nescis longas regibus esse manūs? Ovidius.

Virtus est vitium fugere et sapientia prima stultitiā carēre. Horatius.

Non sine causa dictum est nihil facilius quam lacrimas inarescere. Quintiliānus.

Sentit animus se suā vi, non aliēnā movēri. Cicero.

Sciebat sibi crimini datum iri pecuniam accepisse. Cicero.

Salse ridēbat Diogenes inertiam at incuriam Megarensium, qui liberos suos nullis bonis artibus instruēbant, curam vero pecorum diligentem habēbant. "Malo", inquit, "me arietem esse Megarensis alicuius, quam filium".

Pomponius scribit actiōnem mihi tecum futūram esse (fore).

Quod non vetat lex, vetat fieri pudor.

Qui reprehendit, vidētur esse quodammodo iudex eius, qui reprehenditur.

Konjunktyvo vartojimas šalutiniuose sakiniuose

Netiesioginis klausimas (*quaestio indirecta*)

Pyrrus a filiis interrogātus, cui regnum mandāret: "Ei, inquit, cuius gladius acerrimus est".

Unicae filiae pater Themistoclem consulēbat, utrum eam pauperi, sed ornāto, an locupleti parum probāto collocāret. Tum is: Malo, inquit, virum pecuniā, quam pecuniam viro indigentem".

Šalutiniai priežasties sakiniai (*cum causāle*)

Cum Socrates nihil scripti reliquisset, varios eius sermōnes Plato posteris tradidit.

Cum solitūdo et vita sine amīcis insidiārum et metūs plena sit, ratio monet amicitias comparāre.

Tempora non culpes, cum sis tibi causa dolōris.

Šalutiniai nuolaidos sakiniai (*cum concessīvum*)

Avārus, cum multa habeat, pauper est.

Mendāci non credimus, licet verum dicat.

Nihil prohibet, cum omnia amīcis dicāmus esse communia, aliquid amīco donāri. Seneca.

Abejojimą reiškiantys šalutiniai sakiniai (*quin dubitatīvum*)

Quis dubitat, quin in virtūte divitiae sint? Cicero.

Nulla dubitatio fuit, quin omnes tribus legem abrogārent.

An dubitāmus, quin nefario facinore admisso Romāni iam ad nos interficiendos concurrat? Caesar.

Šalutiniai tikslo sakiniai (*ut, ne fināle*)

Non, ut edam, vivo, sed, ut vivam, edo. Quintiliānus.

Punītur non quia peccātur, sed ne peccētur.

Maiōres nostri ab aratro abduxērunt Cincinnātum, ut dictātor esset.

Legāti missi sunt, qui pacem peterent.

Šalutiniai papildinio sakiniai (*ut, ne obiectīvum*)

Darēus, rex Persārum, exercitum in Eurōpam traducere constituerat, ut cum Scythis bellum gereret. Tum Persa quidam a rege petīvit, ut unum ex quattuor filiis patri relinqueret. Cui rex: "Cum me petiveris, ut unum ex filiis tibi relinquerem, tibi relinquam cunctos". Quae ubi dixit, imperāvit, ut quattuor filii eius occiderentur.

Sulla malo poētae praemium tribuit ea condiciōne, ne quid postea scriberet.

Šalutiniai išeities (padarinio) sakiniai (*ut, ne consecutīvum*)

Tanta opibus Etruria erat, ut iam non terras solum, sed mare etiam per totam Italiae longitūdinem famā nominis sui implevisset.

Nihil fere est tam difficile, quod non superet aut vincat mens humāna.

Šalutiniai laiko sakiniai (*cum historicum*)

Diogenes philosophus, cum amīci ab eo quaererent, quo modo sepelīrent eum: "Proicite me", inquit, "inhumātum".

Cicero, cum Dolabellam, generum suum, parvae statūrae hominem, longo gladio cinctum spectavisset: "Quis', inguit, 'generum meum ad gladium alligavit?"

Šalutiniai sąlygos sakiniai (*si potentiāle, si irreāle*)

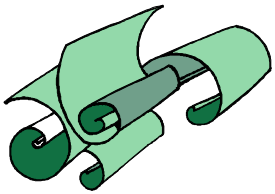
Si civis veniat ad iudicium, defendendus erit.

Servi mei, si me metuerent, ut te metuunt omnes cives tui, domum meam relinquendam putārem.

Su Indikatyvu vartojami jungtukai: *cum temporāle* (kai); *ut, ubi* – kai tik; *postquam, dum* – kai, kol; *quod, quia, quoniam, quamquam* – nes, kadangi, nors.

Vietoj jungtuko *ut* (*ne*), vartojamo su Konjunktyvu, kartais būna įvardis *qui, quae, quod*.

P.S. Kitas gramatikos temas iliustruoja skyrelis *Teisės šaltiniai*.

8. TEISĖS ŠALTINIAI

8.1. RES

umma itaque rerum divisio in duos articulos diducitur: nam aliae divīni iuris sunt, aliae humāni. Divīni iuris sunt veluti res sacrae et religiōsae. Sacrae sunt, quae diis superis consecrātae sunt; religiōsae, quae diis Manibus[1] relictae sunt. Sed sacrum quidem hoc solum existimātur, quod ex auctoritāte populi Romāni consecrātum est, veluti lege de ea re latā aut senātūs consulto facto. Religiōsum vero nostra voluntāte facimus mortuum inferentes in locum nostrum, si modo eius mortui funus ad nos pertineat[2]. Sed in provinciāli solo placet[3] plerisque solum religiōsum non fieri, quia in eo solo dominium populi Romāni est vel Caesaris, nos autem possessiōnem tantum et usumfructum habēre vidēmur[4]; utique tamen etiamsi non sit religiōsum, pro religiōso habētur; item quod in provinciis non ex auctoritāte populi Romāni consecrātum est, proprie sacrum non est, tamen pro sacro habētur. Sanctae quoque res, velut muri et portae, quodammodo divīni iuris sunt. Quod autem divīni iuris est, id nullīus in bonis[5] est: id vero, quod humāni iuris est, plerumque alicuius in bonis est, potest autem et nullīus in bonis esse, nam res hereditariae, antequam aliquis heres existat, nullīus in bonis sunt.

Gaius, Institutiōnes. Comm. II

8.2. DE PUPILLIS

unc admonendi[1] sumus neque feminam neque pupillum sine tutōris auctoritāte rem mancipi alienāre posse[2]; nec mancipi vero feminam quidem posse, pupillum non posse. Ideoque si quando mulier mutuam pecuniam alicui sine tutōris auctoritāte dederit[3], quia facit eam accipientis, cum[4] scilicet pecunia res nec mancipi sit, contrahit obligatiōnem. At si pupillus idem fecerit[5], quia non facit accipientis suam pecuniam, nullam contrahit obligatiōnem; unde pupillus vindicāre quidem nummos suos potest, sicubi extent, id est eos petere suos ex iure Quiritium esse; mulier vero per

mutui actiōnem a reo pecuniam repetere potest, sed non suam esse petere. Unde de pupillo quidem quaeritur, an nummis iis, quos mutuos dedit, ab eo, qui accēpit, consumtis aliqua actiōne eos persequi possit, quoniam nisi a possidente vindicāri non potest. At ex contrario res tam mancipi quam nec mancipi mulieribus et pupillis sine tutōris auctoritāte solui possunt, quoniam meliōrem condiciōnem suam facere eis etiam sine tutōris auctoritāte concessum est.

Gaius, Institutiōnes. Comm. II

8.3. SOCIETAS

ocietātem coīre solēmus aut totōrum bonōrum aut unīus alicuius negotii. Magna autem questio fuit, an ita coīri possit societas, ut[1] quis maiōrem lucrētur partem, minōrem damni praestet: quod Quintus Mucius contra natūram societātis esse censuit[2]; sed Servius Sulpicius, cuius etiam praevaluit sententia, adeo ita coīri posse societātem, existimāvit[3], ut[4] dixerit illo quoque modo coīri posse, ut[5] quis nihil omnīno damni praestet, sed lucri partem capiat: si[6] modo opera eius tam pretiōsa videātur, ut[7] aequum[8] sit eum cum hac pactiōne in societātem admitti. Nam et ita posse coīri societātem constat[9], ut[10] unus pecuniam conferat, et tamen lucrum inter eos commūne sit: saepe enim opera alicuius pro pecunia valet. Et illud certum est, si[11] de partibus lucri et damni nihil inter eos convenerit, tamen aequis ex partibus commodum et incommodum inter eos commūne; sed si[12] in altero partes expressae fuerint, velut in lucro, in altero vero omissae, in eo quod omissum est, similes partes erunt. Manet autem societas eo usque, donec in eōdem consensu persevērant; at cum[13] aliquis renuntiaverit societāti, societas solvitur … Solvitur adhuc societas etiam morte socii, quia qui societātem contrahit, certam persōnam sibi eligit. Dicitur[14] etiam capitis deminutiōne solvi societātem, quia civīli ratiōne capitis deminutio morti coaequātur; sed utique si[15] alii adhuc consentiant in societātem, nova vidētur[16] incipere societas.

Item si[17] cuius ex sociis bona publice aut privātim venierint, solvitur societas.

Gaius, Institutiōnes. Comm. III

8.4. DE BELLIS CIVILIBUS

Ad extrēmum Tib. Sempronius Gracchus, vir nobilis et gloriae mirifice cupidus, eloquentiā imprīmis pollens, hisque de causis iam notus omnibus, postquam tribunātum est adeptus, graviter disseruit de Italici nominis hominibus: quod bellicossima gens, et consanguinea populi Romāni, paulātim ad paucitātem egestatemque redigerētur, et nulla spe reliqua ad interitum tenderet. Hic invectus in servōrum multitudinem, ut inutilem militiae, nec unquam fidem dominis, recens tunc exemplum memorāvit Siciliae, per mancipiōrum motum contra proprios heros insurgentium afflictae, in qua similiter per occasiōnem agricultūrae plus satis auctus fuerat servōrum numerus: bellumque commemorāvit a Romānis adversus eosdem gestum, neque facile, neque breve, sed in longum tempus protractum, et multiplicibus periculis cladibusque funestum. Quibus dictis legem agrariam instaurāvit Gracchus: ne[1] quis plus quingentis iugeribus, sicuti olim cautum fuerat, possidēret. Adiēcit tamen veteri legi: licēre filiisfamilias, habēre modi huius dimidium. Quidquid autem agri superfuerit, id oportēre pauperibus dividi per triumviros, qui in annos singulos mutarentur.

Id vero divites aegerrime passi sunt: quod legem iam contemnere non possent, metu triumvīrum, nec licēret amplius aliēnas portiōnes coēmere: nam et hoc caverat Gracchus, interdicens, ne[2] quis venderet suam portiōnem.

Appiānus Alexandrīnus, Liber I, 9

8.5. DE IURE PERSONĀRUM

Summa divisio de iure personārum haec est, quod omnes homines aut liberi sunt aut servi. Servi ex eo appellāti sunt, quod imperatōres captīvos vendere iubent ac per hoc servāre nec occidere solent. Qui etiam mancipia[1] dicti sunt quod ab hostibus manu capiuntur. Servi autem aut nascuntur aut fiunt: nascuntur ex ancillis; fiunt aut iure gentium, id est ex captivitāte, aut iure civīli, cum homo liber maior viginti annis ad pretium participandum sese venumdari passus[2] est. In servōrum condiciōne nulla

differentia est. In liberis multae differentiae sunt, aut enim ingenui sunt, aut libertīni.

Ingenuus is est, qui statim, ut natus est, liber est; libertīni sunt, qui ex servitūte manumissi sunt.

Manumissio autem est datio libertātis; nam quamdiu quis in servitūte est, manui et potestāti suppositus est, et manumissus liberātur potestāte.

Sequitur de iure personārum alia divisio, nam quaedam persōnae sui iuris sunt, quaedam aliēno iuri subiectae sunt: rursus eārum, quae aliēno iuri subiectae, – aliae in potestāte parentum, aliae in potestāte dominōrum sunt. In potestāte dominōrum sunt servi. Apud omnes peraeque gentes animadvertere[3] possumus dominis in servos vitae necisque potestātem fuisse: et quodcumque per servum adquiritur, id domino adquiritur. In potestāte nostra sunt liberi nostri. Ius autem potestātis, quod in liberos habēmus, proprium est civium Romanōrum: nulli enim alli sunt homines, qui talem in liberos habeant potestātem, qualem nos (Romāni) habēmus.

Justiniāni Institutiōnes, Liber I

8.6. XII TABULĀRUM FRAGMENTA

De iure populi et senātūs

Cum populo patribusque agendi ius esto consuli, praetōri, magistro populi, equitumque, eique quem produnt, patres consulum rogandōrum ergo: tribunisque quos sibi plebs rogassit[1] ius esto cum patribus agendi: idem, ad plebem, quod census erit, ferunto. Quae cum populo, quae cum patribus agentur modica sunto. Senatōri qui nec audierit[2], aut causa, aut culpa esto. Loco sena tot, et modo orāto; causa populo tenēto. Vis in populo abesto. Par maiorve potestas plus valēto. Ast qui turbassitur[3] in agendo, fraus actōris esto. Intercessor rei malae, salutāris cuive esto. Qui agent, auspicia servanto: auguri publico parāto: promulgāto, proposita, in aerario cognita, agunto: nec plus quam de singulis rebus consulento: rem populum docento: docēri a magistratibus, privatisque, patiuntur. Privilegia ne irroganto de capite civis, nisi per maximum comitātum, aliosque, quos censōres in partibus populi locassint[4], ne ferunto: donum ne capiunto, neve danto, neve petenda, neve gerenda, neve gesta potestāte. Quod quis eārum rerum migrassit[5] noxiae poena par esto. Censōres fide legem custodiunto. Privāta ad eos acta referunto: nec eo magis lege liberi sunto.

8.7. EX LEGE XII TABULĀRUM

Tabula I

1. Si in ius vocat, ito. Ni it, antestamino; igitur em[1] capito.
2. Si calvitur pedemve struit, manum endo[2] iacito.
3. Si morbus aetasve vitium escit[3], iumentum dato. Si nolet, arceram ne sternito.
4. Adsiduo vindex adsiduus esto; proletario iam civi /cui/, quis volet vindex esto.
5. Rem ubi pacunt, orato.
6. Ni pacunt, in comitio aut in foro ante meridiem caussam coniciunto. Com[4] peroranto ambo praesentes.
7. Post meridiem praesenti litem addicito.
8. Si ambo praesentes, solis occāsus suprēma tempestas esto.

Tabula III

1. Aeris confessi[5] rebusque iure iudicātis XXX dies iusti[6] sunto.
2. Post deinde manus iniecito; in ius ducito.
3. Ni iudicātum facit aut quis endo eo in iure vindicit, secum ducito, vincito aut nervo aut compedibus XV pondo, ne maiōre, aut si volet maiōre vincito.
4. Si volet, suo vivito. Ni suo vivit, qui eum vinctum habēbit, libras farris endo[7] dies dato. Si volet, plus dato.
5. Tertiis nundinis[8] capite poenas dabunt, aut trans Tiberim peregre[9] venum ibant.
6. Tertiis nundinis partis secando. Si plus minusve secuērunt, se[10] fraude esto.

Tabula IV

1. Si pater filium ter venum duit, filius a patre liber esto.

8.8. DE CAPITIS DEMINUTIŌNE

Capitis deminutio est priōris statūs commutatio. Eaque tribus modis accidit: nam aut maxima est capitis deminutio aut minor, quam mediam vocant, aut minima. Maxima est capitis deminutio, cum aliquis simul et civitātem et libertātem amittit. Quod accidit in his, qui servi poenae[1] efficiuntur atrocitāte sententiae vel qui ad pretium participandum se venumdāri passi sunt. Minor sive media est capitis deminutio, cum civitas quidem amittitur, libertas vero retinētur. Quod accidit ei, cui aquā et igni interdictum fuerit[2], vel ei, qui in insulam deportātus est. Minima est capitis deminutio, cum et civitas et libertas retinētur, sed status hominis commutātur. Quod accidit in his, qui, cum sui iuris fuērunt, coepērunt aliēno iuri subiecti esse vel contra. Servus autem manumissus capite non minuitur, quia nullum caput habuit.

Quibus autem dignitas magis quam status permutātur, capite non minuuntur: et ideo senātu motos capite non minui constat[3].

Agnatiōnis quidem ius omnibus modis capitis deminutiōne perimitur, cognatiōnis vero ius non omnibus modis commutātur, quia civīlis ratio civilia quidem iura corrumpere potest, naturalia vero non utique. Si maxima capitis deminutio incurrit, ius quoque cognatiōnis perit. Sed et si in insulam deportātus quis sit, cognatio solvitur.

Gaius, Institutiōnes. Comm. I

8.9. M. TULLII CICERŌNIS ACCUSATIŌNIS IN C. VERREN LXVIII, LXIX

XVIII. Sed me hercule vestra reique publicae causa, iudices, nolo in hoc delecto consilio tantum flagitii esse commissum[1]; nolo eos iudices, quos ego probārim[2] atque delegerim, sic in hac urbe notātos isto absolūto ambulāre, ut non cera[3], sed caeno oblīti esse videantur. Quam ob rem te quoque, Hortensi, si qui monendi locus[4] ex hoc loco est, moneo, videas etiam atque etiam et consideres, quid agas, quo progrediāre, quem hominem et qua ratiōne defendas. Neque de illo[5] tibi quidquam praefinio, quo minus ingenio mecum atque omni dicendi facultāte contendas: cetera

si qua putas te occultius[6] extra iudicium, quae ad iudicium pertineant, facere posse; si quid artificio, consilio, potentia, gratia, copiis istīus molīri cogitas, magno opere censeo desistas et illa, quae temptāta iam et coepta sunt ab isto, a me autem pervestigāta et cognita, moneo ut extinguas et longius progredi ne sinas: magno tuo periculo peccabitur in hoc iudicio, maiōre quam putas. Quod enim te liberātum iam existimatiōnis metu, defunctum honoribus, designātum consulem cogites[7], mihi crede, ornamenta ista et beneficia populi Romāni non minōre negotio retinentur quam comparantur. Tulit haec civitas, quoad potuit, quoad necesse fuit, regiam istam vestram dominatiōnem in iudiciis et in omni re publica, tulit: sed quo die populo Romāno tribūni[8] plebi[9] restitūti sunt, omnia ista vobis, si forte nondum intellegitis, adempta atque erepta sunt. Omnium nunc oculi coniecti sunt hoc ipso tempore in unum quemque nostrum, qua fide ego accūsem, qua religiōne hi iudicent, qua tu ratiōne defendas. De omnibus nobis, si qui tantulum de recta regiōne[10] deflexerit, non illa tacita[11] existimatio, quam antea contemnere solebātis, sed vehemens ac liberum populi Romāni iudicium consequētur. Nulla tibi, Quinte[12], cum ista cognatio est, nulla necessitūdo: quibus excusationibus antea nimium in aliquo iudicio studium tuum defendere solēbas, eārum habēre in hoc homine nullam potes. Quae iste in provincia palam dictitābat, cum ea, quae faciēbat, tua se fiducia facere dicēbat, ea ne vera putentur tibi maxime est providendum. LXIX. Ego mei ratiōnem iam officii confido esse omnibus iniquissimis[13] meis persolūtam; nam istum paucis[14] horis primae actiōnis omnium mortalium sententiis condemnāvi. Reliquum iudicium iam non de mea fide, quae perspecta est, nec de istīus vita, quae damnāta est, sed de iudicibus et, vere ut dicam, de te futūrum est. At quo tempore futūrum est? – nam id maxime providendum est; etenim cum omnibus in rebus, tum in re[15] publica permagni momenti est ratio[16] atque inclinatio temporum – nempe eo, cum populus Romānus aliud genus hominum atque alium ordinem[17] ad res iudicandas requīrit, lege[18] de iudiciis iudicibusque novis promulgāta. Quam non is promulgāvit, quo nomine[19] proscriptam vidētis, sed hic reus, hic, inquam, sua spe atque opiniōne, quam de vobis habet, legem illam scribendam promulgandamque curāvit. Itaque cum[20] primo agere coepimus, lex non erat promulgāta; cum iste vestra severitāte permōtus multa signa dederat, quam ob rem responsūrus[21] non viderētur, mentio de lege nulla fiēbat: postea quam iste recreāri et confirmāri visus est, lex statim promulgāta est. Cui legi cum vestra dignitas vehementer adversētur[22], istīus spes falsa et insignis impudentia maxime suffragātur. Hic si quid erit commissum a quoquam

vestrum, quod reprehendātur, aut populus Romānus iudicābit de eo homine[23], quem iam ante iudiciis indignum putārit[24], aut ei, qui propter offensiōnem[25] iudiciōrum de veteribus[26] iudicibus lege nova novi iudices erunt constitūti.

8.10. DE FURTIS

Furtum autem fit, non solum cum quis intercipiendi causā rem aliēnam amōvet, sed generāliter cum quis rem aliēnam invīto domino contrectat.

Itaque, si quis re, quae apud eum deposita sit, utātur, furtum committit: et, si quis utendam rem acceperit[1], eamque in alium usum transtulerit, furti obligātur: veluti si quis argentum utendum acceperit, quasi amīcos ad cenam invitatūrus rogaverit[2], et id peregre secum tulerit; aut si quis equum gestandi gratiā commodātum longius aliquo duxerit…

Placuit tamen eos, qui rebus commodātis aliter uterentur quam utendas accepissent, ita furtum committere, si intellegant id se invīto domino facere, eumque, si intellexisset[3], non permissūrum; et si permissūrum crederent[4], extra furti crimen vidēri: optima sane distinctiōne, quia furtum sine dolo malo non comittitur.

Gaius, Institutiōnes. Comm. III

8.11. DE CURATORIBUS

Pasculi[1] puberes et feminae viripotentes usque ad vicēsimum quintum annum complētum curatōres accipiunt: qui licet puberes sint, adhuc tamen huius aetātis sunt, ut negotia sua tuēri non possint. Dantur autem curatōres ab isdem magistratibus, a quibus et tutōres[2]. Sed curātor testamento non datur, sed datus[3] confirmātur decrēto praetōris vel praesidis. Item invīti adulescentes curatōres non accipiunt praeterquam in litem: curātor enim et ad certam causam dari potest. Furiōsi quoque et prodigi, licet maiōres viginti quinque annis sint, tamen in curatiōne sunt adgnatōrum ex lege duodecim tabulārum. Sed solent Romae[4] praefectus ur-

bis vel praetor et in provinciis praesides ex inquisitiōne eis dare curatōres. Sed et mente captis et surdis et mutis et qui morbo perpetuo labōrant, quia rebus suis superesse non possunt, curatōres dandi sunt. Interdum autem et pupilli curatōres accipiunt, ut puta si legitimus tutor non sit idoneus, quia habenti tutōrem tutor dari non potest. Item si testamento datus tutor vel a praetōre vel a praeside idoneus non sit ad administratiōnem nec tamen fraudulenter negotia administrat, solet ei curātor adiungi. Item in locum tutōrum, qui non in perpetuum[5], sed ad tempus[6] a tutēla excusantur, solent curatōres dari.

Quodsi tutor adversa valetudine vel alia necessitāte impeditur, quominus negotia pupilli administrāre possit, et pupillus vel absit vel infans sit, quem velit actōrem periculo ipsīus praetor vel qui provinciae praeerit decrēto constituet.

Iustiniani Institutiōnes. Lib. I, 23

8.12. DE TUTĒLIS

Ex his persōnis, quae neque in potestāte, neque in manu, neque in mancipio sunt, quaedam vel in tutēla sunt vel in curatiōne, quaedam neutro iure tenentur. Videāmus, igitur, quae in tutēla vel in curatiōne sint; ita enim intellegēmus ceteras persōnas quae neutro iure tenentur.

Ac prius dispiciāmus de his, quae in tutēla sunt. Permissum est itaque parentibus, liberis quos in potestāte sua habent, testamento tutōres dare: masculīni quidem sexus, impuberibus, feminīni vero sexus tam impuberibus quam puberibus; veteres enim voluērunt[1] feminas, etiamsi perfectae aetātis sint, propter animi levitātem in tutēla esse. Itaque si[2] quis filio filiaeque testamento tutōrem dederit, et ambo ad pubertātem pervenerint, filius quidem desinit habēre tutōrem, filia vero nihilominus in tutēla permānet…

Sed impuberes quidem in tutēla esse omnium civitātum iure contingit[3]; quia id naturāli ratiōni conveniens est, ut[4] is qui perfectae aetātis non sit, alterius tutēla regātur. Nec fere ulla civitas est, in qua non liceat parentibus liberis suis impuberibus testamento tutōrem dare; quamvis, ut supra diximus, soli cives Romāni videantur tantum liberos suos in potestāte habēre. Feminas vero perfectae aetātis in tutēla esse, fere nulla pretiōsa ratio suasisse vidētur[5]; nam quae vulgo creditur, quia levitāte animi plerumque decipiuntur, et aequum erat eas tutōrum auctoritāte regi, – magis speciōsa

vidētur quam vera: mulieres enim quae perfectae aetātis sunt, ipsae sibi negotia tractant, et in quibusdam causis dicis gratia tutor interponit auctoritātem suam; saepe etiam invītus auctor fieri a praetōre cogitur.

Unde cum tutōre nullum ex tutēla iudicium mulieri datur: at ubi pupillōrum pupillarumve negotia tutōres tractant, eis post pubertātem tutēlae iudicio ratiōnem reddunt.

Gaius, Institutiōnes. Comm. I

8.13. GAI INSTITUTIONES. I 55-107

(neadaptuotuose tekstuose ilgumo ženklų nėra)

50 Videamus[1] nunc de his quae alieno iuri subiect*ae* sint: (*nam*) si cognoverimus, quae istae personae s*i*nt, simul intellegemus, quae sui iuris sint.

51 Ac prius dispiciamus de iis, qui in aliena potestate sunt.

52 In potestate itaque sunt servi dominorum. quae quidem potestas iuris gentium est: nam apu*d* omnes peraeque gentes animadvertere[2] possumus, dominis in servos vitae necisque potestatem esse; et quodcumque per servum adquiritur, id domino adquiritur.

53 Sed hoc tempore neque civibus |Romanis, nec ullis aliis hominibus qui sub imperio populi Romani sunt, licet supra modum et sine causa[3] in servos suos saevire; nam ex constitutione i*mpe*ratoris *Antonini* qui sine causa servum suum occiderit, non minus teneri iubetur, quam qui alienum servum occiderit. sed et maior quoque asperitas dominorum per eiusdem principis constitutionem co rcetur: nam consultus a quibusdam praesidibus provinciarum de his servis, qui ad fana deorum vel ad statuas principum confugiunt, praecepit, ut si intolerabilis videatur dominorum saevitia, cogantur servos suos vendere. et utrumque recte fit: malo enim nostro iure uti non debemus; qua ratio*ne et prodigis interdicitur bonorum suorum administratio*.

54 Ceterum cum apu*d* cives Romanos duplex[4] sit dominium (nam vel in bonis vel ex iure Quiritium vel ex utroque iure cuiusque servus esse intellegi*t*ur), ita demum servum in potestate domini esse dicemus, si in bonis eius sit, etiamsi simul ex iure Quiritium eiusdem non sit: nam qui nudum ius Quiritium in servo habet, is potestatem habere non intellegitur[5].

55 Item in potestate nostra sunt liberi nostri, quos iustis nuptiis procreavimus. quod ius proprium civium Romanorum est; fere enim nulli alii sunt homines qui talem in filios suos habent potestatem qualem nos habemus[6]. idque divus Ha|drian*us* edicto, quod proposuit de his qui sibi liberisque suis ab eo civitatem Romanam petebant, significavit. nec m*e* prae*terit*[7] Galatarum gentem credere in potestate parentum liberos esse.

56 '*Iustas autem nuptias contraxisse liberosque iis procreatos in potestate habere cives Romani ita intelleguntur*, si cives Romanas uxores duxerint, vel etiam Latinas peregrinasve cum quibus conubium habeant: cum enim conubium id efficiat, ut liberi patris condicionem sequantur, evenit ut[8] non (solum) cives Romani fiant, sed etiam in potestate patris sint.

57 Unde et veteranis quibusdam concedi solet[9] principalibus constitutionibus conubium cum his Latinis peregrinisue quas primas post missionem uxores duxerint; et qui ex eo matrim*o*nio nascuntur, et cives Romani et in potestate parentum fiunt.

58 '*Cum servilibus vero personis ne*[10] *nuptiae quidem sunt*.

58a *Sed nec liberas omnes nobis uxores ducere licet*: nam a quarundam nuptiis abstinere debemus.

59 Inter eas enim personas quae parentum liberorumve locum inter se optinent, nuptiae contrahi non possunt, nec inter eas conubium est, veluti inter patrem et filiam, v*el* inter matrem et filium, v*el* inter avum et neptem; et si tales personae inter se coierint, nefarias et |*incestas nuptias contraxisse dicuntur*[11]. *et haec a*deo ita, sunt, ut quamvis per adoptionem parentum liberorumve loco sibi esse coeperint, non poss*i*nt inter se matrimonio coniungi, in tantum, ut et*iam,* dissoluta adoptione idem iuris maneat; itaque eam quae nobis adoptione filiae aut neptis loco esse coeperit, non poterimus uxorem ducere, quamvis eam emancipaverimus.

60 Inter eas quoque personas quae ex transverso gradu[12] cognatione iunguntur, est quaedam similis observatio, sed non tanta.

61 Sane inter fratrem et sororem prohibitae sunt nuptiae, sive eodem patre eademque matre nati fuerint, sive alterutro eorum; sed si qua per adoptionem soror mihi esse coeperit, quam|diu quidem constat adoptio, sane inter me et eam nuptiae non possunt consistere; cum vero per emancipationem adoptio dissoluta sit, potero eam uxorem ducere, sed *et* si ego emancipatus fuero, nihil inpedimento[13] erit nuptiis.

62 Fratris filiam uxorem ducere licet; idque primum inusum venit, cum divus Claudius Agrippinam fratris sui filiam uxorem duxisset; sororis vero filiam uxorem ducere non licet. et haec ita principalibus constitutionibus significatur. |Item amitam et materteram uxorem ducere non licet.

63 Item eam quae mihi *quondam socrus* aut nurus aut privigna aut noverca fuit. ideo *autem* diximus "quondam" quia si adhuc constant eae nuptiae, per quas talis adfinitas quaesita est, alia ratione mihi nupta esse non potest, quia neque eadem duobus nupta esse potest, neque idem duas uxores habere.

64 Ergo si quis nefarias atque incestas nuptias contraxerit, neque uxorem habere videtur neque liber*os*: itaque *hi* qui ex eo coitu nascuntur, matrem quidem habere videntur, patrem vero non utique; nec ob id in potestate eius sunt (*sed*) tales sunt quales sunt hi quos mater vulgo concepit; *nam et hi* patrem habere non intelleguntur, cum *is etiam* incertus sit; unde solent spurii *filii* appellari, vel a Graeca voce quasi sporādēn concepti, vel quasi sine patre filii.

65 *Aliquando autem evenit, ut liberi qui statim ut na*ti sunt, parentum in potestate non fiant, ii postea tamen redigantur in potestatem.

66 Veluti *si Latinus* ex lege Aelia Sentia uxore ducta filium procreaverit aut Latinum ex Latina aut civem Romanum ex cive Romana, non habebit eum in potestate; *'sed si postea* causa *pro*bata jus Quiritium consecutus fuerit, simul eum in potestate |sua habere incipit.

67 Item si civis Romanus Latinam aut peregrinam uxorem duxerit per ignorantiam, cum eam civem Romanam esse crederet, et filium procreaverit, hic non est in potestate ejus, quia ne quidem civis Romanus est, sed aut Latinus aut peregrinus, id est eius conditionis cuius et mater fuerit, quia non aliter quisque ad patris condicionem accedit, quam si inter patrem et matrem eius conubium sit; sed ex senatusconsulto[14] permittitur causam erroris probare, et ita uxor quoque et filius *ad* civitatem Romanam perveniunt, et ex eo tempore incipit filius in potestate patris esse. idem iuris est si eam per ignorantiam uxorem duxerit quae dedi*ti*ciorum numero est, nisi quod uxor non civis fit Romana.

68 Item si civis Romana per errorem nupta sit peregrino tamquam civi Romano, permittitur ei causam erroris probare, et ita filius quoque eius et maritus ad civitatem Romanam perveniunt, et aeque simul incipit filius in potestate patris esse. idem iuris est si peregrino tamquam Latino ex lege Aelia Sentia nupta sit; nam et de hoc speciali-

ter senatusconsulto cavetur. idem iuris est aliquatenus si ei qui dedi-*ti*ciorum numero est, tamquam civi Romano aut Latino e lege Aelia Sentia nupta sit; nisi quod scilicet qui dediticiorum numero est, in sua condicione permanet, et ideo filius, quamvis fiat civis Romanus, in potestatem patris non redigitur.

69 Item si Latina peregrino, cum eum Latinum esse cre|deret, (*e lege* Aelia Sentia*)* nupserit, potest ex *senatusconsulto* filio *nato* causam *erroris* p*robare, et ita om*nes fiunt cives Romani, *et* filius in potestate patris esse incipit.

70 Id*em iuris omnino*[15] *est* si Latinus per errorem peregrinam *qua*si Latin*am* aut civem Romanam e lege Aelia Sentia uxorem duxerit.

71 Praeterea si civis Romanus qui se credidis*set* Latinum esse, *duxisse* Latinam, permittitur e*i* filio nato erroris causam *prob*are, *tamquam si e* lege Aelia Sentia uxorem duxisset. Item *his qui* cum cives Romani essent, peregrinos se esse cred*i*diss*ent* et peregrinas uxores duxissent, permittitur ex senatusconsulto filio nato causam erroris probare; quo facto fiet uxor civis Romana et filius quoque ex ea non solum *ad civitatem Romanam perve*ni*t,* sed *eti*am, i*n* potestatem patris *redigitur*.

72 Quaecumque de filio esse diximus, eadem et de filia dicta intellegemus.

73 Et quantum ad erroris causam probandam attinet, nihil interest, cuius aetatis filius sive filia s*it, 'cum senatusconsulto nihil de ea re caveatur: nisi forte* |Latinus '*vel Latina proponatur,* quia etiam *ex ipsa lege Aelia Sentia Latini,* si minor anniculo s*i*t filius filiave, causa probari non potest. nec me praeterit, in aliquo rescripto divi Hadriani ita esse constitutum, tamquam quod ad erroris quoque *causam* pro*b*andam '*anni*cul*um filium* fa*ctum* n*ecesse sit* |*'sed non semper videri debet gener*ale *i*us i*ndu*|*c*tum, cum imperator 'epistul*am ad q*uendam dedit.|

74 *'At* peregrino *quoque n*upt*iis per errorem contractis causam probare licere, rescripto significa*|tur, qui*p*pe *quo*d*am casu acciderat, ut peregrinus civem Romanam, quae eum Latinum credebat, ex lege Ael*ia *Sentia*|uxorem duxisset et filio nato alias civitatem Romanam consecutus esset. deinde cum *quaereretur* an *causam* pro*b*are *posset, re*scri*p*sit imperator Antoninus proinde posse eum *causam pro*bare, atque si peregrinus mansisset. ex quo colligimus etiam peregrinum *causam* probare posse.

75 *Ex his quae* diximus ap*paret,* sive civis Romanus peregrinam *sive pere*grinus civem *Romanam uxo*rem *duxerit, eum qui*|*nascitur peregrinum esse. sed siqu*id*em per* errorem tale matrimonium *contractum fuerit,* emendari vitium eius ex s*enatusconsulto licet* |(*secundum*) ea quae superius *diximus*. *si vero* nu*ll*us *err*or |intervenerit, sed sci*entes* suam *cond*icionem ita coierint,|nullo ca*su* emendatur vitium eius matrimonii[16].

76 I*llud plane constat, inter civem Romanum et pere*|*grinam, s*i q*uidem eam, cum qua conubium habeat,* uxorem duxerit, si*cut supra quoque* di*x*imus, ius*tum* matrimonium contrahi. et tunc ex his *qui* nascit*u*r, civis Romanus est et in potestate patris erit.

77 'It*em* si civis Romana peregrino '*nupserit, conubio ex iure peregrin*|*i* pop*uli interveniente, qui ex eis nascitur, peregrinus et iustus pa*|*tris* filius *est, ta*m*quam* si ex peregrina eum procreasset. |hoc '*tamen tempore* ex senatusconsulto quod auctor*e* divo Hadriano factum est, etiamsi non fuerit conubium inter civem Romanam et peregrinum, qui nascitur, iustus patris filius est.

78 Quod autem diximus inter civem Romanam peregrinum*que matrimonio contracto eum, qui* nascitur, peregrin*um 'nasci, etiam conubio non interveniente* |*valet, idque per legem Miniciam iam antea effectum est.* eadem leg*e illud quodque cavetur, ut* si 'pere*grinam, cum*|qua 'e*i* conubium non sit, *uxorem duxerit civis Romanus,* peregri|nus ex eo coitu nascatur. *et in priore quidem specie neces*|saria lex M*inicia fuit: nam alioquin conubio inter* |*patrem et matrem non interveniente is, qui natus* |est, *secundum iuris gentium regulam matris no*n *patris con*|dici*oni acce*di*t.* qua parte *autem* iubet lex *ex* cive *Romano et* pere|grina peregrinum nasci, supervacua videtur; |nam e*t*iam *sine ea* lege *e regula iuris gentium idem* |futurum erat[17].

79 *Adeo autem hoc* ita *est, ut 'etiam ex Latina et cive Romano qui nascitur, matris condicioni accedat; nam lex Minicia ad hunc casum non pertinet: quae quidem non peregrinos tantum comprehendit,* sed etiam qui La|tini nominantur; sed ad alios Latinos pertinet, qui proprios populos propriasque civitates habebant et erant peregrinorum numero.

80 *E*ad*em ratione* ex contrario ex Latino et cive *Romana* sive ex lege Aelia Sentia sive aliter contractum fuerit matrimonium, civis Romanus nascitur. fuerunt |tamen, qui putaverunt, ex lege Aelia Sentia contracto matrimonio Latinum nasci, *q*uia videtur eo casu per legem Aeliam Sentiam et Iuniam conubi*um* inter eos dari, et semper conu-

bium efficit, ut qui nascitur patris condicioni accedat; al*i*ter vero contracto matrimonio eum, qui nascitur, iure genti*u*m matris condicionem sequi et ob id esse civem Romanum; *sed* hoc iure utimur, ‘quod *et* senatusconsulto auctore divo Hadriano significatur; ut quoquo m*odo* ex Latino et cive Romana natus civis Romanus nascatur.

81 *H*is *con*venien*ter etiam ill*ud senatusconsultum divo Hadriano auctore significavit, ut (qui) ex Latino *et* per*e*grina, item contra (qui) ex peregrino *et Latina nascitur,* matris condicionem sequatur.

82 Illud quoque his consequens est, quod ex ancilla et libero iure gentium servus nascitur, et contra ex libera et servo liber nascitur.

83 Animadvertere tamen debemus, ne iuris gentium regulam vel *l*ex aliqua vel quod legis vicem optinet, aliquo casu commutaverit.

84 Ecce enim ex senatusconsulto Claudiano poterat civis Romana, quae alieno *se*rvo volente domino eius coi*i*t, ipsa ex pactione libera permanere, sed servum procreare; nam quod inter eam et dominum istius servi convenerit, ‘e*o* senatusconsulto ratum esse iubetur. sed postea divus Hadrianus, iniquitate r*ei* et inelegantia iuris motus, restituit iuris gen|tium regulam, ut cum ipsa mulier libera permaneat, liberum pariat.

85 ‘*Item e lege Latina ex an*cilla et libero poterant l*i*beri nasci; nam ea lege cavetur, ut si quis cum aliena ancilla, quam credebat liberam esse coierit, siquidem masculi nascantur, liberi sint, si vero feminae, ad e*u*m per*t*inea*n*t, cuius mater ancilla fuerit. sed et in hac specie divus Vespasianus in*e*legantia iuris motus restituit iuris gentium regulam, ut omnimodo, etiamsi masculi nascantur, servi sint eius cuius et mater fuerit.

86 Sed illa pars eiusdem legis salva est, ut ex libera et servo alieno, quem sciebat servum esse, servi nascantur. itaque apud quos talis lex non est, qui nasc*i*tu*r*, iure gentium matris condicionem sequitu*r* et ob id liber est.

87 Quibus autem casibus matris et non patris condicionem sequitur qui nascitur, *i*isdem casibus in potestate eum patris, etiamsi is civis Romanus sit, non esse plus quam manifestum est. et ideo superius rettulimus quibusdam casibus per errorem non iusto contracto matrimonio senatum intervenire et emendare vitium matrimonii, eoque modo plerumque efficere, ut in potestatem patris filius redigatur.

88 Sed si ancilla ex cive Romano conceperit, deindo manumissa civis Romana facta sit, et tunc pariat, licet civ*i*s Romanus sit qui nascitur, |sicut pater eius, non tamen in potestate patris est, quia neque ex

iusto coitu conceptus est neque ex ullo senatusconsulto talis coitus quasi iustus constituitur.

89 Quod autem placuit, si ancilla ex cive Romano conceperit, deinde manumissa pepere*r*it, qui nascitur liberum nasci, (*na*)turali ratione fit; nam hi qui illegitime concipiuntur, statum sumunt ex eo tempore quo nascuntur; itaque si ex libera nascuntur, liberi fiunt, nec interest ex quo mater eos conceperit, cum ancilla fuerit; at hi, qui legitime concipiuntur, ex conceptionis tempore statum sumunt.

90 Itaque si cu*i* mulieri *civi Romanae praegnati* aqua et igni *inter*dictum fuerit, eoque modo peregr*i*na *fiat, et* tunc pariat, conplures distinguunt et puta*n*t, siquidem ex iustis nuptiis conceperit, civem Romanum ex ea nasci, si vero vulgo conceperit, civem peregrinum ex ea nasci.

91 Item si qua mulier civis Romana praegnas ex senatusconsulto Claudiano ancilla facta sit ob id quod alieno servo invito et denuntiante domino eius coierit, conpl*ures distingu*unt et existimant, siquidem ex iustis nuptiis conceptus sit, civem Romanum ex ea nasci, si vero vulgo conceptus *sit, servum* nasci eius cuius mater facta est ancill*a*.

92 *Pere*grina quoque si vulgo conceperit, deinde civis Romana fiat, *et* tunc *pariat,* civem Romanum parit; si vero ex peregrino|secundum leges moresque peregrinorum conceperit, ita videtur ex senatusconsulto, quod auctore divo Hadriano factum *est*, civem Romanum parere, si et patri *e*ius civitas Romana donetur.

93 Si peregrinus *cum liberis civitate Romana donatus fuerit*, no*n* alit*er* filii in potestate *eius f*ien*t*, *quam si imperator eos in potesta*tem redegerit: quod ita demum is facit, si causa cognita aestimaverit hoc filiis expedire: diligentius autem exactiusque causam cognoscit de inpuberibus absentibusque; et haec ita edicto divi Hadriani significantur.

94 Item si *q*uis cum uxore praegnate civitate Romana donatus sit, quamvis is qui nascitur, ut supra diximus, (*civis*) Romanus sit, tamen in potestate patris non fit; idque subscriptione divi Hadriani significatur; qua de causa qui intellegit uxorem suam esse praegnatem, dum civitatem sibi et uxori ab imperatore petit, simul ab eodem petere debet, ut eum qui natus erit in potestate sua habeat.

95 Alia causa est eorum, qui 'Lat*ii iure* cum liberis suis ad civitatem Romanam perveniunt; nam horum i*n potestate fiunt* liberi.

96 Quod ius quibusdam pe*regrinis 'civitatibus* datum est tributo jure majoris Latii; *aut maius* est *Latium aut minus. maius est Latium, cum magistratum vel honorem in civitate sua gerendo etiam pa*rentes *et liberi et u*x*or cum his*, '*qui* – magistratum gerunt, civitatem Romanam

consecuntur; minus Lat*i*um est, cum hi tantum qui vel magistratum vel honorem gerunt, ad civitatem Romanam perveniunt, idque conplur*ibus* epistulis principum significatur[18].

97 *Non solum tamen naturales*[19] *liberi secundum ea, quae* diximus, in potestate nostra sunt, verum et hi quos adoptamus.

98 Adoptio autem duobus modis fit, aut populi auctoritate, aut imperio magistratus, vel*ut*i praetoris.

99 Populi auctoritate adoptamus eos qui sui iuris sunt: qu*a*e species adoptionis dicitur adrogatio, quia et is qui adoptat rogatur, id est interrogatur, an velit eum quem adoptaturus sit iustum sibi filium esse; e*t* is, qui adoptatur rogatur, an id fieri patiatur; et populus rogatur, an id fieri iubeat. imperio m*a*gistratus adoptamus eos qui in potestate parentum sunt, s*ive* primum gradum liberorum optineant, qualis est filius et filia, sive inferiorem, qualis est nepos neptis, pronepos proneptis.

100 Et quidem illa adoptio quae per populum fit, nusquam nisi Romae fit; at haec etiam in provinciis apu*d* praesides earum fieri solet.

101 Item per populum feminae non adoptantur, nam id magis placuit; apu*d* | praetorem vero vel in provinciis apu*d* proconsule*m* legatumve etiam feminae solent adoptari.

102 Item inpuberem apu*d* populum adoptari aliquando prohibitum est, aliquando permissum est; nunc ex epistula imperatoris Antonini quam scripsit pontificibus, si iusta causa adoptionis esse videbitur, cum quibusdam condicionibus permissum est. apu*d* praetorem vero, et in provinciis apu*d* proconsulem legatumve cuiuscumque aetatis (personas) adoptare possumus.

103 Illu*d* utriusque adoptionis commune est, quod et hi, qui generare non possunt, quales sunt spadones, adoptare possunt.

104 Feminae vero nullo modo adoptare possunt, quia ne quidem naturales liberos in potestate habent.

105 Item si quis per po*pu*lum sive apu*d* praetorem vel apu*d* praesidem provinciae adoptaverit, potest eundem alii in adoptionem dare.

106 Sed et illa quaestio[20], an minor natu maiorem natu adoptare possit, utriusque adoptionis communis est.

107 Illud proprium est eius adoptionis quae per populum fit, quod is qui liberos in potestate habet, si se adrogandum dederit, non solum ipse potestati adrogatoris subicitur; sed etiam liberi eius in eiusdem fiunt potestate tamquam nepotes.

7.14. ŠALTINIŲ TEKSTŲ KOMENTARAI

I tekstas

1. ***Dii Manes – dievai Manai***, t. y. požeminiai dievai, mirusiųjų dvasios.
2. ***Si pertineat –*** *Si potentiāle* (sąlygos sakinys su galimybės reikšme).
3. Nuo ***placet*** priklauso Acc. cum infin. ***(solum non fieri)*.**
4. Nuo ***vidēmur*** priklauso Nom. cum infin. ***(nos habēre)*.**
5. ***Nullīus in bonis esse*** – nebūti niekieno nuosavybe.

II tekstas

1. ***Admonendi*** – Gerundīvum**.** ***Admonendi sumus*** – mums reikia žinoti.
2. Nuo ***admonendi sumus*** priklauso Acc. cum infin. ***(feminam… pupillum posse)***.
3. ***Si dederit –*** *Si potentiāle* (sąlygos sakinys su galimybės reikšme).
4. ***Cum … sit –*** *Cum causāle* (šalutinis priežasties sakinys).
5. ***Si fecerit –*** *Si potentiāle* (sąlygos sakinys su galimybės reikšme).

III tekstas

1. ***Ut fināle*** (jungtukas *kad*, prijungiąs šalutinį tikslo sakinį: ***ut lucrētur***).
2. Nuo ***censuit*** priklauso Acc. cum infin. ***(quod … esse)*.**
3. Nuo ***existimāvit*** priklauso Acc. cum infin. ***(societātem… posse)*.**
4. – 5. ***Ut consecutīvum*** (jungtukas *kad*, prijungiąs šalutinį padarinio sakinį).
6. ***Si videātur – Si potentiāle*** (sąlygos sakinys su galimybės reikšme).
7. ***Ut consecutīvum*** (jungtukas *kad*, prijungiąs šalutinį padarinio sakinį).
8. Nuo ***aequum sit*** priklauso Acc. cum infin. ***(eum admitti)*.**
9. Nuo ***consta***t priklauso Acc.cum infin. ***(societātem… posse)*.**
10. ***Ut consecutīvum*** (jungtukas *kad*, prijungiąs šalutinį padarinio sakinį).
11. – 12. ***Si potentiāle*** (šalutinis sąlygos sakinys su galimybės reikšme).
13. ***Cum historicum*** (jungtukas *kai*, prijungiąs šalutinį laiko sakinį).
14. Nuo ***dicitur*** priklauso Acc. cum infin. (***societātem solvi***).
15. ***Si potentiāle*** (šalutinis sąlygos sakinys su galimybės reikšme).
16. Nuo ***vidētur*** priklauso Nom. cum infin. ***(societas incipere***).
17. ***Si potentiāle*** (šalutinis sąlygos sakinys su galimybės reikšme).

IV tekstas

1. ***Ne… possidēret*** (šalutinis tikslo sakinys: kad ne valdytų).
2. ***Ne… venderet*** (šalutinis tiklo sakinys: kad ne parduotų).

V tekstas

1. Žodžiu ***"mancipium"*** (tai, kas paimta ranka) vadinami vergai ir belaisviai, t. y. žmonės, paimti į nelaisvę kare, paversti vergais ir traktuojami kaip bet kokie pagal nuosavybės teisę įsigyti daiktai.
2. Nuo ***"passus est"*** priklauso Acc. cum infin. ***(sese venumdari). Sesse = se. Participāre*** – turėti savo dalį, dalyvauti.
3. Nuo ***"animadvertere"*** priklauso Acc. cum infin. ***(potestātem fuisse)***.

VI tekstas

1. ***Rogassit = rogaverit.***
2. ***Audierit = audiverit.***
3. ***Turbassitur = turbabitur.***
4. ***Locassint = locaverint.***
5. ***Migrassit = migraverit.***

VII tekstas

1. ***Em = eum.***
2. ***Endo iacere = inicere.***
3. ***Escit =erit.***
4. ***Com = cum.***
5. ***Aeris confessi*** – pagal pripažintą skolą.
6. ***Dies iusti*** – lengvatinės dienos.
7. ***Endo dies*** – kasdien.
8. ***Tertiis nundinis*** – trečią turgaus dieną.
9. ***Peregre venum ire*** – būti parduodamam į užsienį.
10. ***Se =sine***.

VIII tekstas

1. ***Servi poenae*** – bausmės vergai, t. y. vergai, nubausti visą amžių dirbti priverstinius darbus.
2. ***Cui… interdictum fuerit*** – kam būtų uždrausta.
3. Nuo ***constat*** priklauso Acc. cum infin. ***(motos…non minui).***

IX tekstas

1. ***Esse comissum*** – *Perfectum* vartojamas todėl, kad papirkimas jau turėjo būti įvykęs.
2. ***Probarim = probaverim***.
3. ***Cera*** – užuomina apie tai, kad kažkada advokatas Hortenzijus buvo įkliuvęs darydamas aferą su vašku padengta lentele teismo proceso metu. Išaiškėjus papirktų teisėjų nepadoriam elgesiui, jiems prigijo „vašku suteptų“ vardas. Šiuo atveju teisiamasis, papirkęs teisėjus, buvo išreikalavęs, kad abi balsavime vartojamų lentelių pusės būtų padengtos nevienodos spalvos vašku, pvz., lentelės pusė su raide A (***absolvo*** – išteisinu) – raudonu, o su raide C (***condemno*** – kaltinu) – baltu vašku. Teisiamasis suprato, kad papirktieji teisėjai savo pažado neįvykdė.
4. ***Locus ex hoc loco*** – stilistinė figūra ***ploke***, kai tas pats žodis čia pat pavartojamas skirtinga reikšme.
5. ***De illo = de illa re.***
6. ***Occultius extra judicium***: užuomina apie teisėjų paperkamumą.
7. ***Quod… cogites*** – *Coniunctivus* su galimybės reikšme.
8. ***Tribūni*** – *Sula* liaudies tribūnus padarė visai mažareikšmius, atimdamas iš jų galimybę dalyvauti įstatymų leidyboje. Pompėjus tribūnams jų galias sugrąžino.
9. ***Plebi*** – gali būti ir G.Sg. vietoj ***plebēi*** nuo pasenusio N.Sg. ***plebes,*** linksniuojamo pagal V linksniuotę.
10. ***Regiōne*** – kryptis (arba kelias).
11. ***Tacita*** – kadangi iš tribūnų buvo atimta teisė kalbėti tautos susirinkime.
12. ***Quinte*** – romėniškas familiarumas vietoj „Hortenzijau“.
13. ***Iniquissimis*** – būdvardis, vartojamas ir kaip daiktavardis.
14. ***Paucis horis*** – pirmosiomis valandomis.
15. ***In re publica*** – politiniuose reikaluose.
16. ***Ratio et inclinatio*** – dvasia ir kryptis.
17. ***Alium ordinem*** – t. y. ne senatorių luomo, iš kurio tik ir buvo renkami teisėjai.

18. ***Lege de iudiciis*** – pretorius L. A. Kota išleido įstatymą, pagal kurį teisėjai turėjo būti renkami iš senatorių, raitelių ir tribūnų, tvarkiusių finansus ***(tribūni aerarii)***.
19. ***Quo nomine*** – vietoj ***"cuius nomine"***.
20. ***Cum primo*** – kai tik.
21. ***Responsūrus*** – turima galvoje: vesti bylą.
22. ***Adversētur*** – ta prasme, kad asmeninės šio teismo dalyvių savybės nereikalavo teisėjų sudėties pakeitimo.
23. ***De eo homine*** – galbūt čia turimas galvoje Veris arba kuris nors teisėjas iš senatorių luomo.
24. ***Putarit = putāvit*** arba ***putāret***.
25. ***Offensiōnem = invidiam, infamiam***.
26. ***De veteribus iudicibus –*** turimi galvoje senieji paperkami teisėjai.

X tekstas

1. ***Si… acceperit –*** *Si potentiāle* (jei gautų).
2. ***Si… rogaverit –*** *Si potentiāle* (jei… tarsi pakviestų).
3. ***Si intellexisset –*** *Si irreāle* (jei būtų supratęs).
4. Po ***"crederent"*** eina Acc. cum infin. (praleista – ***esse***).

XI tekstas

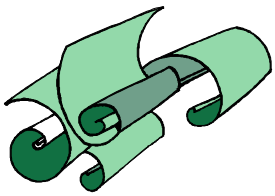
1. ***Masculi puberes… feminae viri potentes*** – berniukai, sulaukę 14 metų… mergaitės – 12 metų.
2. ***Tutōres*** – suprask: ***dantur***.
3. ***Datus*** – suprask: testamento.
4. ***Romae*** – Romoje.
5. ***In perpetuum*** – visam laikui.
6. ***Ad tempus*** – laikinai.

XII tekstas

1. ***Voluērunt… in tutela esse*** – Acc. cum infin.
2. ***Si dederit –*** *Si potentiāle* (jei duotų).
3. ***Contingit… esse*** – Acc. cum infin.
4. ***Ut… non sit*** – *Ut obiectīvum.*
5. ***Vidētur… ratio suasisse*** – N. cum infin.

XIII tekstas

1. ***Videāmus*** – *Conj. hortatīvus.*
2. Nuo ***possumus animadvertere*** priklauso Acc. cum infin.
3. ***Sine causa*** – be priežasties. Kartais verčiama: be jų kaltės.
4. Kalbama apie dvi valdymo rūšis (pagal kviritinę arba pretorinę teisę).
5. Nuo ***intellegitur*** priklauso Nom. cum infin. ***(is… habēre).***
6. Taip tvirtino romėnų juristai, neturėjusieji istorinių žinių.
7. Versti: tarp kitko, aš gerai žinau.
8. Po ***evenit*** eina *Ut consecutīvum*.
9. Versti: todėl ir kai kuriems veteranams suteikiama teisė...
10. Versti: santuokos negalimos.
11. Nuo ***dicuntur*** priklauso Nom. cum infin. ***(persōnae… contraxisse).***
12. Versti: ne tokio didelio laipsnio.
13. Versti: vedyboms nėra trukdymų.
14. Šis senato sprendimas buvo priimtas Vespasiano laikais.
15. Versti: tokie pat įstatymo reikalavimai…
16. Versti: jokiu būdu šios santuokos rūšies trūkumas negali būti ištaisytas.
17. Šis fragmentas yra gerokai pažeistas, tad atkurti tikrąjį teksto variantą nėra galimybių.
18. Fragmentas taip pat gerokai pažeistas.
19. ***Liberi naturāles*** – vaikai, gimusieji iš konkubinato.
20. Versti: o tas klausimas…

II. ROMĖNŲ TEISĖS TERMINAI

BOLITIO (-ōnis, f) – kaltinimo ir kartu baudžiamojo persekiojimo nutraukimas, išnykus teisėtam pagrindui, pvz., mirus ieškovui arba teisėjui (*a. ex lege*) ar ieškovui atsisakius ieškinio (*a. privāta*). Nuo I a., įsakius senatui arba imperatoriui, kokio nors džiaugsmingo įvykio proga vykdavo visuotinė baudžiamojo persekiojimo amnestija (*a. publica*).

ABROGATIO (-ōnis, f) – įstatymo pakeitimas arba atšaukimas vėlesniu įstatyminiu aktu (*a. legis*). *A. imperii* – pareigūno atleidimas iš pareigų.

ABSENTIA (-ae, f) – nedalyvavimas, nebuvimas vietoje ir laiku. Tik dėl pateisinamų aplinkybių (svarbūs valstybiniai reikalai, liga ir kt.) neatvykusi šalis į teismo procesą arba tardymą negaudavo baudos arba nebuvo skelbiama procesą pralaimėjusi.

ABŪSUS (-ūs, m) – piktnaudžiavimas valstybine valdžia.

ACCEPTILATIO (-ōnis, f) – iškilmingas skolos padengimo aktas. Pvz., sutikus kreditoriui, skolininkas įrašo į savo buhalterinę sąskaitų knygą ir kreditoriaus sąskaitą reikiamą sumą, lyg ji jau būtų sumokėta.

ACCESSIO (-ōnis, f) – įgijimas, priklausantis nuo medžiagos perdirbimo; specifikacija; įgijimas organinių produktų, ypač vaisių; įgijimas, kuris priklauso nuo dviejų daiktų (dalykų) sujungimo. *A*. gali būti kilnojamų ir nekilnojamų daiktų.

ACCIPIENS (-entis, m) – gavėjas, daikto priėmėjas. Daikto savininku jis netampa, tad tikrasis daikto savininkas gali iš jo tą daiktą atimti revindikacijos būdu (žr. *vindicatio*). Pagal sutarties apskundimą *a.* buvo daikto debitorius ir todėl turėjo jį grąžinti, jei neįrodė, kad daiktas žuvo ne dėl jo kaltės.

ACCUSATIO (-ōnis, f) – Respublikos pabaigos baudžiamojoje teisėje viešas kaltinimas, kurį galėjo pareikšti bet kuris iš piliečių. Pilietis, šiuo atveju *delātor*, pranešdavo atitinkamai teismo instancijai vadovavusiam pareigūnui apie nusikaltimą ir savo pasiryžimą persekioti nusikaltėlį per teismą. Bylą vedė pats *accusātor* arba jo patronas, o kaltinamajam padėdavo *advocātus* ir *laudatōres*.

ACTA (-ōrum, n) – aktai; *a. senātūs* – senato posėdžių dokumentai, *a. militaria* – karinių dalinių vadovavimo dokumentai, *a. principis* – imperatoriaus norminiai aktai, kuriuos privalėjo gerbti jo perėmėjai; *a. diurna* (arba *a. populi*) – Cezario įvestas oficialus žurnalas teisės normoms publikuoti.

ACTIO (-ōnis, f) – akcija. 1. Ieškinys, teismo proceso priemonė, leidžianti teisinę gynybą. 2. Materialioji teisė, ieškovo realizuojama ginčo procedūra. 3. Teisminė veikla, kurios metu vyksta ginčas. *A.* – tai procesas, reikalaujantis abiejų šalių, ieškovo ir atsakovo, dalyvavimo.
ACTUS (-ūs, m) – 1. Servitutas, leidžiantis varyti gyvulius ir važiuoti vežimu per svetimą sklypą. Šis servitutas apima ir *ius eundi* (perėjimo teisę) bei *ius ambulandi* (vaikščiojimo teisę), jis yra vienas iš seniausių, minimas jau *Leges XII tabulārum*. 2. Teisminiai veiksmai.
ADAERATIO (-ōnis, f) – karininkų ir pareigūnų apdovanojimo natūra pakeitimas apdovanojimu pinigais, leistas Dominato epochoje. Šis pakeitimas sudarė sąlygas apdovanojamiems sukčiauti, pvz., gauti pinigus pagal padidintą kainų kursą, įsigyti prekes už normalią kainą, o skirtumą pasilikti sau.
ADDICTIO (-ōnis, f) – vienas iš pareigūno sprendimo būdų, pvz., paleisto į laisvę vergo laisvės patvirtinimas arba nusikaltimo vietoje pagauto vagies priteisimas apvogtajam; šalių susitarimo patvirtinimas arba palikimo, į kurį niekas nepretenduoja, paskyrimas vienam iš paleistų į laisvę asmenų.
ADEMPTIO (-ōnis, f) – panaikinimas, atėmimas. Galėjo būti įvairios *a.* rūšys, pvz., *a. bonōrum* – turto konfiskacija, *a. legāti* (žr. *legātum*). Testatorius galėjo panaudoti ir manumisiją (žr. *manumissio*), toks *a.* vadinosi *a. libertātis*.
ADGNATIO, AGNATIO (-ōnis, f) – 1. Teisėto paveldėtojo *suus heres* gimimas po tėvo mirties arba testamento sudarymo; tokio paveldėtojo atsiradimas kitu būdu, pvz., įsūnijant (*quasi a.).* 2. Giminystės ryšiai tarp laisvųjų asmenų, gyvenančių bendro *pater familias* valdžioje.
ADNOTATIO (-ōnis, f) – raštiška pastaba, dažniausiai – imperatoriaus sprendimas, užrašomas ant jam atsiųstos peticijos.
ADOPTIO (-ōnis, f) – įsūnijimo rūšis, *aliēni iuris* asmens priėmimas į įtėvio šeimą. Įtėvis po pirmos ir antros mancipacijos (žr. *mancipatio*) kiekvieną-kart paleidžia įsūnijamąjį į laisvę ir sūnus kiekvienąkart grįžta į savo tėvo valdžią, o po trečios mancipacijos įtėvis per *in iure cessio* paima jį į savo valdžią. Įsūnis patiria *mutatio familiae* ir *capitis deminutio minima*.
ADPROMISSIO (-ōnis, f) – *stipulatio*, kuria kas nors prisiima sau svetimą įsipareigojimą, kaip papildomas skolininkas. *Adpromissor* gali laiduoti už mažesnę, bet jokiu būdu ne didesnę, kaip pagrindinė skola, sumą.
ADROGATIO (-ōnis, f) – įsūnijimo (*adoptio*) rūšis, kada suaugęs asmuo *sui iuris* su jo visa šeima ir turtu priimamas į įsūnijančiojo šeimą. Ankstyvajame laikotarpyje *a.* vedė į įsūnijamojo *capitis deminutio minima*, jis tapdavo *persōna sui iuris* ir *filii loco*. Be ekonominių priežasčių *a.* tikslas buvo išsaugoti garsias patricijų šeimas ir jų protėvių kultą. Imperijos metais *a.* būdu

įsūnijamajam buvo suteikiama materialinė pagalba ir teisė paveldėti. Dabar buvo galima ne tik įvaikinti moteris, bet ir pačios moterys gavo teisę į *a*. Buvo supaprastinta ir *a*. procedūra (*rescriptum principis*).

ADSESSŌRES (-or, ōris, m) – tarėjai, kurie padėdavo pareigūnams arba teisėjams kvalifikuotais patarimais. Tačiau patarimai nieko ir niekuo neįpareigodavo.

ADSIGNATIO (-ōnis, f) – paskyrimas atribotų valstybinės žemės sklypų asmenims, turintiems privačios nuosavybės teises. To paskyrimo pobūdį kiekvienu atskiru atveju nustatydavo *leges agrariae*.

ADULTERIUM (-ii, n) – santuokinės ištikimybės laužymas (neištikima žmona – *adultera*, neištikimas vyras – *adulter*). Pagal paprotinę teisę vyras, užtikęs žmoną *in flagranti delicto* (žr. *Frazeologija*) tuojau pat, arba pasitaręs namuose, galėjo žmoną nubausti. *Lex Julia* smulkiai reglamentavo šį dalyką. *A.* buvo baudžiama viešo kaltinimo būdu, paleistuvės, užtiktos tėvo ar vyro namuose, tėvas galėjo abudu nubausti mirtimi, vyras turėjo teisę su ja išsiskirti, kitaip jis tapdavo nusikaltimo bendrininku. Vėlesnė teisė viešąjį kaltinimą panaikino, tačiau paliko mirties bausmę.

ADVOCĀTUS (-i, m) – vienos iš šalių pagalbininkas teismo procese, padedantis jai savo patarimais ir asmeniniu autoritetu. Respublikos metais jis teikė nemokamą draugišką paslaugą, o vėliau Imperijoje gaudavo tam tikrą mokestį *honorarium*. Nuo Hadriano laikų taip buvo vadinami imperatoriaus pareigūnai, kurie rūpinosi valstybinio iždo – fisko reikalais. Poklasikiniame laikotarpyje advokatai sudarė gerbiamą visuomenės sluoksnį.

AEDĪLES (-is, is, m) – edilai, ankstyvajame laikotarpyje – plebėjų šventyklų ir jų turtų saugotojai, o vėliau – du ypač įtakingi plebėjų pareigūnai. Pagal *lex Licinia Sextia* 367 m. pr. Kr. atsirado *aedīles curūles* (žr. *magistrātus*)iš patricijų šeimų ir greitai plebėjų bei patricijų edilų įgaliojimai sutapo; jie ėmėsi *cura annōnae, cura ludōrum, cura urbis*. *Aedīles curūles* taip pat spręsdavo turguose kilusius ginčus, jie turėjo ir *ius edicendi*, jie rengdavo viešąsias šventes, kurioms dalį lėšų naudodavo iš savo asmeninio turto. Norėdami ateityje pakilti ant *cursus honōrum* laiptelio, jie stengdavosi surengti kuo prašmatnesnes šventes. Išlaidas galima buvo kompensuoti ir panaudojus surinktus mokesčius provincijose. *Aedīles cereāles* rūpinosi, kad miesto gyventojai būtų aprūpinti duona. Dvi edilų poros, pasiskirsčiusios miesto kvartalus, buvo savotiški Romos miesto merai. Buvęs edilas – edilicijus.

AEMULATIO (-ōnis, f) – piktnaudžiavimas teise, teisės panaudojimas, turint tikslą pakenkti kitam, negaunant naudos ir sau. *Ae*. elementai buvo daugelyje romėnų civilinės teisės institutų, proceso ir baudžiamojoje tei-

sėje. Tačiau pretoriaus teisės galimybės padėjo *ae*. sumenkinti; ypač verta pažymėti tezė *summum ius summa iniuria*, kuri silpnino neribotą nuosavybės realizacijos galimybę (žr. *Frazeologija*).

AEQUITAS (-ātis, f) – teisingumas, svarbiausias romėnų teisės kūrimo bei aiškinimo principas, kurio išeities taškas buvo formali piliečių lygybė prieš įstatymą. *Ae.*, kaip matas, pritaikomas specifinėms ginčytino atvejo ypatybėms, stovėjo greta *ius.*

AERARIUM (-ii, n) – erarijus; viešasis iždas, valstybės iždas. Visas jo pavadinimas *Aerarium populi Romāni* arba *Aerarium Saturni*, mat jis buvo saugomas Saturno šventykloje. Šį iždą sudarė: 1. Romos piliečių mokesčiai (*tribūtum ex censu*), specialūs mokesčiai, mokėti neturtingiausių piliečių *aerarii*, našlių bei našlaičių. 2. Mokesčiai, gaunami iš provincijų (*stipendium, vectīgal*). 3. Pajamos iš valstybinės žemės (*ager publicus*). 4. Muitinių, rūdynų pajamos, karo grobis. *Ae*. tvarkė *questōres aerarii,* tačiau jie buvo priklausomi nuo senato ir tik jo leidimu galėjo iš iždo paimti reikiamas sumas. *Ae*. taip pat buvo ir svarbiausias valstybinis archyvas, *tabularium*, kur buvo saugomi priimtų įstatymų tekstai, senato nutarimai ir kiti svarbūs valstybiniai aktai bei dokumentai.

AES (aes, aeris, n) – 1. Metalas, varis. 2. Metaliniai pinigai; taip vadinama buvo ir moneta, kurią mancipacijos metu duodavo gavėjas davėjui kaip kainos simbolį, šia moneta paliesdamas svarstykles (*libra*), kurias laikė *libripens*. Iš čia – *testamentum per aes et libram* – senovinė mancipacinė testamento forma. *Aes aliēnum* – skola, *aes equestre* – suma, duodama raiteliui nusipirkti arklį kariuomenėje, *aes militāre* – kareivio alga ir t. t. *Aerarii* – pačio žemiausio socialinio sluoksnio piliečiai, be pareigų ir teisių, privalėjusieji mokėti tik *aera* (pagalvės mokestį).

AESTIMATIO (-ōnis, f) – piniginis įvertinimas; žalos, kraičio piniginis įvertinimas. *Ae. dotis* buvo atliekamas tam, kad kraičiu būtų laikoma ta suma, už kurią vyras daiktus lyg ir nupirko rinkos kaina, be to, jis buvo atsakingas už galimą jų dingimą ar sugadinimą.

AETAS (-ātis, f) – žmogaus amžius, svarbus asmens veiksnumo faktorius. Ligi 7 metų – *infantes*, iki 12–14 metų – *impuberes*, nuo 12–14 – *puberes*, iki 25 metų – *minōres*, nuo 25 metų – *legitima aetas*, t. y. pilnametystė. Imperatoriai galėjo nepilnamečiui suteikti *venia aetātis*, amžiaus lengvatą, kuri pirma laiko jį padarydavo veiksniu.

AFFECTUS MARITĀLIS (-ūs, m) – nuolatinė sutuoktinių valia gyventi bendrą santuokinį gyvenimą, pagrindinis *matrimonium* komponentas.

AFFINĪTAS (-ātis, f) – svainystė, ryšys, siejantis vieną iš susituokiančiųjų su antro susituokiančiojo giminėmis. Iki Respublikos pabaigos svainystė ne-

darė teisėtai santuokai jokių kliūčių. Santuokai nutrūkus, baigiasi ir *a*., tačiau ji ir toliau lieka barjeru santuokai, bet klasikinėje teisėje tik tiesiąja linija – tarp žento ir marčios, o vėlesnėje – šalutine linija, pvz., su žmonos seserimi.

AGER (-gri, m) – ariama žemė, sklypas, laukas, teritorija. Kaip nekilnojamasis turtas ir pagrindinė gamybos priemonė, *a.,* suvaidino lemiamą vaidmenį Romos Respublikos svarbiausio teisinio instituto – nuosavybės istorijoje.

Rūšys:

a. arcifinius, arcifinālis – žemės sklypas, turintis natūralias ribas (upę, kalną, mišką ir t. t.).

a. colonicus – teritorijos Italijoje, kurios buvo skirtos išdalinti, kaip privati nuosavybė, romėnų kolonistams.

a. compascuus – valstybės žemė, kuria galėjo naudotis aplinkiniai gyventojai.

a. decumānus – apmokestintas žemės sklypas.

a. desertus – savininko paliktas ir niekieno nedirbamas sklypas.

a. emphyteuticus – pagal palikimą arenduojamas žemės sklypas.

a. gentilicius – kolektyvinė giminės žemės valda.

a. limitaneus – sklypas, iškilmingai padalintas į pasaulio šalis orientuotus kvadratus.

a. limitātus – sklypas, oficialiai išmatuotas amatininkų.

a. locātus ex lege censoria – valstybinė žemė, cenzorių arenduojama tam, kas pateikė naudingiausią pasiūlymą.

a. occupatorius – valstybinė žemė, turinti gamtines ribas, dar neįdirbta, kurią laisvai galėjo užimti patricijai. Formaliai tas užėmimas (*occupatio*) buvo laikinas, bet po tam tikro laiko žemė faktiškai įgydavo privačios nuosavybės statusą.

a. privātus – privati žemės valda.

a. privātus vectigalisque – žemės sklypas, iš valstybės nupirktas privataus asmens, kuris įsigyja tik nuolatinę nenuginčijamą, paveldimą ir suponuojančią pardavimo teisę galimybę naudotis sklypu. Tačiau šis asmuo turėjo *vectīgal* (tai buvo tarpinė grandis tarp visuomeninės ir privačios žemėvaldos).

a. provinciālis – sklypas su išperkamuoju žemės mokesčiu, kaip *fundus stipendiarius, fundus tributarius.*

a. publicus (populi Romāni) – visa žemė, priklausiusi valstybei, kuri ją nuomodavo patricijams ar nemokamai perduodavo į ją nuosavybės

teisę arba parduodavo. Vėlesniais laikais *a.p.* vis platėjo, kadangi Roma vis daugiau žemių užkariavo Italijoje. Kova dėl *a.p.* tarp patricijų ir plebėjų tapo svarbiu visos Romos Respublikos istorijos įvykiu.

a. questorius – valstybinė žemė, parduodama laikinai ir pagal galimą anuliuoti naudojimą, įsipareigojant mokėti *vectīgal*. Respublikos gale beveik nesiskyrė nuo *a. occupatorius*.

a. Romānus – Romos valstybės teritorija; ji skiriama nuo sąjunginikų *Socii Italici* teritorijos, kuri nuolat platėjo, kol apėmė visą Italiją.

a. scripturarius – visuomeninės ganyklos, arenduojamos privatiems asmenims už mokestį.

a. stipendiarius – valstybinė žemė senato provincijoje, duodama naudotis savininkui už *stipendium*.

a. tributarius – valstybinė žemė princepso provincijoje – (*tribūtum*).

a. trientabulis fruendus datus – valstybinė žemė, kuri, esant sunkiai valstybės finansinei būklei, už trečdalį kainos atiduodama visiškai naudotis privatiems asmenims; tačiau buvo paliekama galimybė ją atpirkti.

a. vectigālis – visuomeninė arba valstybinė išnuomojama žemė penkeriems metams (vėliau – neterminuotai) ir suteikiant paveldėjimo teisę.

a. viasiis vicānis datus – žemės prie konsulinio kelio rėžis, kurį buvo privalu tvarkingai eksploatuoti.

ALIĒNI IURIS – žr. *persōna*.

ALIMENTA (-ōrum, n) – alimentai; išlaikymas, išlaikymo lėšos, abipusiai alimentiniai įsipareigojimai tarp tėvų ir vaikų, susiformavę Principato laikais.

Alumnus – auklėtinis, svetimas vaikas, kurį *nutrītor* išlaiko ir auklėja.

ALLECTIO (-ōnis, f) – imperatoriaus teisė suteikti buvusio pareigūno titulą ir padėtį asmenims, kurie neturėjo šių pareigų, turint tikslą tokiu būdu papildyti senatą. Tai sudarė realias galimybes pakliūti į senatą imperatoriaus valdininkams ir karininkams iš provincijų.

AMBITUS (-ūs, m) – papirkimas, *crimen ambitūs* – visų rūšių priešrinkiminė korupcija, pradedant pasilinksminimų ir vaišių rengimu ir baigiant papirkinėjimu. Imperijos metais naudojant *a*. buvo galima gauti pakartotiną magistratūrą, nors tai ir prieštaravo įstatymams, daryti spaudimą teisėjui baudžiamuosiuose procesuose.

AMOTIO (-ōnis, f) – pašalinimas, slėpimas, net vogimas daiktų, susijusių su paveldėjimu arba santuoka. Pagal *actio rerum amotārum* buvo galima

reikalauti pavogtų daiktų tik po skyrybų, kadangi ieškinys pagal *furtum* tarp sutuoktinių nebuvo pareiškiamas.
ANNEXIO (-ōnis, f) – aneksija, prijungimas. Tai buvo atviro karo arba tam tikros pardavimo sutarties padariniai, pagal kuriuos, nepavergiant ir nesuteikiant pilietybės teisių, naujai užkariautų kraštų gyventojai buvo inkorporuojami į Romos valstybę.
ANQUISITIO (-ōnis, f) – tyrimas, pirmoji komicijų (*comitia*) baudžiamojo proceso dalis, per kurią pareigūnas, dalyvaujant neformaliai susirinkusių žmonių grupei, išaiškindavo, ar buvo įvykdytas *crimen*. Pasitvirtinus, trečiame posėdyje jis paskelbdavo kaltinamąjį dekretą, po kurio eidavo *provocatio ad populum* ir *rogatio*.
APPELLATIO (-ōnis, f) – apeliacija, teismo nuosprendžio apskundimas. Nuo Augusto Oktaviano laikų *a*. buvo galima tik prieš magistrato sprendimą. o nuo imperatoriaus Klaudijaus laikų – ir prieš patį teismo sprendimą. *A*. buvo duodama į aukštesnę instanciją: prieš vietinio teisėjo nuosprendį – vietininkui, Romoje – miesto prefektui, bet a. negalėjo būti prieš princepsą, senatą ar pretorijaus prefektą.
APPLICATIO (-ōnis, f) – aplikacija; *a. ad patrōnum* – iškilmingas globos ir apsaugos priėmimas iš atskiro įtakingo asmens arba žinomos giminės. Per tai plebėjas arba svetimšalis tapdavo klientu, o globėjas – jo patronu. Jų santykius reguliavo *ius applicatiōnis*.
APPROPRIATIO (-ōnis, f) – apropriacija, nuosavybės įgijimas.
AQUA (-ae, f) – vanduo. Buvo įvairios a. rūšys: *a. caelestis* (arba *a. pluvia*) – lietaus vanduo, *a. profluens* – nutekantis vanduo, *a. publica* – vanduo, skirtas naudotis visiems, t. y. upės, ežerai, kūdros. Galiojant servitutui, vandenį buvo galima imti tik vasarą (*a. aestīva*), kasdien (*a. cotidiāna*), tik dieną (*a. diurna*) ar tik naktį (*a. nocturna*).
ARBITER (-tri, m) – arbitras, teismo proceso, kuriame reikia turėti specialių ūkinių ar profesinių žinių, teisėjas. *A*. veikdavo kaip vienvaldis teisėjas arba trijų narių kolegijos narys, dažniausiai būdavo su reikalu susipažinęs vietoje ir pateikdavo savo sprendimą dėl ginčytinų abiejų pusių santykių. *A*. visada turėdavo daugiau laisvės, negu *iudex,* apibūdinti bylos esmę ir paskelbti savo sprendimą.
ARBOR INFĒLIX (-oris, f) – bevaisis medis; kartuvės – bausmės įrankis, iš pradžių turėjęs T formą (tikslus vertimas – „nelaimingas medis“).
ARGENTARIUS (-ii, m) – argentarijus; taip buvo vadinami bankininkai, atlikdavusieji įvairias finansines ir ypač palūkanų tvarkymo operacijas. Jie tvarkydavo apskaitų knygas ir galėdavo jas pateikti teismuose. *A*. atlikdavo kreditines operacijas, priimdavo saugoti pinigus, duodavo paskolas, reng-

davo aukcionus ir t. t. Ypatingoje knygoje *liber ratiōnum a.* aprašydavo svarbias operacijas su garsiais verslininkais.

ARRA, ARRHA (-ae, f) – užstatas, pinigų suma arba vertingas daiktas, kurį pateikdavo viena iš šalių, kaip sudarytos sutarties papildomą įrodymą. *A. sponsalicia* – poklasikinėje teisėje – būsimo jaunikio teikiama nuotakai pinigų suma, kurią, nutrūkus sužadėtuvėms be rimtos priežasties, sužadėtinis prarasdavo, o sužadėtinė turėjo grąžinti dvigubos (arba net trigubos) apimties.

AUCTORITAS (-ātis, f) – autoritetas. Teisėje: 1. Sutikimas, pritarimas, pvz., *a. domini* – šeimininko sutikimas, duotas vergui, kuris atliko *votum; a. patris* – tėvo sutikimas, kad pavaldus asmuo sudarytų santuoką; *a. patrum* – papildomas patricijų senato pritarimas – kaip sąlyga įsigalioti komicijų nutarimams apie įstatymus ir pareigūnų rinkimus ir t. t. 2. Būtinoji teismo sprendimo galia *(a. rei iudicātae).*

AUDIENTIA (-ae, f) – audiencija, bylos klausymas, teismo nagrinėjimas (Dominato epochoje). *Auditorium* – teismo posėdžių salė, kur buvo apklausiama ir nagrinėjamos bylos.

AUGURES (-ur, uris, m) – augurai, buriantieji iš paukščių. Augurų kolegija iš pradžių tebuvo iš 3-jų narių, o valdant Sulai, jau buvo 15. Augurai aiškino įvairius negerus ženklus, kurių pasirodymas draudė daugelį svarbių veiksmų.

Auguras

BARBARI (-us, i, m) – barbarai; visi ne romėnai, vėliau – Romos priešai, Imperijos laikais – svetimos tautos, gyvenusios Romos valstybės teritorijoje, kurių privačios teisės buvo apribotos.

BELLUM (-i, n) – karas. *B. iustum* – teisingu karu romėnai vadino tą karą, kurį jiems (jų nuomone) primetė priešininkas ir kurį romėnai skelbė pagal visas taisykles. Kad karas nebūtų *iniustum et impium* (neteisingas ir negarbingas), romėnai kiekvienam karui rasdavo formalų pagrindimą. Apie karo paskelbimą pasisakydavo senatas, o galutinai spręsdavo *comitia centuriāta.*

BONA (-ōrum, n) – visas turtas, priklausęs atskiram asmeniui, įskiriant teises ir skolas. *B. adventicia* – turtas, kurį sūnus arba dukra įgijo ne iš tėvo ar karinės tarnybos; *b. damnatōrum* – turtas nuteistųjų mirties bausme, laisvės ar pilietybės atėmimu; *b. vacantia* – palikimas be paveldėtojo: nuo Augusto Oktaviano laikų išskirtinę teisę į *b.v.* gavo *fiscus,* prisiimdamas atsakomybę ir už testatoriaus skolas bei legatus; *b. publica* – valstybinė nuosavybė; *b. materna* – vaiko turtas, paveldėtas iš motinos, kuriuo nuo Konstantino laikų tėvas iki gyvos galvos galėjo naudotis *(ususfructus),* tačiau kitoms nuosavybės funkcijoms ir turto masei liekant vaiko priklausomybe. Buvo ir daugiau *b.* rūšių.

Triumfo vežimas

BONA FIDES – sąžiningumas, pažadas, garantija.

CADĀVER (-eris, n) – lavonas. Jo nebuvo galima deginti mieste, lavono apvogimas buvo baudžiamas darbais iki gyvos galvos rūdynuose arba mirties bausme; lavoną išniekinus, paveldėtojui buvo duodama *actio iniuriārum* – ieškinys dėl bausmės arba baudos. Nubaustų mirties bausme kūnai buvo atiduodami giminaičiams, nors ne visada.

CADŪCUM (-i, n) – kadūkas. 1. Materiali nauda iš palikimo, kuriuo negali pasinaudoti tikrasis paveldėtojas, tenkanti kitiems paveldėtojams arba legatarijams, turintiems bent 1 vaiką. Kitu atveju ji pereidavo į *aerarium,* vėliau – *fiscus*. 2. Visas į *fiscus* paimtas turtas.

CAELIBES (caelebs, bis) – nevedę, netekėjusios. *Caelibātus* – viengungio padėtis.

CALENDAE (-ārum, f) – Kalendos, pirmoji kiekvieno mėnesio diena, per kurią turėjo būti sumokamos skolos ir procentai. Per vasario Kalendas pradėdavo eiti pareigas magistratai.

CALUMNIA (-ae, f) – 1. Neteisėtas reikalavimas, pareikštas prisidengiant teise, pvz., civilinis arba baudžiamasis ieškinys, pareikštas dėl kyšio gavimo. Kaltinamąjį iš anksto gindavo *iusiurandum calumniae* ir *iudicium calumniae,* o jeigu pats veikdavo sąžiningai, *condictio ob turpem causām.* 2. *Crimen calumniae* – neteisėtas nekalto apkaltinimas, baudžiamas pagal *lex Remnia.* Poklasikiniame laikotarpyje toks kaltintojas gaudavo bausmę, kuri

grėsdavo jo neteisėtai apkaltintam asmeniui. Neteisingam kaltintojui *(calumniātor)* kaktoje buvo išdeginama *C* raidė.

CANDIDĀTI (-us, i, m) – kandidatai, pretendentai į pareigūnus. Apsivilkę ryškiai baltą togą *(toga condida)* ir lydimi draugų bei vergų prieš rinkimus jie vaikščiodavo po miestą, ieškodami rinkėjų palankumo. *Candidātus Caesaris (principis)* Principato laikais buvo asmuo, princepso rekomenduojamas į svarbų valstybinį postą. Šio asmens patvirtinimas senate jau buvo formalumas. *C*. senate skaitydavo princepsų reskriptus.

CAPTĪVUS (-i, m) – romėnų pilietis, patekęs į priešų nelaisvę ir tapęs jų vergu *(servus hostium).* Jeigu belaisvis grįžta į Romos valstybės arba sąjungininkų žemę, jis atsiduria *postliminium* veikimo sferoje, jei nelaisvėje numiršta – jo likimą sprendžia *fictio legis Corneliae.*

CARCER (-eris, m) – karceris, kalėjimas – ne bausmės, bet sulaikymo vieta. *C. privātus* – namų kalėjimas.

CARMEN FAMŌSUM (-en, inis, n) – įžeidžiantys posmai, už kuriuos buvo baudžiama, netgi tremiama.

CARNIFEX (-icis, m) – budelis, neturėjęs teisės gyventi Romoje.

CASTIGATIO, VERBERATIO (-ōnis, f) – bausmė mušant; laisvieji buvo mušami lazda *(fustigatio),* vergai – rimbu *(flagellum). C*. galėjo pakeisti piniginę baudą; paskyrus mirties bausmę, veikdavo kaip sustiprinanti bausmę priemonė.

CASTRATIO (-ōnis, f) – kastravimas; Principato metais jis buvo draudžiamas, o Dominato – netgi baudžiamas mirtimi.

CASUS (-ūs, m) – įvykis, pretekstas, atvejis. Baudžiamojoje teisėje reiškia teisės ginamą be kėslo pakenktą turtą. *Casus fortuitus, c. maior* –nepermaldaujama jėga, nenumatytas ir nenugalimas dalykas, kuris nepriklauso nuo skolininko valios (potvynis, gaisras, piratų užpuolimas, vergo mirtis, galvijo kritimas ir kt.), už ką jis atsakyti negali. *Casus belli* – karo pretekstas.

CAUSA (-ae, f) – priežastis, byla, procesas ir kt. Teisės srityje: 1. Subjektyvus tam tikro elgesio, pirmiausia teisminio proceso pradžios motyvas, kuris gali būti teisėtas *(iusta c.),* neteisėtas *(iniusta c.)* arba amoralus *(turpis c.).* 2. Visuomeninis-ekonominis tikslas, dėl kurio šalys imasi teisinių veiksmų. *C. traditiōnis* – daikto perdavimas; *c. credendi – kredito* suteikimas; *c. manumissiōnis* – vergo paleidimas į laisvę; anksčiau prisiimto įsipareigojimo vykdymas – *c. solvendi* ir kt. 3. Teisinė situacija, pvz., pirkėjo teisinė situacija – *c. emptōris.* 4. Teismo byla, pvz., *c. criminālis,* susijusi su pinigine bauda byla – *c. pecuniaria* ir t. t. *Causae cognitio* – magistrato asmeniškas

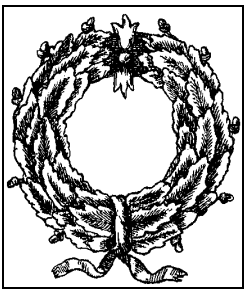
bylos tyrimas pirmoje proceso stadijoje, ypač prieš imantis priemonių, pvz., *missio in possessiōnem* ir kt.

CENSŌRES (-or, ōris, m) – cenzoriai, ordinariniai pareigūnai, nuo IV a. pr. Kr. rinkti po du kas penkeri metai (*lustrum*) ne daugiau kaip 18-kai mėnesių. Pasibaigus šiai kadencijai, cenzorių funkcijos pereidavo kitiems pareigūnams, dažniausiai konsulams. Nuo I a. pr. Kr. juos jau rinkdavo nereguliariai, paskutinį kartą – Respublikos metu 63 m. pr. Kr. Nuo Domitiano cenzoriaus vardas ir funkcijos perduotos imperatoriui. Cenzorių funkcijos – visus piliečius įrašyti į centurijas ir tribas pagal amžių, turtą ir klasę (*census)* bei sudaryti senatorių sąrašus (*lectio senātūs*). Be to, cenzoriai prižiūrėjo visuomenės narių moralę (*cura morum*), už nusižengimą, kurio įstatymai nebausdavo, reikšdavo pastabas (*nota censoria*), išbraukdavo iš senatorių ir raitelių sąrašų ir t. t. Cenzoriai taip pat vadovavo kai kurioms finansų sritims, arendavo žemę. Visi cenzorių veiklos rezultatai fiksuojami dokumentuose – *tabulae censoriae*. Ši pareigybė buvo labai garbinga, kurulinė. Kolegialumas – būtinas, vienam išvykus, kitas turėjo atsistatydinti. Censorijus – buvęs cenzorius. *Veto* teisė jiems negaliojo. *Census* – 1. Visų piliečių ir jų turto sąrašas, sudaromas kariniais, politiniais bei muito tikslais. 2. Turtas, kurį įkainodavo cenzoriai. Tas įkainojimas vykdavo pagal specialų ediktą *lex censui censendo* ir pagal piliečio pareiškimą *proffessio censuālis*.

CENTUMVĪRI (-ōrum, m) – centumvyrai, aukštos kategorijos senovinė teismų kolegija, kurioje buvo iš pradžių 100, vėliau 105 nariai; *c.* svarstė svarbius palikimų, žemėvaldos, asmens statuso klausimus. Šios kolegijos savo veiklą baigė III a.

CESSIO IN IURE – turto teisių perdavimas kitam.

CHIROGRAPHUM (-i, n) – skolos paliudijimas (raštiškas) apie tikrai įvykusį juridinį aktą, parašytas be liudininkų. Iš pradžių buvo kaip įrodymo priemonė, o poklasikiniame laikotarpyje pareiškimą apie tai, kad atsakovas pinigų negavo (*exceptio non numerātae pecuniae*) galima buvo panaudoti tik 5 metus, o prie Justiniano – 2 metus, vėliau *ch*. tapdavo nenuginčijamu įrodymu.

Piliečio vainikas

CIRCUMCISIO (-ōnis, f) – apipjaustymas, Antonino Pijaus leistas kaip privilegija judėjams.

CIVIS (-is, m) – pilietis, kaip teisių ir prievolių bendruomenės, kurios narys jis yra, subjektas.

C. Romānus – romėnų pilietis, gimęs iš *matrimonium iustum*. Iš pradžių Romos piliečiais galėjo būti gyventojai, *quirītes*, o vėliau Romos pilietybė jau nebebuvo siejama su miesto teritorija. Visateisiu *civis Romānus* iš pradžių buvo tik *pater familias (c. optimo iure*), o likusieji *cives imminūto iure* Imperijos metu atitinkamai buvo *honestiōres* ir *humiliōres*. *C. sine suffragio* neturėjo politinių teisių, o moterys (*mulieres ingenuae*) laikytos tik nominaliomis pilietėmis.

CIVITAS (-ātis, f) – bendruomenė – politinis vienetas; miestas su jo apylinkėmis; bendruomenė – valstybė, kurios visuomeniniame gyvenime dalyvavo beveik visi piliečiai (priešingybė – *regnum*). *C. nostra* romėnai vadino Romą. Bendruomenės už Italijos ribų buvo vadinamos įvairiai: *civitātes liberae, c. liberae immūnes, c. stipendiariae* (laisvos valstybės ir nemokančios mokesčių valstybės, valstybės, mokančios mokesčius) ir t. t. Bendruomenės, kurių gyventojai neturėjo visos romėnų pilietybės, vadinosi *c. sine suffragio. Civitas Romāna* – Romos pilietybė susidėjo iš politinių ir pilietinių teisių.

CLAUSULA (-ae, f) – kliauzulė, ypatingas punktas įstatyme arba sutartyje, ko nors naujo įvedimas, pvz., *c. derogatoria* – prierašas prie testamento, kad testatorius atsisako teisės pakeisti savo paskutinę valią arba *c. arbitraria* – pastaba, kviečianti atsakovą atlyginti natūra, nes to neįvykdžius, jam buvo priteista sumokėti sumą, kurią nustatys pats teisėjas, o esant atsakovo *dolus malus*, suma buvo nustatoma pagal ieškovo priesaiką.

CLIENTES (cliens, ntis, m) – klientai. 1. Laisvieji plebėjai, kuriems kokia nors patricijų giminė (*gens*) duodavo žemės sklypą *precarium* ir už tai *c*. patekdavo jų globon. Klientai turėjo pareigas – dirbti ir kariauti savo patronų naudai, rūpintis patronais ir jų šeimomis nelaimės atveju, o esant reikalui, išpirkti iš nelaisvės. Patronai privalėjo ginti klientus, padėti jiems, atstovauti teisme. Nei patronas, nei klientas negalėjo teisme vienas prieš kitą liudyti ir pateikti kaltinimus vienas kitam. Jei patronas nesilaikydavo savo pareigų, jis tapdavo *sacer*. Ši teisinių santykių rūšis *ius patronātūs* išnyko suirus giminei ir išsivysčius vergvaldinei santvarkai. 2. Svetimšaliai, kuriuos globojo kuri nors patricijų šeima. 3. Vėlyvosios Respublikos metais daugiausia miestų beturčiai, priklausomi nuo turtingųjų, kurie pastaruosius šelpdavo materialiai ir už tai buvo palaikomi rinkimų metu. Analogišką priklausomybę (*clientela*) nuo romėnų ir Romos patyrė ištisos tautos, valstybės ir bendruomenės.

CODICILLUS (-i, m) – kodicilas, testamento prierašas, kuriame testatorius paaiškina arba papildo savo valią. Nuo Augusto laikų c. buvo pripažįstamas kaip sudėtinė testamento dalis, jeigu jis būdavo testamente patvirtinamas (*c. testamento confirmātus*). Jeigu testatorius pirašydavo pa-

stabą (*clausula codicillāris*), tai dėl kokios nors priežasties testamentui netekus galios, jis galiodavo nors kaip prierašas. Kad žodinis ar rašytinis prierašas (priedas) būtų galiojantis, Justiniano laikais turėjo dalyvauti 5 liudytojai, *unitas loci et actūs*.

COGNĀTI (-ōrum, m) – kognatai, kraujo giminaičiai (*ascendentes*: vienas iš kito gimę ir aukštutinės linijos asmenys; *descendentes*: asmenys, turintys vienus protėvius). *C. ex latere* – visų pirma tikri broliai (*fratres*) ir seserys (*sorōres*), po to dėdė bei teta pagal tėvą (*patrueles*), pusseserės (*consobrīnae*), trečios eilės broliai (*sobrīni*). *Cognāti ex latere* buvo tikrieji (*germani*) arba turėjusieji tik bendrą tėvą (*consanguinei*), bendrą motiną (*uterīni*). *Cognatio* – kraujo giminystė; *c. naturālis* – giminystės ryšiai tarp motinos ir nesantuokinio jos vaiko, *c. servīlis* – giminystės ryšiai tarp vergų.

COLLĒGA (-ae, m) – kolega. 1. Kartu išrinktas, dirbantis valstybinėje tarnyboje žmogus, Respublikos laikais – tik magistratas, turėjęs pačius aukščiausius įgaliojimus, t. y. *consul, praetor, censor*. 2. Bendrijos, korporacijos, brolijos narys, bendrasis paveldėtojas, bendrasis globėjas ir t. t.

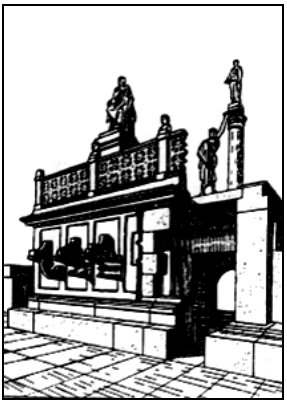
COLLEGIA (-ae, f) – kolegija. 1. Bendras aukštųjų pareigūnų pareigų ėjimas, šių pareigūnų susirinkimas. 2. Luominės bei profesinės korporacijos, amatininkų cechai, komercinės, kulto, laidotuvių, labdaros ir t. t. korporacijos. Korporacijai vadovavo *curātor, magister, syndicus*, atstovaudavo įgaliotinis *actor*; korporacijos turtas buvo atskiras nuo jos narių turto. Romėnų teisė pripažino tik įstatymo leidžiamas veikti kolegijas – *collegia licita*.

COLŌNI (-ōrum, m) – kolonai. 1. Nuo I a. laisvieji žemės nuomotojai, mokėjusieji pinigais arba natūra (*c. partiarii*); antruoju atveju, ištikus nederliui, abi šalys (savininkas ir nuomotojas) patirdavo vienodus nuostolius. Nuo IV a. – pusiau laisvi žemdirbiai, nuolat gyvenantys valstybinėse žemėse arba latifundijose (*conductōres*). Jie kasmet mokėdavo pinigais arba natūra, atlikdavo tam tikras natūrines prievoles, buvo savo turto savininkai ir galėjo jį perduoti pagal testamentą, galėjo laisvai sudaryti santuoką, bet jokiu būdu negalėjo palikti žemės, prie kurios jie buvo prirašyti iki gyvos galvos ir jai atitenkant palikuonims (*c. adscripticii*). Žemę buvo galima parduoti ir perduoti pagal palikimą tik kartu su kolonais.

COLONIA (-ae, f) – kolonija; platesnė prasmė – gyvenvietė, įsteigta užkariautoje teritorijoje, remiantis įstatymu dėl tokių gyvenviečių steigimo (*lex de colonia deducenda*) arba senato sprendimu. Kolonijai steigti būdavo paskiriama komisija – *tresvīri*, kuri numatytoje vietoje pažymėdavo dvi susikertančias ašis iš vakarų į rytus ir iš šiaurės į pietus – būsimus pagrindinius kelius, taip pat tarp jų atmatuodavo kvadrato ar stačiakampio formos

sklypą gyventojams. Šitaip Roma įsteigdavo savo karinius atramos punktus, apgyvendindavo čia gyventojų perteklių ir palaipsniui tas sritis romanizuodavo. Jau nuo IV a. pr. Kr. buvo steigiamos *coloniae civium Romanōrum* iš 3000 žmonių uostamiesčiuose, o vėliau ir kitose vietose, kuriose įsikurdavo Romos *proletarii* ir veteranai. *Coloniae Latīnae* buvo iš 2000–6000 žmonių, jose gyvendavo lotynai, o ten įsikūrusių Romos piliečių palikuonys (nuo 2-os kartos) taip pat tapdavo *Latīni*. Principato laikais ir vėliau kolonijos tapo svarbiu romanizacijos įrankiu. Be to, daugelis provincijų miestų irgi įgydavo kolonijos statusą pagal romėnų arba lotynų teisę.

COLOR INSANIAE (-or, ōris, m) – nepakaltinamumo padėtis, kuri leido sudaryti *testamentum inofficiōsum* (tikslus vertimas: „nesveikumo spalva“).

Rostrai. Rekonstrukcija

COMITIA (-ōrum, n) – komicijai. 1. Romėnų piliečių susirinkimai, kuriuos surinkdavo ir kuriems vadovaudavo patricijų pareigūnas arba vyriausiasis pontifikas. *C.* turėjo įstatymų leidybos, rinkimų ir baudžiamosios teisės įgaliojimus, bet jų metu nevykdavo diskusijos, o tik buvo balsuojama, pirmininkui pateikus pasiūlymą. Balsuojant buvo įskaitomi atskirų grupių (kurijų, centurijų, tribų) balsai, o grupių viduje – nulemdavo daugumos jos narių balsai. 2. *C. curiāta* – kurijų komicijai, šaukiami diktatoriaus arba konsulo, ir svarbiausia jų užduotis buvo balsavimu priimti *lex curiāta de imperio*. Respublikos metais toks balsavimas tapo formalumu, nes kurijas pakeisdavo 30 liktorių. *Curia calāta* (sušauktos kurijos) kai kada vykdavo Kapitolijuje ir joms vadovaudavo *pontifex maximus* (arba *rex sacrōrum*), čia vykdavo religinės apeigos arba teisiniai veiksmai su ryškiais religiniais elementais. 3. *C. centuriāta* – centuriniai komicijai, ilgą laiką buvo svarbiausias tautos susirinkimas, organizuojamas iš pradžių kariniu, vėliau turtiniu principu.

Daugiausiai lėmė dviejų pirmųjų turtinių klasių piliečiai, didelę įtaką turėjo vyriausieji piliečiai *seniōres*, nors jų centurijos turėjo mažiau narių, negu jaunesniųjų piliečių (*iuniōres*) centurijos. Šiuos komicijus šaukdavo ir jiems vadovaudavo tik vyriausi pareigūnai, turintys *imperium*, jie rinkdavosi Marso lauke, priimdavo naujus įstatymus *leges centuriātae*, rinkdavo svarbius pareigūnus, spręsdavo karo paskelbimo bei taikos sudarymo ir tarptautinės politikos klausimus, teisdavo už ypač sunkius nusikaltimus ir su-

teikdavo romėnų pilietybę. 4. *C. tribūta* vykdavo teritoriniu pagrindu: į 35 uždaras patalpas piliečiai sueidavo kiekvienas pagal tribą, matyt, pagal leidimus, vadinamus teseromis. Balsuotojai, vadinami tribulais, atstovaudavo savo triboms nevienodai, mat buvo tas pats, kiek tų atstovaujančių būtų. Tributiniuose komicijuose visuomeninis rangas ir turtas neturėjo įtakos, vienų ar kitų socialinių sluoksnių persvara priklausė tik nuo jų dalyvavimo fakto. Čia buvo renkami žemesnieji magistratai: kvestoriai, kuruliniai ir plebėjų edilai, liaudies tribūnai, balsuojami liaudies tribūnų, kai kada pretorių, įstatymų projektai, priimami įstatymai (*leges tribūtae*). Į susirinkimus, kur būdavo įdomi dienotvarkė, atvykdavo daugybė žmonių iš municipijų, tačiau daug galinčių balsuoti piliečių dėl transporto, maisto ir gyvenimo Romoje išlaidų likdavo namuose. Ciceronas pasakoja, kad turtingi žmonės, suinteresuoti balsavimo rezultatais, už savo lėšas siųsdavo į komicijus ištisas „savo“ plebso delegacijas. Mažų miestelių galingieji susirinkimus organizuodavo su didžiuliu entuziazmu ir džiaugėsi kiekviena gauta kuruline vieta. Apie komicijus būdavo pranešama prieš 24 dienas ligi balsavimo. *C. tribūta* būdavo organizuojama teritoriniu principu (administraciniai vienetai *tribos*), juos sukviesdavo irgi *magistrātūs maiōres* religinio pobūdžio klausimams spręsti (vyriausių pontifikų rinkimai), vykdavo Marso lauke, forume ir kitose vietose; *c. tribūta*, be to, spręsdavo panašius klausimus kaip ir *c. centuriāta*, tačiau žemesnio rango, o ir jų organizacija buvo paprastesnė.

Vėlyvosios Respublikos metais šiais komicijais manipuliavo įtakingi asmenys ir politinės grupuotės, o sprendimai jau būdavo iš anksto priimti užkulisiuose. *C. tribūta* priimdavo *leges tribūtae*, rinkdavo žemesniuosius pareigūnus ir sprendė baudų apskundimo reikalus. 5. *Comitium* – susirinkimų vieta, teritorija prie šiaurrytinės forumo dalies, kur vykdavo komicijai bei teismų posėdžiai.

CONĀTUS (-ūs, m) – bandymas, pasikėsinimas; Romėnų teisėje nebuvo bendro termino pasikėsinimui apibūdinti, o buvo naudojamasi terminais: *animus, cogitatio, meditatio, mens*, *voluntas*, priešpriešinant juos įvykdyto nusikaltimo apibrėžimui – *scelus perfectum*. Kai kada pasikėsinimas iš viso nebuvo baudžiamas, kai kada į jį buvo žiūrima kaip į įvykdytą nusikaltimą.

CONCILIUM (-ii, n) – 1. *c. plebis* – plebėjų susirinkimas, šaukiamas pagal komicijų pavyzdį. Plebėjų tribūnas *c. p.* kviesdavo forume, ten būdavo renkami plebėjų pareigūnai, teisiama už ne itin sunkius nusikaltimus, priimami *plebiscita*. 2. *C. manumissiōnum* – 5-ių senatorių ir tiek pat raitelių komisija, tikrindavusi vergų paleidimo į laisvę teisėtumą. 3. *C. provinciārum* – Principato laikais (iki III a.) vienos ar kelių vakarinių provincijų atstovų

susirinkimas, sprendęs imperatoriaus kulto reikalus, teikęs imperatoriui įvairius skundus ir nuolat palaikęs ryšius su imperatoriaus paskirtu vietininku.

CONCEPTIO (-ōnis, f) – koncepcija; pastojimas, lemiamas momentas vaiko teisinės padėties nustatymui: jeigu motina tarp pastojimo ir gimdymo buvo laisva, tai pagal klasikinės teisės normas vaikas irgi buvo laikomas laisvu.

CONCUBINĀTUS (CONCUBITUS, COITUS) (-ūs, m) – konkubinatas; nesantuokinis gyvenimas kartu, nesudaręs šeimos pagrindo, o tenkinęs tik potraukį (*libīdo*). Labai išplito po griežtų Augusto įstatymų. Tačiau *c*. neturėjo juridinių pasekmių: moteris (*concubīna*) neužimdavo visuomeninės savo sugyventinio padėties, o pastarasis tuo pačiu metu galėjo būti ir santuokoje; bet žmonos *c*. jau buvo laikomas *adulterium*. Krikščioniškieji imperatoriai suformavo *c*. kaip teisės institutą – tam tikrą antrarūšę santuoką (*coniugium inaequāle*). Socialine prasme būdamas nepilnaverčiu, *c*. buvo griežtai monogaminis, neleidžiamas ligi tam tikro amžiaus ribos, su giminaičiu arba kartu su teisėta santuoka. Pagerėjo iš *c*. gimusių vaikų padėtis (*legitimatio*). Valdant Justinianui, bet koks nuolatinis *c*. su garbinga moterimi buvo laikomas santuoka. Taip tęsėsi iki XII a.

CONFARREATIO (-ōnis, f) – seniausia tuokimosi forma, prieinama tik aristokratams ir šventikams. *C*. esminis elementas buvo duonos (*farreus panis*) aukojimas Jupiteriui ir sakramentinių žodžių (*verba certa et sollemnia*) tarimas, dalyvaujant 10-čiai liudininkų ir šventikams (*pontifex maximus* ir *flamen Iovis*). Šitas susitarimas buvo grynai religinis, duona vartojama kaip priminimas jau istoriškai išnykusio maitinimo papročio. *Rex sacrōrum* ir *flamen magnus* turėjo būti gimę iš tokios santuokos ir susituokti privalėjo tik tuo pačiu būdu.

CONFIRMATIO (-ōnis, f) – konfirmacija; paskyrimas, patvirtinimas, pvz., *c. tutōris* – pretoriaus atliekamas globėjo paskyrimas globotiniui.

CONFISCATIO (-ōnis, f) – konfiskacija, pinigų padėjimas į saugojimo dėžę. Principato laikais – turto arba jo dalies paėmimas valstybės naudai (nebūtinai kaip nuobauda).

CONFUGA (-ae, f) – asmuo, persekiojamas priešo, kreditoriaus ar valdžios ir ieškantis prieglobsčio šventoje vietoje prieš imperatoriaus statulą.

CONIUNCTIM – DISIUNCTIM – *Coniunctim* **–** daikto užrašymas (paskyrimas) keletui asmenų, *disiunctim* – daikto užrašymas (paskyrimas) kiekvienam apdovanotajam atskirai.

CONIURATIO (-ōnis, f) – abipusė priesaika, o taip pat – sąmokslas. *C. Italiae et provinciārum* (32 m. pr. Kr. – Italijos ir vakarinių provincijų išti-

kimybės priesaika Oktavianui kovoje su Rytais, iširus triumviratui, padėjusi jam išlaikyti valdžią savo rankose). Plebėjų *c*. – nubausti mirtimi kiekvieną, kas kėsintųsi į liaudies tribūnus.

CONSANGUINEI (-eus, i, m) – to paties tėvo vaikai, kraujo giminaičiai.

CONSCIENTIA (-ae, f) – žinojimas apie svetimą nusikaltimą; jis buvo baudžiamas, ypač valstybinės išdavystės atveju.

CONSECRATIO (-ōnis, f) – 1. Pašventimas dievams. 2. Prakeikimas už tam tikrus nusikaltimus, kuriuos padaręs asmuo tampa *sacer* ir netenka savo turto – (*c. bonōrum*). Po to bet kas jį gali nužudyti, nes tokiu būdu nuraminami įžeistieji dievai. 3. Sudievinimas, mirusio imperatoriaus įtraukimas į dievų tarpą.

CONSENSUS (-ūs, m) – konsensumas: 1. Susitarimas, savanoriška susitariančių šalių valia. Konsensualinių kontraktų atveju (*emptio-venditio, locatio-conductio, mandātum, societas*), norint sudaryti sutartį, pakanka neformaliai išreikšto *c*. 2. Vienašališkas teisėtai įgalioto asmens pritarimas, kaip būtina kito teisinio veiksmo galiojimo sąlyga (*c. curatōris*). 3. Viešojoje teisėje bendras pritarimas kokiam nors svarbiam renginiui (susirinkimas ar senato posėdis – *c. populi, c. senātūs*).

CONSILIUM (-ii, n) – konsiliumas, pasitarimas, patarimas. Vyriausieji pareigūnai galėjo turėti savo *c. magistratuum* (patarėjų kolegiją), susidedančią iš įžymių juristų ir kitų specialistų, tačiau tos kolegijos nuomonė jiems nebuvo privaloma. Seniausiais laikais romėnų senatas irgi buvo patariamasis organas prie karaliaus (*c. regis*), o Respublikos metais jis ne tik tapo savarankiška, bet ir valdančia valstybę institucija. Baudžiamosiose bylose *c. quaestiōnis* praktiškai buvo prisiekusiųjų teismas, sprendęs apie kaltumą ir nekaltumą, o tokio teismo pirmininkas tik paskelbdavo sprendimą. Nuo Hadriano laikų *c. principis* tapo labai įtakingas, o kaip *consiliarii* čia dalyvaudavo aukšti pareigūnai iš raitelių luomo, taip pat juristai.

CONSISTORIUM (-ii, n) – Dominato laikais slaptų imperatoriaus patarėjų taryba *c. sacrum*, ypač svarbi sprendžiant teismų ir administracines bylas. Šios tarybos nariai iš esmės buvo privatūs imperatoriaus patarėjai.

CONSOBRĪNI (-us, i, m) – dviejų seserų vaikai, o platesne prasme – pusbroliai bei pusseserės. Prieš Respublikos periodo pabaigą buvo panaikintas pusbrolio su pussesere santuokos draudimas.

CONSORTIUM (-ii, n) – 1. Didelė agnatų šeimyna, t. y. grupė šeimų, kilusių iš to paties protėvio *gens*, turėjusi bendrą turtą, kurios nariai kartu gyveno ir dirbo. *C*. galvą rinko visi suaugę *c*. vyrai, jis vadovavo ir organizavo veiklą, tačiau neturėjo atskiros jurisdikcijos *c*. turtui bei *c*. nariams. Iš *c*.

vėliau atsirado atskiros šeimos – *familia*. 2. *C. omnis vitae* – sąjunga visam gyvenimui, viena iš pagrindinių *matrimonium* ypatybių.

CONSTITUTIO (-ōnis, f) – konstitucija: norma, nuostata, įstatymas, politinė santvarka. *C. Antoniāna de civitāte* (212 m.) – Karakalos ediktas, suteikęs romėnų pilietybę visiems laisviesiems Romos imperijos gyventojams, išskyrus *peregrīni dediticii; c. Valentiāni* (389 m.) suteikė teisę paveldėti po motinos mirties palyginus tolimiems giminaičiams (žemyn einančia linija).

Į *Corpus iuris civīlis* yra sudėta daug Justiniano *c*.; *Constitutiōnes principum* (*principis, principāles*, *imperiāles, sacrae*) vėliau buvo vadinami *princepsų* ediktai, dekretai, mandatai, reskriptai. Visi šie aktai buvo taikomi arba visiems gyventojams, arba tik atskiroms grupėms, arba teisiniams santykiams (*c. generāles, c. speciāles*), o kai kada atskirų nusipelniusių žmonių naudai (*c. personāles*). Jau nuo II a. juristai *c.p.* laikė teisės šaltiniu, o nuo III a. pradžios juos įtraukia į *ius civīle* ir vadina *leges*, priešingai *ius* – teisei, sukurtai romėnų juristų.

CONSULTATIO (-ōnis, f) – konsultacija, patarimas. Respublikos laikais c. klausdavo juristus, Imperijos laikais žemesnio rango teisėjai klausdavo aukštesnio rango teisėją patarimo prieš paskelbiant sprendimą kokioje nors byloje (*c. ante sententiam*) arba apeliaciniame procese po sprendimo priėmimo (*c. post sententiam*).

CONSULES (-ul, ulis, m) – konsulai; konsulais iš pradžių buvo vadinami du aukšti pareigūnai, ligi 367 m. pr. Kr. būtinai patricijai – *praetōres maiōres*. Respublikos metais aukščiausia vykdomoji valdžia. Visi magistratai, išskyrus liaudies tribūnus, buvo pavaldūs dviems konsulams. Konsulų veiklos sritis – aukščiausia administracinė valdžia, visiška valdžia karo reikaluose – armijos mobilizacija, bausmės karinėse stovyklose, karinių finansų ir karo grobio naudojimas. Konsulai turėjo teisę siūlyti įstatymų projektus senatui ir Tautos susirinkimui ir buvo daugumos senato nutarimų bei Tautos susirinkimo priimtų įstatymų (*leges*) autoriai. Konsulų rankose buvo sąrašai romėnų piliečių, suskirstytų į 5 turtines grupes – *classes*. Karvedys iš kiekvienos turtinės grupės šaukė į tarnybą tam tikrą centurijų – šimtinių skaičių, vardus parinkdamas savo nuožiūra. Pagal įstatymą šaukiamojo amžiaus (17–45 metai) pėstininkas į karinę tarnybą galėjo būti pašauktas ligi 16 ar 20 kartų, bet konsulai vieną galėjo pašaukti 7, kitą 20 kartų, o trečią gal ir visai palikti ramybėje. Karvedžiai daugkartinio šaukimo teise piktnaudžiavo, norėdami turėti armijoje ne naujokus, o patyrusius veteranus. Jie tvarkė visus klausimus, kurie buvo nepaskirti kitiems pareigūnams: kartu su senatu ruošė ir vadovavo karams, šaukdavo centurinius ir tributinius komicijus (susirinkimus), senatą ir ten pirmininkaudavo.

Siūlydavo komicijams įstatymų projektus, senatui – administracinių sprendimų projektus. *C*. vykdydami pareigas pakeisdavo vienas kitą, o jei karas vykdavo keliais frontais, jie pasiskirstydavo savo veiklos sferas. Valstybinių ir privačių dokumentų datos buvo rašomos pagal tuo metu vykdžiusių savo pareigas *c*. vardus. Kadangi *c*. pareigos buvo labai svarbios, nobilitetas rūpinosi, kad jas užimtų ypač įtakingų šeimų nariai. Principato metais c. nebeteko politinės įtakos, tačiau gavo svarbius teisinius įgaliojimus bylose *extra ordinem*. Į šias pareigas ir vėliau pretenduodavo daugybė įtakingų asmenų, tad sausio 1 d. *c*. pareigas pradėdavo eiti pirmoji pora (*c. suffecti*), kai kada per metus būdavo net 20 ir daugiau *c*. Dominato laikais *c*. titulas buvo tik garbės vardas (*c. honorarii*).

CONTĪONES (contio, -ōnis, f) – neformalūs susirinkimai, šaukiami bet kurio magistrato, kur buvo svarstomi būsimi projektai ir dienos realijos. Koncijonuose įtakingi politikai kritikavo priešininkų pasiūlymus, įtikinėjo žmones pritarti jų projektams, o klausytojai triukšmingai reikšdavo savo emocijas. Politinių krizių metu liaudies tribūnai į koncijonus pakviesdavo atsiskaityti plebsui senatorius ir konsulus, pvz., taip buvo po Tiberijaus Grakcho nužudymo.

CONTRACTUS (-ūs, m) – kontraktas, sutartis, civilinės teisės pripažinta kaip įsipareigojimu grįsti santykiai tarp šalių. C. reiškė 4 sutarčių tipus, kuriems *ius civīle* suteikė būtinumo galią: 1. *C. verbis* (verbalinis kontraktas), kur prievolė atsiranda ištariant reikalingas formules. 2. *C. litteris* (literalinė sutartis), kurios esmę sudarė kreditoriaus įrašas į savo registrą debitoriui sutinkant. 3. *C. re* (realinė sutartis), kada įsipareigojimas nustatomas perduodant daiktą. 4. *C. consensu* (konsensualinė sutartis), kai įsipareigojimai priimami šalių susitarimu. Kitais požiūriais c. skirstomi į formalius ir neformalius, vienašalius ir dvišalius ir t. t.

Poklasikinėje teisėje buvo *c. innominăti* – bevardžiai kontraktai, kuriuose viena iš šalių jau įvykdė savo įsipareigojimą: a) *do ut des* (kita šalis irgi privalo perduoti nuosavybės teisę), b) *do ut facias* (už daiktą kita šalis turi atlikti tam tikrą veiksmą), c) *facio ut des* (už vienos šalies atliktą veiksmą kita šalis turi perduoti tam tikrą daiktą), d) *facio ut facias* (abipusis kokio nors veiksmo atlikimas). Šios formulės skamba taip: a) duodu, kad duotum, b) duodu, kad padarytum, c) darau, kad duotum, d) darau, kad darytum.

CONTROVERSIA (-ae, f) – kontroversija: 1. Teisminis ginčas tarp privačių asmenų. 2. Ginčas tarp mokytų romėnų juristų. 3. *C. de fine* – ginčas tarp kaimyninių žemės sklypų savininkų.

CONTUBERNIUM (-ii, n) – panašus į santuoką bendras gyvenimas, ypač vergų arba vergo (-ės) su laisva (-u). Tokia santuoka neturėjo juridinės galios, iš jos gimę vaikai buvo laikomi *liberi naturāles* arba *partūs ancillae*.
CON(N)UBIUM (-ii, n) – teisėta santuoka; *ius conubii* – teisėtos santuokos (*matrimonium iustum*) teisė, viena iš pagrindinių Romos piliečio teisių. Asmenys, neturėjusieji Romos pilietybės, *c*. galėjo gauti pagal specialų leidimą.
CONVENTUS (-ūs, m) – konventas, susirinkimas. *C. collegii* – kolegijos narių susirinkimas, svarstęs visiems nariams rūpimus klausimus. *C. iuridicus* – visos tautos susirinkimas provincijose.
CONVICIUM (-ii, n) – viešas tyčiojimasis, dažniausiai „kačių koncertas" prieš išjuokiamojo asmens namus, keikiant jį ir deklamuojant pajuokiančias eiles.
COOPTATIO (-ōnis, f) – kooptacija, papildomas naujų kolegijos narių išrinkimas.
CORPUS (-oris, n) – 1. Kūniškas daiktas arba jo dalis. 2. *C. possessiōnis* – faktiškas daikto valdymas. 3. Romėnų juristo kūrinių rinkinys. 4. *C. iuris civīlis* – viduramžiškas Justiniano įstatymų rinkinio pavadinimas. Į jį įeina: *Codex Justiniānus, Digesta Justiniāni, Institutiōnes Justiniāni, Novellae Justiniāni*.
CORREI (-eus, i, m) – bendri kreditoriai arba bendri skolininkai. Kiekvienas iš kreditorių turi teisę reikalauti visos skolos (*solidum*), kiekvienas iš skolininkų privalo mokėti, kad įsipareigojimas būtų įvykdytas tik vienąkart.
CORRUPTIO (-ōnis, f) – korupcija, falsifikacija, papirkimas (*c. iudicis* – teisėjo papirkimas, *c*. *virginis* – merginos išprievartavimas).
CREATIO (-ōnis, f) – magistrato patvirtinimas (išrinkimas) Tautos susirinkime. Tiesa, Tautos susirinkimai tokios iniciatyvos negalėdavo rodyti, o tik balsuodavo, ar pritaria aukštesnio pareigūno pasiūlytai kandidatūrai.
CREDITUM (-i, n) – kreditas, paskola nustatytam laiko tarpui. *Creditor, reus credendi* – skolintojas, kreditorius.
CREMATIO (-ōnis, f) – kremacija: mirties bausmė sudeginant, ypač už padegimą.
CRIMEN (-inis, n) – nusikaltimas, neteisėtas veiksmas prieš valstybę ir visuomeninę santvarką, baudžiamas viešo kaltinimo būdu *accusatio*, kitaip negu *delictum*. Romėnų pareigūnai, naudodamiesi gauta *imperium*, tą ar kitą veiksmą galėjo kvalifikuoti savo nuožiūra ir atitinkamai skirti bausmę. Dauguma baudžiamosios teisės įstatymų tik įtvirtindavo esamą praktiką. Imperatorių laikais šios srities įstatymai lygino naujas situacijas su ankstesnėmis nusikaltimų sudėtimis ir baudė neteisėtus veiksmus kaip *crimina extraordinaria*. Poklasikinėje ir Justiniano teisėje atsirado didesnis vieno-

dumas ir geresnė medžiagos klasifikacija, taip pat žalos atlyginimo galimybė. *C*. skaičius yra pakankamai ribotas: *adulterium*, *ambitus*, *falsum*, *homicidium*, *incestum*, *lenocinium*, *parricidium*, *perduellio* ir kt.

CURA (-ae, f) – priežiūra, aprūpinimas. Ypatingai didelį vaidmenį vaidino *c.* viešojoje teisėje, pvz., *c. annōnae* – Romos miesto aprūpinimo maisto produktais, ir ypač duona, priežiūra, *c*. *ludōrum* – policija, o vėliau ir visuomeninių žaidynių rengimas, *c. urbis* – visuomeninės statybos, transportas, gaisrinė ir naktinė sargyba, policija, *c. morum et legum* – visuomeninių papročių priežiūra ir t. t.

CURIA (-ae, f) – kurija: 1. Teritorinio padalijimo vienetas, rajonas, kur gyveno 10 giminių. 10 kurijų sudarė tribą (*tribus*), tad iš viso buvo 30 kurijų. 2. Politinis vienetas (*comitia curiāta*). 3. Karinis vienetas (kiekviena kurija turėjo atrinkti į pėstininkus 100 žmonių ir 10 į kavaleriją). 4. Religinė bendruomenė ir jos kultas. 5. Pastatas, kur rinkdavosi *c*., o vėliau senatas. 6. *C*. *municipālis* – provincijos miesto piliečių grupė – paprastai jo senatas, susidėjęs iš *curiāles* (kurialų).

CURSUS HONŌRUM (-ūs, m) – laipsniškumas, kurio laikydamasis romėnų pilietis galėjo užimti aukščiausias valstybines pareigas – *honor: quaestor*, *aedīlis*, *praetor*, *consul*. *Censor* ir *dictātor* buvo paskiriami nesilaikant *c. h. Lex Villia* ir *lex Cornelia* reguliavo kandidatų minimalų amžių bei kitas detales.

CUSTODIA (-ae, f) – apsauga. *C. reōrum* – kaltinamųjų areštas ir jų laikymas areštinėje prieš tardymą bei pasmerktųjų mirčiai apsauga ligi įvykdant bausmę.

DAMNATIO (-ōnis, f) – bausmė, nuosprendis. *D. in crucem* – mirties bausmė nukryžiuojant; *d. ad gladium* – mirties bausmė nukertant galvą; *d. ad bestias* – mirties bausmė, išleidus nuteistąjį į areną su laukiniais žvėrimis; *d. in ludum* – mirties bausmė, išleidus nuteistąjį kautis su gladiatoriumi; *d. in metallum* – darbai valstybinėse kasyklose ligi gyvos galvos; *d. in opus publicum* – kiti prievartiniai darbai; *d. memoriae* – duomenų apie ypač sunkų nusikaltimą atlikusį asmenį sunaikinimas.

DARDANARII (-ius, ii, n) – prekiautojai, duodantys paskolas ir darantys įvairius teisės pažeidimus, ypač *crimen annōnae*, t. y. spekuliuojantys maisto produktais. Vardą gavo nuo konkretaus asmens – Dardanarijo, kuris ir buvo prekiautojas-spekuliantas.

DATIO (-ōnis, f) – davimas, tiesioginis nuosavybės teisių perdavimas. *D. in solūtum* – kito daikto pasiūlymas vietoj to, kuris buvo skolos objektas, pvz., vietoj pinigų – žemės sklypas (*aliud pro alio*). Kreditoriui sutikus, skolos nebelieka.
DEBITUM (-i, n) – debitas, skola, pareiga ką nors atlikti. *Debitor, reus debendi* – skolininkas, priešingai – *creditor; debitor civitātis* – bendruomenės skolininkas, neturėjęs teisės užimti kokias nors garbingas pareigas, kol nesumokės skolų.
DECEMVĪRI (-ōrum, m) – decemvyrai, 10 gerbiamų asmenų komisija, sudaryta vykdyti kokius nors ypač svarbius uždavinius. *D. legibus scribundis* 451–450 m. pr. Kr. pirmą kartą kodifikavo romėnų teisę, turėjo ypatingus įgaliojimus (ordinarinės magistratūros tuo metu buvo sustabdytos ir d. sukūrė *decemvirāles leges,* t. y. *leges duodecim tabulārum*). *D. litibus iudicandis* buvo didelės komisijos *viginti sexvīri* (26 vyrų komisija) dalis ir sprendė laisvės atėmimo bylas, *d. sacris faciundis* – žynių kolegija, prižiūrėjusi svetimšalių kultą ir aiškinusi Sibilių knygas.
DECOCTOR (-ōris, m) – nemokus skolininkas, bankrotas, kurio turtas parduodamas aukcione (*venditio bonōrum*).
DECRĒTUM (-i, n) – dekretas; sprendimas, nutarimas, įsakymas, dažniausiai teismų pareigūno įsakymas vykdyti jurisdikciją. Dėl dekreto nebuvo leidžiama apeliacija, o tik intercesija. *Decrēta principum* – imperatoriškojo teismo sprendimai, svarstant ypač sudėtingas bylas. Princepsai priimdavo sprendimus, laikydamiesi galiojančių teisės normų, bet kartais jų ir nepaisydavo, o spręsdavo savo nuožiūra, nors tie sprendimai ir galiodavo tik tuo konkrečiu atveju. Tačiau laikui bėgant *d. principum* tapdavo svarbiu dalyku ir į juos atsižvelgdavo kiti teismai, o nuo II a. įgavo įstatymų galią.
DEDITITIO (-ōnis, f) – kapituliacija, pasidavimas romėnų valdžiai ligi arba po karinio pralaimėjimo, kitos valstybės egzistavimo teisiniu požiūriu pabaiga. Po *d*. svetimos valstybės teritorija tapdavo *ager publicus*; o piliečiai – vergais. Romėnai nuspręsdavo, ar suteikti kuriai šios valstybės daliai Romos piliečių žemesniosios rūšies statusą *dediticii*. Jie, būdami laisvi, neturėjo jokių pilietinių teisių (*cives sine suffragio*). Romėnų pilietybės taip pat niekada neturėjo atleistiniai bei jų palikuonys, kurie buvo už kokį nors nusikaltimą bausti dar jiems būnant vergais ir galėjo apeliuoti tik į *ius gentium*.
DEFENSIO (-ōnis, f) – savo arba kito asmens reikalų gynimas teisme. Tam reikėdavo atvykti į teismą, atsakyti į visus klausimus, pateikti būtinas garantijas. Norint nustatyti teisminio ginčo faktą, pagal procesinę ginčo paliudijimo tvarką ir privalėjo atsakovas aktyviai dalyvauti. Jam atsisakius,

būdavo taikomos įvairios teisinės sankcijos, nes atsakovas tapdavo *indefensus*.

DEFENSOR (-ōris, m) – gynėjas, teisme gynęs atsakovo interesus, dažniausiai atsakovui nesant (*d. absentis*). Nuo IV a. atsiranda gynėjų, kurie gynė neturtingiausių piliečių interesus (*d. civitātis*, *d. plebis*). Vėliau šitie imperatoriškieji pareigūnai kontroliuodavo mažesniuosius pareigūnus, taip pat nagrinėdavo nedideles bylas.

DELEGATIO (-ōnis, f) – delegacija; skolos arba įsipareigojimo pervedimas, neformalus vienašališkas nurodymas kam nors ką nors atlikti, įsipareigoti trečiajam asmeniui arba iš trečio asmens priimti vykdymą ar įsipareigojimą. Dažniausiai pasitaiko aktyvioji *d.* (*d. nominis* arba *d. crediti*), kai skolininkas kreditoriui sutinkant pažada vykdymą trečiajam asmeniui (*cessio*). Pasyvioji *d.* yra tada, kai kreditorius skolininko valia priima vykdymą iš trečio asmens (*d. debiti*). Čia dalyvauja trys asmenys: delegantas (pvz., senasis kreditorius, pervedant skolą), delegatas (skolininkas) ir delegetarijus (naujasis kreditorius, kuriam pervedama skola).

DELICTUM (-i, n) – deliktas, nusižengimas, žalos padarymas atskiram asmeniui, jo šeimai arba turtui, pažeidžiant teisės normą arba draudimą, dėl ko nepriklausomai nuo pažeidėjo valios atsiranda naujos teisės ir turtiniai įsipareigojimai (*obligatiōnes ex delicto, obligatiōnes ex quasi delicto*). Priešingai *crimen*, *d.* turėjo privačios teisės pobūdį ir kaltąjį turėjo persekioti pats nukentėjusysis (*talio, poena*), kuriam buvo duodama *actiōnes ex delicto*.

DENUNTIATIO (-ōnis, f) – pranešimas, skelbimas. *D. litis* – poklasikinėje teisėje ieškovo pasiūlymas atsakovui per 4 mėnesius atvykti į teismą (*dies legitimus*). IV a. vykdavęs denunciacinis procesas, numatantis tokį ilgą laikotarpį, buvo nepatogus, tad V a. viduryje jis pakeičiamas libeliariniu – kada ieškinys pareiškiamas raštu, prašant atsakovą pakviesti į teismą (*libellus conventiōnis*).

DEPOSITIO (-ōnis, f) – deponavimas, patikėjimas, atidavimas saugoti. *D. debitae pecuniae* – atidavimas saugoti skolos objektą, dažniausiai pinigus, esant kreditoriaus uždelsimui (*mora creditōris*), arba atidavimas saugoti pačiam skolininkui, šventyklai, bankininkui, iždui ir t. t. (*d. privāta, d. in aede, d. publica*).

DEPORTATIO (-ōnis, f) – deportacija; išvežimas, ištrėmimas. *D. in insulam* – pati griežčiausia trėmimo rūšis, dažniausiai nuteistojo ištrėmimas iki gyvos galvos, apgyvendinant kokioje nors saloje greta Italijos arba kurioje nors Egipto oazėje, konfiskuojant turtą ir atimant pilietybės teises. Imperatoriui nuteistąjį amnestavus, imdavo veikti *postliminium*.

DEPOSITUM (-i, n) – depozitas, daikto perdavimas laikinam ir nemokamam saugojimui (*contractus bonae fidei*, *c. bilaterālis inaequālis*). Depozitarijus (saugotino daikto priėmėjas) yra tik daikto laikytojas, privalo jį saugoti, bet negali tuo daiktu naudotis, nes įvykdys *furtum usūs*. Daikto davėjui (deponentui) depozitarijus privalo daiktą grąžinti su prieaugiu iš karto po pareikalavimo, jis atsakingas už *dolus*, *culpa lata*, o jei pats pasisiūlė daiktą saugoti – jo atsakomybė pasiekia *custodia* lygį. *D. miserabile* – daikto paėmimas saugoti, esant ypatingai sunkioms aplinkybėms, pvz., gaisro, katastrofos, laivo žūties atveju. Tokioj situacijoj depozitarijus atsako už žalą dvigubai. Deponentas privalo atlyginti depozitarijui saugojimo išlaidas. Pagal deponavimo sutartį, deponentas gaudavo teisę į *actio depositi directa*, o *depozitarijus* – į *actio depositi contraria*.

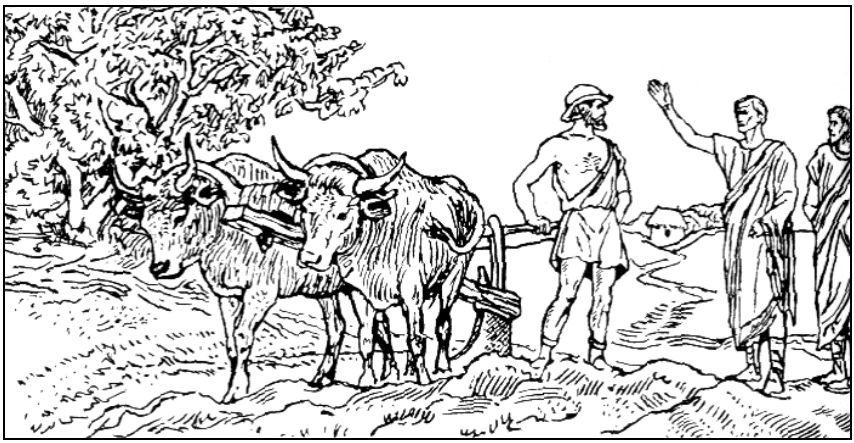
DESCENDENTES (-ntium) – descendentai; palikuonys, kraujo giminaičiai žemyn einančia linija, t. y. *liberi*: sūnus (*filius*) ir dukra (*filia*), anūkas (*nepos*) ir anūkė (*neptis*), proanūkis (*pronepos*), proproanūkis (*abnepos*) ir t. t.

DESERTOR (-ōris, m) – kareivis, be leidimo palikęs tarnybą, t. y. dezertyras. Esant sunkinančioms aplinkybėms, *d*. būdavo užmušamas pagaliais (*fustuarium supplicium*).

DEUS (-ei, m) – dievas. Nuo Domitiano laikų – imperatoriaus titulas (*dominus deus*). *Divinatio* – baudžiamojo proceso parengiamasis etapas, kuriame teisėjai nuspręsdavo, kas iš pretendentų bus kaltintojas. *Divus* – mirusiojo imperatoriaus titulas (žr. *consecratio*).

DICTĀTOR (-ōris, m) – diktatorius, ekstraordinarinis pareigūnas, kurį skirdavo ne daugiau kaip 6 mėnesiams konsulas arba konsuliarinis tribūnas (karo tribūnas, turėjęs konsulo įgaliojimus), suderinęs su senatu, gresiant valstybei ypatingam išoriniam (*d. rei gerundae causā*) arba vidiniam (*d. seditiōnis causā*) pavojui. *D. optima lege* turėjo *auspicia*, *summum imperium* (su 24 liktoriais), vadovavo armijai, turėjo neribotas įstatymų leidybos, vykdomosios ir teismų valdžios teises. Visi kiti magistratai paklusdavo *d*., net liaudies tribūnai jo atžvilgiu neturėjo *ius intercedendi*. Prieš *d*. neturėjo galios ir *provocatio ad populum*. Tačiau *d*. paskirdavo kavalerijos vadą (*magister equitum*), kuris tapdavo *d. collēga*. Atlikus užduotį arba pasibaigus 6 mėn., *d*. funkcijos baigdavosi. Tokios konstitucinio pobūdžio diktatūros būdavo IV a. pr. Kr. (paskutinė – 220 m. pr. Kr.). I a. pr. Kr. diktatūros jau buvo visai kitokios. 82 m. pr. Kr. neribotam laikui *d*. tapo Sula (*d. legibus scribundis* et *rei publicae constituendae causā*) ir galėjo visai nevaržomas atkurti senato galią. Nuo 47 m. pr. Kr. Cezaris irgi tapo *d. rei publicae constituendae causā* neribotam laikui, o vėliau ir ligi gyvos galvos, ir prak-

tiškai jau buvo absoliutus valdovas. *Lex Antonia* po Cezario mirties uždraudė diktatūras. Trumpalaikiams uždaviniams spręsti skiriamas *d. imminūto iure* (sušaukti tautos susirinkimą – *d*. *comitiōrum habendōrum causā*, religinėms apeigoms atlikti – *d. clavi figendi causā*, iškilmėms vadovauti – *d. ludōrum faciendōrum gratiā*). Savo srityje jie irgi turėjo *imperium summum*.

Senatorius Cincinatas, pirmasis diktatorius

DIES (-ēi, m, f) – diena, nustatytas laikas, prie kurio priderinta juridinio akto veikimo pradžia arba pabaiga. Esant *d*., veiksmas įvyks būtinai, jis gali tik pavėluoti. *D*. pasekmės: sutartis ima veikti nuo nustatyto momento (suspensinis laikas, *d. a quo*), arba jos veikimas tam tikru momentu baigiasi (rezoliucinis terminas, *d. ad quem*). Esant suspensiniam terminui, sutarties sudarymo laikas vadinosi *d. cedens* ir buvo labai svarbus paveldėjimo teisėje. *D. veniens* – įvykdymo termino pabaiga. *D*. *utiles* – dienos, kada buvo galima sudaryti tam tikras sutartis, dalyvaujant magistratams; *d. fatālis* – paskutinė diena prieš baigiantis terminui, kurio nesilaikant galėjo būti nepageidautinų teisinių pasekmių. Tinkamos teismo bylų sprendimui dienos – *d. fasti*, *d*. *nefasti* – netinkamos, kai pareigūnai negalėjo apie 110 dienų per metus tarti vieną iš būtinų žodžių – *tria verba sollemnia*; 190 dienų per metus buvo skirtos komicijų veiklai – *d. comitiāles*. Teisminės praktikos *extra ordinem* atveju 230 dienų per metus teismai galėjo dirbti (*d. iuridici*).

DIGESTA (-ōrum, n) – Digestai: daugelio įvairaus pobūdžio teisės kūrinių pavadinimai. *D. Justiniāni (pandectae)* – didelė ir svarbi *Corpus iuris civīlis* dalis. Šiame darbe buvo išsaugota, modernizuota ir pritaikyta tuometinei Romos imperijos rytinei daliai klasikinė romėnų teisė. 530 metais Justinianas pavedė šį darbą Tribonianui, paskyręs jį kompiliatorių komisijos pirmininku. Į komisiją įėjo finansų ministras Konstantinas, 4 teisės profesoriai: Teofilas ir Kratinas iš Konstantinopolio, Dorotėjas ir Antonijus iš Berilio (Beiruto) bei 11 advokatų: Konstantinas, Eutolmijas, Jakobas, Johanas, Leonidas, Leontijus, Mena, Platonas, Prosdocijus, Stefanas ir Timotėjas. Komisija darbą baigė per 3 metus, išnagrinėjusi 2000 knygų (3 000 000 eilučių). 1-oji knyga – bendrieji teisės klausimai, 2–46 knygos – privačioji teisė, 47–48 knygos – baudžiamoji teisė (*libri terribiles*), 49 – apeliacijos, finansinė ir karinė teisė, 50 – administracinė teisė, teisės definicijos. Visos knygos, išskyrus 30–32, skirstomos į titulus, titulai – į fragmentus, o nuo viduramžių dideli fragmentai – į paragrafus. Vieną trečdalį sudaro ištraukos iš Ulpiano, vieną šeštadalį – iš Paulo, iš viso 39-ių juristų nuo II a. pr. Kr. ligi II a. darbų ištraukos. Justiniano įsakymu *D*. pradėjo oficialiai veikti 533 metais gruodžio 30 dieną, buvo griežtai uždrausta skelbti poleminio pobūdžio komentarus, tačiau Justinianui dar esant gyvam, tų komentarų susidarė gana daug. Kompiliatoriai į senus tekstus įtraukė daug naujų intarpų *emblemata Triboniāni,* sutrumpino ir pakeitė senus pavadinimus naujais, tačiau klasikinė teisė vis dėlto išlaikė esmę, liko ir ankstesnės teisės bruožų. *D*. sukaupta teisės medžiaga daug padėjo teisinės kultūros progresui nuo XII a. ligi mūsų laikų. Vienintelis gerai išlikęs *D*. rankraštis yra *Florentīna*.

DIMISSIO (-ōnis, f) – dimisija; paleidimas, išvarymas. *D. uxōris* – žmonos, užtiktos *in flagranti delicto*, išvarymas. To pakako, kad vyras nutrauktų santuoką (*repudium*). Toliau žr. Frazeologija.

DISTRACTIO (-ōnis, f) – padalinimas, nutraukimas*. D. bonōrum* – nemokaus skolininko turto pardavimas dalimis, nereiškęs nei viso turto praradimo, nei *infamia*. *D. bonōrum ex edicto* – pretoriaus suteikiama lengvata kai kuriems skolininko paveldėtojams (*furiōsus*, *prodigus*, *pupillus*). Jo paskirtas *curātor bonis distrahendis* pardavinėjo turtą dalimis, kol kreditoriai būdavo patenkinti. Šitokia tvarka buvo ir Imperijos metais, be to, ją galėjo pasiūlyti patys kreditoriai (*d. bonōrum ex privāto consilio*).

DIVORTIUM (-ii, n) – skyrybos, abiejų sutuoktinių noru nutraukiama santuoka. Tai buvo ne aktas, o paprastas susitarimas. Jei santuoka buvo *cum manu*, *d*. žmonos dar neišlaisvindavo, o poklasikinėje teisėje atsirado daugybė santuokos nutraukimo laisvės suvaržymų. Jei skyrybos vykdavo ne

pagal abiejų šalių susitarimą, buvo reikalaujama nurodyti rimtų priežasčių, antraip skiriamos nemažos baudos, o Justinianas įvedė viso turto konfiskaciją ir uždarymą ligi gyvos galvos į vienuolyną. Skyrybos buvo leidžiamos tik vieno iš sutuoktinių impotencijos atveju ar patekus nelaisvėn.

DOLUS (-i, m) – klasta, kėslas. *D. malus* – piktas kėslas, sumanymas atlikti kokį nors neteisėtą veiksmą. Vėliau: 1. Bet koks prieštaraujantis pilietiniam padorumui ir sąžiningumui veiksmas. Ginčų *bonae fidei* atveju teisėjai privalėjo visada turėti galvoje galimą *d*. 2. Klastingas veiksmas, tikintis apgauti kitą arba jam pakenkti, pvz., rašant įsipareigojimo aktą. Nukentėjusysis buvo ginamas *actio doli*, *exceptio doli*, *restitutio in integrum*, *clausula de doli* ir kt. 3. Sąmoningas nusižengimas vykdant su daiktu arba įsipareigojimu susietą veiksmą (nesąmoningas nusižengimas – *culpa*). 4. Sąmoningas nusikaltimo vykdymas, aukščiausias kaltės laipsnis, žinant visus nusikaltimo aspektus ir šio veiksmo blogas pasekmes nukentėjusiajam. Senojoje romėnų teisėje apgavikas tebuvo tik gudruolis, o apgautasis – mulkis, kuris nenumatė savo veiksmų pasekmių, bet vėliau nukentėjusysis prieš nusikaltėlį galėjo paduoti skundą (*actio de dolo*) ir *restitutio in integrum*. Šis skundas, kaip ir *actio metūs*, buvo arbitrinis, t. y. teisėjo sprendžiamas tik tada, kai kaltinamasis nesutinka duoti nukentėjusiajam teisėjo nustatyto atlyginimo. Tačiau pagal jį galima reikalauti tik tiek, kiek padaryta nuostolių, taikomas tik asmeniui, o ne daiktui ar kitiems asmenims, jis yra pagalbinis, t. y. šio skundo teisę pretorius nukentėjusiajam suteikia tik nesant kitokių teisės priemonių, kuriomis galima būtų atsikirsti apgavystei. Nuo Imperijos pradžios šį ieškinį buvo galima kelti įpėdiniams ir reikalauti iš jų tiek, kiek jie iš to pralobo.

DOMUS (-ūs, f) – namai, būstas; romėnų piliečio šeimyna ir ūkis, įskaitant visą turtą ir asmenis. *D*. *augusta*, *d. divīna* – privatus imperatoriaus turtas. *D.* sinonimas *domicilium*, *sedes*.

DOMINUS (-i, m) – šeimininkas, valdovas, kokio nors daikto savininkas; nuo IV a. imperatoriaus titulas (Dominatas). *Domini loco* – vietoj šeimininko.

DONATIO (-ōnis, f) – dovanojimas; savanoriškas ir neatlyginamas apdovanotojo praturtėjimas iš dovanojančiojo asmens turto. *D*. būdu buvo galima perduoti nuosavybės teisę, atsisakyti ieškininio reikalavimo arba faktiškai perduoti daiktą. Tačiau *d*. nebuvo savarankiškas juridinis veiksmas *negotium*, o tik pagrindas (*causa*) atlikti kokios nors rūšies turtinį aktą (akto atlikimas *donatiōnis causā*). Juridiniu aktu *d.* tapo pagal Konstantino įstatymą, kuris reikalavo raštiškos formos (*traditio advocāta vicinitāte* – viešo daikto perdavimo) ir dokumento atidavimo į archyvą.

DOS (-ōtis, f) – kraitis, kurį būsima žmona arba kas nors vietoj jos pažada arba duoda būsimam vyrui. Nuotakos *d*. turėjo padidinti būsimo vyro turtą (čia įėjo ir ieškininiai reikalavimai arba skolų sumokėjimas). Justinianas nuotakos tėvui, o išimties tvarka net motinai, nurodė rūpintis dukros *d*.

BRIETAS (-ātis, f) – girtumas. Girto, ypač kareivio, padarytas *delictum* buvo baudžiamas švelniau, negu negirto.

ECCLESIA (-ae, f) – krikščioniška šventykla, bendruomenė, bažnyčia. 313 metais Konstantinas I pripažino krikščionių religiją lygia su kitomis, o Teodosijus I 380 metais ją padarė valstybine religija. Vėliau krikščionių bažnyčia vis mažiau bepriklausė nuo valstybės, o nuo tikinčiųjų (*fidēles*, *laici*) griežtai atsiskyrė dvasininkai (*clerus*), gavę daug privilegijų (*privilegia clericōrum*). III a. pasirodo vienuoliai (*monachi*). Didelių miestų bažnyčioms vadovavo vyskupai (*episcopi*). Svarbiausių miestų *episcopus* vadinosi *metropolīta*, o Romos vyskupas, kaip šv. Petro įpėdinis, nuo IV a. buvo pripažintas visos bažnyčios galva – *papa*. Vyskupai dalyvaudavo savo suvažiavimuose *concilia ecumenica*, ten jie tobulino bažnyčios organizaciją ir numatydavo kovos su eretikais (*haeretici*) būdus. Materialioji bažnyčios bazė susidarė daugiausia iš dovanojimų. Visas turtas nuo Konstantino I laikų priklausė bendruomenėms (*corpora christianōrum*), vėliau bažnyčioms ir vienuolynams.

EDICTUM (-i, n) – ediktas: viešas įvairaus turinio pareiškimas, kurį paskelbdavo *magitrātus maior*, turintis teisę *ius edicendi*. Tas ediktas galiodavo tol, kol šis magistratas užimdavo savo pareigas. Ypač svarbūs buvo teismo pareigūnų ediktai, tapę originaliu teisės šaltiniu. Svarbiausi ediktai: 1. *E. praetorium* (*e. praetōris urbānum*) – pretoriaus ediktas, kuris buvo paskelbiamas pradedant šiam pareigūnui eiti savo pareigas. Jame būdavo išdėstyta pretoriaus veiklos programa visai jo kadencijai: pagrindas buvo pirmtako programa (*e. translaticium*), prie jos pridedamos naujos tezės (*nova clausula*, *novum e.);* kadencijos metu priimti papildomi sprendimai – *e. repentīnum*.

EMANCIPATIO (-iōnis, f) – emancipacija, kitaip dar *mancipatio*, vaikų arba anūkų išlaisvinimas iš tėvo valdžios. Procedūra vykdavo taip pat, kaip *adoptio*, tik po trečios (dukros ar anūko atžvilgiu – pirmos) *e*. patikėtinis remancipuodavo vaiką tėvui, kad tėvas taptų *parens manumissor*. Po e. asmuo tapdavo *sui iuris*, nors jau jo vaikų *e*. neliesdavo. Tokiu būdu paprastai būdavo išvengiama sodybos smulkinimo, nes vienam iš sūnų ją atidavus, kiti pagal *e.* galėdavo gauti *peculium* savarankiškam gyvenimui. Paprotinėje

teisėje tėvo valdžią panaikindavo tas faktas, kad sūnus įkurdavo savarankišką ūkį arba duktė ištekėdavo. Nuo Konstantino laikų už nedėkingumą tėvas galėjo *e*. atšaukti. Vėliau *e*. tapo vis labiau simbolinė.

EMPTIO VENDITIO (-ōnis, f) – pirkimas ir pardavimas, pirkimo ir pardavimo sutartis, daikto keitimas į pinigus. Viena šalis apsiima perleisti parduodamojo daikto nuosavybę (*merx*, *res*), o antra šalis savo ruožtu apsiima perleisti pirmajai šaliai tam tikros pinigų sumos nuosavybę (*pretium*). Pagal senosios sistemos reikalavimus šių rezultatų buvo galima pasiekti per pirkėjo stipuliaciją (*emptio*) ir pardavėjo stipuliaciją (*venditio*). Pagal naują sistemą pastarasis susitarimas suteikia pardavėjui *actio venditi*, o pirkėjui – *actio empti*.

EPISCOPUS (-i, m) – vyskupas, kuris savo vyskupijoje buvo dvasininkų teisėjas, o poklasikiniais laikais dalyvaudavo ir sprendžiant pasauliečių bylas, kaip autoritetingas bažnyčios atstovas (*episcopālis audientia*).

EPISTULA (-ae, f) – laiškas, dokumentas, kuriuo imperatorius paprastai pranešdavo apie kai kurių teisės klausimų sprendimą. *Epistulae* vadinami ir žymių juristų (Afrikano, Celzo, Javolento, Labeono ir kt.) kūriniai, kuriuose buvo daug raštiškų pastabų konkrečiais teisės klausimais. Tuos raštus šie teisės žinovai siųsdavo magistratams, savo kolegoms, kitiems juristams ar privatiems asmenims.

EQUITES (eques, itis, m) – raiteliai: 1. Kavalerija iš patricijų, iš pradžių sudariusi romėnų kariuomenės branduolį, o vėliau 18 centurijų iš patricijų ir plebėjų – *e. equo publico*. Jie gaudavo iš valstybės žirgą arba pinigus jam įsigyti bei išlaikyti (*aes equestre*, *aes hordearium*). 2. *E. legiōnis*, *e*. *equo privāto* patys įsigydavo ir išlaikydavo žirgus, neturėjo jokių privilegijų. 3. Finansinė aristokratija IV–III a. pr. Kr. , susiformavusi iš *e. equo publico* bei turtingų plebėjų. Šie *e*. atlikdavo bankines ir palūkanų operacijas, nuomojo žemę, formuodavo armijas, šeimininkavo provincijose. Po nobilių tai buvo antras įtakingiausias luomas Romos valstybėje. Finansininkai dažnai turėdavo aukštus postus armijoje, o karvedžiai užsiimdavo prekyba. Vieniems bei kitiems buvo suteiktos privilegijos, pvz., už nuopelnus gaudavo kaip dovaną valstybinį žirgą, garbingas vietas teatre, auksinį žiedą, *clavus angustus*. Šie luomai sudarė *ordo equester* ir vaidino ypač svarbų vaidmenį politikoje. Su nobiliais *ordo equester* buvo susietas daugybe giminystės ryšių ir veikdavo išvien tada, kai reikdavo sąjungos prieš plebėjus, tačiau šiaip abiejų luomų interesai skyrėsi ir dėl to dažnai būdavo nesutarimų.

Pagal *lex Roscia* raitelių luomo minimalus cenzas buvo 400 000 HS. Principato epochoje į *e.* luomą pateko labai daug žmonių iš municipijų ir provincijų, jų karjeros laiptai paprastai būdavo tokie: *praefectus*, *tribūnus* (karo

sritis), *procurātor* (civilinė sritis) ir netgi galėdavo tapti *praefectus annōnae*, *pr. praetorio*, *pr. vigilum*. Užėmusius šias pareigas tituluodavo *egregius*, *eminentissimus*, *perfectissimus*. *Ordo equester* savo reikšmės visai nebeteko V a.

ERROR (-ōris, m) – klaida, netikslus juridiškai svarbios aplinkybės supratimas. Romėnų teisėje nebuvo sukurta bendros klaidos teorijos, bet kiekviena tam tikrų atvejų kategorija buvo traktuojama atskirai.

EUNUCHI (-us, i, m) – eunuchai, kastratai, kurie pagal Justiniano teisę neteko teisės įsūnyti ar tuoktis (*lex Cocceia*).

EXHEREDITATIO (-ōnis, f) – palikimo atėmimas; testamento rūšis; žodžiais pasakytas palikimo atėmimas iš teisėto paveldėtojo. Atliekant šį veiksmą, *filius familias* ir *postumus suus* turėdavo būti pavadintas vardu (*e. nominātim*), o iš kitų *herēdes sui* palikimas galėjo būti atimtas bendra fraze (*e. inter ceteros*). Testatorius neprivalėjo skelbti palikimo atėmimo priežasties. *Exheres* – teisėtas paveldėtojas, kuriam neduodamas palikimas.

EXILIUM (-ii, n) – savanoriškas išvykimas iš tėvynės visiems laikams, stengiantis išvengti mirties arba kitos bausmės daugiausia už politinius *delicta* bei už didelius įsiskolinimus. *E.* visada lydėjo *capitis deminutio media*, *interdictio aquae et ignis* ir su tuo susijusi *publicatio bonōrum*. Vėlyvojoje Respublikoje *e*. atliko bausmės vaidmenį, nes ir tremtis reiškė mirties bausmę. Vėliau *e*. šio vaidmens neteko, jis galėjo būti laikinas, buvo įvairių tik teismo nustatomų taisyklių. *E*. dabar reiškė faktišką ištrėmimą ir netgi *deportatio*, *relegatio*, t. y. apėmė ir giminės turtą. Poklasikinėje teisėje *e*. – bendra daugiareikšmė sąvoka.

EXPOSITIO (-ōnis, f) – ekspozicija, išdėstymas, padėjimas. *E. servi* – sergančio vergo palikimas Tiberio upės Asklepijaus saloje, nenorint jo gydymui daryti išlaidų. Klaudijaus ediktas tokį vergą skelbė laisvu. *E. filii* – sūnaus išmetimas.

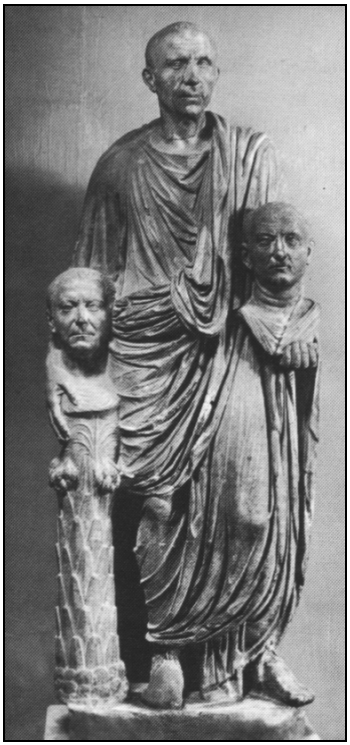
EX(S)ECUTIO (-ōnis, f) – ekzekucija, teismo sprendimo prievartinis įvykdymas žmogui arba jo turtui. *Exsecūtor* – teismo tarnautojas, įteikdavęs šalims pakvietimus bei pranešimus, turėjęs teisę areštuoti atsakovą, nesutinkantį duoti teismui garantijos, kad jis pasiliks teismui svarstant bylą ligi ginčo pabaigos ir t. t. Dominato laikais *e. testamenti* – paskutinės valios vykdytojas, ypač atliekant labdaros pavedimus.

EXTRA ORDINEM – žr. Ordo.

ACTUM (-i, n) – veiksmas – žmogaus veiklos rezultatas arba nepriklausantis nuo žmogaus įvykis. *Facta concludentia* – įvairūs veiksmai arba valios pasireiškimas, iš kurių galima ir reikia spręsti apie tikrą veikiančiojo valią, net jeigu ji nėra išreikšta žodžiais.

FALSUM (-i, n) – apgaulingų, netikrų dalykų ar faktų pateikimas taip, lyg jie būtų tikri ar teisingi (*crimen falsi*). Pagal XII lentelių įstatymus už apgaulingą liudijimą buvo nustumiama nuo Tarpėjos uolos. Vėliau sąvoka *f.* įvairių įstatymų buvo išplėsta, o procese *extra ordinem* numatydavo griežtas bausmes (*metalla*, *poena capitis*).

FAMILIA (-ae, f) – 1. Romėnų ūkio (namų) pagrindinis turtas, priklausęs visiems laisviesiems jo nariams, o vėliau tik šeimynos galvai – *pater familias*. 2. Visas *pater familias* turtas, kuris priklausė *inter vivos* ir *mortis causā* (žr. Frazeologija). 3. *Pater familias* ir jam pavaldūs laisvieji asmenys, sudariusieji tvirtą ūkinį bei teisinį vienetą. 4. *F. commūni iure* (*f. adgnatōrum*) – laisvieji asmenys, kuriuos anksčiau jungė dabar jau mirusio *pater familias* valdžia. 5. *F. naturālis* – šeima, kuriai asmuo priklausė pagal gimimą. *F. adoptīva* – šeima, į kurią asmuo patenka po įsūnijimo. 6. Vergai, priklausantys tam pačiam šeimininkui ir dirbantys namų ūkyje mieste (*f. urbāna*) arba kaime žemės ūkio darbus (*f. rustica*).

Romėnas su protėvių kaukėmis

FAS – 1. Gyvenimiškųjų santykių sritis ir *ius*, dievų palikta žmonių nuožiūrai. 2. Respublikos pabaigoje – religinės normos, nurodžius, ką dievai leidžia žmonėms. Tai, ko dievai žmonėms neleidžia – *nefas*. 3. Religinė-moralinė pasaulio santvarka, skirtingai nuo žmonių sukurtos teisėtvarkos – *ius*. *F*. ir *ius* nebuvo prieštaraujantys dalykai, *f*. buvo *ius* šaltinis.

FASCES (-ium, m) – virbų ryšulys, kurį nešiojo *lictōres* kaip *imperium* ženklą. Už

Romos imperijos ribų į jį buvo įkišamas kirvukas, pareigūnų valdžios (*ius gladii*) simbolis.

FENUS, FAENUS, FOENUS (-ōris, n) – prieaugis, procentai, procentinė paskola. *F. nauticum* (arba – *usūrae maritimae, pecunia traiecticia*) – jūrinė arba laivų paskola. Kapitalo žuvimo atveju rizikuodavo kreditorius, tačiau jis turėjo teisę išreikalauti sau bent kokių procentų (Justiniano laikais ne daugiau 12 procentų), kuriuos gaudavo tik laivui atplaukus į uostą. Kreditorius tokiu būdu atsiimdavo procentus ir tuo atveju, jeigu įvykdavo nenumatytas dalykas, pvz., būdavo sėkminga žvejyba. *Fenerātor* – asmuo, paskolinęs pinigus už procentus.

FIDEICOMISSUM (-i, n) – fideikomisas, neformalus legatas, ankstyvojo Romos valstybės laikotarpio žodinis arba raštiškas testatoriaus prašymas fiduciarijui (paveldėtojui) įvykdyti kokį nors jo norą trečio asmens (*fideicomissarius*) naudai. Nuo Augusto laikų *f.* jau galima siekti *extra ordinem* konsulo akivaizdoje, o nuo Klaudijaus – ir fideikomisinio pretoriaus akivaizdoje. *F.* buvo visai laisvos formos, jį buvo galima patikėti bet kuriam asmeniui, o poklasikiniu laikotarpiu – netgi skolininkui, turinčiam iš testamento kokios nors naudos.

FIDES (-ei, f) – asmens sąžiningumas ir pasitikėjimas kito sąžiningumu, moralinė būtinybė visiems žmonėms vykdyti savo įsipareigojimus. *F.* buvo visų piliečių ir nepiliečių teisinių santykių atrama Romos valstybėje. Iš pradžių *f.* gynė sakraliniai institutai, o vėliau – *censōres*. Ankstyvosios Romos gyvenime *f.* reiškėsi neformaliomis sutartimis, o vėliau tapo reikšminga ir kitoms prievolinės teisės sritims. *F.* atliko svarbų vaidmenį daiktinėje, paveldėjimo teisėje, teisiniuose santykiuose (*clientes*), viešojoje teisėje.

FILIA FAMILIAS (-ae, f) – dukra, priklausanti nuo tėvo valdžios (*patria potestas*). Net klasikiniais laikais neturėjo teisės sudaryti sandorius, santuokai leidimą irgi turėdavo duoti *pater familias*. *Sui iuris f.f.* tapdavo tik pasibaigus *patria potestas*.

FILIUS FAMILIAS (-ii, m) – sūnus, priklausomas nuo tėvo valdžios (*patria potestas*), turintis asmeninę laisvę bei veiksnumą viešosios teisės srityje, galėjo sudaryti teisėtą santuoką ir turėti teisėtus vaikus, tačiau jo valdžia žmonai ir vaikams buvo reguliuojama *pater familias*. Po V a. pr. Kr. *pater familias* kai kada jam išskirdavo savarankišką valdą – *peculium*. Imperijos metais jo teisinis veiksnumas išsiplečia. Pasibaigus tėvo valdžios galiojimui, *f.f.* tapdavo *sui iuris* ir *pater familias*.

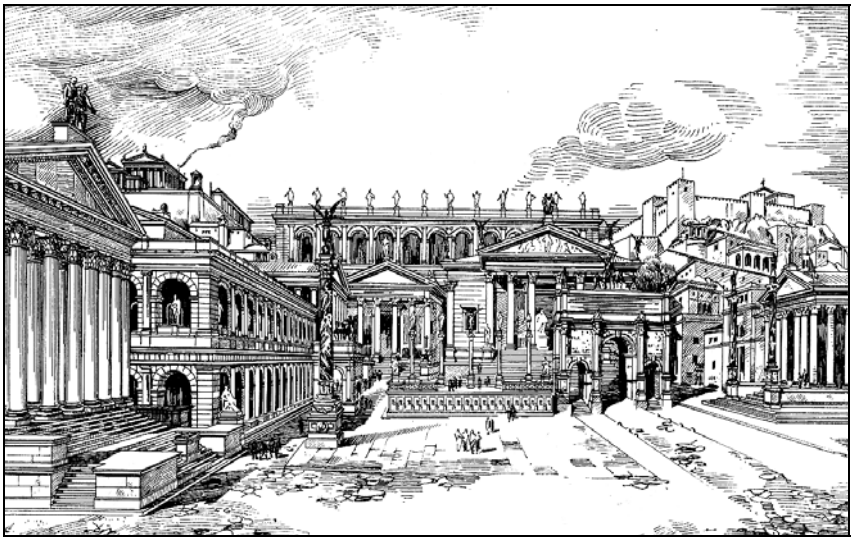

Pinigai

FISCUS (-i, m) – fiskas, pinigų skrynia. *F. Caesaris* – princepso iždas, kur buvo laikomi iš imperatoriškųjų provincijų gaunami pinigai: *tribūtum soli,* muito ir kitos rinkliavos, pagalvės mokesčiai, imperatoriaus domenų bei senatų provincijų duodamos pajamos. Fisko pinigus princepsas naudojo savo nuožiūra valstybės reikmėms. Augustas imperatoriškose provincijose įsteigė *f.*, jį tvarkė *procurātor Augusti*, o Klaudijus centrinį iždą – *f. Claudii*, kurio tvarkytojas turėjo titulą – *a rationibus*, Dominato epochoje – *procurātor a.r.;* buvęs svarbesniu už *aerarium*, Principato pabaigoje *f.* tapo vieninteliu valstybiniu iždu.

FOEDUS (-eris, n) – sąjunga, sutartis, nuolatinė Romos sąjunginė sutartis su kita valstybe (atskiros šios *f*. nuostatos buvo vadinamos *leges foederis*). *F. amicitiae* – draugystės sutartis su kita šalimi, atsižvelgiant į susitariančių šalių jėgų santykį. *F. aequum* – Romos sutartis su tomis valstybėmis, kurių suverenitetą romėnai pripažino bent formaliai, reguliavusi neaiškius politinius ir ekonominius santykius ir abiem šalims garantavusi karinę pagalbą arba neutralitetą. *F. inīquum* – nelygi sutartis, Romos partnerį stačiusi į priklausomą padėtį ir patvirtinusi vyraujančią Romos padėtį (*maiestas populi Romāni*). Romoje *f*. turėdavo būti patvirtinta Tautos susirinkimo.

FORMULA (-ae, f) – formulė. 1. Trumpas juridinis reglamentacijos projektas, sandorio, paskutinės valios išraiškos arba ieškinio formuluotė. Jų pasitaiko *Ius Aeliānum*, *Ius Flaviānum*, *Monumenta Maniliāna* rinkiniuose. 2. Trumpas raštiškas teismų magistrato potvarkis, kuriuo viena fraze pranešama paskirtam teisėjui, kokioms faktinėms ir teisinėms aplinkybėms esant šis privalo nuteisti arba išteisinti atsakovą.

Forum Romānum (rekonstrukcija)

FORUM (-i, n) – forumas: 1. Turgaus aikštė. 2. Teismo vieta, teritorinės kompetencijos teismas. Teisiama buvo pirmiausia pagal atsakovo gyvenamąją vietą (*f. domicilli*). Tačiau esant tam tikroms aplinkybėms, ieškovas galėdavo pasirinkti teismo vietą pagal jo gimimo vietą (*f. originis*). Išimties atveju vykdavo teismas ten, kur susitarė abi šalys (*f. prorogātum*), arba atsižvelgiant į nusikaltimo įvykdymo vietą (*f. delicti, comissi*); poklasikiniais laikais teismas galėjo vykti ir ten, kur tuo metu būdavo daiktas, dėl kurio kilo ginčas (*f. rei sitae*).
FRAUS (-dis, f) – apgavystė, žabangos, kėslas, sukčiavimas. *F. patrōni* – sukčiavimo būdu padaryta žala kitam asmeniui – patronui, kreditoriui ir t. t. *Fraudātor* – sukčius, piktybiškas skolininkas. *Fraudatiōnis causā gestum* – apgavikiškas skolininko sandėris dėl savo turto nusavinimo kreditoriaus nenaudai.
FRUCTUS (-ūs, m) – reguliarus ūkinis ir materialusis duodančio vaisius daikto gaminimas. *F. naturāles* – vaisiai, lauko vaisiai, pienas, galvijų prieauglis, malkos ir t. t. *F.* priklauso vaisius duodančio daikto savininkui arba kitam materialiai įpareigotam asmeniui (*possessor bonae fidei*) ir savarankišku daiktu tampa po *separatio fructuum* bet kokiu būdu.
FRUMENTUM (-i, n) – grūdai, pagrindinis romėnų maisto komponentas; Romos plebėjams ir kitiems neturtingiems gyventojams ekonominių krizių

metu nemokamai dalinami grūdai – *f. publicum. F. emptum* – provincijų parduodami Romai grūdai už karinę tarnybą.

FUNDUS (-i, m) – žemės valda, sklypas; *f. instructus, f. cum instrumento* – pastatas, atliekantis ūkinės veiklos funkcijas. *F. Italicus (f. in Italico solo)* buvo laisvas nuo mokesčių. *F. stipendiarius* (senato provincijose) ir *f. tributorius* (princepso provincijose) buvo apmokestinamas žemės mokesčiais.

FURCA (-ae, f) – dvidantės šakės, kurios buvo naudojamos kaip kankinimo ir bausmės įvykdymo priemonė (mušti, nukryžiuoti bei pakarti nuteistiesiems).

FURTUM (-i, n) – vagystė, grobstymas, iššvaistymas, sukčiavimas. Nusikaltėlis žino, kad jis veikia prieš daikto savininko valią, turi kėslą padidinti savo turtą arba gauti sau kokią nors naudą. *Furtum* pagal romėnų teisę nebuvo tik svetimo daikto paėmimas, bet ir svetimo daikto palietimas (*contrectatio fraudulōsa rei aliēnae*).

ENS (-ntis, f) – gentis, giminė. Visa *g*. kildino save iš legendinio protėvio – *pater gentis*. *G*. nariai buvo tik laisvieji, *gentīles*. Romėnų *g*. turėjo bendrą žemės valdą *ager gentilicius*, bendrą vardą *nomen gentilicium*, bendrą *g*. narių teisę paveldėti, bendras laidojimo vietas ir kultines apeigas – *sacra gentilicia*. Iš 10-ties *g*. susidėjo *curia*, o *g*. viduje buvo smulkesni vienetai – *consortium, familia ir stirps*.

GLOSSA (-ae, f) – glosa, trumpas kokio nors juridinio kūrinio atskirų žodžių paaiškinimas, duodamas knygos lapų pakraščiuose arba tarp eilučių. Yra išlikusi Turino glosa – Justiniano Institucijų rankraštis (VI a.) su tokiomis pastabomis, padarytomis IX a. Glosatoriai – XI–XIII a. romėnų teisės žinovai, komentavę *Corpus iuris civīlis*.

AERETICI (-us, i, m) – eretikai, krikščionybės mokymų, kurie skiriasi nuo ortodoksalios krikščioniškos bažnyčios, šalininkai. Nuo IV a. valstybė ir bažnyčia persekiojo eretikus, ribojo jų galimybes viešosios ir privačiosios teisės sferose, o kai kurios erezijos formos buvo kvalifikuojamos kaip nusikaltimas – *crimen laesae religiōnis* ir baudžiamos tremtimi, turto konfiskacija, mirties bausme.

HASTA (-ae, f) – ietis, nuosavybės teisės simbolis. Įsmeigus į žemę *h*., vykdavo aukcionai (*subhastatio*) bei posėdžiaudavo centumvyrų teismo komisijos (žr. *centumvīri*).

HERES (-ēdis, m) – paveldėtojas, pagal civilinę teisę gaunantis paveldėjimo teisę testamentu (*h. scriptus, h. testamentorius*) arba pagal įstatymą (*h. legitimus*). *Herēdes domestici* – paveldėtojai namiškiai, tiesiogiai pavaldūs testatoriui: po pastarojo mirties automatiškai tapdavo paveldėtojais ir nebegalėjo atsisakyti paveldėjimo (*herēdes sui et necessarii*). O kiti paveldėtojai (*herēdes extranei*) palikimo galėjo ir nepriimti (*herēdes voluntarii*). *H. ex asse* – viso turto paveldėtojas, *h. ex parte* – dalies paveldėtojas. Testatoriui nepadalinus turto dalimis, paveldėtojai jį dalinosi lygiomis. *H. ex re certa* – tik tam tikro daikto paveldėtojas, *h. excepta re certa* – paveldėtojas viso turto, išskyrus tam tikrą daiktą.

HOMO (-inis, m) – žmogus, vyras, vergas. *H. aliēni iuris* – žr. *persōna aliēni iuris*. *H. liber* – laisvas žmogus, *h. novus* – garbės trokštantis nekilmingas žmogus, kuris savo nuopelnų dėka pirmąkart savo šeimoje tapo *magistrātus curūlis*; jo palikuonys jau tampa *nobiles*.

HOMICIDIUM (-ii, n) – žmogžudystė. Senato nutarimai bei reskriptai į *h*. įtraukė įvairius nusikaltimus. Bausmės už *h*. buvo labai didelės (žr. *poena*).

HONOR (-ōris, m) – garbė, garbės ženklas: 1. Magistratūra, kurią vykdė asmuo romėnų tautos vardu. 2. Dėmesio ženklai, rodomi garbingiems žmonėms bei tėvams (*h. parentium*). *Honestiōres (altiōres)* – piliečiai, priklausę aukštiesiems socialiniams sluoksniams: senatoriai, raiteliai, o provincijų miestuose municipijuose dekurionai. *Honorarium* – apdovanojimas už intelektualines paslaugas gydytojams, juristams ir t. t. Vėlyvojo Principato metais *h*. buvo galima siekti ir per teismą. *Honorāti* – Dominato metais asmenys, užėmę aukštuosius civilinius bei karinius postus. Šis titulas jiems likdavo ir tada, kai jie iš tų pareigų pasitraukdavo. *Honor matrimonii* – teisėtos santuokos garbė.

HOSPES (-itis, m) – svečias, svetimšalis. *Hospitium* – tarptautinės Romos sutarties su kita šalimi garantuota teisė svetimšaliui netrukdomai būti Romoje, jo gynimas teisme ir *commercium* teisė.

HOSTIS (-is, m) – 1. Laisvas svetimos valstybės pilietis, kurio teisinė situacija Romoje buvo reglamentuojama tarptautinių sutarčių. 2. Nuo III a. pr. Kr. priešas – valstybės, kariaujančios su Roma, pilietis.

HS – sestercijaus ženklas: H=1+1, S – *semis* (pusė). Iki 217 m. pr. Kr. Romoje kursavo sidabrinė moneta, iš pradžių turėjusi 2,5, vėliau – 4 asų vertę.

HUMILIŌRES (-ōrum) – žemųjų socialinių sluoksnių piliečiai, kurie nuo II a. buvo baudžiami žymiai griežčiau negu *honestiōres*. Jiems buvo taikomos tokios bausmės kaip *deportatio*, mirties bausmė, o tuo tarpu *honestiōres* šiais atvejais buvo baudžiami daug švelniau.

HYPOTHĒCA (-ae, f) – hipoteka, susitarimas dėl užstato, kuris lieka skolininko nuosavybe. *H*. pradėjo funkcionuoti nuo III a. pr. Kr., plintant neformaliems susitarimams, pagal kuriuos nuomos mokesčio žemės sklypo savininkui garantija buvo ūkinis inventorius (žemės ūkio padargai, vergai, darbiniai gyvuliai), nuomotojo atgabentas į sklypą. Vėliau sklypo savininką gynė pretoriaus duodamas *interdictum Salviānum*.

GNOMINIŌSUS (-us, a, um) – asmuo, gavęs iš cenzoriaus *nota censoria* – pastabą už netinkamą elgesį arba pagal pretoriaus ediktą netekęs dalies procesinio veiksnumo.

ILLUSTRIS (-is, e) – šviesiausiasis; Dominato laikais aukštųjų imperatoriaus valdininkų, turinčių daug asmeninių privilegijų, ir senatorių luomo titulas.

IMMUNITAS (-ātis, f) – imunitetas, atleidimas nuo mokesčių arba visuomeninių prievolių (pvz., žynių arba vyresnių kaip 45 metų vyrų – nuo karinės tarnybos). Tokią privilegiją atskiriems asmenims, bendruomenei ar socialiniam sluoksniui suteikdavo Respublikos epochoje senatas, o Imperijoje – imperatorius.

IMPERĀTOR (-ōris, m) – imperatorius; Respublikos metais – karvedys, anksčiau nebuvęs pareigūnu ekstraordinarinis magistratas. Nuo Augusto laikų – principo *praenomen* (žr. *nomen*).

IMPERIUM (-ii, n) – valdžia. 1. Šeimynos galvos valdžios galia savo šeimynykščiams. 2. Aukščiausias vadovavimo romėnų kariuomenei lygis. 3. Aukščiausia nedaloma įsakomoji valdžia. Karalių epochoje *i*. turėjo *rex*, Respublikoje – *magistrātūs maiōres. I.* suponavo vadovavimą kariuomenei *coërcitio*, *iurisdictio*, *ius agendi. I.* ribojo kitų konstitucinių organų įstatymai ir įgaliojimai. Tarp *i.* turėtojų buvo tam tikra gra-dacija, pvz., konsulo *i. (i. maius)* buvo aukštesnė už pretoriaus *i. (i. minus)*. *Summum i.*

Imperatorius Konstantinas

(aukščiausią valdžią) turėjo *dictātor*, o vienodo rango pareigūnų *i.* buvo lygi *(i. par).* 4. *I. Romānum* – Romos imperija, Respublikos pabaigoje romėnų suprantama kaip *orbis terrārum* – visas tuo metu žinomas pasaulis.

IMPETUS (-ūs, m) – afektas, jausmų protrūkis, baudžiamojoje teisėje lengvinanti aplinkybė.

IMPUBERES (-um, m) – nepilnamečiai. *I. infantiā maiōres* (vyresni už vaikus, bet nepasiekę brandos amžiaus), būdami *sui iuris,* galėjo patys sudaryti sandorius *inter vivos* turėdami tikslą įsigyti, kitais atvejais – tik padedant globėjui *(auctoritas tutōris)*. Būdami *aliēni iuris, i.* galėjo tik įsigyti (juos valdančio asmens naudai), bet neįsipareigodavo.

INCAPAX (-ācis, m) – neturintis teisės gauti paveldėjimą.

INCENDIUM (-ii, n) – gaisras. Gaisro metu pavogusiam daiktus buvo reiškiamas ieškinys, keturis kartus viršijantis pavogto daikto vertę. Padegėją (*incendiarius*) bausdavo mirties bausme – sudegindavo. Tačiau, jei per gaisrą niekas nežūdavo arba gaisras būdavo už miesto, bausmės buvo mažesnės.

INCESTUM (-i, n) – incestas, kraujomaiša, lytiniai santykiai tarp kraujo giminaičių. *I.* samprata nebuvo visą laiką vienoda, tačiau *i.* visada buvo draudžiama tarp artimiausių giminaičių. Iš pradžių buvo draudžiamos santuokos net tarp šešto laipsnio giminaičių (*nuptiae incestae*), klasikiniais laikais – tik iki trečio laipsnio. Tėvui įdukrinus marčią, arba įsūnijus žentą, santuoka nutrūkdavo. Bausmės už *i.* įvairiais laikais buvo įvairios – mirties bausmė, trėmimas, piniginės nuobaudos ir kt.

INDEFENSUS (-us, a, um) – atsakovas, atsisakęs dalyvauti teisme svarstant bylą. Daiktinių ieškinių atveju atsakovo dalyvavimas teisme nebuvo privalomas, bet pretoriaus liepimu jis turėdavo daiktą atiduoti ieškovui.

INDIGNUS (-us, a, um) – labai nusikaltęs palikimo davėjui asmuo: prisidėjęs prie testatoriaus mirties arba už ją neatkeršijęs, bandęs testamentą pakreipti savo naudai arba jį sumenkinti.

INDULGENTIA (-ae, f) – atleidimas, amnestija arba princepso kam nors suteikta privilegija.

INFAMIA (-ae, f) – nuo Justiniano laikų specialus teisės institutas, reglamentuojantis teisinį garbės apribojimą. Asmenys su apribota garbe *infāmes* neturėjo *ius suffragii, ius honōrum* ir kt. teisių. Garbė ribojama buvo už *crimen capitis, delicta privāta,* už tam tikrus veiksmus ar poelgius (pvz., santuoka su dviem asmenimis).

INFANTES (-ntium) – vaikai, dar negalintys vartoti iškilmingų juridinių formuluočių; poklasikiniais laikais – vaikai iki 7 metų. *I.* negalėjo nei ką nors įsigyti, nei įsipareigoti ir nebuvo atsakingi už teisės normų pažeidimus.

Už vaiko nužudymą *infanticidium* buvo skiriama mirties bausmė, tiesa, *Leges duodecim tabulārum* leido nužudyti išsigimusį naujagimį – *monstrum*.

INFREQUENS (-ntis) – atsisakęs tarnauti armijoje; *i.* netekdavo romėnų pilietybės ir būdavo paverčiamas vergu.

INGENUI (-uus, ua, uum) – laisvi nuo gimimo, t. y. asmenys, kurių tėvai visada buvo laisvi (priešingybė – atleistiniai ir vergai).

INGRĀTI (-us, a, um) – nedėkingieji. Pagal ankstyvojo Principato įstatymus atleistinis (*libertīnus*), pažeidęs *obsequium*, galėjo būti vėl grąžintas į vergiją (*revocatio in servitūtem*). Poklasikinėje epochoje *emancipātus* už nedėkingumą tėvui irgi galėjo būti atiduotas tėvo valdžion (*revocatio in patriam potestātem*).

INIURIA (-ae, f) – neteisybė, veiksmas, prieštaraujantis teisės normoms. Siaurąja prasme – įžeidimas. Pagal *Leges XII tabulārum* už kūno sužalojimą (*membrum ruptum*) galima keršyti tuo pačiu (*talio*). Vėliau pasirodė pretoriaus edikto punktai apie viešą įžeidimą (*edictum de convicio*), apie šeimininko įžeidimą, sužalojant jo vergą (*edictum de iniuriis quae servis fiunt*), apie pasikėsinimą į moters ar jaunuolio skaistybę (*edictum de adtemptāta pudicitia*), apie piktavališką geros reputacijos sumenkinimą (*edictum ne quid infamandi causā*). *Edictum generāle* traktavo *i.* kaip bet kokį sąmoningą vieno asmens įžeidžiantį veiksmą kito asmens atžvilgiu. Tas veiksmas galėjo būti įvykdytas poelgiu (*reālis i.*) arba žodžiu (*verbālis i.*). Visais tais atvejais galimas ieškinys – *actio iniuriārum*. Lucijaus Kornelijaus Sulos įstatymas *lex Cornelia de iniuriis* atskyrė nuo kitų padaromų skriaudų sumušimus bei įsiveržimus į butą, pavadino juos viešaisiais nusikaltimais ir jie pateko į *quaestiōnes perpetuae* kategoriją. Imperijos metais visais skriaudos atvejais nukentėjusysis galėjo pasirinkti – dėl patirtos skriaudos iškelti bylą ar reikalauti fizinės bausmės, kurią nusikaltėliui paskirdavo magistratas *extra ordinem.*

INQUISITIO (-ōnis, f) – inkvizicija, baudžiamojo proceso elementas, atėjęs iš *quaestiōnes extraordinariae* praktikos, žemesnioji policinė instancija, vadovaujama *cognitio extraordinaria* pirmiausia tirdavusi visas nusikaltimo aplinkybes. Privatus kaltinimas (*quaestio*) pamažu nyko, šalių pasisakymai teisme tapo visai trumpi. *I.* sutinkama taip pat kai kurių ginčų atvejais (pvz., kaimynų ginčai, nustatymas, ar globėjas yra mokus ir patikimas ir kt.).

INTERDICTIO (-ōnis, f) – uždraudimas. 1. *I. aere commercioque, i. bonōrum, i. prodigi* – veiksnumo ir turto valdymo galimybės atėmimas, paskelbiant švaistytoju. Iš pradžių *i.* gynė švaistytojo vaikus ir taikomas tik nagrinėjant teisėtai gauto turto klausimus. Vėlesniais laikais *i.* buvo pritaikytas ir paveldėtam turtui, o dar vėliau ir visam turtui, taip įgydamas paties

švaistytojo gynėjo funkciją. 2. *I. aquae et ignis* – vandens ir ugnies uždraudimas, kuris reiškė draudimą gyventi kartu su savo krašto piliečiais bei turto ir pilietybės netekimą teisėtvarkos pažeidėjui, savo noru išvykusiam gyventi į tremtį; jam grįžus, bet kas galėjo jį nebaudžiamas nužudyti. 3. *I. locōrum* – draudimas gyventi tam tikroje teritorijoje arba už tos teritorijos ribų.

INTERDICTUM (-i, n) – interdiktas, teismo pareigūno įsakymas, paskelbtas prašant vienai iš šalių ir norint greičiau išspręsti privačiosios teisės ginčą. Interdiktai buvo skelbiami seniausiais legisakcinio proceso laikais ir padėjo vystytis romėnų teisei, tačiau pamažu jie savo reikšmę prarado, o poklasikinėje teisėje *i.* ir *actio* skirtumai praktiškai išnyko. *I.* pagrindas buvo pretoriaus arba vietininko *imperium*.

INTERPELLATIO (-ōnis, f) – interpeliacija: 1. Priminimas skolininkui, kad jis privalo kreditoriui grąžinti skolą, turėjęs skolininko atsakomybės įrodymo reikšmę ir galimas tada, kai terminas nenurodytas, arba vagystės atveju. 2. Vienos šalies protestas baudžiamojoje byloje.

INTERREGNUM (-i, n) – tarpuvaldis, laiko tarpas tarp vieno karaliaus mirties ir kito karaliaus valdymo pradžios. Respublikos metais – laiko tarpas tarp abiejų konsulų įgaliojimų grąžinimo ir naujųjų konsulų išrinkimo.

INTERREX (-ēgis, m) – vienas iš patricijų giminės senatorių, valdęs 5 dienas, kai dėl tam tikrų priežasčių visa valdžia pereidavo senatui. Šis *interrex* kitoms 5 dienoms paskirdavo kitą senatorių ir t. t., jis turėjo *imperium* ir rengė karaliaus (arba konsulų) rinkimus.

INTERUSURIUM (-ii, n) – tarpiniai procentai, t. y. ta suma, kuria būtų padidėjusi skola tarp nustatyto momento ir grąžinimo termino pradžios. Skolininkas išskaičiuoti *i.* iš savo skolos galėjo tik sutikus kreditoriui. Jei skolininkas grąžindavo skolą neišskaičiavęs *i.,* tada *i*. tapdavo *commodum repraesentatiōnis*, t. y. procentais, gautais pirma laiko sumokėjus skolą.

INTER VIVOS – žr. Frazeologija.

INTESTABILITAS (-ātis, f) – netekimas teisės būti liudytoju arba kviestis liudytojus; poklasikinėje teisėje – neturėjimas teisės rašyti testamentą. *Intestātus* – miręs be testamento arba palikęs testamentą, kuris, kaip vėliau išaiškėjo, nėra galiojantis.

ITER (itineris, n) – kelias; *i. privātum* – privatus kelias; *i. publicum* – viešk elis, visiems priklausantis kelias; *servitus itineris* – žemės servitutas,t. y. teisė pereiti per svetimą sklypą (*ius eundi*), vaikštinėti tuo keliu (*ius ambulandi*) ir t. t.; *i. ad sepulchrum* – priėjimo ligi šeimynos mauzoliejaus servitutas, pagal kurį už tam tikrą mokestį galima buvo sklypo savininką *extra ordinem* priversti su tuo sutikti.

IUDEX (-icis, m) – teisėjas. Formuliniame procese *i.* – privatus asmuo, kurį teismo pareigūnas valstybės vardu įpareigojo, davus priesaiką, spręsti privatų teisinį ginčą. Paprastai jis būdavo vienas *(i. unus*), nors kai kada galutinį sprendimą priimdavo *arbiter* ar teisėjų kolegija. *I.* būdavo išrenkamas iš *album iudicum* – t. y. prisiekusiųjų teisėjų sąrašo, iš pradžių iš senatorių, o vėliau ir raitelių. I. privalėjo prisiekti, kad bylą spręs teisingai ir pagal veikiančius įstatymus. Pretorius teisėją ypatingais atvejais galėjo pašalinti (*vacatio*), taip pat galėjo priversti atlikti savo pareigas, tačiau jeigu ir po nagrinėjimo teisėjui byla buvo neaiški, jis, davęs priesaiką, galėjo sprendimą atidėti *(iurāre sibi non liquere*). Besibylinėjančios šalys galėjo pasirinkti teisėją ir ne iš *album iudicum*, tačiau jį turėjo patvirtinti pretorius. Atsakovas galėjo nušalinti teisėją, pasiūlytą ieškovo, kaip šališką (*i. suspectu*s), tačiau tik iki tam tikros ribos, priešingu atveju atsakovas tapdavo *indefensus*. Šalims nesusitarus, pretorius teisėją paskirdavo burtų keliu (*sortitio*) ir tada šalims likdavo labai ribota galimybė nušalinti nepageidaujamą *i*. Teisėjui bylą išsprendus aiškiai neteisingai, jam tekdavo atsakyti už visą dėl to padarytą žalą. *I*. niekada negalėjo priimti sprendimo savo byloje. Romos provincijose teismų funkcijas vykdė vietininkas, nors kai kada jį pavaduodavo kuris nors pareigūnas (*i. datus, i. delegātus*), o sėdėdavęs prie magistrato kojų *i. pedaneus* visada sprendė smulkius ginčus. Kogniciniuose procesuose (*cognitio*) imperatorius arba aukštas teismo pareigūnas paskirdavo *i.* nedalyvaujant šalims (*i. extra ordinem datus*), kuris buvo pavaldus aukštesniam, o ne privatus nepriklausomas asmuo. Poklasikinėje ir Justiniano teisėje buvo *iudices ordinarii* (įprastinės kompetencijos teisėjai), *i. speciāles* arba *i. sui* (ypač svarbių bylų teisėjai), *i. civīles* – civilinių bylų teisėjai, *i. militāres* – kariniai teisėjai, *i. maiōres* – aukštesnieji teisėjai, *i. minōres* – žemesniojo rango teisėjai; apeliacinės instancijos teisėjai – *i. appellatiōnis,* o imperatoriaus paskirti *i.a*. vadinami *i. sacri*.

IUDICIUM (-ii, n) – teismas, vėlesnėje procesinės romėnų teisės stadijoje – teismo sprendimas, ieškinys, atskiros proceso fazės, visas teismo procesas, formulė, teismo vieta ir t. t.

IURISDICTIO (-ōnis, f) – jurisdikcija, teisės sakymas: baudžiamoji ir civilinė aukštųjų magistratų teisminė valdžia bei vadovavimo darbas. *I.* teisę turėjo *consules*, jiems lygūs ekstraordinariniai magistratai, *praetōres urbāni* ir *p. peregrīni,* iš dalies – *aedīles* bei *censōres*, municipijuose – *duovīri, quattuorvīri, praefecti iuri dicundo*, provincijose – *proconsules* ir *quaestōres*. Principato laikais *i.* visais atvejais turėjo princepsas, be to, *praefectus praetori*o, *p. urbi,* o nesvarbiais atvejais – *p. annōnae* ir *p. vigilum*, provincijose – *legātus Augusti* ir *praeses;* Dominato epochoje prisidėjo *defensor civitātis* ir

rationālis. Vėlyvojoje Imperijoje *i.* imama suprasti kaip teisėtą galimybę formuluoti ir konkrečiu atveju spręsti, kas galioja pagal įstatymus; *i.* – teisėjo, kuris stebi visą procesą ir skelbia nuosprendį, nutartis.
IUS (iuris, n) – teisė, pagrindinė romėnų teisės sąvoka, išreiškianti įvairias jos sritis bei aspektus: 1. Objektyvioji teisė – teisėtvarka, t. y. teisės institucijų bei normų visuma: a) *iura populi Romāni* – romėnų teisės visuma; b) plačios teisės sritys – *i. gentium, i. publicum, i. privātum* ir kt.; c) tam tikros teisinės normos turinys: teisės principas, nuostata ir t. t.; d) teisė, kylanti iš teismo sprendimo; e) teisė, sukurta teisės mokslo. 2. Subjektyvioji teisė, t. y. atskiro asmens teisės, neperžengiančios objektyviosios teisės ribų: a) teisinis atskiro asmens statusas, pvz., *i. conubii, i. commercii*; b) turtinių atskiro asmens teisių visuma – *i. universum*; c) dalies turto teisė, pvz., *i. fund*i; d) atskiri teisiniai santykiai, pvz., *i. sanguinis*; e) subjektyvioji teisė kaip visuma su visais galimais tarpusavio ryšiais, pvz., *suum i.*; f) servitutas; *i. adeundi (aditus), i. agendi (actus, via), i. ambulandi (iter privātum)*, *i. aquae ducendae (servitus aquae)* ir t. t. 3. Proceso teisė: a) magistrato teisminė veikla (*iurisdictio*); b) proceso *in iure* stadija (priešinga – *apud iudicem*); c) teismo vieta, teismas, pvz., *in ius vocatio*. 4. Teisės žinovų darbai: *i. Aeliānum* (Aelius P. Catus); *i. Flaviānum* (Flavius), *I. Papiriānum* (Papirius).

Romėnų teisės sistemos struktūra

I. aedilicium – kurulinių edilų sukurta teisė (*i. honorarium*);

i. aequum – teisė, kylanti iš *aequitas* reikalavimų; skiriama nuo *i. strictum, i. inīquum*;

i. antīquum – senovinė teisė; Justiniano supratimu – klasikinė teisė;

i. augurium – augurų sukurtos sakralinės taisyklės, užrašytos augurų knygose *libri augurāles*;

i. belli – karo meto teisė;

i. canonicum – Katalikų bažnyčios teisė, nuo 1582 metų įtraukta į *Corpus iuris canonici*, susiformavusi iš vyskupų veiklos (*canōnes ecclesiastici, ecclesia, episcopus, haeretici*);

i. civīle – 1. Tradicinė romėnų teisė, pradėta XII lentelių įstatymais, besiremianti protėvių papročiais (*mos*) ir papildyta vėlesniais specialiais įstatymais (*leges publicae, plebiscīta, senātūs consulta, constitutiōnes principum*) iki III a. Kaip *i. honorarium* priešingybė, *i.c*. apėmė ir *i. gentium*, o kaip *i.g.* priešingybė apėmė ir *i.h.* Tačiau jeigu tradicinė *i.c.* tik reglamentavo šeimyninius santykius, *i.g*. apėmė visų turtinių-teisės santykių sferą. 2. *I.c. proprium Romanōrum (i. Quiritium)*. 3. Visų

piliečių teisė, priešingybė *i. militāre*. 4. Romėnų teisės mokslo sukurtos teisės normos;

i. codicillōrum – testamento papildymų (kodicilų) normos;

i. cogens – privatinė teisė, t. y. teisės normos, kuriomis būtina vadovautis visada, negalint šalims laisvai susitarti (priešingybė *i. dispositīvum*);

i. commūne, kitaip *i. universāle* – visuotinė teisė, kuri skirtingai nuo *i. singulāre* įprastomis sąlygomis buvo privaloma visiems visuomenės nariams;

i. constitūtum – galiojančioji teisė;

i. controversum – ginčytina tiesa, dėl kurios normų tarp įtakingų teisininkų vyko principinės diskusijos;

i. dispositīvum – papildymų teisė, kuri dažniausiai rėmėsi privatinės teisės normomis, galiojusiomis tik tuo atveju, kai šalys savo teisės veiksmų nereglamentavo kaip nors kitaip; priešingybė – *i. cogens*;

i. divīnum – dieviškoji teisė, priešinga *i. humānum,* priklausiusi *res divīni iuris* arba religinių vaizdinių sričiai;

i. dotium – kraičio davimo klausimus reguliuojančios normos;

i. ecclesiasticum – bažnytinė teisė, nuo 1582 metų Katalikų bažnyčios teisė, reglamentavusi vien bažnytinius reikalus. Plačiąja prasme – visų nekatalikiškų bažnyčių teisė;

i. ex scripto (pagal rašytinius šaltinius) – teisė, tiksliai suformuluota įstatymų (*leges*, *constitutiōnes principum, edicta magistratuum, plebiscīta, senatusconsulta*), priešinga *i. ex non scripto*, kuri susikūrė iš teisės žinovų komentarų (*mores, responsa prudentium*);

i. extraordinarium – ekstraordinarinė teisė, kylanti iš imperatorių konstitucijų, priešinga *i. ordinarium* – ankstesnei, pvz., Respublikos laikų, teisei;

i. fetiāle – teisės normų, kurios buvo privalomos fecialams (*fetiāles*), jiems reguliuojant Romos santykius su kitomis valstybėmis, visuma;

i. fisci – valstybės iždo (*fiscus*) ypatingų teisės įgaliojimų, krediuojant arba būnant proceso šalimi, visuma;

i. gentilicium – atskiros giminės arba gimininės santvarkos paprotinės teisės visuma;

i. gentium – tarptautinė teisė: 1. Romėnų teisės šaka, paprastai laikyta civilinės teisės sritimi, kuri privalėjo ginti romėnų interesus, jiems bendraujant su peregrinais. Ji susiformavo iš teismų praktikos, sprendžiant ginčus tarp romėnų ir svetimšalių (*peregrīni*), arba tik tarp svetimšalių. *I.g*. savo pobūdžiu – pretorinė teisė (*i. honorarium*), o turiniu –

tarptautinės komercijos teisė. *I.g.* neformali, pabrėžianti tikrą valią (*voluntas*), tarpusavio pasitikėjimą (*fides*) bei interesų subalansuotumą (*aequitas*), panaudojant rašytines formules trečiųjų teismo teisėjų (*recuperatōres*) akivaizdoje. Pamažu visa romėnų teisė derinosi prie *i.g*., tačiau recepcija tapo abipusė: iš *i.g*. į *i. civīle* bei atvirkščiai. 2. Teisės normos bei institucijos, kurių šaknys buvo *ratio naturālis* ir kurios buvo bendros romėnų teisei bei kitoms to meto valstybių teisėms. 3. Teisės normų, reguliavusių Romos valstybės tarpusavio ryšius su kitomis valstybėmis, visuma (*foedus, ius belli, legāti, recuperatōres*). 4. Filosofine prasme – prigimtinė, viršesnė už valstybės, pasaulinė, visiems žmonėms būdinga teisė;

i. honorarium – teisė, kurią diegė į praktiką teismų pareigūnai, visų pirma pretoriai, kuruliniai edilai, provincijų vietininkai. *I.h.* turėjo palaikyti, papildyti ir patobulinti *i. civīle* per tokias proceso galimybes, kaip *actio, exceptio, interdictum* ir kt. Tačiau *i.h.* negalėjo nei pakeisti *i. civīle,* nei paveikti. *I.h.* sekė besikeičiančius reikalavimus, tad buvo modernesnė ir paprastesnė nei *i. civīle*;

i. humānum – žmogiškoji teisė, t. y. visa galiojanti teisė, išskyrus *ius divīnum*;

i. militāre – karinė baudžiamoji (*delicta militum*) ir karių reikalus tvarkanti privatinė teisė;

i. naturāle – prigimtinė teisė: 1. Bendrąja teisine ir filosofine prasme – *i. gentium*. 2. Poklasikiniu metu galiojusi teisė, grįsta krikščioniškąja dieviškosios apvaizdos teze, susiformavusi dėl graikų filosofijos poveikio. Buvo ypač reikšminga viduramžių civilinėje ir bažnytinėje sferose;

i. non scriptum – nerašyta teisė, *i. scriptum* priešingybė. Pagal Justiniano klasifikaciją – *i. naturāle (consuetūdo, mos, usus);*

i. particulāre – partikuliarinė, t. y. dalinė teisė, kuri buvo taikoma tik daliai valstybės teritorijos arba kai kurioms gyventojų kategorijoms;

i. personārum – privatinės teisės skyriai, reglamentavę atskirų asmenų daiktinės bei prievolinės teisės veikimą;

i. populi – valstybės turtinių teisių reglamentacija privatiems asmenims, platesne prasme – valstybės interesai;

i. praetorium – pagrindinė *i. honorarium* dalis, pretorių ediktuose suformuluotų naujų teisės normų visuma;

i. privātum – privačioji teisė; Romos valstybės gyvavimo pradžioje atskirų asmenų santykių reglamentavimas teisiniais veiksmais, o vėliau – teisės normos, reguliavusios asmeninius, šeimos, turtinius bei paveldė-

jimo santykius, dalį procesinės (*iudicia privāta*) bei baudžiamosios (*delictum*) teisės;

i. publicum – viešoji teisė – visos valstybės reikalus reguliuojančios teisės normos: valstybinė, finansinė, administracinė, baudžiamoji (išskyrus *delictum*), procesinė, kultinė ir tarptautinė teisė;

i. quiritium – kviritų teisė – senoji formalistinė romėnų teisės dalis, kurios normos, atitikusios primityvios žemdirbių bendruomenės gyvenimo sąlygas, buvo taikomos tik romėnų piliečiams;

i. quod ad persōnas, ad res et actiōnes pertinet – *i. privātum* dalys, reguliuojančios: a) asmenų teisinę padėtį šeimoje, b) daiktinę bei įsipareigojimų teisę;

i. receptum – bendrai visų pripažinta teisė, maždaug atitinkanti *commūnis opinio iurisconsultōrum;*

i. sacrum – sakralinė teisė, teisės normų, reguliavusių kulto reikalus, visuma (žr. *i. divīnum*);

i. scriptum – rašytinė teisė, teisės normų (*lex, senatusconsultum* ir kt.) sukurta teisė;

i. singulāre – išskirtinė teisė – įstatymai, suteikiantys pirmenybę tik vienam asmeniui ar asmenų kategorijai, pvz., kareiviams;

i. strictum – griežta teisė, paremta griežtu ir net rūsčiu įstatymų taikymu, priešinga *i. aequum;*

i. universāle (*commūne*) – bendroji teisė, veikianti visoje valstybės teritorijoje ir, kitaip nei *i. particulāre*, privaloma visiems gyventojams.

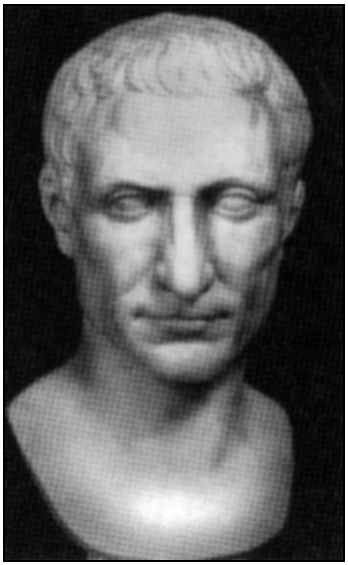
IUSIURANDUM (iuramentum) (-i, n) – formuliniame procese šalių duodama savanoriška priesaika, atsiradus ieškiniui (*i. voluntarium*). Atsakovo priesaika, iškilus kokiam nors ginčytinam teisės klausimui, gynė jį per *denegatio actiōnis* arba *exceptio iurisiurandi* būsimose situacijose, o atsakovui priesaikos nedavus, ieškovo priesaika duodavo pagrindą *actio in factum*, ir tada pradinis ieškinio pareiškimas tapdavo neginčytinu.

IUSTITIUM (-ii, n) – visuotinis teismo veiklos nutraukimas, kurį, esant kritinei situacijai valstybėje, skelbdavo aukštieji magistratai, sutikus senatui.

IUSTUS (-us, a, um) – teisėtas, pagrįstas. *Iusta causa* – teisiškas, teisingas pagrindimas, būtinas daugelyje teisės institucijų; *iustum matrimonium* – teisėta santuoka ir t. t.

LATĪNI (-us, i, m) – lotynai, Lacijaus gyventojai ir jų palikuonys, laikyti *peregrīni. L. prisci* – Lotynų sąjungos nariai, turėję romėnų *commercium* ir *conubium* teisę, o įsikūrusieji Romoje gaudavę ir Romos pilietybę. *L. Juniāni* – vergai, paleisti į laisvę, pažeidžiant civilinės teisės normas ir neturėję nei *conubium*, nei *testamenti factio*, nei politinių teisių.
LATRŌNES (grassatōres, praedōnes) (latro, ōnis, m) – plėšikai. Iš pradžių paprastas plėšikavimas buvo baudžiamas kaip *furtum*, vėlesniais laikais, ypač jei plėšikavo ginkluota grupė, jos nariai buvo pakariami (*furca*).
LEGĀTI (-us, i, m) – legatai, pasiuntiniai, įgaliotiniai: 1. Romos senato pasiuntiniai, kurie kitoje šalyje galėjo pretenduoti į neliečiamumą, kaip kad svetimų šalių legatai Romoje. 2. Senato paskirti vyriausiojo armijos vado ar kito karvedžio padėjėjai. 3. Provincijos vietininko padėjėjai (*l. pro praetōre, l. pro quaestōre*). 4. *L. municipiōrum* (*coloniārum*) – pasiuntinių iš provincijų miestų ar kolonijų delegacija, atvykusi į Romą pasiskųsti vietininkui. 5. *L. decem* – dešimties asmenų senato paskirta delegacija, kaip konsultacinis organas, siunčiama padėti vyriausiajam armijos vadui sudaryti taikos sutarties ar įvesti Romos tvarką užkariautose teritorijose. 6. Principato metais įvairius princepso pavedimus vykdė *l. Augusti* (*Caesaris*).
LEGĀTUM (-i, n) – legatas, testamento išskirtis, kurioje įrašytas įpareigojimas testamento paveldėtojui atlikti kokią nors prievolę: kam nors atiduoti tam tikrą sumą ar daiktą (legato gavėjas – legatarijus). Pirmoji šios senos institucijos paskirtis buvo aprūpinti žmoną bei vaikus, kurie nepaveldėjo testatoriaus teisių, kai nedidelis ūkis galėjo išmaitinti tik vieną šeimą.
LEGITIMATIO (-ōnis, f) – legitimacija, įstatyminio pagrindo suteikimas: *l.* pagrindu iš konkubinato (*concubinātus*) gimę vaikai – *liberi naturāles*, jiems asmeniškai sutikus, gaudavo teisėtų vaikų statusą. Konstantinas leido, kad *l.* būtų tik gimdytojams papildomai sudarius santuoką (*l. per subsequens matrimonium*), Teodosijus II – perdavus sūnui 25 jugerų sklypą ir užrašius jį į dekurionus arba dukrai paskyrus tokį pat sklypą ir išleidus ją už dekuriono (*l. per oblatiōnem curiae*), Justinianas – tėvui neturint teisėtų vaikų, jei motina neištekėjusi ir santuoka tarp gimdytojų negalima (*l. per rescriptum principis*). Paskutinioji *l*. rūšis buvo galima ir po tėvo mirties, jeigu tokia jo valia buvo pareikšta testamente.
LENA (-ae, f) – sąvadautoja, *leno* – sąvadautojas – viešųjų namų laikytojas, gyvenęs iš pajamų už prostituciją. *Crimen lenocinii* buvo griežtai baudžiamas.
LEX (lex, legis, f) – įstatymas, nustatyta ir priimta kaip privaloma, teisės reglamentacija. Iš pradžių l. – bet kokia taisyklė, kurią romėnų pilietis

nustatė sau arba sau su kitais (testamentas, sandoris ir t. t.), vėliau – „bendra valstybės priesaika“, „bendra taisyklė“, pagaliau pagal Gajų (1, 2) – „įstatymas yra tai, ką tauta liepia ir nusprendžia“. 1. *Lex publica* (dgs. *leges publicae*) – viešieji įstatymai. *L.p.* šaltiniai – tautos susirinkimuose (*comitia*) priimti įstatymai, taip pat *edicta, constitutiōnes principum, senatusconsulta*, imperatorių *leges*. Įstatymų leidybos teisė priklausė aukštiesiems valstybės pareigūnams (*magistrātūs maiōres*), o susirinkimų metu – liaudies tribūnams (*tribūni plebis*). Įstatymo projekto autorius (*rogātor*) turėjo ne mažiau kaip prieš tris savaites projektą viešai paskelbti (*promulgatio*), kad piliečiai sueigose (*contiōnes*) galėtų jį svarstyti ir siūlyti pakeitimus. Paskirtą dieną piliečiams susirinkus, įstatymo projektas magistrato būdavo viešai perskaitomas ir balsuojama už arba prieš. Įstatymą priėmus, magistratas jį viešai paskelbdavo (*renuntiatio legis*), ir jis imdavo veikti tuojau pat, nors kartais jo veikimas būdavo atidedamas (*vacatio legis*). Senatui patvirtinus, priimto įstatymo tekstas būdavo padedamas į valstybinį archyvą (*aerarium populi Romāni*). *Lex Publilia* nustatė, kad senato pritarimas turi būti gautas iš anksto. *L.p.* sudarė trys dalys – *praescriptio legis, rogatio* ir *sanctio*. Pagal *sanctio l.p.* buvo galima paskelbti prieštaraujančius įstatymams veiksmus niekiniais (*leges perfectae*), o už įstatymus pažeidžiančius veiksmus skirti baudas (*leges minus quam perfectae*). Tačiau dažniausi – *leges imperfectae*, kurie nenumatydavo jokių sankcijų. Iš esmės įstatymai galiojo tik ateičiai (*lex prospicit non respicit*) ir reguliavo vieną kokį teisės klausimą, vėlesnis įstatymas galėjo iš dalies arba visiškai pakeisti ankstesnį (*abrogatio*).

Gajus Julijus Cezaris

Komicijuose priimti įstatymai *leges rogātae*, atsižvelgiant į tai *comitia curiāta* ar *c. tribūta* juos patvirtino, buvo vadinami *leges curiātae* ir *l. tribūtae*. Konsulų pasiūlyti įstatymai – *l. consulāres*, tribūnų – *l. tribuniciae*. Įstatymas buvo vadinamas įstatymo projekto autoriaus giminės vardu, pvz., *lex Calpurnia* ir t. t. Yra žinomi 800 *leges rogātae*, kurie sprendė ekono-

minius, politinius bei socialinius klausimus ir tik apie 30 iš jų reglamentavo privačius santykius. *Leges privātae* – reiškė vienašalę arba daugiašalę privačių asmenų valią, dažniausiai tai buvo kolegijų ar draugijų įstatai. Visiškas įstatymų leidybos procedūrinis paprastumas sudarydavo galimybę tą patį klausimą reglamentuoti daugybe įstatymų, kai kada vien dėl to, kad ankstesnių įstatymų nebuvo laikomasi. Dėl šios priežasties atsirasdavo įstatymų grupės, pvz., *Leges agrariae* (*lex Appulcia, l. Baebia, l. Cocceia, l. Iulia, l. Licinia, l. Sempronia, l. Thoria*), kurie sprendė visuomeninės žemės (*ager publicus*) skirstymo klausimus bei kitas agrarines problemas, labai svarbias per visą Romos valstybės gyvavimo laiką; l*eges de ambitu* (*lex Acilia*, *l. Aufidia, l. Cornelia, l. Iulia, l. Licinia, l. Pompeia, l. Tullia*) – tai maždaug 13 įstatymų, nukreiptų prieš rinkimines kandidatų į magistratus intrigas; *leges de provocatiōne* – įstatymai, reguliavę pagrindinių romėnų piliečių teisių apsaugą (*lex Duilia, l. Porcia, l. Sempronia, l. Valeria*); *leges fenebres* – skolų ir procentų klausimus reglamentavę įstatymai; *leges repetundārum* – apie 10 įstatymų prieš magistratų kyšininkavimą, valstybės lėšų švaistymą (*lex Acilia, l. Calpurnia, l. Cornelia, l. Iulia, l. Servilia*); *leges sumptuariae* buvo nukreipti prieš didelę prabangą (*lex Aemilia, l. Antia, l. Cornelia, l. Fannia, l. Iulia, l. Licinia, l. Oppia, l. Orchia*). Nuo *leges rogātae* skyrėsi *l. datae*, kuriuos išleisdavo senato arba Tautos susirinkimo įpareigoti magistratai, pvz., užkariautose teritorijose organizuojant provincijas, steigiant kolonijas, suteikiant romėnų pilietybę. *L.d.* buvo leidžiami ir ekstraordinarinių magistratų. 2. *Lex privāta* reglamentavo atskirus teisės santykius arba visą teisės sritį, pvz., *lex bonōrum vendundōrum* – pardavimą per aukcioną, *lex comissoria* – papildomus susitarimus dėl pardavėjo teisės atsisakyti sandorio, jei pirkėjas nesumoka kainos laiku, arba kreditoriaus teisę pasilikti užstatytą daiktą laiku nesumokėjus skolininkui.

LIBER (-era, erum) – laisvas žmogus ar tauta (*liberae civitātes, foederātae civitātes*). Jeigu imperatorius leisdavo nuteistajam pačiam nusižudyti, tokia galimybė vadinama *libera facultas mortis*. Visi *descendentes* vadinosi *liberi*. Iš teisėtos santuokos gimę vaikai – *liberi iusti, l. legitimi*; vaikai, gimę santuokoje be *conubium* – *l. iniusti*. Teisėti vaikai turėjo teisę gauti tėvų išlaikymą (*alimenta*), bet ir tėvams privalėjo rodyti atitinkamą pagarbą – bylinėtis su tėvais galėjo nebent leidus pretoriui, niekada negalėjo pareikšti jiems tam tikrų ieškinių (*actio doli, actio famōsa*). Juridiškai neturintys tėvo nesantuokiniai vaikai *(l. spurii, l. vulgo concepti, l. vulgo quaesiti*), nors laikomi *persōnae sui iuris*, tačiau giminystės ryšiais susieti buvo tik su motina bei jos giminėmis. Konkubinate gimę *l. naturāles* poklasikiniais laikais irgi

galėjo gauti tėvo išlaikymą, paveldėjimo teisę, be to, per *legitimatio* galėjo gauti teisėtų vaikų statusą.

LIBERTĪNI (-us, i, m) – libertinai, atleistinių luomas, buvę vergai, po *manumissio* gyvenę kaip laisvieji, tačiau turėję apribotas teises – be *ius honōrum* ir kai kurių rinkimų teisių. Imperijos pradžioje kai kurie garsūs *l.* iš savo luomo išėjo į aukštesnius.

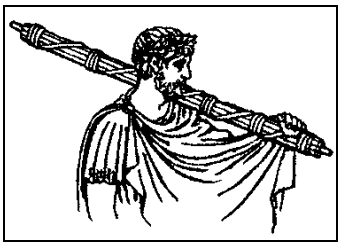
Vergų paleidimo į laisvę priežasčių buvo keletas: 1. Garbės troškimas, mat atleistiniai tapdavo patrono klientais. 2. Dažnai, paleidžiant į laisvę vergą, iš jo šeimininkas gaudavo daug pinigų. 3. Iš meilės, prisirišimo. 4. Vergo mokytumas, talentai, nesisieję su vergo padėtimi, skatino šeimininkus didžiadvasiškam poelgiui. 5. Šeimininkai neturėjo lėšų išlaikyti daugelio vergų. Galėjo būti ir kitos priežastys. Paleidimo į laisvę būdai: formalus (*per vindictam, censu*, *testamento*), vadinamasis *manumissio iusta*, ir privatus, vadinamas *manumissio minus iusta*. Jau vėlyvojoje Respublikoje miesto vergų į laisvę buvo paleidžiama gana daug. *L.* sudarė žymią miestų plebso dalį, nors nemažai jų buvo ir tarp turtuolių. Paleidimą į laisvę stimuliavo kvalifikuotų ir darbu suinteresuotų asmenų reikmė, verslų vystymasis vergams sudarė galimybę pakankamai užsidirbti, kad galėtų išsipirkti laisvę. Tačiau *l.* teisinė padėtis nebuvo gera.

LIBERTI (-ōrum, m) – libertai, vergai, paleisti į laisvę, susiję su savo buvusiu patronu. *L.* ir patronų santykius reguliavo *ius patronātūs.* Iš patronato kilusios šeimos ir turto teisės skirstomos į *bona, obsequium ir operae*. 1. *Bona* (turtas). Kadangi patronas bei jo descendentai buvo su *l.* susieti *quasi* šeimos ryšiais, tai *l.* mirus bevaikiam, jie galėjo jo turtą paveldėti *ab intestāto*. Be to, kiek vėliau, patronas ir *l.* vienas kitam turėjo alimentinių įsipareigojimų (*alimenta*). Jeigu patronas melagingai įskundė *l.* mirties bausme gresiančiu nusikaltimu, jei mėgino pasipelnyti iš *l. operae* ar nedavė *l.* alimentų, jo visos teisės galėjo pražūti. Imperijos metais patrono teises galėjo panaikinti imperatorius pagal *restitutio natalium.* 2. *Obsequium* (pagarba). *L.* privalėjo gerbti patroną bei jo *ascendentus* kaip sūnus tėvą. Kaip ir *filius*, jis priklausė šeimos tėvo (*pater familias*) jurisdikcijai, be magistrato sutikimo negalėjo pats bylinėtis ir t. t. 3. *Operae* (patarnavimai). Reikšti patronui pagarbą bei jam patarnauti buvo *l.* moralinė pareiga. Be ūkio tvarkymo bei piniginio pobūdžio, kai kada *donum, munus*, patarnavimų, patronas dažnai reikalaudavo *o.* suformuluotame susitarime ir turėdavo pagrindą pateikti ieškinį dėl jo nevykdymo (*iudicium operārum*).

LIBRA (-ae, f) – libra, svarstyklės, kurios buvo naudojamos sudarant sutartis. *Libripens* – svarstyklių laikytojas, svėrėjas.

LICENTIA (-ae, f) – licencija; laisvė, valdžia, įgaliojimų turėjimas.

LICTŌRES (-or, ōris, m) – liktoriai, aukštuosius magistratus lydėjusi garbės sargyba. *L.* nešdavo *fasces*. Priešais diktatorių eidavo 24, konsulą – 12 ir pretorių 6 *l*., kurie prižiūrėjo tvarką, vykdė magistratų nurodymus ir net kaltinamuosius nuosprendžius. Kai kuriuos žynius bei magistratus be *imperium* lydėjo *l*. be *fasces*.

Liktorius su fascijais

LITTERA (-ae, f) – raidė; Digestų tekstas, kuriuo naudojosi Bolonės universitete XI a. glosatoriai bei komentatoriai ir kuris tapo romėnų teisės recepcijos pradine medžiaga, vadinamas *l. Bolonensis, l. commūnis, l. vetus, l. vulgāta* arba paprastai *Vulgāta*. Pats seniausias ir patikimiausias iš likusių Digestų rankraščių, esantis Florencijoje, vadinamas *l. Florentīna* arba *Pisāna*, nes XII–XIII a. buvo saugomas Pizoje.

LOCATIO CONDUCTIO (-ōnis, f) – nuomos sutartis.

LOCUS (-i, m) – vieta, žemės sklypas, gyvenvietė. *L. publicus* – pretoriaus ginama vieša vieta, *l. religiōsus* – vieta, kur tinkamai palaidotas žmogus, *l. solutiōnis* – sandorio vykdymo vieta, *l. criminis, l. delicti* – nusikaltimo vieta.

LUCRUM (-i, n) – pelnas, nauda. *L. cessans* – prarastas pelnas, kurio buvo galima tikėtis ir kuris įtraukiamas į žalos kompensaciją.

LUCTUS (-ūs, m) – gedulas, kuris trukdavo 10 mėnesių po sutuoktinio mirties. Našlė privalėjo dėvėti gedulingą drabužį ir neištekėti, kitaip tapdavo *infāmis*. Imperijos metais *l*. buvo pratęstas iki vienerių metų ir taikomas net *divortium* atveju.

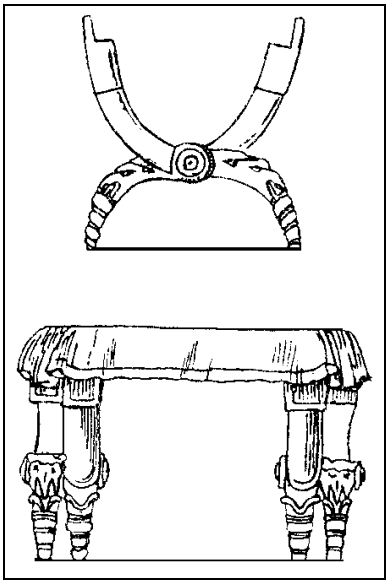
LUDI (-ōrum, m) – viešosios žaidynės cirke. *Damnatio in ludum gladiatōrum* – nuteisimas kautis gladiatorių arenoje iki mirties.

LUSTRUM (-i, n) – apvalomoji auka kas penkeri metai, pasibaigus cenzui; penkeri metai.

MAGIA (-ae, f) – magija, kerėjimas; ji buvo laikoma nusikaltimu, už kurį baudžiama mirties bausme, jeigu *m*. naudojama turint tikslą pakenkti, nužudyti, apgauti.

MAGISTER (-tri, m) – magistras, vyresnysis. 1. *M. populi* – diktatoriaus titulas, reiškęs „vyriausiasis karo vadas“. Šiam *m. p*. padėjo kavalerijos vadas *m. equitum*, o Dominato metais – *m. militum*; tiesiogiai imperatoriui

paklūstantis arba didelėms karinėms pajėgoms vadovaujantis asmuo vadinamas *m. equitum, m. peditum* ir t. t. 2. Viršininkas, vadovas. Tokių *m*. buvo labai įvairių: *m. collegii, m. societātis publicanōrum* ir t. t. 3. Bet kurios kategorijos ir laipsnio mokytojas.

Išskleista ir sulankstyta kurulinė kėdė

MAGISTRĀTUS (-ūs, m) – magistratas, pareigūnas. *M.* buvo vadinami Respublikos aukštosios valdžios organai bei juos atstovaujantys asmenys. *M*. galėjo tapti bet kuris visateisis Romos pilietis, bet kadangi valstybinės pareigos buvo neapmokamos ir reikėjo eikvoti daug lėšų, dažniausiai *m*. tapdavo turtingiausių šeimų atstovai, nors kai kada pasitaikydavo ir *homo novus*. *M*. kartu su senatu ir tautos susirinkimais (*comitia*) buvo valstybės pamatiniai ramsčiai. Susiformavusi magistratūrų (pareigybių) sistema diferencijavosi taip:

1. Aukštieji magistratai – diktatorius, konsulai ir pretoriai, turėjusieji *imperium* (aukštąją, nedalomąją valdžią).
2. Žemieji magistratai – kuruliniai edilai ir kvestoriai, turėjusieji tik *potestas* (teisė savo sprendimu išreikšti valstybės valią, reikalauti paklusti jų sprendimams, skirti baudas).
3. Plebėjų magistratai – liaudies tribūnai, liaudies edilai, kurie buvo renkami tik iš plebėjų, bet vėliau gaudavę ir patricijų magistratų pareigas.
4. Kuruliniai magistratai – (diktatorius, cenzoriai, konsulai, pretoriai, kuruliniai edilai) savo pareigas atlikdami turėjo teisę sėdėti ant kurulinės kėdės iš dramblio kaulo (*sella curūlis*).
5. Ekstraordinariniai magistratai – būdavo skiriami tik ypatingais atvejais (diktatorius, interreksas, kavalerijos vadas, kariuomenės tribūnai, turintys konsulo įgaliojimus, decemvyrai rašyti įstatymams). Jau išrinkti, bet dar nepradėję eiti savo pareigų magistratai buvo vadinami *magistrātūs designāti,* o kadencijos metu išrinkti vietoj kur nors iš-

vykusių ar mirusių – *magistrātūs suffecti*, municipijų senato nariai – *magistrātūs municipāles*.

Beveik visos romėnų magistratūros turėjo šiuos požymius:

1. *annuitas* (vienerių metų terminas), o ta kadencija buvo pailginama tik ypatingais atvejais, pvz., nuo III a. pr. Kr. – karų metu. Tačiau nuo I a. pr. Kr. *annuitas* pažeidžiamas jau dažnai.
2. *collegietas* (kolegialumas), išskyrus diktatorių. Kiekvienas iš kolegų (bendradarbių) turėjo visą valdžią, kurią stabdė tik tokia pati kito kolegos valdžia. Tačiau nei vienas iš jų negalėjo vienas kitam nurodyti, kaip elgtis. Pagal *veto* (intercesijos) teisę vienas kito oficialų veiksmą galėjo sustabdyti.
3. atsakomybė, pasibaigus kadencijai, už savo tarnybinius veiksmus.

Buvo susiklosčiusi tam tikra magistratūrų užėmimo tvarka *cursus honōrum*: iš pradžių kvestorius, po to edilas, pretorius ir konsulas, o cenzoriai ir diktatoriai buvo skiriami neatsižvelgiant į *cursus honōrum*. Po to, kai pretendentai patys iškeldavo savo kandidatūrą, magistratus rinkdavo Tautos susirinkimas (žr. *populus Romānus*), bet eidami savo pareigas jie jau būdavo nepriklausomi. Tiesioginę valdžią jie įgydavo pagal *lex curiāta de imperio* (kuriatinis įstatymas dėl valdžios). Magistratai, prieš priimdami svarbų sprendimą, turėjo atlikti *auspicia* (būrimus), pradėdami eiti pareigas, prisiekti, kad laikysis įstatymų, o kadencijai pasibaigus, prisiekti, kad taip ir elgėsi. Buvo kai kurie teisės pažeidimai, kurie galėjo būti inkriminuojami tik magistratams, pvz., iššvaistymas jiems patikėtų pinigų (*peculātus*), už padarinius (praturtėjimą) galima buvo bausti net magistrato įpėdinį. Būdavo baudžiama mirties bausme, vėliau bauda arba ištrėmimu, atsižvelgiant į prarastą sumą. Kitas magistratų nusikaltimas buvo *crimen repetundae* – kyšio reikalavimas arba paėmimas, naudojantis tarnybine padėtimi. Bausmė – pinigų sugrąžinimas (du kartus ar keturis kartus didesnė suma), kartais – ir tremtis, o nuteistasis netekdavo teisės būti magistratu ar teisėju. Nuo Principato laikų magistratai savo galią prarado, ypač susilpnėjo pretorių valdžia. Jų vietą užėmė princepsas ir jo valdininkai.

MANCIPATIO (-ōnis, f) – mancipacija, būdas perleisti kviritinę nuosavybės teisę. Iš pradžių, matyt, *m*. buvo paprastas pardavimas už pinigus (varį), vėliau virtęs fiktyviu pardavimu (*venditio imaginaria*). Kad *m*. įvyktų, turėjo būti šie rekvizitai: šalys (įgijėjas ir savininkas), penki liudininkai, kuriems, matyt, vadovavo *antestātus*, svarstyklės (*libra*), svarstyklių laikytojas (*libripens*) ir įgyjamas daiktas, jei jis yra kilnojamasis. Įgijėjas, laikydamas savo rankose įgyjamą daiktą, pvz., sakė: "*Hunc ego hominem ex iure quiritium meum esse aio isque mihi emptum esto hoc aere aeneaque libra*" – „Aš tvir-

tinu, kad šis daiktas pagal kviritų teisę yra mano, jis yra nupirktas už šį varį, pasvertą šiomis svarstyklėmis“. Po to jis vario gabaliuku (*raudusculum*) suduodavo per svarstykles ir perduodavo daikto savininkui.

MANDĀTUM (-i, n) – mandatas, pavedimo sutartis, įsipareigojimas be atlygio įvykdyti tam tikrus veiksmus, konsensinis *bonae fidei, bilaterālis inaequālis* kontraktas. Pagal *m*. sutartį viena šalis (mandatas, mandatorius) įpareigoja antrą šalį (mandatarijų) ką nors padaryti, o antroji šalis apsiima tą darbą atlikti be atlygio. Mandato naudą saugojo *actio mandāti directa*, o apsiėmusiojo asmens interesus – *actio mandāti contraria*.

MANUMISSIO (-ōnis, f) – manumisija, juridinis aktas, kuriuo vergas tapdavo *libertus* ir *libertīnus*, o jo šeimininkas – *patrōnus;* vergo išlaisvinimas iš vergovės.

MANUS (-ūs, f) – ranka; nedaloma absoliuti *pater familias* valdžia visiems *familia* nariams; vėlesniais laikais – vyro valdžia žmonai *conventio in matrimonium* pagrindu. *M. iniectio* – „rankos uždėjimas“ ant skolininko buvo simbolinis pagalbos sau aktas, palydimas iškilmingos formulės ir parodantis, kad kreditorius teisėtai užvaldo skolininko asmenį. Vykdavo dalyvaujant pretoriui, *in ius vocatio* stadijoje, proceso pabaigoje arba po teismo nutarties paskelbimo. *M.i.* buvo taikomas ir be teismo sprendimo, remiantis kuriuo nors iš įstatymų (*lex Publilia, lex Furia*), kai buvo norima išieškoti skolą.

MATRIMONIUM (-ii, n) – santuoka, nuolatinis vyro ir moters gyvenimas kartu, sutinkant abiem; *m*. paskirtis – gimdyti teisėtus vaikus, kad tėvas turėtų visateisius paveldėtojus. *M*. rekvizitai: 1. *Conubium* (vyras turi būti *pubes*, moteris – *viripotens*). 2. *Coniunctio maris et feminae* (lytinis ryšys). 3. *Consortium omnis vitae* (nuolatinis bendras gyvenimas). 4. *Consensus* (sutikimas abiejų santuokos partnerių arba to, kuris turi valdžią). 5. *Affectio maritālis* (nuolatinis abiejų sutuoktinių suvokimas, kad jų sąjunga yra santuoka). *M*. sudarymo apeigos vykdavo iškilmingai ir buvo sutuoktinių bendro gyvenimo pradžia.

MERETRIX (-īcis, f) – prostitutė. Kol *m*. neištekėdavo, ji būdavo *persōna turpis* ir *infāmis*. Senatoriai bei jų sūnūs negalėjo vesti prostitučių; jos buvo registruojamos ir mokėjo specialų mokestį *vectīgal meretricium*.

MERX (merx, mercis, f) – prekė, daiktas, galintis būti prekybos objektu. Prekiautojas vadinosi *mercātor*, mokestis – *merces*.

METUS (-ūs, m) – grąsinimas. Prieš jį pretorius pareikšdavo *actio metūs* – skundą dėl grąsinimo. Bausmės dydis per vienerius metus – keturiskart tiek, kiek padaryta nuostolių, o paskui tik tiek, kiek padaryta nuostolių. Senoji romėnų teisė visus per *metus* padarytus veiksmus pripažindavo nie-

kiniais, tačiau vėliau grasinimas imamas pripažinti nusikaltimu. *Exceptio metūs* suteikė debitoriui teisę nevykdyti iš baimės sudarytos sutarties, o *restitutio in integrum* leido debitoriui reikalauti grąžinti pradinę, kuri buvo prieš sudarant aktą, padėtį. Nusikaltėlis turėjo mokėti keturiskart tiek, kiek iš nusikaltimo pralobo.

MILES (-litis, m) – karys. Kariams buvo suteikiamos tam tikros šeimyninės (*peculium castrense*), paveldėjimo (*beneficium competentiae, testamentum militis*), karinės (*praeda*) teisės privilegijos. Tačiau buvo ir jų teisių ribojimo (tik Hadrianas leido kario vaikams paveldėti, didesnė atsakomybė už nusikaltimus, Dominato metais karius teisė specialūs teismai). *Militia* – karinė tarnyba, karinė prievolė.

Kariai su kariuomenės ženklais

MINISTER (-tri, m) – ministras, žemesnysis tarnas, padėjėjas, nusikaltimo kurstytojas.

MONOPOLIUM (-ii, n) – monopolija, išskirtinė teisė parduoti kokį nors daiktą ar atlikti su daiktais kitas operacijas. Poklasikinėje teisėje *m*. buvo taikoma gyvybiškai svarbiomis prekėms.

MORA (-ae, f) – uždelsimas, laikas, kuriam įsipareigojimo vykdymas atidedamas debitoriaus arba kreditoriaus valia. *M. debitōris, m. solvendi* būna tada, kai debitorius be svarbios priežasties sąmoningai nevykdo įsipareigojimo, turinčio ieškinio galią. Turint skolą be nustatyto skolos sumokėjimo termino ir kai kuriais kitais atvejais daroma *interpellatio*, o kai nustatytas skolos terminas, *m*. būna ir be *interpellatio* (*m. ex re*); pagal Justiniano teisę reikėjo grąžinti pinigines skolas nepilnamečiams, nebuvo reikalinga net *m. ex persōna* (*m*. per debitoriaus kaltę).
MORATORIUM (-ii, n) – moratorijus, mokėjimų atidėjimas ne daugiau kaip 5-iems metams. Per tą laiką kreditorius negali reikalauti skubiai sumokėti skolą. Poklasikiniais laikais *m*. duodavo imperatorius, o nuo Justiniano – patys kreditoriai.
MORBUS (-i, m) – liga. Laikina liga (*m. sonticus, m. temporarius*) galėjo būti įsipareigojimų nevykdymo ar teismo atidėjimo pateisinimu. Tačiau lėtinė liga (*m. perpetuus*) to pateisinti negalėjo. Epilepsija vadinama *m. comitiālis* (komicijų liga), nes tos ligos priepuolis, kam nors įvykęs Tautos susirinkimo metu, būdavo pagrindas susirinkimą tuojau pat paleisti, mat buvo laikomas bloga lemiančiu ženklu.
MORS (-rtis, f) – mirtis; *m*. daugeliu atvejų turėjo svarbių teisinių padarinių, pvz., imdavo galioti palikimų teisės (*testamentum*) normos, mirusiojo giminaičiams prisidėdavo kai kurių visuomeninio bei religinio pobūdžio pareigų (*luctus, sacra familiaria*), kai kurios iš jų išnykdavo (*obligatiōnes ex delicto*), tiesa, *crimen maiestātis* ir *crimen repetundārum* tokių padarinių neturėjo. Dovanojimai mirties atveju (*mortis causa donatiōnes*) buvo daromi turint galvoje, kad dovanotojas mirs anksčiau už apdovanotąjį. Šiuos apdovanojimus būtinai panaikindavo ankstesnė apdovanotojo mirtis.
MORES (mos, moris, m) – papročiai, visų pripažįstami ir saugomi, bet teisiškai neprivalomi. Moraliniai bei religiniai papročiai sudarė vadinamąją ikiteisinę kultūrą, iš kurios vėliau išaugo paprotinė teisė, kuriai jau buvo būdingi ir įsipareigojimas, ir bausmė, ir įgaliojimas. Klasikiniais laikais protėvių papročiai (*m. maiōrum*) tapo pavyzdžiu vėlesnėms kartoms. Dideli moraliniai nusižengimai vadinami *m. graviōres*, pvz., *adulterium*, o *m. leviōres* – nereikšmingi moraliniai nusižengimai santuokoje ir t. t.
MULIERES (mulier, eris, f) – moterys; ištekėjusios moterys. Ligi Imperijos laikų net *m. ingenuae, sui iuris* neturėjo teisės užimti valstybinių pareigų, liudyti teismuose (*postulāre pro alio*), negalėjo paveldėti iš 1-osios piliečių klasės, būti globėjomis. *M*. būdavo priklausomos nuo vyro (*tutēla mulierum*). Imperijos metais *m*. padėtis šiek tiek pagerėjo. *M*. dėl jų lyties silpnumo (*ob sexūs fragilitātem*) gynė draudimas prisiimti svetimus įsipareigo-

jimus (*senatusconsultum Velleiānum*), dalinai būdavo atsižvelgiama į jų teisines klaidas.

MUNICIPIUM (-ii, n) – municipijus, italikų miestas, okupuotas Romos kariuomenės, tačiau išlaikęs savivaldą, turėjęs savo *magistrātūs municipāles,* priklausančius nuo naujojo statuso. *M.* piliečiai *municipāles* būdavo įrašyti į vieną iš kaimiškųjų tribų (*tribus*) ir turėjo Romos pilietybę. Tačiau teisinė padėtis buvo labai nevienoda.

MUTUS (-i, m) – nebylys, kuris buvo laikomas ligoniu ir mažesnio veiksnumo asmeniu.

ASCITŪRUS (CONCEPTUS) (-i, m) – vaisius moters įsčiose, kuris dar nebuvo *persōna*, tačiau kurio interesus iš anksto gynė romėnų teisė (o ypač jo galimybę paveldėti).

NATŪRA (-ae, f) – gamta, prigimtis; *n. negotii* – normali juridinio akto būklė, iš kurios aišku, ką dar papildžius jis taptų neveikiantis, kadangi prieštarautų to paties akto pobūdžiui. Plačiai naudotas būdvardis *naturālis* (natūralus) su įvairiais techniniais terminais (*aequitas naturālis, cognatio n., familia n., filius n., ius natūrāle* ir kt.).

NEFAS – negarbė, nuodėmė, dievų įžeidimas, kuris kaltąjį pasmerkia dievų kerštui. Seniausią romėnų teisės sluoksnį kaip tik sudarė sunkaus tėvo įžeidimo, piktnaudžiavimo tėvo valdžia, šventyklų ar kapų išniekinimo, svetingumo pažeidimo atvejų įvertinimas, sakralinės teisės normos. Terminui *nefas* priešingas – *fas*.

NEGLEGENTIA (-ae, f) – aplaidumas, nerūpestingumas; poklasikinėje teisėje suponuodavo vienodą atsakomybę kaip ir *culpa*, o *nimia n*. – *culpa lata*.

NEGOTIUM (-ii, n) – užsiėmimas komercine veikla; buvo leidžiami atsakomybę numatantys konkretūs teisiniai veiksmai (susitarimai, sandoriai), vėliau ir procesinės priemonės. Griežti vienašališki susitarimai vadinti *negotia stricti iuris*.

NEXUM (-i, n) – formali sutartis, skiriama paskolos forma ir prievolė. *N*. buvo, kaip ir *mancipatio* atveju, veiksmas *per aes et libram*, dažniausiai pridedant papildomą susitarimą dėl procentų (*fenus unciārum*). Čia, kaip ir atliekant mancipaciją, dalyvaudavo šalys, mažiausiai 5 liudytojai ir *libripens*; vartojami tie patys rekvizitai – svarstyklės ir metalo gabalas, atliekamas svėrimas. Iš pradžių, matyt, metalo svėrimas buvo realus, o vėliau tapo fiktyvus.

NOMEN (-inis, n) – vardas. Laisvo romėnų piliečio vardas susidėjo iš trijų komponentų: asmenvardžio (*praenōmen*), pvz., *Marcus*, giminės vardo (*n. gentīle*), pvz., *Tullius*, ir vienos iš giminės šakų vardo (*cognōmen*), pvz., *Cicero*. Teisės tekstuose naudojami išgalvoti vardai, pvz., *Gaius, Seia*, vergų – *Stichus*, ieškovų – *Aulus Agerius*, atsakovų – *Numerius Negidius*. Už svetimo vardo (*n. falsum*) panaudojimą sukčiavimo tikslu – baudžiama. *Nomenclātor* buvo vadinamas vergas, privalėjęs ne tik žinoti, bet ir reikiamu momentu, pvz., rinkiminės kampanijos metu, pasakyti miesto piliečių, ypač įtakingų asmenų, vardus. *Nominatio* (nominacija) – išvardijimas, paskelbimas kandidatų į žynių kolegijas arba magistratus.

NOBILES, NOBILITAS (nobilis, e) – nobiliai, nobilitetas; patricijų elitas, susiformavęs IV–III a. pr. Kr., kurio ekonominė bazė buvo didžiulės žemės valdos, o politinis ramstis – senatas. Aukščiausieji žyniai ir magistratai daugiausia būdavo *n*., nekalbant jau apie konsulus. Daugiausia naudos *n*. gaudavo iš užkariavimų ir provincijų valdymo, neretai per kitus asmenis jie užsiimdavo ir finansine veikla. Jau I a. pr. Kr. *n.* privilegija pradėta naikinti. Principato metais *n*. teturėjo tik išorinį blizgesį, o II a. teliko tik keletas *n*. šeimų (plačiau žr. *senātus*).

NOTA (-ae, f) – pastaba; *n. censoria* – cenzoriaus papeikimas, kurį cenzorius įrašydavo į piliečių sąrašą šalia to, kuris politiniame ar privačiame gyvenime elgėsi netinkamai. Panašią paskirtį turėjo ir *n. consulāris*, kuriuo konsulas atmesdavo kandidatą į pareigūnus, išnagrinėjęs jo dalykines bei moralines savybes; teisės santrumpų rinkinys vadinosi *Notae* (sudarė, matyt, Probus). Stenografas, raštininkas – *notarius*. Visų pilietinių ir karinių pareigybių V a. sąrašas – *Notitia dignitātum.*

NUDUS (-us, a, um) – nuogas; neturįs teisinės gynybos. *Nuda conventio* – įsipareigojimų prisiėmimas, neturint realių galimybių juos įvykdyti. *Nuda proprietas (nudum dominium)* nuosavybė, neturint teisės ja naudotis ar gauti prieaugį. *Nudum nomen herēdis* – paveldėtojo, neturinčio materialinės naudos iš paveldėjimo, padėtis. Šis epitetas galėjo būti naudojamas ir kitais atvejais.

NUNDINAE (-ārum, f) – nundinos, turgūs, vykdavę kas devintą dieną, kur romėnai paprastai mokėdavo skolas.

OBITIO BESTIIS (-ōnis, f) – išmetimas žvėrims, bausmė už didelius nusikaltimus.

OCCUPATIO (-ōnis, f) – okupacija, užgrobimas; ankstyvojoje romėnų teisėje *o.* – nuosavybės teisės į niekieno daiktą įsigijimas, turint norą įsigyti jį sau (*animus dominii*). *O. bellica* – iš priešų atimtų daiktų valdymas Romos istorijos pradžioje buvo pagrindinė kolektyvinės nuosavybės kūrimo priemonė. Yra hipotezių, kad *vindicta* mancipacijos procedūroje buvo ieties simbolis. *Res derelictae* (palikto, numesto daikto) *o*. dar sąlygojo tiesioginės nuosavybės teisės. Nuo Justiniano užteko vien *o*. Privačios nuosavybės konfiskavimas į valstybės iždą už publikanų mokesčių skolas arba už nusikaltimus – *o. a fisco*.

Oratorius

OPTIMĀTES (-um, m) – optimatai, įtakinga senatorių grupuotė, Respublikos pabaigoje gynusi nobiliteto interesus ir kovojusi su populiarais dėl valdžios *O*., kaip politinis terminas, susiformavo apie 63 m. pr. Kr., kada Ciceronas Katilinos vadovaujamoms gaujoms priešpriešino visus „geruosius“, t. y. *optimātes*. Garsiausi iš jų – Lucijus Opimijus, Metelas Numidietis, Scipionas Nasika, Sula.

ORĀTOR (-ōris, m) – oratorius; besibylinėjančios šalies procesinis pagalbininkas, kurio iškalba būdavo labai naudinga teismo proceso stadijos *apud iudicem* metu. Nuo Principato laikų teismo oratorių įtaka sumenko.

ORDO (-inis, f) – luomas, klasė, visuomeninių pareigų užėmimo tvarka. *O. decuriōnum* (dekurionų luomas) – miestų tarybų nariai, jų šeimos nariai bei palikuonys, turėję nemažai privilegijų, tačiau nuo III a., kai jie turėjo atsakyti už visas bendruomenei nustatomas prievoles, tapę vos ne labiausiai išnaudojama visuomenės dalimi. *O. equester* – raitelių luomas, finansiniai magnatai. Nuo Principato laikų. *o.e*. reiškė ir teisinę kategoriją, kuriai priklausė *cives optimo iure* su cenzu, ne mažesniu kaip 400 000 HS, turėję kai kurias privačiosios ir baudžiamosios teisės privilegijas. *O. iudiciōrum privatōrum* – reguliarūs teismų procesai Respublikos metais, kitaip nei *cogni-*

tio extra ordinem ir *o.i. publicōrum* (žr. *quaestiōnes perpetuae*). *O. senatorius* (senatorių luomas) – Respublikos metais žemvaldžių magnatai, nuo Principato – teisės kategorija, suponavusi senatorių luomo kilmę, 12 200 000 HS cenzą, princepso suteiktą titulą. *Senatorii* (senatoriai) turėjo teisę užimti aukštąsias valstybines pareigas, *clarissimus* titulą ir daugybę kitų privilegijų, tačiau mokėjo didelius mokesčius.

OSCULUM (-i, n) – bučinys. Jeigu būdavo pabučiuojama susižiedavimo proga, o po to vienas iš susižiedavusiųjų mirė, antrasis gaudavo pusę mirusiojo jam duotų dovanų.

OVATIO (-ōnis, f) – ovacija, mažasis triumfas – senato leidžiamas karvedžio iškilmingas įžengimas į Romą tada, kai jam dėl kokių nors priežasčių nebuvo leistas *triumphus*. Per *o.* triumfatorius atjodavo arba eidavo pėsčiomis, lydimas senatorių.

PACTUM (-i, n) – paktas; neformalus įsipareigojimas (prievolė), ankstyvojoje teisėje turėjęs panaikinti kokią nors atsakomybę už *delicta, furtum, iniuria* ir baigti teismo ginčą. Visiems tokiems susitarimams, neprieštaraujantiems teisės normoms, gynybą suteikdavo pretorius, turėdamas tikslą panaikinti potencialų konfliktą bei detaliau reglamentuoti jau esančius teisinius santykius. Taip atsirado *pacta adiecta* (papildomi susitarimai), kurie buvo pridedami prie pagrindinio (tiesiogiai – *p. a. ex continenti*, po tam tikro laiko – *p. a. ex intervallo*).

PAENITENTIA (-ae, f) – atgaila, valios pakeitimas po pareiškimo arba susitarimo. *P.* teisinę reikšmę turėjo tik ypatingais atvejais, ypač nuo Justiniano laikų, o kai kada *p.* buvo išsilygstama iš anksto.

PANDECTAE (-ārum, f) – pandektos, teisės srities kūrinių rinkiniai (*Digesta Justiniāni* sinonimas). Pandektistika XIX a. Vokietijoje romėnų teisės pagrindu bandė sukurti tokią teisės sistemą, kuri leistų spręsti teisinius *cāsūs* loginių svarstymų būdu.

PARENTES (-um, m, f) – gimdytojai, tėvas ir motina; turėjo teisę ir pareigą auginti savo teisėtus vaikus bei saikingai juos bausti (*ius leviter castigandi*), teisę ir pareigą atitinkamai juos išlaikyti (*alimenta*), dukrai skirti *dos*, o sūnui – *donatio ante nuptias*.Tėvas, vedęs antrą žmoną, vadinosi *parens binubus* ir savo testamente negalėjo palikti be dėmesio vaikų iš pirmosios santuokos. Emancipavęs savo vaiką (*emancipatio*), tėvas tapdavo jo patronu. Gimdytojus nuo vaikų pretenzijų gynė *beneficium competentiae*.

PARTUS (-ūs, m) – gimdymas; vaisius motinos įsčiuje; naujagimis. Po septynių nėštumo mėnesių pagimdytas naujagimis vadinosi *p. perfectus*, t. y.

priimtinas. Aborto darymas (*p. abactus*) naudojant nuodus baudžiamas mirties bausme tuo atveju, jeigu nėščioji mirdavo. Vergės vaikai (*p. ancillae*) buvo perduodami kitam asmeniui kartu su ja.

PARRICIDIUM (-ii, n) – tėvo arba kito artimo giminaičio nužudymas, vienas seniausių *crimen publicum*. Už šį nusikaltimą bausdavo *quaestōres parricidii*, o bausmė buvo labai griežta (žr. *poena cullei*). Nuo Principato laikų *p*. – sudėtinė platesnės sąvokos *homicidium* dalis.

PATER FAMILIAS (-tris, m) – šeimynos galva, šeimynos tėvas, pats vyriausias vyriškos lyties asmuo, vienintelis buvęs *persōna sui iuris* ir turėjęs visas teises šeimoje (*familia*). Jam mirus, visi jo valdžioje buvę sūnūs, tapdavo *patres familias*, žinoma, pagal vyresniškumą. Iš pradžių *p.f.* turėjo absoliučią valdžią ligi gyvos galvos visiems šeimos nariams ir turtui, vėlesniais laikais jo valdžia silpnėjo ir pagal įstatymus, ir pagal papročius.

PATRES (-trum, m) – tėvai, senato nariai – patricijai. *P. conscripti* – plebėjų kilmės, o vėliau – visi senato nariai.

PATRICII (-ius, ii, m) – patricijai; šiuo vardu vadintas luomas, kuris dar gimininėje santvarkoje ir jau susiformavusioje romėnų visuomenėje buvo aukštesnis už eilinius jos narius plebėjus. *P.* turėjo įvairias privilegijas – teisę būti senato nariais bei magistratais, valdyti didžiausią *ager publicus* dalį. *P.* kildino save iš bendro protėvio ir iš pradžių vadinosi *patres* (tėvais). Tačiau *p*. kilmė mokslo nėra galutinai išaiškinta. Galbūt tai lotynų – sabinų – etruskų kilmingieji. *P.* tapdavo tik jų vaikai, gimę iš *confarreatio*. *P*. ir plebėjų kovos vyko ligi III a. pr. Kr. pabaigos, jos svarbiausi etapai: 1. *Leges XII tabulārum*, kai plebėjai pasiekė, kad įstatymai būtų surašyti. 2. *Lex Canulēia* 445 m. pr. Kr. panaikino *p*. ir plebėjų santuokos draudimą. 3. *Lex Licinia* 367 m. pr. Kr. uždraudė asmeniui įsigyti daugiau kaip 250 ha (500 jugerų) žemės ir ganyti visuomeninėse ganyklose daugiau kaip 100 stambių bei 500 smulkių galvijų. 4. *Lex Ogulnia* 300 m. pr. Kr., didinant pontifikų skaičių ligi 8, o augurų ligi 9, – ne mažiau 4 vietų skyrė plebėjams. 5. *Lex Hortensia* įstatymo (*lex*) galią suteikė ir plebėjų susirinkimo nutarimams plebiscitams, tad šie tapo privalomi ir *p*. Tada abiejų luomų elitas susiliejo į nobilitetą, tačiau nors *p.* toliau niekino plebėjus, iš jų privilegijų teliko tik *interrex, princeps senātūs* ir teisė užimti aukščiausius kulto postus. Kada tarp optimatų bei populiarų prasidėjo kovos, daug *p*. žuvo ir pamažu išnyko jų šeimos. Vėliau princepsai, norėdami kaip nors išsaugoti patriciatą, *adlectio in patricios* būdu jį kūrė dirbtinai. 45 m. pr. Kr. Cezariui buvo duota teisė kai kurių plebėjų šeimoms suteikti *p.* statusą. Tais pat metais Cezaris parašė testamentą, kuriame Oktavianą paskelbė savo įpėdiniu, o po to per senatą padarė jį patricijumi. 30 m. pr. Kr. tokią teisę Oktavianui suteikė *lex*

Saenea. *P.* titulas suteikdavo ir išlikusias jų privilegijas, tačiau jau nebeliko ankstesnės garbės. Nuo Konstantino *dignitas patricia* tapo aukštųjų valdininkų garbės titulu, kurį turėjo visi *illustres*.

PATRIMONIUM (-ii, n) – turtas, valdos. Šis terminas atitinka *res corporāles* ir *res incorporāles* (žr. *bona*). *P. Caesaris* arba *p. principis* – asmeninis ir paveldimas princepso turtas, kurį reguliavo privatinės teisės normos. *P.C*. papildydavo *bona damnatōrum, donatiōnes inter vivos* ir *d. mortis causā,* o labiausiai turtingų asmenų legatai. Mat buvo visuotinai priimta, kad aukštą visuomenės padėtį užimantys princepso „draugai“ į savo testamentus įrašytų princepsą. Tačiau ir princepsai *p.C*. lėšas panaudodavo įvairiems valstybės reikalams – žaidynių rengimui, statyboms, dovanoms ir t. t. Kada princepsai savo įpėdinį ėmė skirti vieninteliu paveldėtoju, *p.C.* tapo tartum sosto turtu. Be *p.C.* princepsai turėjo ir *res privātae principis*.

PATRŌNUS (-i, m) – patronas: 1. Kliento globėjas. 2. Liberto buvęs šeimininkas. 3. *P. causae* – besibylinėjančios šalies konsultantas teisme. 4. *P. municipii (civitātis)* – miesto globėjas. Respublikos laikais – anksčiau buvęs vietininkas ar kolonijos įsteigėjas, kurį municipijaus gyventojai rinkdavo tam, kad jis atstovautų jų interesams Romoje. *P*. padėdavo municipijų išpuošti, rengė žaidynes, padėjo apginti piliečių interesus. Princepsai irgi būdavo daugelio miestų globėjais. Dominato laikais valstybė skirdavo oficialų *p*. Provincijų interesus gynė įtakingi nobiliai – *patrōni provinciae*.

PAX (pax, pacis, f) – taika, taikos sutartis, užfiksuota tarptautinėse sutartyse, kuriose galėjo būti ir paragrafai apie draugystę (*amicitia*), apie sąjungą (*societas*). *PAX ROMĀNA* (romėniškoji taika) buvo vadinama Augusto laikais įsigalėjusi taika, kada du šimtmečius Romos imperijoje nebuvo kariaujama tarpusavyje.

PECULĀTUS (-ūs, m) – aukojimui skirtų gyvulių vagystė, vėliau – valstybinių ar visuomeninių lėšų grobstymas (*furtum pecuniae publicae*). Už šį nusikaltimą būdavo baudžiami ir tokiu būdu praturtėjusio asmens, dažniausiai pareigūno, paveldėtojai. Pagal *lex Julia* buvo nustatyta dviguba arba keturguba pasigrobto turto vertės bauda, kartais tik trečdalis, sunkiais atvejais – *interdictio aquae et ignis*, Imperijos laikais – *deportatio, poena capitis, relegatio*.

PECULIUM (-ii, n) – pekulijus, bet koks turtas, kurį *pater familias* suteikdavo kokiam nors *aliēni iuris* asmeniui (dažniausiai sūnui arba vergui), kad pastarasis jį savarankiškai valdytų bei naudotųsi prieaugiu. Tačiau teisės požiūriu *p*. likdavo *pater familias* nuosavybė, kurią jis bet kuriuo metu galėjo susigrąžinti (*ademptio peculii*), o norint iš *p*. ką nors parduoti ar dovanoti, taip pat reikėjo *pater familias* sutikimo. Tačiau *p.* buvo naudingas ver-

gams, nes jie galėjo daug laisviau gyventi negu kiti vergai ir po truputį įsigyti turtą, o vėliau išsipirkti laisvę.

PENSIO (-ōnis, f) – reguliarus arendos, buto ir kt. mokestis.

PEDUELLIO (-ōnis, f) – piliečio teisių pažeidimas, piliečio pasmerkimas mirčiai be teismo; vėliau – valstybės išdavimas, sandėris su priešais, dezertyravimas. Už tokį nusikaltimą grėsė mirties bausmė (*supplicium more maiōrum*), o vėliau *p.* tapo *crimen maiestātis* dalis.

PEREGRĪNI (-ōrum, m) – peregrinai, laisvi kitos valstybės piliečiai, Romoje teisinės apsaugos iš pradžių neturėję (*hostes*); vėliau, jeigu jų valstybė su Roma sudarydavo tarptautinę sutartį, *p.* gaudavo *commercium* ir ribotą *conubium* teisę. *P.* kontaktuose su romėnais jiems buvo taikoma *ius gentium* normos (*p. alicuius civitātis*). Jokios pilietybės neturėjusių (*p. nullīus certae civitātis*) kategorijoje žemiausią vietą užėmė *p. dediticii*, kurių valstybė, pralaimėjusi Romai, neteko nepriklausomybės. Kokiai nors valstybei ar bendruomenei kapituliavus prieš Romą, ta valstybė teisine prasme nustodavo egzistavusi, jos teritorija tapdavo *ager publicus*, o gyventojų turtas – romėnų nuosavybe. Teisės ginčai, kur bent viena iš šalių buvo *p*., buvo sprendžiami peregrinų pretoriaus. Nuo Justiniano *p.* laikomi tik barbarai ir Romos imperijoje laikinai gyvenę svetimšaliai.

PERICULUM (-i, n) – rizika, atsakomybė; *p. emptōris, p. rei venditae* (pirkėjo atsakomybė, atsakomybė už parduotą daiktą) buvo sandorio ypatybė, suponavusi pirkėjo atsakomybę nuo sandorio sudarymo momento už nenumatyto daikto pražuvimo padarinius. Paprotinėje teisėje nuostolis, atsiradęs ligi sąlygos įvykdymo, daiktui sugedus, buvo pirkėjo, o daiktui žuvus – pardavėjo atsakomybė.

PERIURIUM (-ii, n) – priesaikos sulaužymas. Viešu nusikaltimu (*crimen publicum*) *p*. tapdavo esant piktam kėslui (žr. *crimen maiestātis*) arba *testimonium falsum* atveju.

PERSŌNA (-ae, f) – asmuo; *persōnae sui iuris* buvo *pater familias* (netgi bevaikis ir *pupillus*) ir *mulier sui iuris*. Šie asmenys turėjo visą veiksnumą, o kiti visi buvo pavaldūs, t. y. *persōnae aliēni iuris* (*filii familias, uxor in manu, servi*). *Persōnae incertae* vadinosi asmenys, kurių testatorius negalėjo įsivaizduoti kaip individų, pvz., bendrąja prasme *postumi*, juridiniai asmenys (*p. fictae, p. morāles, p. mysticae*) ir kt. *P. turpis* – blogo elgesio arba profesijos asmuo, pvz., *meretrix, lena, gladiātor*.

PHILOSOPHI (-us, i, m) – filosofai, išminčiai. *P.* galėjo atsisakyti pareigos būti globėjais. Kadangi jie nebuvo laikomi mokytojais, neturėjo teisės pretenduoti į *honorarium*.

PIGNUS (-oris, n) – užstatas, susitarimas dėl daiktinio užstato, pagal kurį skolininkas perduoda kreditoriui materialų daiktą, kad šis faktiškai valdytų. Šitoks susitarimas turėjo tik pridėtinę reikšmę, nes nei atsirasti, nei tęstis negalėjo be pagrindinio įsipareigojimo. *Ius pignoris* reglamentavo kreditoriaus ir debitoriaus teisinius santykius tokiu būdu: iš pradžių kreditorius tegalėjo daiktą palaikyti, kol skola bus sumokėta, o vėliau jam suteikiama pretoriaus gynyba.

PIRĀTA (-ae, m) – piratas; jūrų plėšikas. II–I a. pr. Kr. piratai siautėjo visoje Vidužemio jūroje ir tik *lex Gabinia de pirātis* 67 m. pr. Kr. suteikė Gnėjui Pompėjui neribotą teisę sunaikinti piratų galybę: tai buvo padaryta per 3 mėnesius.

PIAE CAUSAE (-ārum, f) – labdaros fondai; įstaigos, besirūpinančios ligoniais, senais žmonėmis, vaikais, skurdžiais ir kt.; labdaringais tikslais paaukotas turtas. Kada koks nors subjektas, pvz., *ecclesia* ar *monasterium*, priimdavo tą turtą, *p.c.* tapdavo juridiniu asmeniu. *P.c.* kitaip vadinami *pia corpora*.

PLEBĒI, PLEBS (plebēus, ēi, m) – plebėjai, plebsas; socialinis sluoksnis, visuomenei diferencijuojantis atsiradęs dar gimininėje santvarkoje. Pagrindinę plebso dalį sudarė smulkieji žemdirbiai, vėliau tą sluoksnį pagausino persikėlėliai iš užkariautų žemių. Plebėjai ekonomiškai priklausė nuo patricijų, pradžioje jų politinės teisės buvo ribotos. Tiesa, *p*. buvo *cives*, kariaudavo Romos armijos gretose ir dalyvaudavo komicijuose (žr. *comitia*), tačiau negalėjo būti išrinkti aukščiausiais pareigūnais ar žyniais, neturėjo teisės į *ager publicus, conubium, confarreatio.*

P. kova už savo teises vyko kelis šimtmečius (žr. *patricii*). Bet jau karalių epochoje *p.* turėjo savo bendruomeninę organizaciją, kurią valdė *p.* pareigūnai. Vykdavo jų susirinkimai – *concilia plebis, p.* turėjo atstovavimo organus – *aedīles p.* ir *tribūni p.* Ir nors patricijai į plebėjus žiūrėjo su panieka, tačiau visada reikėjo atsižvelgti į jų nuomonę. II a. pr. Kr. jaunas aristokratas Scipionas Nasika Serapejonas edilų rinkimuose pralaimėjo todėl, kad nevykusiai pajuokavo iš sugrubusių žemdirbio rankų, o 133 m. pr. Kr. valstiečių minios lyg upės sutekėjo į Romą palaikyti Tiberijaus Grakcho agrarinio įstatymo.

Kai praturtėjusieji *p*. ėmė valdyti nemažą kilnojamą ir nekilnojamą turtą, jie troško ir politinės valdžios. Jau 367 m. pr. Kr. *p*. gavo teisę į konsulatą (*lex Licinia*). Vėlesniais laikais plebsu ar plebėjais buvo vadinami laisvieji dirbantys žmonės – valstiečiai, amatininkai, proletarijai. Iš turtingųjų verslininkų bei prekiautojų susiformavo finansinės aristokratijos luomas raiteliai (žr. *equites*).

Imperijos laikais *p*. buvo vadinama varguomenė.

PLEBISCĪTUM – (-i, n) – plebiscitas; plebėjų susirinkimo (*concilium plebis*) nutarimas, iš pradžių privalomas tik jiems patiems, nors per *leges sacrātae,* gynusius liaudies tribūną, galėjo pasiekti ir visuotinio jo vykdymo. *Lex Hortensia* 287 m. pr. Kr. įtvirtino *p.* kaip įstatymą, t. y. *lex,* privalomą visiems, o nuo 250 m. pr. Kr. *p*. tampa viena pagrindinių įstatymų leidybos formų.

POENA (-ae, f) – bausmė; *p.* turėjo kerštо pobūdį ir tikslą įbauginti, todėl ne visada atitikdavo *delictum* privačioje teisėje ir *crimen* viešojoje teisėje dydį. Tiksliai apibrėžtos bausmės buvo numatomos įstatymų ir būdavo vykdomos tuoj pat po teismo sprendimo, tik kogniciniuose procesuose jos buvo varijuojamos ir įvairesnės. Bausmių rūšys: 1. *P. capitis, capitālis* (žr. *p. mortis*). 2. *P. cullei* – ypatinga mirties bausmė, kada nusikaltėlį užsiūdavo į odinį maišą kartu su nelaimę prišaukiančiais gyvūnais: gyvate, gaidžiu ir šunimi ir įmesdavo į jūrą arba upę. 3. *P. dupli* – daikto kainos, neigiant ieškinio pretenziją, padvigubinimas. 4. *P. exilii* – žr. *exilium.* 5. *P. existimatiōnis* – asmens reputacijos, jį nuteisus, sumenkinimas. 6. *P. metalli* – žr. *damnatio in metallum.* 7. *P. mortis* – paprastoji (*animadversio gladio* – nukertant galvą kardu, *percussio secūri* – kirviu, *strangulatio* – pakorimas kalėjime, *deicio e saxo Tarpēio* – nustūmimas nuo Tarpėjos uolos) ir specializuota (*crematio* – sudeginimas, *damnatio ad bestias* – išmetimas žvėrims, *d. in crucem* – nukryžiavimas, *furca* – kankinimas, *supplicium more maiōrum* – sakralinio pobūdžio bausmė). 8. *P. nummaria, p. pecuniaria* – piniginė bauda, kuri kai kada reikšdavo viso turto atėmimą.

Toga apsirengęs romėnas

PONTIFICES (pontifex, -icis, m) – pontifikai; *p.* kolegiją (*collegium pontificum)* sudarė 3, vėliau 5, 9, 12 Jupiterio kulto žynių, kurių vyriausi buvo *fetiāles, flamīnes, rex sacrōrum* ir *Vestāles virgines. P. maximus* prižiūrėjo visuomeninius bei privačius kultus – *sacra. P.m*. turėjo teisę į *auspicia maxima,* specialųjį *imperium* bei liktorius, pirminin-

kaudavo komicijuose ir kt. Nuo pat Romos pradžios pontifikai aiškindavosi teisės normas, sudarydavo teismų kalendorius *fasti,* žinojo teismų formules. Visa tai *p.* griežtai saugojo, už mokestį suteikdami patarimus ieškovams. Pagal žinomą tradiciją kurulinis edilas Gnėjus Flavijus 304 m. pr. Kr. kalendorių ir teismų formules publikavo, tuo sumažindamas pontifikų reikšmę. Krikščionybės laikais *pontifex* reiškė „vyskupas“. *P. summus* – popie-žius.

POPULUS (-i, m) – tauta, vienos bend-ruomenės (*civitas*) piliečių visuma, kaip tarptautinės teisės subjektas. Romai paklususios ir jai mokėjusios duoklę (*stipendium*) tautos buvo vadinamos *populi stipendiarii,* o užkariautos ir todėl arendos mokestį (*vectīgal*) už savo žemę mokėjusios Romai tautos – *p. vectigāles. P. Romānus* – iš pradžių visi galintys ginklu naudotis Romos piliečiai, o vėliau – visų romėnų piliečių visuma, kaip jų teisių ir prievolių subjektas. *P.R.* buvo svarbiausias romėnų bendruomenės *civitas* komponentas, o vėliau ši sąvoka ėmė reikšti valstybę. *P.R.* galėjo būti kreditorius, savininkas. skolininkas, paveldėtojas, tad visi teisiniai veiksmai su *P.R.* buvo atliekami pagal viešosios teisės arba administracinio proceso taisykles. Vėlesniais laikais iš to išsivystė mokslas apie juridinius asmenis. *P.R.* teisėms ir įsipareigojimams atstovavo pareigūnai – *magistrātūs.*

POSTLIMINIUM (-ii, n) – grįžimas iš svetimo krašto; pagal teisės principą *ius postliminii* daiktai ir iš priešų nelaisvės grįžę asmenys patenka į ankstesnių teisės santykių zoną *ipso iure*. Tačiau praktiškai tokie santykiai, kaip *matrimonium, possessio,* automatiškai atkuriami nebuvo. *Ius p.* labiausiai aktualus buvusių belaisvių teisėms reguliuoti.

POTESTAS (-ātis, f) – teisės pripažįstama asmens valdžia kitam asmeniui, daiktui arba turtui. Viešosios teisės srityje tai visų magistratų valdžia, pasireiškianti tuo, kad jie gali: 1. Savo pasisakymais išreikšti valstybės valią, privalomą valstybei ir visiems piliečiams. 2. Reikalauti, kad jų įsakymams būtų paklūstama, t. y. skirti baudas ir areštuoti daiktus. *Magistrātūs minōres* turėjo tik *p.,* bet ne *imperium*. Žemesniųjų magistratų – *p. minor*, aukštųjų – *p. maior.* Ten, kur buvo kolegialios pareigybės, abu kolegos turėjo vienodą *p.* Privačioje teisėje tai visų pirma *pater familias* valdžia vaikams (*patria potestas*). Globėjo valdžia globotiniui – *p. tutōris, p. curatōris.*

PRAEDA (-ae, f) – karinis grobis. Seniausiais laikais *p.* tapdavo pačių kareivių, o vėliau – valstybės turtu, kurį dalindavo karvedys. Didesnės grobio dalies, negu numatyta, pasisavinimas vertintas kaip *peculātus.*

PRAEFECTUS (-i, m) – prefektas; daugelio pareigybių pavadinimas: 1. *P. urbi (s)* – miesto prefektas. Karalių epochoje taip buvo vadinamas karaliaus pavaduotojas, o Respublikos metais – paskutiniojo iš miestą paliekančių

konsulų paskirtas asmuo. Nuo Tiberijaus laikų *p.u.* būdavo nuolatinis, jis atsakė už viešąją tvarką Romoje, turėjo civilinės bei bendrosios teisės įgaliojimus, jam buvo pavaldžios *cohortes urbānae. P.U.* priimdavo apeliacinius skundus, o jo teisinės veiklos teritorija buvo ne tik Roma, bet ir 150 km nuo jos nutolusios apylinkės.

Respublikinėje kariuomenėje pėstininkų vadai – *praefecti legiōnum,* laivyne – *p. classis.* Karo stovykloje – *p. castrōrum.* Tuo vardu buvo vadinami ir kai kurie kiti žemesni pareigūnai. Imperijos metais *p.* vadinami aukštieji imperatoriaus valdininkai.

PRAESUMPTIO (-ōnis, f) – prezumpcija, teisės nuostata, pagal kurią, atsižvelgiant į faktų sugretinimą, galima, remiantis tam tikru faktu, spręsti apie kito fakto, kuris nėra įrodytas, o tiktai numanomas, egzistavimą. *P.* išplito Justiniano procesinėje teisėje. Priešingą ypatybę turėjo *p. iuris tantum* (paneigiamoji prezumpcija), kai kada toks įrodymas nebuvo leidžiamas (nepaneigiamoji *p. – p. iuris et de iure*), pvz., tuo atveju, kai iš karto žūdavo keli asmenys. *P. Muciāna* – prezumpcija, pagal kurią abejojimo atveju, ligi įrodant priešingai, priimama nuostata, kad viskas, ką turi žmona, jai padovanojo vyras, ir todėl tas turtas turi įeiti į vyro turto sudėtį.

Pretorius

PRAETŌRES (praetor, -ōris, m) – pretoriai, aukštesnieji kuruliniai magistratai. Po karalių valdžios panaikinimo, matyt, pirmasis Respublikos magistratas buvo pretorius. 367 m. pr. Kr. patricijų *praetor urbānus* (miesto pretorius), kaip jaunesnysis konsulų kolega (*collēga minor*), vykdė konsulų įsakymus, pavaduodavo juos išvykus ir padėdavo jiems spręsti ginčus tarp piliečių. Pretoriai turėjo teisę sušaukti Tautos susirinkimą bei senato posėdžius ir pirmininkauti, siūlyti įstatymų projektus. *Praetor urbānus* buvo svarbiausias iš visų pretorių, romėnų teisės teoretikas ir praktikas. 242 m. pr. Kr. buvo įvesta ir *praetor peregrīnus* pareigybė

spręsti ginčams tarp romėnų piliečių ir svetimšalių arba tik tarp svetimšalių, šiems paklusus jo jurisdikcijai. Peregrinų pretorius svetimšalių (dažniausiai prekiautojų) klausimus spręsdavo ne pagal iš anksto nustatytus principus, o derindamas šalių interesus. Romai intensyviai prekiaujant Italijoje bei Vidužemio jūros baseine, tokių spręstinų ginčų atsirado daugybė, tad padėjo atsirasti naujam teismo proceso būdui (sutrumpinti terminai, sumažintas liudytojų skaičius ir kt.) ir naujai, labai svarbiai teisės sričiai – *ius gentium* (tarptautinei teisei).

Iš pradžių buvę du pretoriai, vėliau , plečiantis imperijai ir įsteigus baudžiamųjų bylų teismus *quaestiōnes perpetuae,* pretorių skaičius didėjo – 4, 6, 8 ir net 16. Kiekvienam iš jų veiklos sritis buvo paskiriama pagal burtus arba susitarimą. Visi pretoriai savo veikla užsiiminėjo Romoje ir iš jos galėjo išvykti ne ilgesniam laikui, kaip 10 dienų. Nuo II a. pr. Kr. vidurio pretoriai faktiškai buvo teismų magistratai, nors kai kada jiems tekdavo spręsti ir svarbius valstybinės reikšmės klausimus. Principato bei Dominato epochoje jie ir toliau vykdė vyriausiųjų teismo pareigūnų funkcijas. Ekspretoriai vadinami pretorijais.

PRAEVENTIO (-ōnis, f) – išankstinis veiksmų sutrukdymas, užbėgimas už akių.

PRETIUM (-ii, n) – perkamoji kaina, piniginė daikto vertė, nustatoma *emptio venditio* atveju. Kaina turėjo būti aiškiai nustatyta (*p. certum*) tos dienos kursu arba tokia, kokią yra mokėjęs pardavėjas, arba ją galėjo nustatyti trečias asmuo. Be to, kaina turėjo būti reali (*p. verum*). Jeigu kaina simuliuojama arba pardavėjas neturi intencijos gauti kainą, o pirkėjas – ją mokėti, tada nebėra pirkimo ir pardavimo. Kaina turėjo būti nustatoma pinigais (*in pecunia numerāta*).

PRINCEPS (-ipis, m) – princepsas I–III a. reiškė pirmąjį Romos valstybės asmenį (*p. imperātor*). Romos teritorijoje *p*. turėjo tribūno valdžią (*tribunicia potestas*) ir *sacrosanctitas, intercessio* teisę visiems magistratams, ku-

Princeps Octavianus Augustus

rie jam tos teisės neturėjo, nes oficialiai nebuvo joks, netgi ekstraordinarinis, magistratas; čia *p.* turėjo *ius agendi cum populo* ir *cum senātu*. Italijoje ir visose provincijose *p.* turėjo *imperium proconsulāre maius et infinītum* – neribotus prokonsulo įgaliojimus), tuo pačiu gaudamas teisę vadovauti Romos armijai bei visiems vietininkams. Įstatymų leidybą *p.* vykdė per *constitutio principis* bei *oratio p.,* o teisinę valdžią per *cognitio extra ordinem, decrētum* ir *rescriptum. P.* dažnais atvejais buvo ir *censor*, *consul* bei *pontifex maximus*. Jau nuo Augusto *p.* rankose praktiškai susikoncentravo visos valdžios funkcijos, kurios Respublikoje buvo padalintos tarp magistratų. Imperatoriaus valdžios (*auctoritas*) pagrindą sudarė dvi valdžios formos: *imperium proconsulāre,* kilusi iš valdymo laiko pratęsimo (*prorogatio)* ir *tribunicia potestas,* kilusi iš abiejų institucijų, kuri padarė *p.* neliečiamu asmeniu. Principso *t.p.* nuo paprastų tribūnų galios skyrėsi tuo, kad jos neribojo nei laikas, nei vieta, ir jis buvo aukščiau už visus kitus magistratus. *Imperium proconsulāre* suteikė princepsui teisę ne tik vadovauti visai imperijos armijai, bet ir skirti visus vadus, sudaryti tarptautines sutartis, pradėti ir baigti karus. Tokiu būdu p. nesilaikė magistratų įgaliojimų ribų, neturėjo ir atsakomybės. Magistratūros nusistovėjo ligi gyvos galvos ir svarbiausių iš jų įgaliojimai tapo sukoncentruoti p. rankose. Toks režimas, kai dar nebuvo tikros monarchijos, bet jau nebebuvo Respublikos, vadinosi principatas. Absoliuti monarchija susiformavo tik Diokletiano laikais (284 m.).

PRIVĀTUS (-us, a, um) – privatus, priklausantis atskiram asmeniui, pvz., *ius privātum, delictum p., res privāta.* Žodis "*privātus*" galėjo reikšti ir privatų asmenį, skiriamą nuo pareigūno, kareivio.

PRIVILEGIUM (-ii, n) – privilegija; ankstesnėje teisėje – įstatymas, kuris galėjo veikti prieš atskirą asmenį arba veikė jo naudai. Vėliau – *p.* tapo ypatinga teisė kai kurių kategorijų žmonių naudai, pvz., *privilegia militum* (karių privilegijos), *p. causae* (kreditorių privilegijos) ir t. t. Dominato laikais dvasininkai irgi turėjo daugybę privilegijų, pvz., atleidimas nuo mokesčio ir visuomeninių *munera*.

PROBATIO (-ōnis, f) – įrodymas, įrodymo būdas, teisminis tyrimas. Įrodymo našta *onus probandi* tekdavo tam, kas norėjo ką nors įrodyti; visus įrodymus turėjo pateikti pačios šalys, išskyrus *imprōbus, intestabilis.* Svarbiausi įrodymai buvo priesaika patvirtinti šalių ir liudininkų parodymai, nors didelė reikšmė buvo teikiama ir psichologiniams bei socialiniams momentams, kuriuos panaudodavo teismų oratoriai, norėdami paskatinti teisėjus tikėti (arba – netikėti) liudytojais arba šalių įrodymais. *Probatiōnes artificiāles* – oratorių sudaryti įrodymai, *p. inartificiāles - decrēta, leges, pacta conventa, rescripta, res iudicātae, senātusconsulta, tabulae, testes.* Principato

metais įsitvirtino teisinis aspektas. Labai svarbi formulinio proceso naujovė – formulė *testis unus – testis nullus*, reiškusi: vienas liudytojas – ne liudytojas ir padariusi didelę įtaką vėlesnei teisės kultūrai. Kogniciniame procese (*cognitio*) svarbiausi buvo dokumentiniai įrodymai, o poklasikinėje teisėje liudytojų parodymai jau buvo labai menkai tevertinami. Tikrą įrodymo galią dabar turėjo oficialūs notaro patvirtinti dokumentai *instrumenta publica*. Privatūs dokumentai (*cautio, chirographum*) turėjo būti patvirtinti liudytojų parašais arba įregistruoti valstybinių įstaigų protokoluose. Svarbią reikšmę turėjo ir priesaika.

PROCONSUL (-ulis, m) – prokonsulas, buvęs konsulas, kuriam senatas pratęsė jo *imperium* (*prorogatio imperii*), kad jis galėtų įvykdyti svarbų valstybinį pavedimą. Dažniausiai taip vadinamas provincijos vietininkas, turėjęs civilinės ir baudžiamosios jurisdikcijos įgaliojimus. Nuo Principato *p*. buvo visų senato provincijų vietininkų titulas.

PROCURĀTOR (-ōris, m) – prokuratorius: 1. Civilinėje teisėje svetimo turto valdytojas, vienpusio įgaliojimo pagrindu tvarkantis ūkio reikalus be tolimesnio derinimo su turto savininku. Tarp *p.* ir savininko buvo *negotiōrum gestio* santykiai, o klasikinėje teisėje *p*. teisės galėjo būti reguliuojamos pagal *mandātum. P.* ypač išplito todėl, kad Romos valstybei išaugus, jos piliečiai turėjo turto interesų daugelyje viena nuo kitos nutolusių vietų. 2. Administracinėje teisėje nuo Augusto epochos – valdininkas, tvarkęs imperatoriaus turtą arba kokią nors administracinę sritį, atstovavęs imperatoriui kariniuose ir kt. reikaluose, kuravęs paveldėjimo klausimus. Imperatoriškųjų prokuratorių veiklą reglamentavo *lex Hadriāna, lex Manciāna* ir kt. įstatymai.

PRODIGUS (-us, a, um) – išeikvotojas, asmuo, kuris iššvaistė savo turtą. Iš tokių asmenų pretorius atimdavo *commercium* teisę, taikydamas *interdictio bonōrum. P.* turtas po šito buvo valdomas paskirto asmens, o pats *p*. netekdavo teisės į veiksmus, susijusius su nusavinimu bei prievolėmis, taip pat testamento vykdymu. Tačiau *p.* galėdavo sudaryti santuoką ir buvo atsakingas už kriminalinius nusikaltimus.

PROLETARII (-ius, ii, m) – proletarijai (proletarai) – asmenys, neturintys jokio turto ir naudingi valstybei tik savo palikuonimis (*proles*). *P*. buvo registruojami „pagal galvas“ (*capite censi*). Jie sudarė vieną centuriją, kurios nariai negalėjo būti šaukiami į karo tarnybą.

PROMULGATIO (-ōnis, f) – promulgacija; *p. legis* – viešas įstatymo projekto paskelbimas edikto forma. Įstatymo iniciatorius turėjo iškabinti projektą be pakeitimų prieš 24 dienas ligi balsavimo. Tuo pat metu jo kopija galėjo būti atiduota į *aerarium*, o magistratas per tas dienas galėjo šaukti *contiōnes* ir agituoti už įstatymo priėmimą.

PROROGATIO (-ōnis, f) – prorogacija, konsulo arba pretoriaus įgaliojimų pratęsimas (*p. imperii*), kuris nuo III a. pr. Kr. buvo daromas karo tikslais, vėliau išplito ir kitose srityse. *P.* prieštaravo magistratų valdžios *annuitas* principui ir palaipsniui vedė į monarchiją.
PROSCRIPTIO (-ōnis, f) – proskripcija, be teismo paskelbtų už įstatymo ribų asmenų sąrašas, už kiekvieną iš tame sąraše esančių žmonių pažadant atpildą. Pirmasis *p.* savo politinėje veikloje panaudojo Sula 82 m. pr. Kr., legalizavęs ją atgaline data. Proskribuotųjų turtas būdavo konfiskuojamas ir parduodamas, jų vergai paleidžiami į laisvę, o vaikai negalėjo pretenduoti į magistratūras. Labai žiaurios buvo ir 43 m. pr. Kr. antrojo triumvirato suorganizuotos proskripcijos. Dominato metais *p.* reiškė ištrėmimą.
PROVINCIA (-ae, f) – provincija; iš pradžių – nuolatinis užkariautos teritorijos (ne Italijos ribose) valdymo būdas, o vėliau ir pati ta teritorija. Cezario valdymo metais buvo 18 provincijų. Jeigu užimtos Italijos teritorijos tapdavo Romos *civitas* dalimi, tai provincijos buvo tvarkomos kaip Romos valstybei priklausančios svetimos teritorijos. Iš pradžių provincijas valdydavo jas užkariavę pareigūnai, o vėliau jų įpėdiniai, veiksmus derindami su senatu. Provincijų įstatymai (*leges provinciae)* vieni nuo kitų skyrėsi (*lex Rupilia* – Sicilijai, *lex Pompēia* – Bitinijai), kaip to reikalavo romėnų politikos principai. Provincijų miestai turėjo skirtingo lygio savivaldą ir skirtingas prievoles Romai (*civitātes decumānae, c. liberae, c. liberae et immūnes, c. stipendiariae).* Provincijų gyventojai turėjo tą patį civilinį statusą kaip *peregrīni dediticii*, jų nekilnojamas turtas – Romos valstybės nuosavybė, visų provincijų žemės buvo *ager publicus*, už *vectīgal* nuomojamos jų gyventojams. Mokesčius čia rinkdavo *publicāni.* Provincijos aukščiausias magistratas – vietininkas, daugiausia pretorius, čia turėjo neribotą *imperium*. Nuo Sulos laikų vietininkais buvo skiriami konsulai bei pretoriai, baigusieji vienų metų tarnybą Romoje. Jie turėjo pagalbininkų (*legāti, quaestor*) ir prižiūrėjo administracinį provincijos valdymą, bet visus tokio pobūdžio darbus atlikdavo patys provincialai. Tiesa, vietininkai kai kada paskirdavo teismų dienas ir didžiausiuose provincijų miestuose sprendė bylas, susijusias su mirties bausme, ginčus tarp čia gyvenusių Romos piliečių ir kt.

Romos provincijų sąrašas

1. Korsika, Sardinija, Sicilija (Corsica, Sardinia, Sicilia) 227 m. pr. Kr.
2. Ispanija Tarakoniškoji ir Ispanija Tolimoji (Hispania Tarraconensis, Hispania Ulterior – Lusitania ir Baetika) 197 m. pr. Kr.

3. Makedonija (Macedonia) 148 m. pr. Kr.
4. Afrika (Africa) 146 m. pr. Kr.
5. Azija (Asia) 133 m. pr. Kr.
6. Galija (Gallia Narbonensis) 120 m. pr. Kr.
7. Kilikija (Cilicia) 92 m. pr. Kr.
8. Kirenaika, Kreta (Cyrenaica, Creta) 75 m. pr. Kr.
9. Bitinija, Pontas (Bithynia, Pontus) 74–66 m. pr. Kr.
10. Palestina ir Sirija (Palaestina, Syria) 63 m. pr. Kr.
11. Akvitanija, Belgika, Galija Lugduniškoji (Aquitania, Belgica, Gallia Lugdunensis) 52 m. pr. Kr.
12. Numidija (Numidia) 46 m. pr. Kr.
13. Egiptas (Aegiptum) 30 m. pr. Kr.
14. Achaja, Ilyrikas (Achaia, Illyricum) 27 m. pr. Kr.
15. Galatija (Galatia) 25 m. pr. Kr.
16. Luzitanija (Lusitania) 19 m. pr. Kr
17. Mezija, Norikas, Recija (Moesia, Noricum, Raetia) 15 m. pr. Kr.
18. Panonija (Pannonia) 10 m. pr. Kr.
19. Dalmacija (Dalmatia) 6 m.
20. Germanija Aukštutinė ir Germanija Žemutinė (Germania Superior, Germania Inferior) 16 m.
21. Kapadokija (Cappadocia) 17 m.
22. Mauretanija Tingitaniškoji ir Mauretanija Cezariškoji (Mauretania Tingitāna, Mauretania Caesarea) 40–41 m.
23. Likija ir Pamfilija (Lycia, Pamphylia) 43 m.
24. Britanija (Britannia) 44 m.
25. Trakija (Thracia) 46 m.
26. Arabija (Arabia) 105 m.
27. Dakija (Dacia) 107 m.

PROVOCATIO AD POPULUM (-ōnis, f) – piliečio apeliacija į komicijus prieš magistrato nuosprendį *P.* buvo politinis protestas prieš magistratų įgaliojimų viršijimą, reglamentuojamas daugybės *leges de provocatiōne.* Jeigu balsavimas krypdavo blogon pusėn, būsimas nuteistasis turėjo teisę savo valia, kol dar nebus balsavusi paskutinė centurija, išvykti iš Romos ir šitaip automatiškai netekti Romos pilietybės. *P.* nebuvo galima prieš ekstraordinarinių pareigūnų sprendimus ir galiojo tik pačios Romos teritorijoje visateisiams piliečiams, ją anuliuodavo *senatusconsultum. P.* išnyko, kai nutrūko komicijų procesai, tačiau Imperijos metais buvo galima *p. ad Caesarem, p. ad imperatōrem,* kurią galėjo pareikšti net tretieji asmenys.

P.S. Jei piliečiui grėsė mirties bausmė, jis apeliuodavo į centurines, jei piniginė bauda – į tributines komicijas.

PUBERES (-um, m) – pilnamečiai, turėjusieji visišką veiksnumą. Pilnametystė (*pubertas*) prasidėdavo sulaukus 14, o mergaitėms – 12 metų, kada pagal sabiniečių mokymą jau yra galimybė turėti palikuonių. Mergaitėms, sulaukusioms 12 metų ir esančioms *sui iuris,* taikoma *tutēla mulierum.*

PUBLICĀNI (-us, i, m) – publikanai, valstybinių mokesčių atpirkėjai, iš valstybės išsipirkusieji teisę rinkti mokesčius ir prieš jų nemokančius galėję taikyti *pignoris capio* bausmę (magistrato įsakymu išreikalaujamas iš nepaklūstančio piliečio priverstinis užstatas). *P.* paprastai buvo *equites,* sudarydavo finansines korporacijas – *societātes publicanōrum*, kurioms vadovavo *magister*, o konkrečiose operacijose jas atstodavo *manceps*. *P.* dirbo visoje Romos imperijoje ir ypatingai plėšė provincijas.

PUBLICATIO BONŌRUM (-ōnis, f) – nuteisto asmens turto arba jo dalies konfiskacija valstybės naudai iš pradžių į *aerarium*, vėliau į *fiscus*. Dominato metais *p.b.* sutampa su *confiscatio* ir *proscripio bonōrum.* Dažniausiai *p.b.* sekdavo po *interdictio aquae et ignis. P. debitōrum* – nemokių skolininkų sąrašo viešas paskelbimas.

PUBLICUS (-us, a, um) – valstybinis, bendruomeninis, viešas, visuomeninis; romėnų teisėje žinomi terminai: *ager p., locus p., servus p., usus p., abolitio publica, flumina p., munera p., opera p., res p., via p., vis p., pignus publicum.* Terminui *publicus* priešingybė *privātus.*

PUPILLUS (-us, i, m) – globotinis, už kurį visus juridinius veiksmus atlieka globėjas. Jeigu *p. infantiā maior* – globėjas prisideda tik prie jo veiksmų ir juos patvirtina.

QUAESTIO (-ōnis, f) – tyrimas, tardymas, baudžiamasis persekiojimas. *Q. lance et licio* – pavogto daikto ieškojimas įtariamojo namuose, kada apvogtasis, dalyvaujant liudytojams, turėdavo į namus ateiti nuogas, tik apjuosęs klubus raiščiu (*līcium*) ir laikydamas abiem rankom dubenėlį (*lanx*). *Q.* galėjo reikšti ir teismo procesą arba jo dalį, kada, pvz., buvo tiriamos asmeninės aplinkybės (*q. status*). *Quaestiōnes* vadinti ir teisės kūriniai apie vadinamuosius juridinius kazusus (*cāsus*). *Quaestiōnes perpetuae* – klasikinės epochos reguliarūs baudžiamųjų procesų teismai, skyręsi nuo ankstesnio komicijų proceso ir vėlesnio *cognitio extraordinaria.* Prie *q.p.* vykdavo senato skiriami *ad hoc* ypatingi baudžiamųjų bylų teismai – *q. extraordināriae*. Kiekvienam *crīmen* buvo sukurtas atskiras teismas, pvz., *quaestio de maiestāte, q. de repetundis*, tačiau visi jie sprendimus priimdavo

kolegialiai (teismo narių skaičius siekdavo 50, iš pradžių jais buvo senatoriai, vėliau ir raiteliai). Teismuose pirmininkaudavo specialūs pretoriai, o patį procesą pradėdavo kaltintojas, kuriuo teoriškai galėjo būti bet kuris pilietis; po to buvo sudaromas teisėjų sąrašas, vykdavo teisminis tyrimas, vėliau šalių disputai ir pabaigoje – išteisinimas arba nuteisimas. Pirmieji *q.p.* prasidėjo nuo *lex Calpurnia*.

QUAESTŌRES (-or, ōris, m) – žemesniojo rango magistratai, vykdę administracines funkcijas. Manoma, kad dar karalių epochoje buvo kvestoriai, kurie sprendė mirties bausme baustinų žmonių bylas. Nuo 447 m. pr. Kr. romėnai Tautos susirinkime rinkdavo tvarkiusius konsulų iždą kvestorius, kurie konsulams padėdavo žygyje, parduodavo karo grobį, vykdė konsulų įsakymus. Po 267 m. pr. Kr. kasmet pradėdavo eiti pareigas du miesto kvestoriai (*quaestōres urbāni)* – valstybės iždo iždininkai, du kvestoriai – konsulų padėjėjai, 4 – italikų kvestoriai, rinkusieji ten mokesčius ir vadovavę laivyno statybai. Kiekvienam iš provincijų vietininkų irgi buvo skiriamas kvestorius, tvarkęs ne tik finansus, bet ir teismų reikalus. Buvo ir tokių kvestorių, kurie atliko nedidelių provincijų vietininkų funkcijas arba pavaduodavo kuo nors užsiėmusį ar mirusį vietininką (*quaestor pro praetōre).* Romos vandentiekiu rūpinos *qaestor aquārius*, Ostijos uostu – *quaestor Ostiensis*. Valdant Sulai buvo 20 kvestorių, prie Cezario – 40, prie Augusto vėl 20, o kiekviena bendruomenė dar turėjo savo municipalinius kvestorius. Imperatorių tarnyboje buvo 4 jo sekretoriai – kvestoriai, kurie senate paprastai perskaitydavo imperatoriaus kalbas. Dominato metais *quaestor sacri palatiī* buvo aukščiausias imperatoriaus patarėjas teisės klausimais. Nuo Justiniano laikų miesto kvestorius prižiūrėjo svetimšalių bei įtartinų asmenų elgesį. Kvestūra neturėjo karališkųjų insignijų, tačiau buvo labai prestižinė magistratūra, nes būtent nuo jos prasidėdavo romėnų politinė karjera, užsibaigdavusi konsulatu arba cenzūra. Buvęs kvestorius – kvestorijus.

QUARTA (-ae, f) – ketvirtadalis. *Q. Falcidia* – ketvirtadalis švaraus palikimo, kuris po testatoriaus mirties turi atitekti pagal *lex Falcidia* paveldėtojui. Legatai (*legātum*) atitinkamai sumažinami, o paveldėtojas turi *ius retentiōnis*. Vespasiano laikais šios normos buvo taikomos ir testamentiniams *fideikomisams*, Antonino Pijaus – fideikomisams be testamentų, Septimijaus Severo – *donatiōnes mortis causā,* o prie Justiniano – visiems *capiōnes m. c*.

QUASI – lyg, tartum; klasikinėje teisėje – panašios (*actiōnes utiles*) arba fiktyvios (*a. ficticiae*), kaip ir *ususfructus* juridinės situacijos: *q. agnātio* (žr. *agnātio*), *q. colōnus* (žr. *colōnus*), *q. contractus* ir t. t.

QUATTUOR VIRI (vir, viri, m) – keturi vyrai; municipalinių 4-ių pareigūnų komisija, susidedanti iš *duovīri aedīles* ir *d. iuri dicundo*, buvusieji Romos pretoriaus patikėtiniais, tačiau turėjusieji ir savarankiškus įgaliojimus. Vėlesniais laikais dirbo *q.v. iuri dicundo*, kas penkeri metai rengusieji cenzus ir dariusieji įrašus į *album decuriōnum*.

QUIRĪTES (-um, m) – kviritai; seniausias romėnų vardas; visateisiai romėnų piliečiai.

RAPĪNA (-ae, f) – grobimas, plėšimas; iš pradžių tai buvo *furtum* atvejis, o nuo 76 m. pr. Kr. pagal pretoriaus Marko Terencijaus Lukulo ediktą *r.* buvo baudžiama pagal *actio vi bonōrum raptōrum* už ginkluotus asmenų arba asmenų grupės daromus plėšimus. Vėlesnėje teisėje *r.* tampa atskiru deliktu (*delictum*). *R.* buvo vadinamas žmogaus, ypač moters, be jos tėvų sutikimo pagrobimas, kuris nuo Konstantino laikų buvo laikomas *crimen publicum* ir baudžiamas mirtimi.

RATIO (-ōnis, f) – racija, išmintis. Teisės sferoje *r.* reiškė: 1. Bendri veikiančios teisės principai (*r. iuris*). 2. Įstatymo esmė, dvasia (*r. legis*). 3. Greitas teismo principo taikymas (*r. stricta*). 4. Justiniano kodifikacijos ir apskritai romėnų teisės apibūdinimas (*r. scripta* – surašyta išmintis). 5. Atskiros valstybės finansų valdymo sritys (*ratiōnes*).

REGULA (-ae, f) – taisyklė, norma. *R. iuris* – bendras, trumpai suformuluotas juridinis principas, nustatytas arba sukurtas teisės mokslo ir pripažįstamas teismų sprendimuose. *R. Catoniāna* (*sententia C.*), matyt, Katono jaunesniojo suformuluota taisyklė, skelbusi, kad testamento privalomoji galia vertinama taip, lyg testatorius mirė testamento vykdymo metu. *Regulae* (arba *Definitiōnes*) buvo vadinami trumpai formuluojamų teisės nuostatų rinkiniai, kuriuose kitaip nei kazuistikoje, nebuvo nagrinėjama konkreti teisinė medžiaga, pvz., *Regulae Ulpiāni.*

RELATIO (-ōnis, f) – reliacija; poklasikinėje teisėje procesas, kuriame teisėjas bylą galėjo perduoti imperatoriui, kad šis priimtų sprendimą. Justinianas tokį proceso būdą panaikino. *R. criminis* – atsakomasis kaltinimas, kada kaltinamasis pateikia tokį patį kaltinimą, kaip ir kaltintojas.

RELEGATIO (-ōnis, f) – nuosaikus ištremties variantas kai kada su turtine nuobauda, pilietybės atėmimu arba net mirties bausme už sugrįžimą, nesilaikant teismo ar magistrato nuosprendžio. *R.* galėjo būti draudimas gyventi (arba – negyventi) nustatytoje vietoje, laikinai arba ligi gyvos galvos. *R. dōtis* – kraičio grąžinimo legatas (*legātum*), turėjęs įstatyminę galią tik tuo atveju, jeigu legatarijai atnešdavo viršijančią teisėtą normą naudą.

REPETITIO (-ōnis, f) – repeticija, reikalavimas pakartoti: 1. *R. accusatiōnis* – kaltinimo atnaujinimas, pvz., po teisėjo mirties. 2. *R. actiōnis* – ieškinio toje pačioje civilinėje byloje atnaujinimas, leidžiamas tik ligi *litiscontestatio* – ginčo paskelbimo.
REPETUNDAE, CRIMEN REPETUNDĀRUM (-ārum, f) – prievartavimas, neteisėtas pinigų ir daiktų pasisavinimas, atliekant valstybines pareigas. Tokį nusikaltimą darydavo vietininkai, prievartaudami atskirų asmenų, miestų arba visos provincijos turtą. Vėliau *r.* laikyta bet kurio pareigūno, teisėjo ar liudininko imami kyšiai. Ankstesnėje teisėje už tai būdavo baudžiama grąžinant pinigus (*repetere* – grąžinti), vėliau grąžinti reikėjo 2–4 kartus daugiau. Už ypač didelį *r.* būdavo ir *exilium*, be to, magistratas už šį nusikaltimą nebegalėdavo daugiau būti magistratu, teisėju ar kitu valstybės tarnautoju. Už *r.* bausdavo daugybė *leges repetundārum.*
RES (rēs, reī, f) – daiktas, dalykas; teisėje – 1. Atskiras teisiškai savarankiškas materialus daiktas su aiškiomis erdvinėmis ribomis. 2. Bet koks (ir nematerialus, pvz., *iura*) privačiosios teisės arba pilietinio proceso objektas. 3. Daiktų kompleksas (*bona, hereditas, patrimonium*). Kai kurios *r.* rūšys: *r. amōtae* – nusavinti daiktai; *r. capitāles* – bylos, susijusios su mirties bausme; *r. commūnes* – bendri daiktai, priklausantys dviems ar keliems savininkams, o taip pat *r. c. omnium* – oras, tekantis vanduo, jūra ir jos pakrantės; *r. corporāles* – materialūs, galintys būti nuosavybės objektu daiktai; *r. divīni iuris* – dieviškosios teisės daiktai, dar skirstomi į *r. religiōsae, r. sacrae* ir *r. sanctae; r. extra commercium* – neapyvartiniai daiktai, negalintys būti privačios prekybos objektu (*r. divīni iuris, r. commūnes omnium*); *r. extra patrimonium* – šiuo metu nepriklausantys niekam daiktai, t. y. *derelictae* (savininko pamesti, palikti daiktai), *r. nullīus* ir *r. extra commercium; r. furtīvae* – pavogti daiktai ir t. t.
RESPONSA (-ōrum, n) – atsakymai; *r. prudentium* (juristų atsakymai) buvo duodami į įvairius teisės klausimus, nemokamai, žodžiu arba raštu, privatiems asmenims, magistratams ir net teisėjams, kurie paprastai teisinio išsilavinimo neturėjo. *R. prudentium* tapo romėnų teisės vystymosi ašimi iki pat klasikinės epochos galo, mat jie ne tik išaiškindavo neaiškią juridinę problemą, bet ir naujai ją spręsdavo, derindami prie konkrečių gyvenimo aplinkybių. Respublikai baigiantis, *r.* ėmė duoti ir įvairūs nenusimanantys bei įtartini asmenys, tokiu būdu sukeldami teisinį chaosą. Tada Augusto nurodymu kai kurie įžymūs juristai gavo teisę aiškinti teisę princepso vardu (*respondēre ex auctoritāte principis*) ir teisės mokslo lygis vėl pagerėjo. Poklasikiniais laikais juristų bendra nuomonė turėjo įstatymo galią ir tapo vienu iš civilinės teisės šaltinių. Taigi *responsa* buvo vadinami ir teisės vei-

kalai, kuriuose buvo analizuojamos pačių autorių bei kitų juristų pasisekusios nuomonės.

RESTITUTIO IN INTEGRUM (-ōnis, f) – restitucija, sugrąžinimas į ankstesnę padėtį. *R.i.i.* reiškė pretoriaus nutarimą, kuriuo jis asmenį, turintį dėl pačios teisės normų nuostolių, pretoriui atrodančių neteisingais, pastato į pirmykštę padėtį. Šis jo nutarimas padaro neįvykusiu tą faktą, dėl kurio atsiranda minėti nuostoliai, ir yra paremtas *imperium*, kurio kiti magistratai neturi.

REUS (-ei, m) – 1. Stipuliacijos dalyviai (*r. stipulandi* – kreditorius, *r. promittendi* – skolininkas). 2. Proceso šalis, vėliau – tik atsakovas arba kaltinamasis. Kai *r.* gauna teisę į *exceptio*, jis tampa tartum ieškovu.

REX (regis, m) – karalius; asmuo, turintis nedalomą ir ligi gyvos galvos besitęsiančią politinę, karinę, teismų bei administracinę aukščiausiąją valdžią (*potestas regia*), tačiau ribotą ir nepaveldimą. *R.* buvo taip pat tarpininkas tarp dievų ir žmonių – aukščiausiasis šventikas (Respublikos ir net Imperijos metais dar buvo pasilikusios *rex sacrōrum* pareigos). *R.* įpėdiniu dažniausiai būdavo jo žentas, o įšventinimas vykdavo per *auspicatio, designatio* ir pagaliau *inauguratio*. Išoriniai *r.* pagarbos ženklai buvo *corōna, currus, fasces, lictōres, sceptrum, sella curūlis, toga purpurea, tribūnal*. Konsultacinis karalių organas buvo senatas. Pagal žinomą tradiciją Romoje nuo 754 m. ligi 509 m. pr. Kr. valdė septyni karaliai: Romulus, Numa Pompilius, Tullus Hostilius, Ancus Marcius, Tarquinius Priscus, Servius Tullius, Tarquinius Superbus. Vieno nekontroliuojamo asmens valdžia *regnum* Respublikos laiku buvo romėnų laikoma nedoru dalyku ir už pastangas ją įgyti baudžiama mirties bausme.

ROGATIO (-ōnis, f) – įstatymo sumanymas. *Rogatiōnem ad populum ferre* – pateikti įstatymo projektą.

ACERDŌTES (-dos, dōtis, m) – žyniai. *S.* sudarydavo kolegijas, kuriose jie būdavo ligi gyvos galvos, o naujus narius kooptuodavo patys. Į kolegijas neįeinančius *s.* skirdavo *pontifex maximus*. Pagal *lēx Ogulnia s.* jau galėjo būti ne tik patricijai, bet ir plebėjai, nors *flamīnes maiōres, rex sacrōrum, saliī* ir *vestāles virgines* taip ir liko patricijų privilegija. Be minėtų žynių kolegijų Romoje įtakingi buvo *arvāles fratres, augures, duovīri sacris faciundis, fetiāles* ir *pontifices*. Visos *s.* kolegijos aktyviai dalyvavo valstybės valdyme.

SACRAMENTUM (-i, n) – 1. Užstatas proceso *legis actio cum sacramento* metu. Tas, kurio užstatas buvo teisingas (*s. iustum*), ginčą laimėdavo ir at-

gaudavo savo pinigus, o kurio užstatas neteisingas (*s. iniustum*), pinigai patekdavo į valstybės iždą. 2. Priesaika, kurią sulaužęs, asmuo tapdavo *sacer*, t. y. pasmerktas dievų kerštui.

SACRILEGIUM (-ii, n) – šventvagystė, *rei religiōsae* ir *rei sacrae* nusavinimas, baudžiamas mirties bausme.Vėlesniais laikais *s.* buvo vadinami ir kiti valstybei kenkiantys teisės pažeidimai. Vėlyvosios Imperijos metais *s.* laikoma pagoniškų dievų garbinimas, imperatoriaus įsakymų nevykdymas ir t. t.

SACROSANCTITAS (-ātis, f) – didžiausias šventumas, asmens neliečiamumas, kurį turėjo *tribūni plebis*. Tribūnų valdžia vadinta *potestas sacrosancta*.

SANCTIO (-ōnis, f) – sankcija; pašventimas; *s. legis* – įstatymo dalis, nustatanti jo pažeidimų padarinius. Dominato metais *s. pragmatica* buvo visiems privaloma imperatoriaus konstitucija, o taip pat imperatoriaus laiškas, paskelbiant rytinės arba vakarinės Romos imperijos įstatymus.

SELLA CURŪLIS (-ae, f) – kurulinė kėdė, daroma iš dramblio kaulo, ant kurios oficialių ceremonijų metu sėdėdavo *rex*, o vėliau *magistrātūs curūles*.

SENĀTUS (-ūs, m) – senatas, giminių seniūnų, vėliau patricijų, konsultacinis organas prie karaliaus (*rex*). Respublikos pradžioje vertingo vyro požymiu imta laikyti *honor*, t. y. magistratūra, visuomeninės pareigos, kurias jam suteikė *populus* (tauta). Tad senatas buvo komplektuojamas iš buvusių magistratų, kuriuos cenzoriai buvo įrašę į senatorių sąrašą (*album senatorium*). Senatorių, kurie iš pradžių būdavo tik patricijai (*patres*), skaičius neviršijo 300, nuo Sulos laikų – 600, prie Cezario siekė – 1000, o nuo Augusto – vėl tik 600. Juos skirdavo konsulai, vėliau cenzoriai pagal 312 m. pr. Kr. Ovinijaus įstatymą (*lex Ovinia*). Šis įstatymas leido būti senatoriais ir plebėjams, kurie vadinosi *patres conscripti*, tačiau be patricijams teikiamų privilegijų.

Senato nutarimai (*senatusconsultum*) formaliai buvo tik patariamojo lygio ir teisine prasme magistratams nebuvo privalomi, tačiau senatas, žinoma, tikėdavosi būtent jų vykdymo, o magistratams konfliktuoti su senatu irgi nebuvo naudinga. Apogėjų senato valdžia pasiekė 300–135 m. pr. Kr., kai jis sukoncentravo visą Romos valstybės politinę patirtį, kada jis apspręsdavo įvykių raidą ir tapo aukštesnis už visus kitus konstitucinius valdymo organus. Jo tuometinę reikšmę gerai atspindėjo iškilminga formulė *Senātus populusque Romānus (SPQR)* – senatas ir romėnų tauta, kurioje žodis senatas – pirmoje vietoje. Nuo II a. pr. Kr. pabaigos *senatusconsultum* forma buvo kuriamos teisės normos, kurios magistratų buvo įgyvendinamos. Respublikos pabaigoje *senatusconsulta* buvo išleidžiami labai retai. Daugiausia senato nutarimų buvo valdant Hadrianui.

Senatoriai – ekskuruliniai magistratai sudarė tartum aukštąją kurijos palatą, o žemesnio rango senatoriai buvo vadinami *tenues, parvi* – paprastais, eiliniais. Senatorių visuomeninį prestižą *dignitas* reikėjo palaikyti didelėmis išlaidomis. Visi jie Romoje turėjo namus, gerą svitą, prabangiai sutikdavo ir priimdavo svečius. Štai senatoriaus – konsularo Cicerono sūnus, mokydamasis Graikijoje, gaudavo kasmet 100 000 HS. Tačiau be privilegijų senatoriaus vardas atnešdavo ir kai kurių sunkumų – tai buvo ypatinga atsakomybė prieš įstatymą. Tik senatoriams keliamos bylos apie turto prievartavimą provincijose, o atsiradus prisiekusiems tarėjams raiteliams, tik senatoriai – teisėjai buvo atsakingi už kyšininkavimą.

SENATUSCONSULTUM (-i, n) – (senatuskonsultas), senato atsakymas į pirmininkaujančio magistrato paklausimą, senato rekomendacija. Respublikos pabaigoje senatas ypatingose situacijose paskelbdavo *sc. ultimum,* aukštuosius magistratus įpareigojantį imtis net ir nekonstitucinių priemonių, kad tik būtų išsaugota esanti santvarka ir suvaldyta situacija. Pirmasis *sc. u.* 121 m. pr. Kr. buvo nukreiptas prieš Gajaus Grakcho agrarines reformas ir kainavo jo bei 3000 reformos šalininkų gyvybes. Pamažu *sc.* tapo vis reikšmingesnis, o II a. jau reiškė ne rekomendaciją, bet nutarimą ir tapo lygus įstatymui. Tačiau Imperijos metais už *sc.* beveik visada slypėjo imperatoriaus valia, o pats imperatorius senate dažnai sakydavo kalbas *(oratio principis)*, kurioms senatas galėjo tik pritarti.

SENTENTIA (-ae, f) – sentencija; nutartis, galutinis teismo sprendimas, kurį priima vienas teisėjas (*s. iudicis*) arba teisėjų kolegija, pvz., *centumvīri, recuperatōres.* Esant teisėjų kolegijai, *s.* buvo priimama paprasta balsų dauguma, o balsams pasiskirsčius vienodu santykiu, kaltinamasis (arba atsakovas) būdavo viešai paleidžiamas. Tuo atveju, jei viena iš šalių į teismą neatvykdavo ligi pusiaudienio, teisėjas priimdavo sprendimą dalyvaujančios šalies naudai. Teismo sprendimas turėjo formalią įstatyminę galią, tad jo niekas, net pats teisėjas, pakeisti negalėjo, nebent pasitaikė paprasta apskaičiavimo klaida (*error calculi*). Apskųsti buvo galima esant niekiniam teismo sprendimui (*s. nulla*), pvz., kai viena iš šalių buvo procesualiai neveiksni. Kitais atvejais vienintelė išeitis buvo *restitūtio in integrum* kogniciniuose procesuose, Principato metais – *appellatio. S.* galutinai panaikina ginčą ir todėl tampa neįmanomu *agere de eādem re* (bylinėtis dėl to paties dalyko).

S. buvo vadinama ir kokio nors valstybinio organo galutinė nuomonė, pvz. *s. senātūs,* arba teisininko nuomonė, išreikšta per jo *responsum*, taip pat įstatymo dvasia – *s. legis* ir t. t.

SERVI (-us, i, m) – vergai. Romos valstybėje tai buvo nelaisvi ir beteisiai asmenys. Patriarchalinėje epochoje jie dažniausiai etnine prasme buvo giminingi romėnams, tad ir jų padėtis ypatingai nesiskyrė nuo kitų *familia* narių padėties. Tuo metu vergas jaunesniojo nario teisėmis būdavo įjungiamas į didelės patriarchalinės šeimos ratą, kartu su kitais jos nariais dalyvaudavo bendrose vaišėse, šeimos globėjų Larų kulto ceremonijose. Religija ribojo vergo savininko valdžią patriarchaliniais papročiais ir religinėmis tradicijomis. Negarbingu dalyku laikytas vergo užmušimas, o už vergo sužalojimą, kaip ir laisvojo mušimą, skiriama bauda skyrėsi tik savo dydžiu. Nors vergas privalėjo vykdyti savo šeimininko valią, tačiau jam buvo pripažįstamas, tiesa, ribotas, veiksnumas. Ulpianas mini, kad XII lentelių įstatymuose sakoma apie tai, jog vergui su šeimininko žinia sukčiaujant ar šiaip kaip nors pažeidžiant teisės normas, ieškinys būdavo pateikiamas šeimininkui, o ne vergui, tačiau pageidautina, kad tokiuose reikaluose vergas savo ponui nepaklustų. Šeimininkas vergą galėjo išnuomoti, parduoti, įkeisti, tačiau tokias pat teises *pater familias* turėjo ir kitiems šeimynos nariams – žmonai, vaikams. Faktinės ir teisinės vergo padėties ypatybė buvo ta, kad šeimininko valdžia jam galiojo iki mirties.

Iš pradžių vergo sudarytas sandoris civilinės teisės nebuvo pripažįstamas. Klasikinėje teisėje padėtis po truputį keitėsi. Ulpianas, teigdamas, kad vergai pagal civilinę teisę netampa sandorio įpareigotais asmenimis, pripažino, jog pagal prigimtinę teisę įpareigojimus jie priima sau ir suteikia kitiems. Vergų prekybiniai įsipareigojimai imami pripažinti kaip *obligatiōnes naturāles.* Pretorius ima duoti vergo šeimininkui *actiōnes adiecticiae qualitātis,* o šie ieškiniai sukuria prielaidas vergų kreditavimui. Kam nors vergą paskyrus paveldėtoju, šis paveldėjimo negalėjo atsisakyti ir tapdavo *heres necessārius.*

Servus cassātus buvo vadinamas vergas, vėlyvojo Principato metais kaip pekulijų gavęs žemės sklypą ir privalėjęs reguliariai, tartum kolonas (*quasi colōnus*), mokėti duoklę; *servus dotālis* – sudėtinė kraičio dalis; *servus fructuarius* – tas vergas, kuriuo galėjo naudotis ne savininkas; *servus fugitīvus* – pabėgęs vergas, tačiau nuolat esąs savo šeimininko valdžioje; *servus hereditārius* – sudėtinė palikimo dalis: jį paskirti paveldėtoju testatorius galėjo tik tada, jei tuo pat metu suteikdavo jam laisvę; valstybei ar kokiai bendruomenei priklausę vergai buvo vadinami *servi publici,* privačių asmenų vergai – *servi privāti; statusliberi* – vergai, kuriems buvo pažadėta laisvė, įvykdžius kokią nors sąlygą ar po tam tikro termino: jei tokį vergą parduodavo kitam šeimininkui, tas vis tiek turėjo jį paleisti sutinkamai su ankstesnėmis sąlygomis.

Vergų atsiradimo pagrindas galėjo būti paėmimas į nelaisvę kare (*servi publici*); gimimas iš vergės, tegul ji tik laikinai, gimdymo metu, nebuvo laisva; skolinė vergija; dideli asmens nusikaltimai. Vergovės statusas galėjo būti panaikinamas kaip valstybės dovana, vergo išlaisvinimas šeimininko valia (*manumissio*) arba pagal senaties įsigaliojimą (*praescriptio longi temporis*).

SERVITŪTES (-tus, tūtis, f) – servitutai, daiktinė teisė kito asmens daiktui. Pagal tai, kieno – asmens ar žemės – naudai įsteigti, *s.* skirstomi į asmeninius (*s. personārum*) ir daiktinius (*s. praediōrum*).

SESTERTIUS (-ii, m) – sestercijus, sidabrinė moneta 2,5 asų vertės, Principato metais – bronzinė, 4 asų vertės. *S.* ženklas HS.

SOCIETAS (-ātis, f) – draugija; draugijos sutartis; kelių ar daugelio asmenų turto arba daikto sujungimas bendrai naudai. Senojoje romėnų teisėje žinotas tik turto bendras valdymas – *consortium.* Respublikos pradžioje, kai ėmė formuotis tarptautinė prekyba, atsirado ir verslininkų draugijos, į kurias galėjo stoti ir peregrinai. *S.* nebuvo juridinis asmuo, teisės ir pareigos galiojo tik *s.* viduje, tarp pačių *socii* – draugų ir kiekvienas *socius* veikia dėl draugijos interesų savo vardu bei turėdamas pasekmes tik sau. *Socius* privalėjo duoti sutartus įnašus, dalintis su draugijos nariais pelnu, nuostoliais, atlyginti asmeniškai padarytą žalą, bet ir turėjo teisę į pelną, išlaidų kompensaciją. Kai draugija iširdavo, *socius* gaudavo teisę į a*ctio pro socio*, o dalinant bendrą turtą – į a*ctio commūni dividundo.* Societas nutrūksta atsisakius joje dalyvauti nariams, mirus kam nors iš narių, po bent vieno iš jų turto konfiskacijos, bankroto ar *capitis deminutio.*

SPONSIO (-ōnis, f) – 1. Tik Romos piliečiams prieinama stipuliacijos forma, grindžiama priesaika, kurios sulaužymas galėjęs užtraukti dievų bausmę. Atliekant *s.*, būdavo apsikeičiama frazėmis: *Spondes*? (Pasižadi?) – *Spondeo*! (Pasižadu!). 2. Romėnų piliečių laidavimas už stipuliuotą (žr. *stipulatio*) skolą. Sponsorius (*sponsor*) laiduodavo nepriklausomai nuo pagrindinio skolininko, o jo įsipareigojimas neperduodamas paveldėjimo būdu. Sponsorių gynė daugelis *leges de sponsu.* Įpareigojantis pasižadėjimas, išreikštas *sponsio* forma sumokėti priešingai šaliai tam tikrą pinigų sumą, kaip baudą už prievolės ar magistrato įsakymo neįvykdymą, vadinamas *s. poenālis. S.praeiudicālis* – nedidelis procesinis užstatas, priklausęs nuo ginčijamo klausimo sprendimo.

SPQR – oficialaus Romos valstybės pavadinimo (*senātus populusque Romānus*) santrumpa, reiškusi: senatas ir romėnų tauta.

STATUS (-ūs, m) – statusas, būklė, padėtis. *S. libertātis* – laisvės statusas, *s. civitātis* – pilietybės statusas. Statuso, ypač *s. libertātis*, klausimus spręsdavo

teismas. *Statuliber* buvo vadinamas vergas, pagal testamentą gavęs laisvę su sąlyga, o ligi sąlygos įvykdymo priklausęs paveldėtojui.

STIPULATIO (-ōnis, f) – stipuliacija, žodinė (verbalinė) sutartis, kuria nustatomos įvairios prievolės ir kuriai užtenka abiejų šalių dalyvavimo ir kreditoriaus klausimo: *spondesne? promittisne? fidepromittisne?* bei debitoriaus atsakymo: *spondeo; promitto; fidepromitto* (visi žodžiai reiškė maždaug vienodai – ar pažadi? pažadu). *S.* objektu galėjo būti iš pradžių tik *certum* (tam tikras daiktų skaičius ar pinigų kiekis), o vėliau ir *incertum*, pvz., ko nors darymas (*facere*). Privalomoji *s.* galia nepriklausė nuo *causa,* kuri nebūtinai turėjo būti pateikta. Kreditorius dėl *s.* turėjo teisę į a*ctio ex stipulātu* arba *condictio.*

Laikui bėgant *s.* forma darėsi lankstesnė, greta minėtų žodžių (*spondēre, promittere, dare*) imami vartoti ir kiti lotyniški, vėliau ir kitų kalbų žodžiai, kada sudarant *s.,* ima dalyvauti ir peregrinai. Imperatorius Leonas II 472 m. padarė *s.* teisėta ir tada, kai būdavo šalių bet koks žodinis susitarimas (*consensus*).

STRANGULATIO (-ōnis, f) – bausmė smaugiant kalėjime. *S.* Principato metais buvo uždrausta.

STUPRUM (-i, n) – lytinis nusikaltimas; vyro ir neištekėjusios pakankamai geros kilmės moters lytinis ryšys, už kurį nusikaltusysis (*stuprātor*) ir moteris, jei *stuprātor* nenaudojo prievartos, gaudavo turtines nuobaudas. Lytinis santykiavimas su kitu vyru ar berniuku baudžiamas pinigine bauda, o klasikiniais laikais kai kada ir mirties bausme.

SUICIDIUM (-ii, n) – savižudybė. Kaltinamojo savižudybė buvo laikoma kaltės pripažinimu ir užtraukdavo turto konfiskaciją. Kareivio bandymas nusižudyti baudžiamas mirties bausme.

SUI IURIS – žr. Persōna.

TALIO (-ōnis, f) – talionas, teisės pripažintas ir reglamentuotas pagal *Leges XII tabulārum* kerštas; nusikaltusiojo baudimas tuo pačiu blogiu. *T.* buvo tarpinė grandis tarp teisės nusikaltėlį užmušti ir priimti iš jo *pecunia* (piniginę baudą).

TESTAMENTUM (-ī, n) – testamentas; formalus, vienpusis, turintis teisinę galią, piliečio asmens valios pareiškimas *mortis causā*, turint tikslą sutvarkyti būsimąjį turto likimą. Testamento sudarytojas testatorius privalėjo turėti jo sudarymo teisę (*testamenti factio actīva*), o ją galėjo turėti tik pilnateisiai ir pilnamečiai Romos piliečiai bei *Latīni*. Neturėjo šios teisės peregrinai, vergai (išskyrus *servi publici*), *furiōsi, prodigi*, neturintieji *ius*

commercii, esantieji *in patriā potestāte*. Nerva ir Trajanas esantiems *in patriā potestāte* suteikė galimybę testamentu užrašyti *peculium castrense*, jeigu jie žuvo karo lauke, bet Hadrianas ir tai panaikino. Valdant Justinianui jie gavo teisę testamentu užrašyti *peculium quasi castrense*. Nuo Hadriano laikų ir moterys gavo *testamenti factio actīva*, kuria galėjo naudotis savarankiškai arba su globėjo apsauga (*auctoritāte tutōris*). Bet kurio testatoriaus teisė į *t. factio actīva* turėjo būti nepertraukiama nuo sudarymo dienos ligi mirties, kitaip ji negaliojo.

Kad testamentas būtų galiojantis (*testamentum iustum*), reikia, kad jis būtų sudarytas pagal taisykles, kad jį būtų sudaręs tinkamas testatorius, kad testamente taisyklingai būtų paskirtas tinkamas įpėdinis. Jeigu testatorius praleido bent vieną *heres suus* (nepaskyrė įpėdiniu ar nepašalino), testamentas tampa *ruptum*; tas pats – jei testatorius sudaro naują testamentą; testatoriaus *capitis deminutio* jo testamentą irgi darė *t. irritum*, t. y. netekusiu galios. Nei vienam iš paveldėtojų nepriėmus palikimo, testamentas irgi netenka galios (*t. desertum*), o toks testamentas, kur vienas iš artimiausių giminaičių būna nuskriaustas (*t. inofficiōsum*), jo gali būti apskųstas.

TESTIMONIUM (-ii, n) – įrodymas, liudytojo parodymai. *T*. nebuvo vieno asmens arba namiškių liudijimai. Už *t. falsum* – melagingą liudijimą būdavo net mirties bausmė.

TESTIS (-is, m) – trečiasis asmuo, liudytojas, liudijantis teisme tai, ką pats matė ir girdėjo kokio nors įvykio ar juridinio akto metu. Liudytojai (*testes*) liudydavo davę priesaiką. Tinkamu liudytoju galėjo būti bet kuris pilnametis romėnų pilietis ne savo byloje, išskyrus bet kuriuos giminaičius, *infāmes* ir nuteistuosius.

THESAURUS (-ī, m) – lobis, brangenybės, pinigai paslėpti taip seniai, kad jau negalima rasti savininko. Jeigu *t.* rasdavo asmuo, nebuvęs žemės sklypo savininku, vieni teisininkai manydavo, kad *t.* turi priklausyti radusiajam, kiti – žemės savininkui, o vėliau susiformavo nuomonė, kad valstybės iždui. Nuo Hadriano laikų pusė lobio priklausė radėjui, pusė sklypo savininkui, tačiau pastarajam priklausė viskas, jei radusysis kasė be savininko leidimo ir apgalvotai.

TORMENTA (-um, i, n) – kankinimai, kankinimo įrankiai. Respublikos metais *t*., kaip įrodymų gavimo priemonė, buvo uždrausti ne tik Romos piliečių, bet ir visų laisvųjų atžvilgiu. Nuo Tiberijaus *t.* praktikuojami, išskyrus *honestiōres*. Dominato laikais *t.* praktikuojami labai plačiai, o vergai buvo kankinami visais laikais, tačiau to nedaryta verčiant vergus duoti parodymus prieš savo šeimininkus.

TRESVĪRI (-ōrum, m) – triumvyrai, iš trijų vyrų susidedanti, turinti specifinius arba ypatingus įgaliojimus magistratūra, pvz., *t. monetāles*, rūpinęsi pinigų kalimu, *t. capitāles*, prižiūrėję kalėjimų apsaugą, bausmių vykdymą ir kt. Pirmasis politinis triumviratas (Cezaris, Pompėjus, Krasas) buvo sudarytas 56 m. pr. Kr., antrasis triumviratas (Oktavianas, Antonijus, Lepidas) – 43 m. pr. Kr.

TRIA VERBA SOLLEMNIA – trys iškilmingi žodžiai, kuriuos magistratas galėjo ištarti tik tinkamomis spręsti teismų bylas dienomis (*dies fasti*): *do* – duodu (*dare actiōnem*), *dīco* – skiriu (*dīcere diem*), *addico* – patvirtinu (žr. *iurisdictio*).

TRIBUS (-ūs, f) – triba, Romos teritorinis vienetas. Pagal gerai žinomą legendą Roma, buvusi ant septynių kalvų (Septimontium), dalinosi į 3 tribas – Ramnes, Tities, Luceres, o kiekviena iš tribų – į kurijas, tačiau Servijus Tulijus gyventojus paskirstęs į 4 tribas. Ankstyvoje Respublikoje buvo 4 miestiškosios tribos (*t. urbānae*) ir kaimiškosios tribos (*t. rusticae*), kurių skaičius nuo 16 išaugo ligi 31. Tautos susirinkimo (*comitia tribūta*) daugumą paprastai sudarydavo šių tribų nariai, žemės sklypų savininkai. Romėnų piliečio teisių pagrindas ir buvo įsirašymas į vieną iš tribų. Imperijos metais tribos pavirto organizacijomis, besirūpinančiomis savo nepasiturinčių narių šelpimu.

TRIBŪNI (-us, ī, m) – tribūnai. Iš pradžių taip buvo vadinami administracinių teritorinių vienetų – tribų – vyresnieji, o vėliau – įvairūs, ypač kariniai, pareigūnai. Seniausia tokio tipo pareigybė buvo kariniai tribūnai (*tribūni militum*), t. y. aukščiausi legionų karininkai. Tarp 449 ir 367 m. pr. Kr. *tribūni militum consulāri potestāte* (karo tribūnai su konsulo valdžia) turėjo konsulų įgaliojimus ir atliko jų funkcijas. Tokių tribūnų iš pradžių buvo 3, o vėliau 8.

494 m. pr. Kr. atsirado *tribūni plebēi* (4, vėliau 10), kurių funkcija buvo ginti atskiro piliečio ir visos piliečių bendruomenės interesus. Renkami iš senovinių plebėjų luomo, jų asmuo buvo neliečiamas (*sacrosanctus*). Iš pradžių galėję tik ginti, vėliau gavo *ius intercessiōnis* (*veto* teisę) ir net teisę bausti. Ištarę žodį *veto* (draudžiu), kiekvienas iš šios kolegijos narių galėjo sustabdyti bet kurio magistrato veiklą, jeigu ji buvo nukreipta prieš privatų žmogų ar romėnų tautą, liaudies tribūnai galėjo net uždrausti konsulo pranešimo skaitymą senate, t. y. rengiamą senato nutarimą arba įstatymo projekto balsavimą. Nepakluses tribūno intercesijai pareigūnas turėjo būti areštuotas. 151 ir 138 m. pr. Kr. įvyko du skandalai, kada liaudies tribūnai areštavo konsulus, pašaukusius į karo tarnybą įtakingus jaunus žmones, kuriuos šaukti buvo uždraudę tribūnai. 287 m. pr. Kr. pagal Hortenzijaus

įstatymą (*lex Hortensia*) plebėjų susirinkimo nutarimas plebiscitas tapo privalomas visiems piliečiams, tad tribūnai įstatymų leidyboje dabar tapo net įtakingesni negu konsulai. Todėl, neturėdami nei specialios savo veiklos srities, nei imperijaus – aukščiausios vykdomosios valdžios, tribūnai praktiškai tapo magistratais. Jų įgaliojimai buvo tokie svarbūs, kad tik jų veiklos apribojimas vienais metais bei galimybės būti tribūnu antrą kartą nebuvimas ligi II a. pr.Kr. pradžios sutrukdė Romoje atsirasti liaudies vadams – karaliams.

Liaudies tribūnai, iš pradžių renkami iš plebėjų tarpo, gana greitai jau būdavo renkami ir iš nobilių, todėl stengėsi visokeriopai padėti konservatyviai senato politikai. Tiberijus ir Gajus Grakchai tribūnų veiklą priartino prie liaudies interesų, tačiau Sulos įstatymas, skelbęs, kad tribūnu gali tapti tik senatorius, kad buvęs tribūnu negali tapti magistratu, kad tribūnų pateikti įstatymų projektai turi būti iš anksto apsvarstyti senate, galutinai pakirto liaudies tribūnų galią. Augustas tribūno valdžią padarė viena iš savo valdžios atramų, kuri jam priklausė ligi gyvos galvos ir buvo atskirta nuo tikrųjų tribūnų, kurių reikšmė Imperijos metais vis silpnėjo, nes ir jų *veto* teisė buvo bejėgė imperatoriaus bei jo valdininkų atžvilgiu.

TRIBŪTUM SOLI – žemės mokestis.

TUTĒLA (-ae, f) – kai kurių *sui iuris* asmenų, turinčių ribotą veiksnumą, globa. Iš pradžių tai buvo valdžios (*potestas*) reiškimas, tačiau valdžią globėjas – artimiausias globotinio paveldėtojas – turėjo panaudoti ne tik savo, bet ir globotinio bei jo šeimos interesams.

T. nebuvo skiriama *aliēni iuris* asmenims, kurie pagal senosios teisės dėsnius neturėjo savo turto, o pagal naująją teisę savo turtą turėjo (*bona adventīcia*), tačiau paprastai tą turtą valdė ir juo naudojosi *pater familias*. Globos skyrimo pagrindu buvo mažamečio arba moters tapimas *persōna sui iuris* po *pater familias* mirties, arba pastarojo *capitis deminūtio maxima* (arba *media*), sūnaus ar vergo emancipacija *ante pubertātem* (žr. *puberes*), visokia dukters emancipacija, moters išėjimas iš *manus*, jeigu ji po to neišsiskiria su savo vyru ir t. t.

T. mulierum – (moterų globa) nuo *t. impuberum* skyrėsi tuo, kad nesibaigdavo moteriai tapus pilnamete, tačiau buvo labiau ribota. Teisėtas globėjas *tutor legitimus* savo valdžią galėjo perduoti kitam (*in iure cessio tutēlae*), o testamentu paskirtas globėjas turėjo *ius abdicandi*. Magistratas klasikiniais laikais skirdavo globėją tik moters pageidavimu ir neturėjo teisės nei jos asmeniui, nei jos turtui, globėjo *auctoritas* buvo reikalingas tik atliekant kai kuriuos svarbius juridinius veiksmus (*confarreatio, testamentum* ir kt.). Respublikos metais moterys dažnai pačios pasirinkdavo sau

globėjus, o vėliau globėją galėdavo netgi priversti sutikti su jos nuomone. Nuo Augusto laikų moteris nuo *t.* atleisdavo *ius liberōrum*, o klasikinių laikų pabaigoje *t. mulierum* visai neteko reikšmės.

NITAS LOCI ET ACTŪS – teisės veiksmo atlikimas be pertrūkio ir vienoje vietoje.

UR (*uti rogas* – kaip tu siūlai) – sutrumpinta teigiamo balso „už“ išraiška balsuojant komicijuose.

USŪRAE (-ārum, f) – procentai, kitaip vadinami *fenus*. Tai buvo skolininko mokestis kreditoriui už leidimą naudotis tam tikru pinigų kiekiu. *U.* buvo akcesorinė (pridėtinė) prievolė, priklausanti nuo pagrindinės, tad pastarajai pasibaigus, procentai nustoja ėję, o sulaikytų procentų išreikalauti nebegalima. Procentai buvo nustatomi specialiu susitarimu (*u. ex pacto*): esant *bonae fidei* sandoriams – neformaliu, o paskolos atveju *u. conventionāles*. *U. legāles* – įstatymo nustatyti procentai, *u. pupillāres* – procentai, kuriuos turėjo mokėti globėjas, globotinio pinigus naudojantis savo tikslams arba per savo neapdairumą padaręs jam žalą.

USURPATIO (-ōnis, f) – uzurpacija, neteisėtas ko nors pasisavinimas; įsigijimo arba skolos padengimo senaties termino nutraukimas (*u. usucapiōnis*) tuo, kad savininkas iš naujo ima valdyti daiktą.

USUS (-ūs, m) – naudojimas, faktinis daikto valdymas (*possessio*); *u.* reiškė ir *conventio in manum* formą: jeigu vyras su moterimi gyveno kaip su žmona metus, jis gaudavo jos atžvilgiu *manus* ir žmona pereidavo į vyro šeimą, tačiau be *communicatio sacrōrum* (religinių apeigų bendrumo).

ECTIGAL (-ālis, n) – nuomos mokestis.

VENDITIO BONŌRUM (-ōnis, f) – viso nemokaus skolininko turto pardavimas iš varžytinių. Iš kreditorių tarpo būdavo išrenkamas *magister bonōrum*, kuris parengdavo varžytines ir skolininko turtą parduodavo tam, kas kreditoriams pasiūlo naudingiausią jų skolinių pretenzijų kompensaciją: tas asmuo – *bonōrum emptor. Distractio bonōrum* (pardavimas dalimis) vykdavo tada, jei visam turtui pirkėjo neatsirasdavo.

VESTĀLES VIRGINES – vestalės, deivės Vestos žynės, kurios palaikydavo neužgęstančią ugnį deivės šventykloje. Jas išrinkdavo iš patricijų šeimų, sulaukusias 6–10 metų amžiaus, *pontifex maximus*, kurio jurisdikcijai jos ir paklusdavo. Vestalėms buvo rodoma didžiulė pagarba, tačiau už nekaltybės

įžado nesilaikymą jos buvo užkasamos gyvos į žemę, o suvedžiotoją užmušdavo. Po 30-ties metų tarnavimo vestalė galėdavo ištekėti.
VETO – draudžiu; veto teisė kilo iš magistrato formulės *vim fieri veto* (draudžiu panaudoti jėgą).
VIA (-ae, f) – kelias, vieškelis, gatvė; teisė naudotis viešaisiais keliais (*v. publica*) buvo ginama *interdictum de viis publicis*. *V.* buvo vadinamas ir kaimiškasis kelio, einančio per svetimą žemės sklypą, servitutas.
VINDEX (-icis, m) – gynėjas, laiduotojas; *v.* 1aiduodavo už skolininką *in ius vocatio* atveju, kad pastarasis paskirtą dieną atvyktų į teismą, priešingu atveju prieš *v.* būdavo reiškiamas ieškinys dėl žalos atlyginimo (a*ctio in factum*). *Manūs iniectio* procedūroje *v.* nuimdavo kreditoriaus ranką nuo skolininko peties ir sumokėdavo skolą arba su kreditorium pradėdavo ginčą. *V.* turėjo būti gana turtingas, išskyrus tuos atvejus, kai laiduodavo už artimą giminaitį ar visišką skurdžių. Nuo Justiniano laikų *v.* funkcijas vykdė *fideiussor*.
VINDICATIO (-ōnis, f) – vindikacija, savininko teisė reikalauti iš nesavininko grąžinti pasiskolintą daiktą pagal ieškinį a*ctio in rem*. *V. caducōrum* – *v*., kai įgaliotas asmuo siekia gauti tapusią laisva paveldėjimo dalį; *v. filii* – kai tėvas reikalauja, kad asmuo, turintis jį savo valdžioje, sūnų atiduotų; *v. fructuum* – savininko ieškinys dėl prieaugio, kurį ligi *litiscontestatio* gavo atsakovas; *v. in libertātem* – procesas dėl statuso, kada ieškovas – *adsertor libertātis* reikalavo laisvės žmogui, gyvenančiam kaip vergas, arba procesas dėl to, ar tam tikras asmuo laisvas nuo gimimo, ar ne (toks procesas vadinosi *v. in ingenuitātem*); *v. in servitūtem* **–** procesas, kai pilietis siekia, kad žmogus, gyvenantis kaip laisvas, būtų padarytas jo vergu; *v. servitūtis* – ieškinys prieš tarnaujančiojo žemės sklypo savininką arba tą, kas elgėsi kaip savininkas, dėl servituto pripažinimo, dėl to, kad būtų uždrausta trukdyti servituto vykdymui, dėl nuostolių atlyginimo ir t. t.
VIS – kriminalinės teisės srityje *v.* reiškia prievartą, prieš kurią pretorius duodavo *actiōnes poenāles*. Prievarta, kurią panaudojus atliktas nusikaltimas *crīmen vis*, buvo *v. cotidiāna* (įprastoji) ir *v. armāta* – naudojama ginkluotų žmonių arba gaujos. *V. publica* – prievarta, kenkianti visuomenės interesams, už kurią bausdavo *leges de vi*, teisiant nusikaltėlį viešame baudžiamųjų bylų teisme *iudicium publicum*: tokiais nusikaltimais buvo maištas, riaušės, apsiginklavusios minios susibūrimas, ginkluotų gaujų organizavimas ir pan.

Temidė

III. APIBRĖŽIMAI (DEFINICIJOS)

N. B. Didžiosiomis raidėmis parašyti svarbiausieji apibrėžimų žodžiai.

BESSE – nedalyvauti. 1. *Eōrum qui bona fide absunt, ius non corrumpitur* (tų, kas nedalyvauja dėl svarbios priežasties, teisės nepažeidžiamos, Gai. D. 9, 4, 30) 2. *In causa capitāli absens nemo damnātur neque absens per alium accusāre aut accusāri potest* (sprendžiant sunkias baudžiamąsias bylas, negalima skelbti nuosprendžio nedalyvaujančiam, taip pat nedalyvaujantis negali kaltinti arba būti apkaltintas (kito asmens), Paul. Sent. 5, 5, 7).

ABSOLVERE – išteisinti. *Actōre non probante reus absolvitur* (jeigu ieškovas neįrodo savo ieškinio, atsakovas yra išteisinamas (paleidžiamas), C. 4, 19, 23 (294)).

ACCUSĀRE – apkaltinti padarius nusikaltimą. *Qui accusāre volunt, probatiōnes habēre debent* (kas nori apkaltinti, privalo turėti įrodymus, C. 2, 1, 4 (212)).

ACTIO – ieškinys. *Is nullam vidētur actiōnem habēre, cui propter inopiam adversarii inānis actio est* (vadinasi, kad ieškinio neturi tas, kas dėl atsakovo skurdumo nieko negali gauti (teismo keliu), Gai. D. 4, 3, 6).

ACTIO IN PERSŌNAM – ieškinys asmeniui. *Actio in persōnam est, qua agimus quotiens cum aliquo, qui nobis vel ex contractu vel ex delicto obligātus est, id est cum intendimus dare facere praestāre opportēre* (asmeninis ieškinys yra tada, kai mes pareiškiame ieškinį kitam dėl to, ką anas privalo duoti, padaryti, atsakyti, Gai. 4, 2.).

ACTIO IN REM – daiktinis ieškinys. *Actio in rem est, cum aut corporālem rem intendimus nostram esse, aut ius aliquod nobis competere aut cum actio ex diverso adversario est negatīva* (daiktinis ieškinys yra tada, kai mes pareiškiame ieškinį dėl kūniškojo daikto priklausymo mums arba kai mums priklauso kokia nors teisė, arba jeigu kita šalis turi negatyvų (neigiamą) ieškinį, Gai. 4, 3).

ADIUDICATIO – priteisimas. *Adiudicatio est ea pars formulae, qua permittitur iudici rem alicui ex litigatoribus adiudicāre* (A. yra formulės dalis, įpareigojanti teisėją priteisti daiktą vienam iš besibylinėjančių, Gai. 4, 42).

ADULTERIUM – svetimoteriavimas. *Lex stuprum et adulterium promiscue et abusīve magis appellat, sed proprie adulterium in nupta committitur, propter partum ex altero conceptum composito nomine: stuprum vero in virginem viduamve committitur, quod Graeci fthoran appellant* (įstatymas perdaug laisvai aiškina terminus „išniekinimas“ ir „svetimoterystė“, tačiau kalbant tiksliai, svetimoterystė būna su ištekėjusia (pavadinimas *adulterium* kilęs iš „vaikas, pradėtas nuo kito“), o *stuprum* – išniekinimas netekėjusios arba našlės, graikai tai vadina „sugadinimu“, Pap. 48, 5, 6, 1).
AEQUITAS – teisingumas. *Aequitas naturālis praeferenda est rigōri iuris* (prigimtinis teisingumas yra aukščiau už teisės griežtumą, post. Just.).
AETAS – amžius. *Fere in omnibus poenalibus iudiciis et aetāti et imprudentiae succuritur* (beveik visuose baudžiamuosiuose procesuose amžius bei nepatyrimas švelnina bausmę, Paul. D. 50, 17, 108).
AGNĀTI – agnatai. *Sunt autem agnāti per virīlis sexus persōnas cognatiōne iuncti, quasi a patre cognāti* (agnatai yra per vyrišką lytį giminyste susieti asmenys, tarytum tėvo giminaičiai, Gai. 1, 156).
ALIĒNUS – svetimas. *Nemo aliēno nomine lege agere potest* (niekas negali veikti svetimu vardu, Ulp. D. 50, 17, 123).
ALIMENTA – alimentai. *Alimenta pro modo facultatium erunt praebenda* (išlaikymas turi būti suteikiamas atsižvelgiant į galimybes, Ulp. D. 25, 3, 5, 19).
AMBIGUUS – dviprasmiškas. *In ambīgua voce legis ea potius accipienda est significatio, quae vitio caret, praesertim cum etiam voluntas legis ex hoc colligi possit* (kai įstatymo žodžiai yra dviprasmiški, geriau reikia priimti tą prasmę, kuri neturi trūkumų, ypač kai iš to galima spręsti apie įstatymo kūrėjo valią, Cel. D 1, 3, 19).
ANIMUS – sumanymas. *Vulnerans animum occidendi habuisse in dubio praesumitur* (jei kas ką nors sužeidžia, iškilus abejonei, sakoma, jog buvo sumanyta nužudyti).
ARTICULUS – atvejis. *Non possunt omnes articuli singillatim aut legibus aut senatusconsultis comprehendi* (visų atvejų negali aprėpti nei įstatymai, nei senato nutarimai, Iul. D. 1, 3, 12).
BENEFICIUM – privilegija. *Beneficium persōnae concessum quando cum persōna extinguātur* (asmens privilegija baigiasi kartu su asmeniu, post. Just.).
BIS – dukart. *De eandem re bis ne sit actio* (dėl to paties dalyko negali būti ieškinio du kartus, Gai D. 4, 107).
BONAE FIDEI EMPTOR – sąžiningas pirkėjas. *Bonae fidei emptor esse vidētur, qui ignorāvit eam rem aliēnam esse, aut putāvit eum qui vendidit ius*

habēre (sąžiningu pirkėju laikomas tas, kuris nežinojo parduodamą daiktą esant svetimą arba manė pardavėją turint teisę tą daiktą parduoti, Mod. D. 50, 16, 109).

ONUS – sąžiningas. *Bonus est, quilibet praesumitur, nisi contrarium probētur* (sąžiningu laikomas kiekvienas, jeigu neįrodyta priešingai, post. Just.).

ASUS – atsitiktinumas. *Casus a nullo praestātur* (nuo atsitiktinumo niekas neapsaugotas, Ulp. D. 50, 17, 23).

CAUSA – priežastis. *Causa in praeteritum, poena in futūrum confertur* (priežastis priklauso praeičiai, o bausmė skiriama ateičiai, Ulp. D. 35, 1, 12).

CIRCUMSCRIPTIO – apgaudinėjimas. *Naturāliter concessum est quod pluris sit minōris emere, quod minōris sit pluris vendere et ita invīcem se circumscribere* (natūraliai leidžiama pigiau pirkti, kas brangiau kainuoja, brangiau parduoti tai, kas pigiau kainuoja, taigi – vienam kitą apgaudinėti, Paul. D. 19, 2, 22, 3).

CIVIS – pilietis. *Cives quidem orīgo manumissio, incolas vero domicilium facit* (piliečiais daro kilmė, paleidimas iš vergovės, o gyventojais – gyvenamoji vieta, Hadr. pas Diocl. C. 10, 40, 7).

COGITATIO – sumanymas. *Sola cogitatio furti faciendi non facit furem* (vien tik sumanymas pavogti nepadaro vagimi, Paul. D. 47, 2, 1, 1, 1).

COLLĒGA – kolega. *Collegārum appellatiōne hi continentur, qui sunt eiusdem potestātis* (kolegomis vadinami tie, kurie turi vienodą valdžią, Ulp. D. 50. 16. 173).

COMMODUM – nauda. *Secundum natūram est commoda cuiusque rei eum sequi, quem sequentur incommoda* (natūralu, kad siekia naudos turėti tas, kuris patiria nenaudą (tarkim, išlaidas), Paul. D. 50, 17, 10).

COMMŪNIS – bendras. *Communio est mater rixārum* (bendra nuosavybė yra nesantaikos motina, post. Just.).

CONDICIO – padėtis. *Qui cum alio contrahit, vel est vel debet esse non ignārus condiciōnis eius* (kas su kitu sudaro sandorį, žino arba privalo žinoti jo teisinę bei turtinę padėtį, Ulp. D. 50, 17, 19).

CONFESSIO – prisipažinimas. *Confessio facta in iudicio non potest retractāri* (prisipažinimas teismo metu negali būti atsiimtas, post. Just.).

CONSILIUM – sprendimas. *Nemo potest mutāre consilium suum in alterius iniuriam* (niekas negali pakeisti savo sprendimo kito nenaudai, Pap. D. 50, 17, 25).
CONSUETŪDO – paprotys. *Optima est legum interpres consuetūdo* (paprotys yra geriausias įstatymų aiškintojas, Paul. D. 1, 3, 37).
CONVENTIO – susitarimas. *In conventionibus contrahentium voluntātem potius quam verba spectāri placuit* (dviejų šalių susitarime daugiau dėmesio skiriama valiai, o ne žodžiams, Pap. D. 50, 16, 219).
CORPUS – kūnas. *Quod quisque ob tutēlam corporis sui fecit, iure fecisse existimātur* (visa, kas daroma apginti savo kūnui, laikoma teisėtu, Flor. D. 1, 1, 3).
CREDITUM – kreditas. *Creditum a mutuo differt qua genus a specie: nam creditum consistit et extra eas res, quae pondere numero mensūra continentur* (kreditas skiriasi nuo paskolos, kaip rūšis nuo porūšio, nes kreditas yra ir tai, kas apibūdinama svoriu, skaičiumi bei matu, Paul. D. 12, 1, 2, 3).
CRIMEN – nusikaltimas. 1. *Nullum crimen patitur is, qui non prohibet, cum prohibēre non potest* (nepadaro nusikaltimo tas, kas nesipriešina tam, kam pasipriešinti negali, Paul. D. 50, 17, 109). 2. *Extinguitur crimen mortalitāte, nisi forte quis maiestātis reus fuit* (nusikaltimas užmirštamas numirus nusikaltėliui, išskyrus tuos atvejus, kai kalbama apie valstybės išdavimą, Ulp. D. 48, 4, 11). 3. *Et persōnam spectandam esse, an potuerit facere, et an ante quid fecerit et an cogitaverit et an sanae mentis fuerit* (reikia atsižvelgti ir į nusikaltėlio asmenį, ar galėjo jis padaryti nusikaltimą, ar įvykdė nusikaltimų praeityje, ar jis elgėsi sąmoningai ir ar buvo sveiko proto, Ulp. D. 48, 4, 7, 3). 4. *Causā, persōnā, loco, tempore, qualitāte, quantitāte, eventu* (reikia išsiaiškinti motyvus, asmenį, vietą, laiką, pobūdį, dydį ir nusikaltimo pasekmes, Ven. D. 48, 19, 16, 1). 5. *Ibi de crimine agendum, ubi admissum est* (nusikaltimą reikia tirti ten, kur jis buvo padarytas, S. 3, 15, 1).
CULPA – kaltė. *Culpā caret qui scit, sed prohibēre non potest* (nekaltas tas, kuris žino (apie neteisėtą veiką), bet negali pasipriešinti, Paul. D. 50, 17, 50). 2. *Culpa abest, si omnia facta sunt, quae diligentissimus quisque observatūrus fuisset* (nėra kaltės, jei viskas padaryta taip, kaip būtų padaręs pats atidžiausias žmogus, Gai. D. 19, 2, 25, 7).
CURĀTOR – globėjas. *Consilio et opera curatōris tuēri debet non solum patrimonium, sed corpus ac salus furiōsi* (globėjas privalo patarimais bei veiksmais apsaugoti ne tik turtą, bet ir bepročio kūną bei gerovę, Iul. D. 27, 10, 7).

DAMNUM – žala. 1. *Is damnum dat, qui iubet dare, eius vero nulla culpa est, cui parēre necesse sit* (žalą padaro tas, kieno įsakymu tai daroma ir visai be kaltės tas, kuris priverstas paklusti, Paul. D. 50, 17, 169). 2. *Quod quis ex culpā suā damnum sentit, non intellegitur damnum sentīre* (manoma, kad nepatyrė žalos tas, kas pats dėl jos kaltas, Pomp. D. 50, 17, 203).

DARE – duoti. *Do ut des* (duodu, kad tu duotum, Paul. D. 50, 17, 167). Šis posakis tapo abipusių nuolaidų politikos apibūdinimu.

DEFINITIO – apibrėžimas. *Nihil in perpetuum neque generāliter definīre possumus* (nieko negalime apibrėžti nuolatine ir visa apimančia prasme, Scaev. D. 44, 6, 14).

DELICTUM – teisės pažeidimas. 1. *Nunquam crescit ex post facto praeteriti delicti aestimatio* (niekada vėlesnis teisės pažeidimas nepadidina bausmės už ankstesnįjį, Paul. d. 50, 17, 138, 1). 2. *Nunquam plura delicta concurrentia faciunt, ut ullīus impunitas detur* (daug padarius lygiagrečių teisės pažeidimų, niekada bent vienas iš jų nelieka nebaustinas, Ulp. D. 47, 1, 2).

DETERIOR – blogesnis. *Proprie dicitur res non reddita, quae deterior redditur* (daiktas nelaikomas grąžintu, jeigu grąžinamas blogesnės kokybės, Ulp. D. 13, 6, 3, 1).

DOMINIUM – nuosavybė. *Differentia inter dominium et possessiōnem haec est, quod dominium nihilo minus eius manet, qui dominus esse non vult* (skirtumas tarp nuosavybės ir valdos yra toks, kad nuosavybė (*dominium)* lieka savininko, net jeigu jis pats nenori juo būti, Ulp. D. 41, 2, 17, 1).

DUBIUS – abejotinas. *In re dubia benigniōrem interpretatiōnem sequi non minus iustius est quam tutius* (esant abejonei, pateikti atsakovui palankesnį aiškinimą yra ne mažiau teisinga, kaip ir apdairu, Marcell. D. 28, 4, 3).

ERRĀRE – klysti. 1. *Nec stultis solēre succurri, sed errantibus* (padėti reikia ne kvailiams, o klystantiems, Paul. D. 22, 6, 9, 5). 2. *In omnibus negotiis contrahendis si error aliquis intervenit nihil valet quod acti sit* (pasitaikiusi klaida padaro taip, kad bet kuris teisinis veiksmas netenka galios, Pomp. D. 44, 7, 57). 3. *Error commūnis facit ius* (visuotinė klaida sukuria teisę, post. Just.).

EXILIUM – tremtis. *Exilium triplex est: aut certōrum locōrum interdictio, aut lata fuga, ut omnium locōrum interdicātur praeter certum locum, aut insulae vinculum, id est relegatio in insulam* (yra trys tremties rūšys: draudimas būti tam tikrose vietose, draudimas būti visose vietose, išskyrus vieną, ir išvežimas į salą, Marci D. 48, 22, 5).

EXSECŪTOR – vykdytojas. *Exsecūtor sententiae iniustae non tenētur aliqua actiōne* (įvykdžiusiojo kito neteisingą nuosprendį kaltinti negalima, post. Just.).

EMINA – moteris. *In multis iuris nostri articulis deterior est condicio feminārum quam masculōrum* (pagal daugelį mūsų teisės straipsnių, moterų padėtis yra blogesnė nei vyrų, Pap. D. 1, 5, 9).

FILIUS – sūnus. 1. *Filio semper honesta et sancta persōna patris vidēre debet* (tėvo asmuo sūnui visada turi atrodyti garbingas ir šventas, Ulp. D. 37, 15, 9). 2. *Crimen vel poena paterna nullam maculam filio infligere potest: namque unus quisque ex suo admisso sorti subicitur nec aliēni criminis successor constituitur* (tėvo nusikaltimas arba bausmė negali sūnui palikti jokios dėmės, nes kiekvienas atsako tik už savo elgesio pasekmes ir niekas nebūna kito asmens nusikaltimo perėmėjas, Call. D. 48, 19, 26). 3. *Si pater filium ter venum duit, filius a patre liber esto* (jeigu tėvas triskart pardavė sūnų į vergovę, tegu sūnus tampa nepriklausomas nuo tėvo, Leges XII Tabulārum IV, 2b).

FRAUDĀRE – apgauti. 1. *Nemo vidētur fraudāre eos, qui sciunt et consentiunt* (niekas neapgauna tų, kurie tai žino ir sutinka, Ulp. D. 42, 8, 6, 9). 2. *Fraus legis fit, ubi quod fieri noluit, fieri autem non vetuit, id fit: et quod distat verbum a sententia, hoc distat fraus ab eo, quod contra legem fit* (įstatymas apeinamas tuomet, kada daroma tai, ko įstatymas neleidžia, bet ir nedraudžia: ir kaip žodis skiriasi nuo minties, taip įstatymo nepaisymas skiriasi nuo to, kas įstatymu draudžiama, Ulp. D. 1, 3, 30).

FUGITĪVUS – bėglys. *Fugitīvus est non is, qui solum consilium fugiendi a domino suscēpit, licet id se factūrum iactaverit, sed qui ipso facto fugae initium mente deduxerit* (bėglys yra ne tas, kuris sumanė pabėgti nuo šeimininko, net jeigu ir gyrėsi, kad taip padarys, bet tas, kuris iš tiesų tai padarė, Tryph. D. 50, 16, 225).

FUROR – beprotystė. 1. *Furiōsus absentis loco est* (beprotis laikomas nesančiu, Ulp. D. 50, 17, 124, 1). 2. *Sufficit furōre ipso furiōsum punīri* (beprotis pakankamai nubaustas beprotyste, Mod. D. 48, 9, 9, 2).

FURTUM – vagystė. *Furtum fit non solum cum quis intercipiendi causā rem alīenam amōvet, sed generāliter cum quis rem aliēnam invīto domino contrectat* (vagystė yra ne tik tada, kai kas nors pasiima svetimą daiktą, bet platesne prasme ir tada, kai naudojamasi svetimu daiktu prieš jo šeimininko valią, Gai 3, 195).

HEREDITAS – paveldėjimas. 1. *Omnis hereditas, quamvis postea adeātur, tamen cum tempore mortis continuātur* (bet koks paveldėjimas, netgi jei jis priimtas vėliau, įsigalioja nuo paveldėjimo davėjo mirties, Paul. D. 50, 17, 138). 2. *Heres succedens in honōre, succēdit in onere* (paveldėtojas perima ir teises, ir pareigas, post Just.).

IGNORANTIA – nežinojimas. *Regula est iuris quidem ignorantia cuique nocēre, facti vero ignorantiam non nocēre* (įstatymo nežinojimas kenkia bet kam, o fakto nežinojimas nekenkia, Paul. D. 22, 6, 9).

IMPERITIA – nepatyrimas. *Imperitia culpae adnumerātur* (nepatyrimas nepanaikina kaltės, Gai D. 80, 17, 132).

IMPOSSIBILIS – neįmanomas. *Impossibilium nulla obligatio est* (tai, ko neįmanoma padaryti, negalima įpareigoti padaryti, Cel. D. 50, 17, 185).

INGENUUS – laisvai gimęs. *Ingenui sunt, qui ex matre libera nati sunt: sufficit liberam fuisse eo tempore quo nascitur, licet ancilla concēpit* (laisvieji yra tie, kuriuos pagimdė motina būdama laisva, netgi jeigu jinai pastojo būdama vergė, Marci D. 1, 5, 5, 2).

INIQUITAS – neteisingumas. 1. *Quotiens nihil sine captiōne investigāri potest, eligendum est, quod minimum habeat iniquitātis* (jeigu negalima rasti tobulo sprendimo, reikia pasirinkti kuo mažiau neteisingą, Iav. D. 50, 17, 200). 2. *Sive aequum, sive iniquum parēre debēmus* (privalome paklusti teisėjo sprendimui, koks jis bebūtų – teisingas ar neteisingas, Proc. D. 17, 2, 76). 3. *Non debet alteri per alterum inīqua condicio inferri* (negalima nieko statyti į blogą padėtį, ginant kito interesus, Pap. D. 50, 17, 74).

INNOCENS – nekaltas. *Satius esse impunītum relīqui facinus nocentis quam innocentem damnāri* (geriau palikti nenubaustą nusikaltėlį, negu nuteisti nekaltą, Traiānus pas Ulp. D. 48, 19, 5).

INTERPRETATIO – išaiškinimas. *Interpretatiōne legum poenae molliendae sunt potīus quam asperandae* (įstatymus aiškinant geriau švelninti bausmes nei griežtinti, Herm. D. 48, 19, 42).

INVĪTUS – nesutinkąs. *Quae invīto te acta sunt tibi non praeiudiciant* (tai, kas padaryta prieš tavo valią, tavęs neįpareigoja, Ulp. D. 3, 3, 27).

IUDEX – teisėjas. 1. *Generāli lege decernimus neminem sibi esse iudicem vel ius sibi debēre* (pagal bendrą taisyklę nusprendžiame, kad niekas negali būti pats sau teisėjas ir pats sau pritaikyti teisės normas, C. 3, 5, 1). 2. *Non*

exemplis, sed legibus iudicandum est (teisti reikia vadovaujantis įstatymais, o ne pavyzdžiais, C. 7, 45, 13).

IURISPRUDENTIA – jurisprudencija. *Iurisprudentia est divinārum atque humanārum rerum notitia, iusti atque iniusti scientia* (teisės mokslas yra dieviškųjų ir žmogiškųjų reikalų pažinimas, teisingumo ir neteisybės supratimas, Ulp. D. 1, 1, 10, 2).

IUS – teisė. *Humāni iuris condicio semper in infinītum decurrit et nihil est in ea, quod stare perpetuo possit* (teisinė žmonių padėtis nuolat keičiasi ir nieko nėra tokio, kas liktų amžina, C. 1, 17, 2, 18).

IUSIURANDUM – priesaika. *Iusiurandum speciem transactiōnis continet maioremque habet auctoritātem quam res iudicāta* (priesaika yra sandorio rūšis ir turi didesnę galią negu teisėtas teismo sprendimas, Paul. D. 12, 2, 2).

IUSTITIA – justicija. 1. *Iustitia est constans et perpetua voluntas ius suum cuique tribuendi* (teisingumas yra nepakeičiamas ir nuolatinis noras suteikti kiekvienam jo teisių visumą, Ulp. D. 1, 1, 10). 2. *Pereat mundus et fiat iustitia!* (tegu žūna pasaulis, bet laimi teisėtumas!) – Šventosios Romos imperijos imperatoriaus Ferdinando I (1556–1564) devizas). 3. *Iustitia fundamentum regni* (teisingumas – valstybės pamatas, post. Just.)

LEX – įstatymas.1. *Legis virtus haec est: imperāre, vetāre, permittere, punīre* (įstatymas turi galios įsakyti, uždrausti, leisti, bausti, Mod. D. 1, 3, 7). 2. *Contra legem facit, qui id facit, quod lex prohibet, in fraudem vero, qui salvis verbis legis sententiam eius circumvenit* (prieš įstatymą veikia tas, kas daro tai, kas įstatymo draudžiama; įstatymą apeina tas, kas išsaugodamas įstatymo raidę, apeina jo esmę, Paul. D. 1, 3, 29). 3. *Leges intellegi ab omnibus debent* (įstatymai turi būti suprantami visiems, C. 1, 14, 9).

LIBERTAS – laisvė. *Libertas est naturālis facultas eius quod cuique facere libet, nisi quid vi aut iure prohibētur* (laisvė yra įgimta galimybė daryti tai, ko norisi, nebent to neleistų prievarta arba teisė, Flor. D. 1, 5, 4).

LUCRUM – pelnas. 1. *Neque lucrum intellegitur nisi omni damno deducto, neque damnum nisi omni lucro deducto* (pelnas susidaro tik išskaičiavus visus nuostolius, nuostoliai – tik paskaičiavus visą pelną, Servius pas Paul. D. 17, 2, 30). 2. *Quotiens utriusque causa lucri ratio vertitur, is praeferendus est, cuius in lucrum causa tempore praecēdit* (jeigu dviese teisiniu pagrindu pretenduoja į daiktą, susijusį su pelnu, pirmenybė teikiama tam, kieno teisinis pagrindas yra svaresnis, Herm. D. 50, 17, 98). 3. *Nemo ex aliēna iac-*

tūra lucrum facere debet (niekas neturi pelnytis iš kito žalos, Paul. D. 5, 3, 38).

ATER – motina. 1.*Matrem familias accipere debēmus eam, quae non inhoneste vixit: matrem enim familias a ceteris feminis mores discernunt atque separant proinde nihil intererit, nupta sit an vidua, ingenua sit an libertīna: nam neque nuptiae neque natāles faciunt matrem familias, sed boni mores* (šeimynos motina privalome laikyti tą, kuri garbingai gyvena, nes būtent padorumas skiria šeimynos motiną nuo kitų moterų, todėl nesvarbu, ištekėjusi ji ar ne, laisvoji ar atleistinė, nes šeimynos motiną daro ne santuoka, ne gimdymas, o garbingas gyvenimo būdas, Ulp. D. 50, 16, 46, 1).
MULIER – moteris. *Mulieri tunc creditur, cum aliter veritas erui non potest* (moterimi tikima tik tada, kai nėra kitos galimybės nustatyti tiesos, post. Just.).

ASCI – gimti. 1. *Qui mortui nascuntur, neque nati neque procreāti videntur, quia numquam liberi appellāri potuērunt* (manoma, kad gimusieji negyvi nebuvo nei pradėti, nei pagimdyti, kadangi jų niekada nebuvo galima pavadinti vaikais, Paul. D. 50, 16, 129). 2. *Qui in utero sunt, in toto paene iura civīli intelleguntur in rerum natūra esse* (tuos, kurie yra įsčiose, beveik visur civilinė teisė laiko esančiais, Iul. D. 1, 5, 26).
NUPTIAE – santuoka. 1. *Nuptias non concubitus, sed consensus facit* (santuoką padaro ne gyvenimas kartu, o abipusis susitarimas, Ulp. D. 35, 1, 15). 2. *Nuptiae sunt coniunctio maris at feminae et consortium omnis vitae, divīni et humāni iuris communicatio* (santuoka yra vyro ir moters sąjunga, susijungimas visam gyvenimui, dieviškosios ir žmogiškosios teisės bendrumas, Mod. D. 23, 2, 1).

BLIGATIO – įsipareigojimas. *Obligatio est iuris vinculum, quo necessitāte adstringimur alicuius solvendae rei secundum nostrae civitātis iura* (įsipareigojimas yra teisiniai pančiai, kuriais mus suriša būtinybė ką nors įvykdyti pagal mūsų valstybės teisę, I, 3, 13).
OBSCURITAS – neaiškumas. 1. *Semper in obscūris quod minimum est sequimur* (neaiškiais atvejais darome kuo mažiausiai, Ulp. D. 50, 17). 2. *In*

obscūris inspici solēre, quod verisimilius est aut quod plerumque fieri solet (neaiškiais atvejais reikia kreipti dėmesį į tai, kas labiau panašu į teisybę arba paprastai daroma, Paul. D. 50, 17, 114).
OCCUPĀRE – paimti. *Quod nullīus est, id ratiōne naturāli occupanti conceditur* (daiktas, kuris niekam nepriklauso, natūraliai tampa jį paėmusio nuosavybe, Gai. D. 41, 1, 3).

ACTIO – paktas. 1. *Privātis pactionibus non dubium est non laedi ius ceterōrum* (privatūs susitarimai negali pažeisti kitų asmenų teisių, Scaev. D. 2, 15, 3). 2. *Pactum est duōrum consensus atque conventio* (paktas yra sutikimas ir susitarimas dviejų pusių, Ulp. D. 50, 12, 3). 3. *Contra iuris civīlis regulas pacta conventa rata non habentur* (prieštaraujantys civilinei teisei privatūs susitarimai yra neveiksmingi, Gai. D. 2, 14, 28). 4. *Pacta sunt servanda* (sutarčių reikia laikytis, Ulp. D. 2, 14, 1).
PARS – dalis. *Incivīle est nisi tota lege perspecta una aliqua particula eius proposita iudicāre vel respondēre* (neteisinga yra spręsti bylą arba duoti atsakymą remiantis kokia nors įstatymo dalimi, neperžiūrėjus viso įstatymo, Cel. D. 1, 3, 24).
PERICULUM – pavojus. *Adversus periculum naturālis ratio permittit se defendere* (sveikas protas nuo pavojaus leidžia gintis, Gai D. 9, 2, 4). 2. *Qui non habet, quod perdat, eius periculo nihil est* (kas neturi ko prarasti, tas niekuo nerizikuoja, Ulp. D. 47, 2, 12). 3. *Cuius periculum eiusdem commodum* (kieno rizika, to ir pelnas, post. Just.).
PERSŌNA – asmuo. *Persōna dupliciter spectātur, eius qui fecit et eius qui passus est: aliter enim puniuntur ex iisdem facinoribus servi quam liberi* (apie asmenį sprendžiame pagal du dalykus: žiūrime, kas įvykdė nusikaltimą ir prieš ką įvykdytas nusikaltimas, mat už vienus ir tuos pačius nusikaltimus nevienodai baudžiami vergai ir laisvieji, Claud. Sat. D. 48, 19, 16, 3).
PLEBS – plebsas. *Plebs a populo differt veluti a genere* (plebėjai nuo *populus* skiriasi kaip rūšis nuo giminės, post. Just.).
POENA – bausmė. 1. *Nulla poena sine lege* (negali būti bausmės be ją nustačiusio įstatymo, post. Just.). 2. *Poena constituitur in emendatiōnem hominum* (bausmė skiriama tam, kad ji pataisytų žmones, Paul. D. 48, 19, 20). 3. *Pro mensūra cuiusque delicti constituendum est* (bausmė už bet kokį nusikaltimą turi atitikti tą nusikaltimą, Divus Pius pas Call. D. 48, 10, 31). 4. *Illi debet permitti poenam petere, qui in ipsam non incidit* (tik tas gali reikalauti bausmės, kas pats nuo jos laisvas, Ulp. D. 50, 17, 154, 1).

POSSESSIO – valda. 1. *Qui dolo desierit possidēre pro possidente damnātur* (kas apgaulės būdu atsikratė valdos, baudžiamas taip, tarsi jis būtų savininkas, Paul. D. 50, 17, 131). V*itiōsa possessio est aut vi aut clam aut precario ab adversario adquisīta* (ydinga valda yra ta, kuri įsigyta jėga, slaptom arba išprašyta, Gai 4, 151).
POTESTAS – galia. *Nemo potest gladii potestātem sibi datam vel cuius alterius coērcitiōnis ad alium transferre* (niekas negali kitam perduoti teisių bausti, kurias jis turi pats, ir ypač teisės bausti mirtimi, Ulp. D. 50, 17, 70).
PRAECEPTA IURIS – teisės nuostatos. *Praecepta iuris sunt haec: honeste vivere, alterum non laedere, suum cuique tribuere* (teisės nuostatos yra šios: garbingai gyventi, kitiems nekenkti, kiekvienam suteikti tai, kas jam priklauso, Ulp. D. 1, 1, 10, 1).
PRAEVARICĀTOR – slaptas bendrininkas (prevarikatorius). *Praevaricatōrem eum esse ostendimus, qui collūdit cum reo et translaticie munere accusandi defungitur, eo quod proprias quidem probatiōnes dissimulāret, falsas vero rei excusatiōnes admitteret* (slaptu bendrininku laikome tą, kuris suktu būdu susitaria su atsakovu, kaip ieškovas pasisako dviprasmiškai, savo įrodymus nuslepia, o melagingus atsakovo pasiteisinimus priima, Marci. D. 48, 16, 1, 6).
PRINCEPS – pirmesnis. *Prior tempore potior iure* (ankstesnis pagal laiką, stipresnis pagal teisę, t. y. senoji teisė turi pirmenybę prieš vėlesnę, C. 8, 17, 3).
PRIVILEGIUM – privilegija. *Quae persōnae sunt privilegia, ad herēdem non transeunt* (asmeninės privilegijos nepereina paveldinčiajam, Mod. D. 50, 17, 196).
PROBATIO – įrodymas. *Ei incumbit probatio qui dicit, non qui negat* (įrodymą turi pateikti tas, kuris teigia, o ne tas, kuris neigia, Paul. D. 22, 3, 2).
PROHIBĒRE – drausti. *Quae rerum natūra prohibentur, nulla lege confirmāta sunt* (nei vienas įstatymas negali įtvirtinti to, ko neleidžia prigimtis, Cel. D. 50, 17, 188, 1).

CĪRE – išmanyti. *Scīre leges non hoc est verba eārum tenēre, sed vim ac potestātem* (išmanyti įstatymus – reiškia įsiminti ne jų žodžius, o reikšmę bei galią, Cel. D. 1, 3, 17).
SEMEL – vienąkart. *Semel heres semper heres* (vienąkart paveldėjęs – visada paveldėtojas, Gai D. 28, 5, 89).
SEQUESTER – tarpininkas. *Sequester dicitur, apud quem plures eandem rem, de qua controversia est, deposuērunt* (sequester (tarpininkas) yra tas,

kam keletas žmonių perdavė saugoti tą patį daiktą, dėl kurio iškilęs ginčas, Mod. D. 50, 16, 110).
SUMMUS – aukščiausias. *Summum ius summa iniuria* (aukščiausia teisė – didžiausias neteisingumas (formalus ir paraidinis įstatymo teksto sekimas gali tapti ypatingo žiaurumo ir net neteisybės priežastimi), Cicero, De off. 1, 10, 33).
SUPRĒMUS – paskutinis. *Suprēmae hae (tabulae) sunt non quae sub ipso mortis tempore factae sunt, sed post quas nullae factae sunt licet hae veteres sint* (paskutinė valia yra ne ta, kuri buvo pareikšta prieš pačią mirtį, bet ta, po kurios jau nebuvo jokios kitos, net jei ta buvo labai seniai pareikšta, Ulp. D. 37, 11, 1, 1).
SUSPICIO – įtarimas. *Nec de suspicionibus debēre aliquem damnāri* (nieko negalima teisti remiantis vien tik įtarimu, Ulp. D. 48, 19, 5).

ACĒRE – tylėti. *Qui tacet, non utique fatētur: sed verum est eum non negāre* (kas tyli, tas ne visada prisipažįsta, bet tiesa ir tai, kad jis nepaneigia, Paul. D. 50, 17, 142).
TESTAMENTUM – testamentas. 1. *Testamentum est voluntātis nostrae iusta sententia de eo, quod qui post mortem suam fieri velit* (testamentas yra teisėtas mūsų valios pareiškimas, kas turi pagal mūsų norą būti po mūsų mirties, Mod. D. 28, 1, 1). 2.*Quae in testamento ita sunt scripta, ut intellegi non possint: perinde sunt, ac si scripta non essent* (kas testamente parašyta taip, kad yra neįmanoma suprasti, laikoma neparašytu, Muc. D. 50, 17, 73, 3). 3. *Ubi pugnantia inter se in testamento iuberentur, neutrum ratum est* jeigu testamente yra priešingi vienas kitam liepimai, jie abu netenka galios, Cel. D. 50, 17, 188).
TESTIS – liudytojas. 1. *Nullus idoneus testis in re sua intellegitur* (niekas nebūna tinkamas liudytojas savo byloje, Pomp. D. 22, 5, 10). 2. *Idonei non videntur esse testes, quibus imperāri potest, ut testes fiant* (nėra tinkami liudytojai tie, kuriems gali būti įsakyta, kad jie būtų liudytojai, Lic. Ruf. D. 22, 5, 6). 3. *Prodūci testis is non potest, qui ante in eum reum testimonium dixit* (negalima liudytoju imti to, kuris anksčiau liudijo prieš tą patį atsakovą, Ven. D. 22, 5, 23). 4. *Testes ponderantur, non numerantur* (liudytojų parodymai vertinami pagal jų vertę, o ne skaičių, post. Just.). 5. *Unus testis nullus testis* (vienas liudytojas – jokio liudytojo, post. Just.).

TRANSFERRE – perduoti. *Nemo plus iuris ad alium transferre potest, quam ipse habet* (niekas negali perduoti kitam daugiau teisių, negu jis turi pats, Ulp. D. 50, 17, 54).
TURPIS – gėdingas. *Ubi et dantis et accipientis turpitūdo versātur, non posse repeti dicimus veluti si pecunia detur, ut male iudicētur* (ten, kur yra duodančio ir imančio amoralumas, pasidaro taip, kad to, kas duota, negalima reikalauti atgal, pvz., kyšio, duoto dėl to, kad teisėjas priimtų neteisingą nuosprendį, Paul. D. 12, 5, 3).

SUSFRUCTUS. *Ususfructus est ius aliēnis rebus utendi fruendi salva rerum substantia* (*ususfructus* yra teisė naudotis svetimu daiktu ir gauti iš jo naudos, nepažeidžiant jo esmės, Paul. D. 7, 1, 1).

ERBUM – žodis. *Verba potius pro natūra … ex … quam pro persōnae qualitāte sunt interpretanda* (žodžius reikia aiškinti daugiau atsižvelgiant į jų pobūdį, o ne į žmogaus savybes, post. Just.)
VIGILANS – budrus. *Ius civīle vigilantibus scriptum est* (civilinė teisė yra parašyta budriems), t. y. kas nepasinaudoja savo teise, pats kaltas dėl patirtos žalos, Scaev. D. 42, 8, 24).

CITUOJAMŲ APIBRĖŽIMŲ AUTORIAI

Call. – Callistrātus (Kalistratas), III a. parašė daug kūrinių apie ieškinius, iždo teisę ir t. t. Svarbiausi: "De iure fisci", "Institutiōnes", "Quaestiōnes".
Cel. – Celsus (Celzas, sūnus), I a. buvo pretoriumi, konsulu, Hadriano patarėju, Trakijos bei Azijos provincijų vietininku. Parašė „Digesta", kur analizavo privačiosios teisės klausimus. Digestose Celzas panaudojo savo anksčiau sukurtus veikalus "Epistulae", "Quaestiōnes" ir "Commentarii".
Cic. – Cicero (Ciceronas), žinomiausias romėnų oratorius, filosofas, politinis veikėjas ir rašytojas, daug rašęs apie teisės problemas, sakęs ginamąsias ir kaltinamąsias kalbas teismuose. Didžioji dalis jo raštų yra pasiekusi mūsų laikus. Gyveno I a. pr. Kr.
Claud. Sat. – Claudius Saturnīnus (Klaudijus Saturninas), II a., parašė "De poenis paganōrum". Gal būt jam priklauso ir edilo edikto komentaras.

Flor. – Florus Tertuliānus (Floras Tertulianas), III a., parašė "Quaestiōnes" ir "De castrensi peculio". Neaišku, ar šis asmuo nėra tapatinamas su kitu Tertulianu, kuris buvo vadinamas „bažnyčios tėvu" ir rašė apie teisę nelabai kvalifikuotai.

Gai. – Gaius (Gajus), II a., garsus klasikinio laikotarpio juristas. Liko jo "Institutiōnes" (arba "Commentarii institutiōnum"), skirti studijoms. Jis parašė ir daug kitų kūrinių: komentarus "Ad Mucium", "Ad legem XII tabulārum", "Ad edictum praetōris urbāni" ir t. t.

Hadr. – Hadriānus (Hadrianas), I a., imperatorius, kurio įsakymu buvo išleistas "Edictum perpetuum Hadriāni". "Oratio Hadriāni" nustatė, kad *fideicomissum*, paliktas peregrinui, konfiskuojamas iždo naudai, uždraudė apeliuoti į imperatorių prieš senato valią ir t. t.

Herm. – Hermogeniānus (Hermogenianas), III a., parašė "Iuris epitomae" – ištraukas iš ankstesnių juristų kūrinių. "Codex Hermogeniāni", matyt, buvo sukurtas vėliau gyvenusio jo bendrapavardžio.

Iav. – Iavolentus (Javolentas), I a., Trajano ir Hadriano patarėjas, buvęs vietininku keturiose provincijose, Juliano mokytojas. Svarbiausi jo kūriniai: "Epistulae", "Libri ex Cassio", "Libri ex Plautio".

Jul. – Juliānus (Julianas), II a., vienas garsiausių Romos juristų, Hadriano įsakymu suformulavęs žinomą Hadriano „Amžinąjį ediktą" (Edictum perpetuum). Parašė klasikinį teisės veikalą „Digesta", susidėjusį iš 90 knygų (libri), kur buvo visų romėnų teisės sričių aiškinimas. Ypatingas dėmesys skiriamas pretorinei teisei.

J. – Juventius Celsus (Juvencijus Celzas) – Celzo (sūnaus) tėvas, vadovavęs teisinei prokuliečių mokyklai.

Lic. Ruf. – Licinius Rufus (Licinijus Rufas), I a., Augusto draugas, konsulas, parašęs "Regulae". Vadinamas ir Rufinu.

Marcell. – Marcellus (Marcelas), II a., Antonino Pijaus ir Marko Aurelijaus patarėjas, kritikavęs Juliano nuostatas. Pagrindiniai kūriniai: „Digesta", "Responsa", "Notae", "De officio consulis".

Marci. – Marcus Aurelius (Markas Aurelijus), II a., imperatorius. Vykdė administracines reformas, keitė teisines normas. Buvo sudarytas jo reskriptų rinkinys "Semestria".

Mod. – Modestīnus (Modestinas), III a., rašė veikalus iš įvairių teisės sričių, vienintelis iš romėnų juristų rašęs graikiškai. Svarbiausi kūriniai: "Differentiae", "Pandecta", "Regulae", "Responsa", "De excusationibus" ir t. t.

Muc. – Mucius (Mucijus), I a., garsus politikas ir oratorius. Savo veikale "Ius civīle" pabandė sukurti pilną civilinės teisės sistemą. Mucijus parašė

daugybę kūrinių ir pasakė daugybę kalbų teismuose. Vienas iš gausios Mucijų giminės juristų.
Pap. – Papiniānus (Papinianas), III a., garsus juristas, kurio veikale "Quaestiōnes" smulkiai nagrinėjamas kiekvienas juridinis kazusas pagal schemą: nusikaltimo sudėtis, klausimas – atsakymas. To veikalo studijos buvo visų teisės mokyklos trečiųjų mokslo metų pagrindas. Kompiliatoriai daugelį šio veikalo ištraukų perkėlė į "Digesta" ir "Responsa".
Paul. – Paulus (Paulas), III a., vaisingiausias iš romėnų juristų, parašęs 86 kūrinius ir nagrinėjęs visus viešosios bei privačiosios teisės klausimus. Parašė "Notae", "Quaestiōnes", "Responsa", "Imperiāles Sententiae", "Institutiōnes", "Regulae" ir t. t.
Pomp. – Pomponius (Pomponijus), II a., privačiosios teisės žinovas, apibendrinęs savo pirmtakų nuostatas, parašęs daugybę veikalų, iš kurių ypač svarbus "Enchiridium" – romėnų teisės (ligi Juliano) istorinė apžvalga. Pomponijaus veikalai "Ad edictum", "Variae lectiōnes", "Epistulae", "Digesta" ir kt.
Post Just. – po Justiniano.
Proc. – Proculus (Prokulas), I a., parašė "Epistulae", "Ex posterioribus Labeōnis", vadovavęs teisės mokyklai, vadinamai jo vardu (prokuliečiai).
Scaev. – Scaevola (Scevola), II a., Marko Aurelijaus konsultantas, mokytojas. Jo kūriniai: "Digesta", "Notae", "Quaestiōnes" ir kt.
Tryph. – Tryphonīnus (Tryfoninas), II a., parašė "Disputatiōnes", "Notae".
Ulp. – Ulpiānus (Ulpianas), III a. Ištraukos iš Ulpiano kūrinių sudaro beveik trečdalį Justiniano "Digestų". Svarbiausias jo veikalas – 83 komentarų apie ediktus knygos, be to, 53 civilinės teisės komentarų "Ad Sabīnum" knygos, daug kūrinių apie įvairių magistratų juridinę veiklą.
Ven. – Venuleius Saturnīnus (Venulejus Saturninas), II a., parašęs "Actiōnes", "De interdictis", "De iudiciis publicis" ir kt.

IV. FRAZEOLOGIJA

b auctoritāte – įstatymo pagrindu.
Aberratio delicti – nusikaltimo klaida (rezultatai neatitinka užmačių).
Ab instantiā – atleidimas nuo teismo, paliekant įtarimo būvį.
Ab intestāto – be testamento; asmens, nepalikusio testamento, vardu.
Absolūta sententia expositōre non indiget – aiški prasmė nereikalauja aiškinimo.
Absque iniuriā – be teisės normų pažeidimo.
Accessorius sequitur sui principālis – bendrininkas eina paskui pagrindinį kaltininką, t. y. bendrininkas negali būti apkaltintas sunkesniu nusikaltimu, negu svarbiausias nusikaltėlis.
Actōre non probante reus absolvitur – kaltinamasis išteisinamas, jeigu kaltintojas neįrodo savo pretenzijų.
Actus non facit reum, nisi mens sit rea – veiksmas kaltu nepadaro, jeigu nekaltas protas (valia).
Ad diem – tiksliai nustatytai dienai; paskutinis terminas.
Ad hoc – šiam atvejui; laikinai.
Ad hominem (persōnam) – tik šiam asmeniui.
Ad impossibilia lex non cogit – įstatymas neverčia daryti to, kas neįmanoma.
Ad quaerimoniam – pagal skundą.
Adversus bonos mores – priešingai geriems papročiams.
Advocātus diaboli – „šėtono atstovas“, t. y. tas, kuris pateikia argumentus, kuriais netiki ir pats.
Aequior est dispositio legis quam hominis – įstatymas nusprendžia teisingiau, negu žmogus.
Affectus punītur, licet non sequātur effectus – pasikėsinimas baustinas, nors ir negauta sumanyto rezultato.
Alias – kitąkart, kitoje vietoje, kitaip.
Alibi – kitoje vietoje; ne ten, kur buvo įvykdytas nusikaltimas.
Aliud pro alio – viena vietoj kita.
Aliud est tacēre, aliud celāre – vienas dalykas tylėti, kitas nutylėti.
Alter ego – kitas aš; mano atstovas.
Apices iuris – juridinės subtilybės.
A posteriōri – atgaline data.

Applicatio est vita regulae – taikymas yra taisyklės gyvenimas, t. y. taisyklė reikalinga tam, kad ji būtų pritaikoma praktiškai.
A priōri – iš to, kas išaiškėjo vėliau; argumentuoti **a priōri** – iš žinomų faktų daryti išvadas apie tai, kad iš jų būtinai išplauks kiti žinomi faktai.
Apud iudicem – pas teisėją.
Argumentum baculīnum – lazdos argumentas; prievarta; stiprus įrodymas.
Arma in armātos iura sinunt – įstatymas leidžia panaudoti ginklus prieš tuos, kas ginkluotas.
A rubro ad nigrum – nuo raudono ligi juodo, t. y. nuo raudonu rašalu parašyto įstatymo titulo (pavadinimo) ligi juodu rašalu parašyto teksto: nuo pradžios ligi galo.
Audiātur et altera pars – tebūnie išklausyta ir antroji pusė!

enignius leges interpretandae sunt, quo voluntas eārum conservētur – įstatymus aiškinti reikia laisviau, kad išliktų jų tikroji dvasia.
Bona fide – sąžiningai.
Breve iudiciāle non cadit pro defectu formae – teismo sprendimas nepraranda galios dėl formos trūkumų.

aput – asmens teisių visuma.
Casus belli – karo paskelbimo pretekstas.
Causa belli – karo priežastis.
Causā cognitā – ištyrus bylą.
Causā cadere – pralaimėti bylą.
Causam dicere – nagrinėti bylą.
Causam vincere – laimėti bylą.
Cessante ratiōne legis, cessat et ipsa lex – išnykus įstatymo buvimo pagrindui, išnyksta ir pats įstatymas.
Civiliter mortuus – miręs kaip pilietis (pilietinė mirtis).
Citra causae cognitiōnem – be bylos ištyrimo (oficialus aktas, neatlikus išankstinio tardymo).
Coactus volui – sutikau priverstas.
Commodum eius debet, cuius periculum est – kas rizikuoja, tas turi turėti ir naudą.
Commūnis error facit ius – bendra klaida sukuria teisę, t. y. tais atvejais, kai yra susiformavęs neteisingas aiškinimas, bandymas jį pakeisti gali tik pakenkti.

Concordāre leges legibus est optimus interpretandi modus – geriausias įstatymų interpretacijos būdas – jų derinimas.
Conditio sine qua non – sąlyga, be kurios negalima, t. y. būtina sąlyga.
Confessus pro iudicāto habētur – pripažinęs ieškinį laikomas pralaimėjusiu bylą.

Nemėsidė

Consensus facit ius – susitarimas kuria teisę, t. y. susitariančios šalys tartum pačios sau sukuria teisę.
Consentientes et agentes pari poenā plectentur – vienodai turi būti baudžiami sutikusieji veikti ir veikusieji.
Constante matrimonio – santuokos metu.
Contra ius – priešingai teisės normoms.
Contra legem – priešingai įstatymui (veiksmai, uždrausti įstatymo).
Contra vim non valet ius – ten, kur jėga, teisė nieko negali.
Corruptissimā republicā plurimae leges – kuo labiau sugedusi valstybė, tuo daugiau įstatymų.
Crimen trahit persōnam – nusikaltimas tempia paskui save asmenį (jeigu nusikaltimas įvykdytas teritorinės teismo jurisdikcijos ribose, teismas turi jurisdikcijos teisę nusikaltėliui).

Cui bono? – kieno naudai?
Culpā caret, qui scit, sed prohibēre non potest – kas žino apie grėsmę, bet negali jos pašalinti, nėra kaltas.
Culpae poena par esto – tegul bausmė būna adekvati nusikaltimui.
Cum lex abrogātur, illud ipsum abrogātur, quo non eam abrogāri opportet – kai įstatymas panaikinamas, naikinamas ir ta jo dalis, kuri privalo panaikinimą sutrukdyti.
Curia pedis pulverisāti – dulkėtų kojų teismas (teismai, veikę mugių metu bei turguose).

Debita sequentur persōnam debitōris – skolos seka paskui skolininką.

Deceptis non decipientibus iura subveniunt – įstatymas padeda apgautiems, o ne apgavikams.
De facto; de iure – faktiškai; teisiškai.
De iure iudices, de facto iuratōres respondent – teisėjai sprendžia teisės, prisiekusieji fakto klausimus.
De lege latā – pagal veikiantį įstatymą.
Delinquens per iram provocātus punīri debet mitius – kas nusikalto įniršęs per nukentėjusiojo kaltę, turi būti švelniau baudžiamas.
De rigore iuris – pagal įstatymo raidę.
Die praesenti – šiandien, nedelsiant.
Die repetītā – reikalaujant naujo termino.
Dies inceptus pro complēto habētur – prasidėjusi diena laikoma pasibaigusia (įstatymas neatsižvelgia į paros dalis).
Divide et impera – skaldyk ir valdyk.
Dolo malo – su blogais kėslais.
Dormiunt aliquando leges, nunquam moriuntur – įstatymai kai kada miega, bet niekada nenumiršta.
Dura lex, sed lex – griežtas įstatymas, bet įstatymas (postklasikinės teisės norma).

Fortūna

Ei nihil turpe, cui nihil satis – nieko nėra bjauraus tam, kas niekuo nėra patenkintas.
Eius est periculum, cuius est commodum – tam rizika, kam nauda.
Eloquentiae satis, sapientiae parum! – iškalbingumo užtenka, išminties mažoka.
Erga omnes – visiems; dėl visų.
Ex aequo et bono – kaip reikalauja teisingumas ir padorumas.
Ex asse heres – paveldįs viską; ex semisse heres – paveldįs tik pusę turto; ex parte heres – paveldįs tik dalį turto.
Ex capite – esant kokiam nors juridiniam pagrindui.
Ex dolo malo non oritur actio – iš apgaulės neatsiranda teisė į ieškinį.

Ex(s)ecutio iuris non habet iniuriam – įstatymo vykdymas nenumato neteisybės.
Ex facto ius oritur – teisė gimsta iš fakto.
Ex iure – pagal teisę, teisėtai.
Ex iustā causā – turint teisėtą pagrindą.
Ex lege – pagal įstatymą, kaip reikalauja įstatymas.
Ex tempore – šiuo metu, šiam atvejui, laikinai.
Extra ius – už teisės ribų.
Extra legem – už įstatymo ribų.
Extrēmis malis extrēma remedia – didžiausiam blogiui – didžiausios bausmės.
Ex turpi causā actio non oritur – ieškinys negali būti pareikštas esant neteisėtam pagrindui.

acta concludentia – faktai, kurių užtenka padaryti išvadą.
Factum probandum – faktas, reikalaujantis įrodymo.
Fatētur facinus, qui iudicium fugit – tas, kas slepiasi nuo teisingumo, pripažįsta savo kaltę.
Fiat iustitia, pereat mundus! – telaimi teisėtumas, nors žūtų pasaulis!
Fictio iuris – teisinė fikcija.
Flagrante delicto – nusikaltimo vykdymo metu.
Forum conscientiae – sąžinės teismas.
Forum delicti – nusikaltimo vieta.
Fraus est celāre fraudem – apgaulės slėpimas yra apgaulė.
Frustra ferentur leges, nisi subditis et oboedientibus – beprasmiška leisti įstatymus, jeigu jiems nepaklūstama.
Frustra legis auxilium quaerit, qui in legem committit – veltui ieško pagalbos iš įstatymų tas, kuris įstatymus pažeidė.

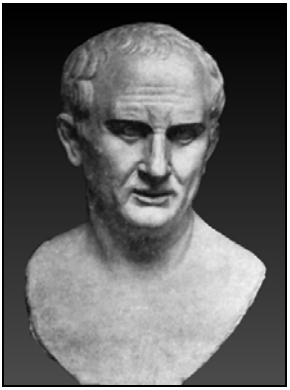

abeas corpus – įprasta teismo sprendimo dėl žmogaus paleidimo iš neteisėto įkalinimo išraiška: „turėk kūną“ (asmenybę).
Hominum causā ius constitūtum est – teisė sukurta žmonių naudai.
Honeste vivere, alteri non laedere, suum cuique tribuere – garbingai gyventi, niekam nekenkti, kiekvienam atiduoti, kas priklauso (teisės nuostatos).

d tantum possumus, quod de iure possumus – tik tai galime daryti, ką galime daryti teisėtai.
Ignorantia iudicis est calamitas innocentis – teisėjo neišprusimas (nenusimanymas) – nekaltojo nelaimė.
Ignorantia legis neminem excūsat – įstatymo nežinojimas nieko neatleidžia nuo atsakomybės.
Ignorantia non excūsat –nežinojimas nepateisina.
Illud, quod alias licitum non est, necessitas facit licitum; et necessitas indūcit privilegium, quod iure privētur – tai, kas kitu atveju būtų neteisėta, būtinybė padaro teisėtu, nes būtinybė teikia privilegiją, kuri išsiverčia be teisės.
Impossibilium nulla obligatio est – niekas neįpareigotas daryti to, kas neįmanoma.
Impunitas continuum affectum tribuit delinquendi – nebaudžiamumas nuolat skatina nusikalti.
Impunitas semper ad deteriōra invitat – nebaudžiamumas visada priveda prie didesnių nusikaltimų.
Impūris manibus nemo accēdat curiam – niekas prie teismo tegul nesiartina purvinomis rankomis.
In arbitrio iudicis – teismo (teisėjo) nuožiūra.
In criminalibus probatiōnes debent esse luce clariōres – baudžiamosiose bylose įrodymai turi būti šviesesni už šviesą.
Inde datae leges, ne fortior omnia posset – įstatymas sukurtas tam, kad galingesnis netaptų visagaliu.
Index librōrum prohibitōrum – uždraustų knygų sąrašas.
In factum – atsižvelgiant į konkretų faktą.
In flagranti (delicto) – nusikaltimo padarymo metu.
In foro – teisme.
In fraudem legis – apeinant įstatymą.
In fraudem legis facit, qui salvis verbis legis sententiam eius circumvenit – tas apeina įstatymą, kas, laikydamasis jo raidės, nepaiso dvasios.
In iudicio – teismo proceso dalis atitinkanti *apud iudicem*.
Iniuria non excūsat iniuriam – kenkimas nepateisina atsakomojo kenkimo.
In iure – įpareigojantis ieškovo klausimas apie svarbų faktą, į kurį atsakovas turėjo būtinai atsakyti. Neteisingas atsakymas jį pastatydavo į nenaudingą teisinę padėtį; proceso stadija, einanti prieš stadiją *apud iudicem*.

In maleficio ratihabitio mandāto comparātur – nusikaltimuose leidimas suprantamas kaip įsakymas.
In maximā potentiā minima licentia – kuo stipresnė valdžia, tuo mažiau laisvės.
In propriā causā nemo iudex – savo byloje niekas negali būti teisėjas.
Inter absentes – sutartis tarp nedalyvaujančių.
Inter arma silent leges – tarp ginklų (kur vyksta karas), įstatymai tyli.
Interest reipublicae quod homines conserventur – valstybės interesai reikalauja, kad žmonės būtų apginti.
Inter praesentes – sutartis tarp dalyvaujančių.
Inter vivos – sutartis tarp gyvų.
Intestāto – be liudytojų.
Invitat culpam qui peccātum praeterit – kaltas tas, kas praeina pro nusikaltimą (nepastebi).
Ipsa peccandi voluntas peccātum est – pats noras nusikalsti yra nusikaltimas.
Ipso facto – pačiu faktu, pagal faktą.
Ipso iure – pačia teise.
Iudex aequitātem semper spectāre debet – teisėjas visada privalo turėti galvoje teisingumą.
Iudex damnātur, cum nocens absolvitur – teisėjas turi būti baudžiamas, kai išteisinamas kaltasis.
Iudex est lex loquens – teisėjas yra kalbantis įstatymas.
Iudex habēre debet duos sales: salem sapientiae, ne sit insipidus et salem conscientiae, ne sit diabolus – teisėjas privalo turėti dvi savybes: išmintį, kad nebūtų kvailas, ir sąžinę, kad nebūtų žiaurus.
Iurisdictio sine poenā coërcitiōnis nulla est – nėra jurisdikcijos, nenumatančios tam tikrų bausmių.
Ius est ars aequi et boni – teisė yra gėrio ir teisingumo menas.
Iustitia est constans et perpetua voluntas cuique tribuendi – justicija yra nuolatinis ir amžinas noras kiekvienam garantuoti jo teises.

apsus linguae – „liežuvio klaida“ (apsirikimas kalbant, pasakymas ne to, kas turėta omenyje).
Legem brevem esse opportet – įstatymas turi būti trumpas.
Legibus sumptis desinentibus, lege natūrae utendum est – kai žmonių sukurti įstatymai neveikia, reikia laikytis prigimtinės teisės.
Legitime – remiantis įstatymu.

Lex de futūro, iudex de praeterito – įstatymas nulemia ateitį, teisėjas sprendžia apie praeitį.
Lex est sanctio sancta, iubens honesta et prohibens contraria – įstatymas yra šventa sankcija, reikalaujanti teisingumo ir draudžianti tai, kas neteisinga.
Lex loci – tos vietos, kur susidarė ieškinio aplinkybės, įstatymas.
Lex neminem cogit ad impossibilia – įstatymas nieko neverčia daryti negalimų dalykų.
Lex posterior derogat priōri – vėlesnis įstatymas pakeičia pirmesnį.
Lex prospicit, non respicit – įstatymas žiūri pirmyn, o ne atgal (jis neveikia atgaline data).

Marcus Tullius Cicero

Lex videt irrātum, irrātus legem non videt – įstatymas mato įsiutusį, įsiutęs įstatymo nemato.
Lex vigilantibus, non dormientibus – įstatymas padeda veikliems, o ne miegaliams.
Libertas est potestas faciendi id, quod iure licet – laisvė yra galimybė daryti tai, ką leidžia įstatymas.
Loco – vietoj ko nors.

Maximus errōris populus magister – tauta (žmonės) yra svarbiausia klaidų mokytoja.
Melius est recurrere, quam malo currere – geriau atsitraukti, negu padaryti klaidą.
Minātur innocentibus, qui parcit nocentibus – kas gailisi kaltų, tas grasina nekaltiems.
Modus vivendi – gyvenimo (sugyvenimo) būdas; laikino pobūdžio tarptautinė sutartis.
Mortis causā – dėl mirties; mirties atveju.
Multa conceduntur per obliquum, quae non conceduntur de directo – daugelis dalykų, kurie neleidžiami tiesiogiai, leidžiami netiesiogiai.
Multitūdo errantium non parit errōri patrocinium – dėl to, kad klysta daugelis, klaida netampa atleistina.

Multos fortūna liberat poenā, metu – neminem – daugelį likimas išgelbsti nuo bausmės, bet nuo baimės – nieko.
Multos timēre debet, quem multi timent – daugelio privalo bijoti tas, kurio bijo daugelis.

ecessitas culpabilis – būtinybė nusikalsti (būtinybė apsiginti, kai, saugojant savo gyvybę, užmušamas užpuolėjas).
Necessitas non habet legem – būtinybė nepripažįsta įstatymo.
Nemine contradicente – niekam neprieštaraujant.
Nemo debet bis punīri pro uno delicto – nieko negalima bausti du kartus už tą patį nusikaltimą.
Nemo est supra leges – niekas nėra aukščiau įstatymų.
Nemo iudex in propriā causā – niekas negali būti teisėjas savo byloje.
Nemo plus iuris ad aliēnum transferre potest, quam ipse habet – niekas negali kitam perduoti daugiau teisių, negu turi pats.
Ne variētur – „pakeitimų būti negali“ – notarų pastaba ant dokumentų.
Nihil, quod est contra ratiōnem, est licitum – kas prieštarauja sveikam protui, tas nėra teisėta.
Nocentem qui defendit, sibi crimen parit – kas gina nusikaltėlį, tas pats nusikaltėlis.
Non obligat lex, nisi promulgāta – įstatymas neįpareigoja, jeigu jis viešai nepaskelbtas.
Non omne, quod licet, honestum est – ne viskas, kas leidžiama, yra garbinga.
Non rex est lex, sed lex est rex – ne valdovas yra įstatymas, bet įstatymas yra valdovas.
Non vidētur consensum retinuisse, si quis praescripto minantis aliquid immutāvit – nelaikoma, kad asmuo pakeitė savo parodymus, jei tai padarė jam grasinančio žmogaus priverstas.
Novus rex – nova lex – naujas valdovas, naujas įstatymas.
Nulla lex satis commoda omnibus – nėra įstatymo, kuris tiktų visiems.
Nulla potentia supra leges debet esse – jokia jėga negali viršyti įstatymo.
Nullīus iuris – be teisinių pasekmių.
Nullīus momenti – neveikiantis, neturintis teisinės galios.
Nullum crimen, nulla poena sine lege – be įstatymo nėra nei nusikaltimo, nei bausmės.

Nunquam decurritur ad extraordinarium, sed ubi deficit ordinarium – niekada neatsigręžiama į tai, kas neįprasta, kol tai, kas įprasta, nepasidaro netinkama.

mne crimen ebrietas et incendit et detegit – bet kurį nusikaltimą girtumas ir apsunkina, ir apnuogina.
Omnis definitio in iure periculōsa est; parum est enim, ut non subverti posset – kiekvienas teisės apibrėžimas yra pavojingas, nes mažai yra dalykų, kurių negalima iškreipti.
Omnis exceptio est ipsa quoque regula – kiekviena išimtis pati savaime yra taisyklė.
Omnis indamnātus pro innoxis legibus habētur – kiekvienas, kas nenuteistas, teisės požiūriu yra nekaltas.

acta sunt servanda – sutarčių reikia laikytis.
Pacta tertiis nec nocent nec prosunt – sutartys tretiesiems asmenims nepadaro nei žalos, nei naudos.
Palam – viešai, girdint bent keliems liudininkams.
Pendente conditiōne – proceso (ginčo) metu.
Perpetuo – ligi gyvos galvos.
Persōna ingrāta (non grata) – nepageidaujamas asmuo (susikompromitavęs užsienio diplomatas).
Ponderantur testes, non numerantur – liudytojus sveria, o ne skaičiuoja (liudytojų parodymai vertinami pagal jų kokybę, o ne kiekybę).
Post factum – po fakto, per vėlai.
Post festum – po šventės, pavėluotai.
Potentia debet sequi iustitiam, non antecedere – jėga turi eiti paskui teisingumą, o ne jo priešaky.
Primus inter pares – pirmas tarp lygių.
Prior tempore, potior iure – pirmajam – (laiko požiūriu) geresnė teisė.
Probatio liquidissima – tikriausias įrodymas (t. y. asmeniškas prisipažinimas).
Pro formā – dėl akių, be rimtų planų.
Pro memoriā – atminimui.

uid iuris sit? – ką sako teisė? (pagrindinis klausimas, kuris iškildavo juristui, pradedančiam tirti konkretų atvejį).
Qui non negat, fatētur – kas neneigia, tas pripažįsta.
Qui parcit nocentibus, innocentes punit – kas gaili kaltų, tas baudžia nekaltus.
Qui potest et debet vetāre, tacens iubet – kas gali ir privalo uždrausti, bet tyli, tas įsako.
Qui sibi imperat, aliis non servit – kas sau sugeba įsakyti, kitiems nevergauja.
Qui vult decipi, decipiātur – kas nori būti apgautas, tegul būna apgautas!

atione civīli – pagal civilinės teisės normas.
Rebus sic stantibus – esant tokioms aplinkybėms.
Res nullīus cedit primo occupanti – niekieno daiktas atitenka pirmam jį pakėlusiam.
Respondeat superior – tegul atsako aukštesnis, vyresnis (pagal pareigas).
Retro agere – „veikti atgal“ (anuliuoti anksčiau priimtą sprendimą).
Rex – viva lex – valdovas – gyvas įstatymas.

acrilegia minūta puniuntur, magna in triumphis feruntur – maži nusikaltimai baudžiami, dideli – išaukštinami.
Salus populi suprēma lex esto – tautos gerovė tebūnie aukščiausias įstatymas.
Salvo iure – nepakenkiant teisės normoms.
Sedente curiā – teismui posėdžiaujant.
Sententia absolutoria – išteisinamasis nuosprendis.
Sine decrēto – be teismo sankcijos.
Sine die – tiksliai nenustatant datos.
Sine provocatiōne – be teisės apskųsti.
Sine suffragio – be balso teisės.
Status in statu – valstybė valstybėje.
Status quo – dabartinė padėtis.
Status quo ante – ankstesnė padėtis.
Sub iudice – dar neišspręsta byla, esanti teisme, pas teisėją.

Summum ius est summa iniuria – per daug griežtas įstatymo taikymas gimdo neteisingumą (aukščiausia teisė – didžiausias neteisingumas).
Suo nomine – savo vardu.

estāto – liudytojų akivaizdoje.
Testis nemo in sua causā esse potest – niekas negali būti liudytojas savo byloje.
Testis unus – testis nullus – vienas liudytojas ne liudytojas.

bi culpa est, ibi poena subesse debet – kur yra kaltė, ten turi būti ir bausmė.
Ubi ius, ibi remedium – kur teisė, ten ir jos apsauga.
Ubi ius incertum, ibi nullum – kur įstatymas neaiškus, ten jo nėra.
Ultima ratio – paskutinis argumentas.
Uno actu – dalyvaujant visiems ir teisminio veiksmo nepertraukiant.

i clam – prievarta, slaptai.

V. LOTYNŲ–LIETUVIŲ KALBŲ ŽODYNĖLIS

a, ab, abs – iš, nuo.
ab-dūco, dūxi, ductum, ducere – nuvesti, suvedžioti, patraukti.
aberratio, ōnis, f – nukrypimas, klaida.
ab-rogo, āvi, ātum, āre – atšaukti, atimti.
ab-solvo, solvi, solūtum, **solvere** – paleisti, išlaisvinti.
absolutōrius, a, um – išteisinantis.
abs-tineo, tinui, tentum, ēre – sulaikyti, neliesti.
ab-sum, affui, – , abesse – nebūti, nedalyvauti.
ab-ūtor, ūsus sum, ūti – suvartoti, sunaudoti.
ac – ir.
ac-cēdo, cēssi, cēssum, cedere – prieiti, prisiartinti.
accesorius, a, um – prisidedantis, duodantis pelno.
ac-cido, cidi, –, cidere – atsitikti, pasitaikyti.
ac-cipio, cēpi, ceptum, cipere – gauti, priimti.
accūso, āvi, ātum, āre – kaltinti.
acer, acris, acre – smailas, aštrus, įžvalgus, karštas.
acerbus, a, um – nesubrendęs, nemalonus, liūdnas.
actio, ōnis, f – veiksmas, teismo procesas, apskundimo teisė.
actor, ōris, m – veikėjas, ieškovas, kalbėtojas.
actus, ūs, m – varymas (galvijų), veiksmas, praginios teisė.
ad – prie, iki.
ad-dīco, dīxi, dictum, dicere – priteisti, pripažinti.
adeo – taip toli, taip ilgai, tiek.
ad-eo, ii, itum, īre – ateiti, atvykti, ko nors imtis.
adeptus – žr. **adipīscor, adeptus sum, adipīsci** – pasiektas, gautas.
adfero (affero), attuli, allātum, afferre – atnešti, pranešti, sukelti.
adfinītas, ātis, f – giminystė
adgnātus (agnātus), i, m – giminaitis iš tėvo pusės.
ad-hibeo, hibui, hibitum, ēre – pridėti, nukreipti, pavartoti, suteikti.
adhūc – ligi to; ir dabar.
ad-icio, iēci, iectum, icere – pridėti, primesti.

ad-imo, ēmi, emptum, imere – atimti, pagrobti.
adipīscor, adeptus sum, adipīsci – gauti.
adiudicatio, ōnis, f – priteisimas.
ad-iungo, iūnxi, iūnctum, iungere – prijungti, pridėti.
administratio, ōnis, f – valdymas, vadovybė.
ad-ministro, āvi, ātum, āre – valdyti, vadovauti.
ad-mitto, mīsi, missum, mittere – leisti, paleisti, nusikalsti.
ad-moneo, monui, monitum, monēre – raginti, patarti.
ad-moveo, mōvi, mōtum, movēre – priartinti, panaudoti, nukreipti.
ad-numero, āvi, ātum, āre – priskirti, priskaičiuoti.
adoptio, ōnis, f – įsūnijimas.
ad-opto, āvi, ātum, āre – įsūnyti, išrinkti.
ad-peto, petīvi, petītum, petere – griebti, siekti, užpulti, artintis.
ad-quīro, quisīvi, quisītum, quirere – įgyti, pridėti, gauti.
adrogatio, ōnis, f – pilnamečio įsūnijimas.
adrogātor, ōris, m – įsūnytojas.
ad-rogo, āvi, ātum, āre – įsūnyti pilnametį.
ad-spīro, āvi, ātum, āre – siekti, padėti, įkvėpti.
ad-stringo, strinxi, strictum, stringere – saistyti, surišti, varžyti.
adulescens, ntis – jaunuolis (iki 30 metų).
adventus, ūs, m – atėjimas, pradžia.
adversarius, a, um – priešingas, prieštaraujantis.
ad-versor, versātus sum, versāri – priešintis.
adversus, a, um – nukreiptas prieš, stovįs prieš.
aedīlis, is, f – edilas.
aegre – nemaloniai, sunkiai.
aequitas, ātis, f – lygybė, teisingumas.
aequus, a, um – lygus, teisingas.
aerārium, ii, n – erarijus (valstybės iždas).
aestimātio, ōnis, f – įkainojimas, įvertinimas.
aestimo, āvi, ātum, āre – įkainoti, vertinti.
aetas, aetātis, f – žmogaus amžius.
affectus, ūs, m – padėtis, palinkimas, aistra.
af-flīgo, flīxi, flīctum, flīgere – smogti, suardyti, paniekinti.
ager, gri, m – laukas, sklypas, žemė.
agnātus – žr. **adgnātus.**
ago, ēgi, āctum, agere – veikti, vesti, varyti.
agrārius, a, um – liečiąs valstybines žemes.
agrestis, e – kaimiškas, šiurkštus.

agricultūra, ae, f – žemės dirbimas.
aliās – kitu laiku, kitur, kitąkart.
albus, a, um – baltas.
album, i, n – patvirtintas sąrašas.
aliēno, āvi, ātum, āre – perleisti, atitraukti.
aliēnus, a, um – svetimas.
alimentum, i, n – maistas, atlyginimas už auklėjimą.
aliōquīn – beje, kitaip.
aliquandō – kada nors, kai kada, pagaliau.
aliquātenus – iki tam tikro laipsnio.
aliquis, aliqua, aliquid – kas nors, kuris nors.
aliquō – kur nors (vykti).
aliter – kitaip.
alius, alia, aliud – kitas.
alligo, āvi, ātum, āre – pririšti, surišti, sulaikyti.
alo, alui, alitum (altum), alere – maitinti.
alter, altera, alterum – kitas, antras.
alteruter, utra, utrum – vienas iš dviejų.
altus, a, um – aukštas.
ambo – abudu.
ambiguus, a, um – svyruojąs, dviprasmis, abejotinas.
ambulo, āvi, ātum, āre – vaikščioti.
amicitia, ae, f – draugystė.
amīcus, i, m – draugas.
amita, ae, f – tėvo sesuo, teta.
a-mitto, mīsi, missum, mittere – paleisti, prarasti.
amo, āvi, ātum, āre – mylėti.
a-moveo, mōvi, mōtum, movēre – atmesti, pašalinti.
amplitūdo, inis, f – platumas, vertingumas, svoris.
amplus, a, um – platus, žymus, aukštas.
an – ar.
ancilla, ae, f – tarnaitė, vergė.
animadverto, verti, versum, vertere – kreipti dėmesį, pamatyti.
animus, i, m – siela, dvasia, sumanymas.
anniculus, a, um – metinis, vienerių metų.
annōna, ae, f – javai, maistas, derlius.
annuitas, ātis, f – vienerių metų laikotarpis.
annus, i, m – metai.
annuus, a, um – metinis.

ante – prieš.
anteā – prieš, anksčiau.
ante-cēdo, cēssi, cēssum, cedere – eiti priešaky, viršyti.
antestātus, a, um – pakviestas liudytoju.
antīquus, a, um – senovinis.
ap-pareo, parui, paritum, ēre – rodytis, paaiškėti.
appellātio, ōnis, f – kreipimasis, apeliacija.
ap-pello, āvi, ātum, āre – kviesti, kreiptis, vadinti.
aptus, a, um – tinkamas.
apud – pas, prie.
Apud iudicem – pas teisėją.
aqua, ae, f – vanduo.
arātor, ōris, m – artojas.
aratrum, i, n – arklas
arbiter, tri, m – trečiųjų teismo teisėjas, teisėjas.
arbitrium, ii, n – sprendimas, nutarimas.
arbitror, ātus sum, āri – spręsti, manyti, atsižvelgti.
arceo, arcui, –, arcēre – sulaikyti, uždaryti.
argentum, i, n – sidabras.
argumentum, i, n – įrodymas, argumentas.
ariēs, arietis, m – avinas; taranas.
arma, ōrum, n – ginklai, mūšis, kariai.
armātus, a, um – ginkluotas.
ars, artis, f – amatas, menas, mokėjimas.
articulus, i, m – dalis, sąnarys, narys.
artificium, ii, n – dirbinys, amatas, sugebėjimas.
asinus, i, m – asilas.
asper, era, erum – sunkus, kietas.
asperitās, ātis, f – žiaurumas, šiurkštumas.
aspero, āvi, ātum, āre – erzinti, pykinti.
a-spicio, spēxi, spectum, spicere – žiūrėti, gerbti, atsižvelgti.
as-sīgno, āvi, ātum, āre – paskirti.
assis (axis), is, m – lenta, grindys.
astrum, i, n – žvaigždė, žvaigždynas.
at – bet, tačiau.
Athēniēnsis, e – atėnietis.
atque – ir.
atrōcitās, ātis, f – baisumas, žiaurumas.
atrōx, ōcis – baisus, žiaurus, griežtas.

attamen – tačiau.
at-tineo, tinui, tentum, ēre – sulaikyti, tęstis, priklausyti.
auctor, ōris, m – kūrėjas, vadovas.
auctōritās, ātis, f – reikšmė, įtaka, patarimas.
audācia, ae, f – drąsa, įžūlumas.
audeo, ausus sum, audēre – drįsti, būti įžūliam.
audio, īvi, ītum, īre – girdėti, klausyti.
au-fero, abstuli, ablātum, auferre – išnešti, atimti, gauti, sužinoti.
augur, uris, m – auguras (būrėjas iš paukščių).
aurum, i, n – auksas.
auspicium, ii, n – būrimas iš paukščių, būrimo teisė.
aut – arba.
autem – bet, tačiau.
auxilium, ii, n – pagalba, pagalbinė kariuomenė.
avāritia, ae, f – godumas, troškulys.
avārus, a, um – godus, šykštus.
avus, i, m – senelis, protėvis.

baculum, i, n – lazda.
barba, ae, f – barzda.
barbarus, i , m – barbaras, svetimšalis.
bellicōsus, a, um – karingas.
bellum, i, n – karas.
beneficium, ii, n – geradarystė; **b. competentiae** – tam tikra privilegija.
benignus, a, um – geras, dosnus.
bilaterālis, e – dvipusis.
bis – dukart.
bona, ōrum, n – turtas.
bonus, a, um – geras, tinkamas.
brevis, e – trumpas, siauras, seklus.

cado, cecidi, casūrus, cadere – kristi, baigtis, atsitikti.
caenum, i, n – purvas.

calamitās, ātis, f – nelaimė, nuostolis, žuvimas.
calamus, i, m – rašiklis.
calco, āvi, ātum, āre – mindyti.
calvor, –, calvi – apgauti, apsukti.
capio, cēpi, captum, capere – imti, pradėti.
capio, ōnis, f – užvaldymas, išėmimas.
capitālis, e – pražūtingas, pagrindinis.
captio, ōnis, f – apgaulė, žala.
captīvitās, ātis, f – nelaimė, užkariavimas.
caput, itis, n – galva, asmens teisių visuma.
carcer, eris, m – aptvara, kalėjimas.
careo, carui, caritūrus, carēre – neturėti, pasigesti, susilaikyti.
cāritās, ātis, f – malonė, mielaširdystė, meilė.
carnifex, icis, m – budelis, niekšas.
cārus, a, um – brangus.
castus, a, um – švarus, padorus, neliestas.
cāsus, ūs, m – atsitikimas, atvejis, kritimas.
causa, ae, f – priežastis, byla.
causā – dėl.
cautio, ōnis, f – atsargumas, garantija.
cautus, a, um – patikrintas, saugus, atsargus.
caveo, cāvi, cautum, cavēre – saugotis, aprūpinti, nustatyti.
cēdo, cessi, cessum, cedere – eiti, atitekti, pereiti (kam nors).
celeber, bris, bre – garsus.
celeritās, ātis, f – greitumas, gyvumas.
cēna, ae, f – pietūs, puota.
cēnseo, censui, censum, censēre – manyti, įvertinti.
cēnsor, ōris, m – cenzorius.
cēnsus, ūs, m – turto įkainavimas, piliečių ir jų turto sąrašas.
cēra, ae, f – vaškas.
certāmen, inis, n – kova.
certus, a, um – tikras, nustatytas.
cesso, āvi, ātum, āre – delsti, ilsėtis.
cētera – kitais atžvilgiais, šiaip jau.
cēterum – beje.
cēterus, a, um – kitas, likęs.
charta, ae, f – popierius, dokumentas.
cibus, i, m – maistas, jaukas.
Cincinnātus, i, m – Cincinatas, pirmasis Romos respublikos diktatorius.

cingo, cinxi, cinctum, cingere – apsupti, lydėti.
circum-retio, īvi, ītum, īre – apraizgyti tinklu, apsupti.
circumscriptio, ōnis, f – apgaudinėjimas.
circum-venio, vēni, ventum, venīre – apeiti, apgauti.
citius – greičiau.
citō – greitai.
citrā – šiapus, išskiriant, mažiau negu.
citrō – šioje pusėje, tarpusavy.
cīvīlis, e – pilietinis, civilinis.
cīvīliter – pilietiškai, viešai.
cīvitās, ātis, f – valstybė, bendruomenė, pilietybė.
clādēs, is, f – žala, nelaimė.
clam – slapta.
clāmor, ōris, m – rėksmas, triukšmas.
clārus, a, um – šviesus, aiškus, garsus.
classis, is, f – skyrius, laivynas.
clavus, i, m – purpuro juosta ant tunikos.
co-aequo, āvi, ātum, āre – lyginti.
co-ēmo, ēmi, emptum, emere – supirkti.
co-ēo, ii, itum, īre – sueiti, susijungti.
coepi, coeptum, coepisse – pradėti, prasidėti.
co-ērceo, cui, citum, cēre – sulaikyti, apriboti, nubausti.
coērcitio, ōnis, f – sulaikymas, baudimas, prievarta.
codex, icis, m – knyga, teisės normų rinkinys.
cōgitātio, ōnis, f – svarstymas, nuomonė, sumanymas.
cōgito, āvi, ātum, āre – manyti, mąstyti.
cōgnātus, a, um – giminaitis.
cōgnātio, ōnis, f – giminystė, giminės.
cognitio, ōnis, f – tyrimas, tardymas.
cōg-nōsco, nōvi, nitum, noscere – patirti, sužinoti, susipažinti.
cōgo, coēgi, coāctum, cōgere – surinkti, versti.
cohors, rtis, f – būrys, kohorta.
coitus, ūs, m – susijungimas, lytinis aktas.
collēga, ae, m – bendradarbis.
collēgium, ii, n – kolegija.
col-ligo, lēgi, lēctum, ligere – rinkti, įgyti, sutraukti.
col-loco, āvi, ātum, āre – patalpinti, sutvarkyti, ištekinti dukrą.
col-lūdo, lūsi, lūsum, ludere – būti susimokiusiam, eiti išvien.
collum, i, n – kaklas.

color, ōris, m – spalva.
comes, itis, m, f – palydovas, dalyvis.
comitium, ii, n – susirinkimų vieta, susirinkimas.
com-mercium, ii, n – prekyba.
com-memoro, āvi, ātum, āre – prisiminti, paminėti.
com-minuo, minui, minūtum, minuere – susmulkinti, sunaikinti.
com-mitto, mīsi, missum, mittere – sujungti, susieti.
com-modo, āvi, ātum, āre – pasitarnauti, perleisti, duoti.
commodum, i, n – nauda, pelnas.
commodus, a, um – tinkamas, geras.
commūnicātio, ōnis, f – suteikimas, davimas, sujungimas.
commūnico, āvi, ātum, āre – sujungti, dalyvauti, pranešti.
commercium, ii, n – prekyba.
com-mūnio, īvi, ītum, īre – sutvirtinti, patikrinti.
commūnis, e – bendras.
commūtātio, ōnis, f – pasikeitimas.
com-mūto, āvi, ātum, āre – keisti.
com-paro, āvi, ātum, āre – paruošti, pagaminti.
compēs, pedis, f – pančiai, grandinė.
com-peto, īvi, ītum, ere – tikti, sutapti, kartu siekti.
com-pleo, plēvi, plētum, plēre – pripildyti, atlikti.
com-prehendo, endi, ēnsum, endere – sujungti, pačiupti, suimti, suprasti.
con-cēdo, cessi, cessum, cēdere – išeiti, pasitraukti, pripažinti, nusileisti.
conceptio, ōnis, f – surinkimas; moters pastojimas.
con-cīdo, cīdi, cīsum, cidere – iškirsti, sumušti, sugriauti.
con-cipio, cēpi, ceptum, cipere – priimti, suvokti, suprasti, nusikalsti.
conclūdentia, ae, f – išvada, užbaigimas.
concordia, ae, f – santarvė.
con-cordo, āvi, ātum, āre – sutarti, sutikti.
con-curro, curri, cursum, currere – atbėgti, susitikti, sutapti.
con-demno, āvi, ātum, āre – nubausti, nuteisti.
condicio, ōnis, f – susitarimas, sąlyga, padėtis.
condictio, ōnis, f – reikalavimas grąžinti.
conditio, ōnis, f – teimo procesas, paruošimas, maisto pagardinimas.
con-do, didi, ditum, dere – įkurti.
cōnfero, contuli, collātum, cōnferre – sunešti, aptarti.
cōnfessio, ōnis, f – prisijungimas.
cōn-ficio, fēci, fectum, ficere – pagaminti, praleisti, pragyventi.
confīdus, a, um – patikimas.

con-firmo, āvi, ātum, āre – sustiprinti, patvirtinti.
con-icio, iēci, iectum, icere – sugabenti, manyti, nukreipti, spręsti.
coniūnctio, ōnis, f – sujungimas, giminystė.
cōnor, ātus sum, āri – mėginti, imtis.
conplūres, a – daugelis, kai kurie.
cōnsanguineus, a, um – giminiškas, giminė, giminaitis.
cōnscientia, ae, f – sąžinė.
cōnsecrātus, a, um – pašventintas, pašvęstas, prakeiktas.
cōnsēnsus, ūs, m – sutarimas, bendra nuomonė.
cōn-sentio, sēnsi, sēnsum, sēntīre – sutikti, atitikti.
cōnsequēns, ntis – sekąs, nuoseklus, atitinkamas.
cōn-sequor, secūtus sum, sequi – sekti, mėgdžioti, eiti po.
cōn-servo, āvi, ātum, āre – išlaikyti, išsaugoti.
cōn-sīdo, sēdi, sessum, sidere – posėdžiauti, sustoti, apsigyventi.
cōnsilium, ii, n – patarimas, pasitarimas, svarstymas.
cōn-sisto, stiti, –, sistere – sustoti, stovėti, įvykti, susidėti.
cōnsortium, ii, n – bendrija, bendrumas.
cōnspectus, ūs, m (nuo **conspicio**) – žvilgsnis, apžvalga, pasirodymas.
cōnstāns, antis – rimtas, tvirtas, pastovus.
cōnstat – yra žinoma, susideda.
cōn-stituo, stitui, stitūtum, stituere – nuspręsti, nustatyti.
cōnstitūtio, ōnis, f – apibrėžimas, nustatymas, įstatymas.
cōn-sto, stiti, āre – susidėti, kainuoti, būti žinomam.
cōnsuētūdo, inis, f – pripratimas, įprotis.
cōnsul, ulis, m – konsulas.
cōnsulātus, ūs, m – konsulo valdžia.
cōn-sulo, sului, sultum, sulere – tartis, imtis priemonių.
cōnsūmptus, a, um – sunaikintas, suvartotas.
con-temno, tempsi, temptum, temnere – niekinti, leisti niekais.
con-tendo, tendi, tentum, tendere – stengtis, trokšti, skubėti.
contentus, a, um – uolus, stropus.
con-tineo, tinui, tentum, tinēre – išlaikyti, apimti, susidėti.
contrā – prieš, priešingai.
contrā-dīco, dīxi, dictum, dicere – prieštarauti.
con-traho, trāxi, tractum, trahere – sutraukti, sudaryti.
contrārius, a, um – priešingas, prieštaraujantis, kenksmingas.
con-trecto, āvi, ātum, āre – paliesti.
contrōversia, ae, f – ginčas, teisinis klausimas.
cōnūbium, ii, n – teisėta santuoka, sugyvenimas.

convenienter – atitinkamai, prideramai.
con-venio, vēni, ventum, venīre – sueiti, įvykti, tikti.
conventio, ōnis, f – susitarimas, sutartis.
conventus, ūs, m – susirinkimas, susitarimas, provincijos teismas.
convīcium, ii, n – riksmas, reikalavimas.
convīvium, ii, n – puota, pokylis.
copiae, ārum, f – pajėgos, turtai.
cor-rumpo, rūpi, ruptum, rumpere – sulaužyti, sugadinti, papirkti.
creātio, ōnis, f – rinkimas.
credo, credidi, creditum, credere – tikėti, pasitikėti.
crepīdo, inis, f – pagrindas, pylimas, krantinė.
crēsco, crēvi, crētum, crescere – augti, didėti.
crīmen, minis, n – nusikaltimas.
cruciātus, ūs, m – kankinimas, kančia.
crucio, āvi, ātum, āre – kankinti, kryžiuoti.
crūdēlitās, ātis, f – žiaurumas.
crux, crucis, f – kryžius, kančia, kankintojas.
cubiculum, i, n – miegamasis kambarys.
culpo, āvi, ātum, āre – smerkti, kaltinti.
cūncti, ōrum, m – visi kartu.
cūra, ae, f – rūpestis.
cūrātio, ōnis, f – rūpyba, globa.
cūrātor, ōris, m – globėjas, saugotojas.
custōs, ōdis, m – sergėtojas.

damno, āvi, ātum, āre – nuteisti, pasmerkti.
damnum, i, n – žala, nuostolis, bausmė.
datio, ōnis, f – davimas, perleidimas.
damnum praestāre – atsakyti už nuostolį.
dē – apie, iš.
dēbeo, bui, bitum, bēre – privalėti, būti kaltam.
dēbitor, ōris, m – skolininkas, debitorius.
decemvīri, ōrum, m – decemvyrai.
dē-cerno, crēvi, crētum, cernere – nuspręsti, ryžtis.
dē-cīdo, cīdi, cīsum, cīdere – atkirsti, užbaigti, susitarti.
decimus, a, um – dešimtas.

dē-cipio, cēpi, ceptum, cipere – apgauti, likti, nepastebėtam.
dēcrētum, i, n – dekretas.
decumānus, a, um – mokantis 10-ją dalį pelno.
dē-curro, curri, cursum, currere – bėgti, pereiti, prieiti.
dēditicii, ōrum, m – nugalėtieji, pavaldiniai.
dē-dūco, dūxi, ductum, dūcere – nuvesti, atitolinti, atimti.
dēfectus, a, um – nusilpęs, bejėgis.
dēfectus, ūs, m – mažėjimas, silpnumas, atsimetimas.
dē-fendo, fensi, fēnsum, fendere – ginti, atremti, teigti.
defensor, ōris, m – gynėjas.
dē-fero, tuli, lātum, ferre – nuleisti, atnešti, pranešti, suteikti.
dē-ficio, fēci, fectum, ficere – atsimesti, pritrūkti.
dē-fīgo, fīxi, fīxum, fīgere – įsmeigti, pritvirtinti, nukreipti.
dēfinītio, ōnis, f – sąvokos apibrėžimas, nuostatas.
de-flēcto, flexi, flexum, flectere – nukreipti, pasukti.
dē-fungor, fūnctus sum, fungi – atlikti, pabaigti, mirti.
deinde – iš čia, paskui, toliau.
dēlēctus, a, um – išskirtas, išrinktas.
dē-lēgo, āvi, ātum, āre – išsiųsti, pavesti, patikėti.
deleo, delēvi, delētum, delēre – sunaikinti, sugriauti.
dēlictum, i, n – nusižengimas, kaltė, klaida.
dē-ligo, āvi, ātum, āre – pririšti, surišti.
dē-ligo, lēgi, lēctum, ligere – nuimti, išrinkti, surinkti.
dē-linquo, līqui, lictum, linquere – nusikalsti.
dēminūtio, ōnis, f – apribojimas, sumažinimas.
dē-mōnstro, āvi, ātum, āre – rodyti.
dēmum – tik, būtent, kaip tik.
denegatio, ōnis, f – neigimas.
dē-nūntio, āvi, ātum, āre – pranešti, paskelbti.
dē-pōno, posui, positum, ponere – atidėti, atmesti.
dē-porto, āvi, ātum, āre – išvežti, ištremti.
dē-primo, pressi, pressum, primere – prispausti, nužeminti, engti.
dē-rogo, āvi, ātum, āre – pakeisti įstatymą, atitraukti.
dē-sīgno, āvi, ātum, āre – nurodyti, paskirti.
dē-sino, sii, situm, sinere – liautis, baigti.
dē-sisto, stiti, stitum, sistere – atsitraukti, liautis.
dē-sum, defui, –, deesse – trūkti, nedalyvauti, nepadėti.
dē-tego, tēxi, tēctum, tegere – apnuoginti, surasti.
dēterior, ius – blogesnis, menkesnis.

deus, dei, m – dievas.
diabolus, i, m – šėtonas.
dīco, dīxi, dictum, dicere – sakyti, vadinti.
dictātor, ōris, m – diktatorius.
dictio, ōnis, f – pareiškimas, pranešimas
dictito, āvi, ātum, āre – tvirtinti.
didūco – žr. **dedūco.**
diēs, diēi, f, m – diena, terminas.
differentia, ae, f – skirtumas.
differo, distuli, dīlātum, differre – skelbti, išnešioti, skirtis.
difficilis, e – sunkus, nelengvas, pavojingas.
dīgnitās, ātis, f – vertė, kilnumas.
dīlābor, dīlāpsus sum, dilābi – sugriūti.
dīligēns, entis – uolus, sąžiningas, taupus.
dīligentia, ae, f – kruopštumas, taupumas.
dīmidium, ii, n – pusė.
dīrēctus, a, um – tiesus, status, tiesioginis.
disco, didici, –, discere– mokytis.
discordia, ae, f – nesantaika.
di-scrībo, scrīpsi, scrīptum, scrībere – įrašinėti.
dis-pōno, posui, positum, ponere – disponuoti, išdėstyti.
dispositio, ōnis, f – išdėstymas, sutvarkymas.
dis-puto, āvi, ātum, āre – svarstyti, disputuoti.
dis-sero, serui, sertum, serere – išdėstyti, aptarti.
dis-simulo, āvi, ātum, āre – paslėpti, veidmainiauti.
dis-solvo, solvi, solūtum, solvere – paleisti, nutraukti, paneigti.
distīnctio, ōnis, f – atskyrimas, pertrauka.
dis-tinguo, stīnxi, stīnctum, stinguere – atidalyti, sutvarkyti.
diū – ilgai.
dīversus, a, um – kitoniškas, nesutinkąs, tolimas.
dīves, itis – turtingas, puikus.
dī-vido, vīsi, vīsum, ere – dalinti.
dīvīnus, a, um – dieviškas, puikus, neregėtas.
dīvus, a, um, – dieviškas, puikus.
dō, dedi, datum, dare – duoti.
doceo, docui, doctum, docēre – mokyti.
dolor, ōris, m – skausmas, nuoskauda, apmaudas.
dolus, i, m – klasta, apgaulė.
domicilium, ii, n – gyvenamoji vieta, namai.

dominātio, ōnis, f – valdymas, viešpatavimas.
dominium, ii, n – valdymas, valda.
dominus, i, m – šeimininkas, savininkas.
domus, ūs, f – namas, namai.
dōno, āvi, ātum, āre – dovanoti, aukoti.
donum, i, n – dovana.
dormio, dormīvi, dormītum, dormīre – miegoti, būti neveikliam.
dubito, āvi, ātum, āre – abejoti.
dubius, a, um – svyruojąs, abejotinas, pavojingas.
dūco, dūxi, ductum, dūcere – vesti, vykdyti, vadovauti.
dum – kol.
duo, duae, duo – du, dvi.
duodecim – dvylika.
duplex, duplicis – dvigubas, dviveidis.
dupliciter – dvigubai.
dūrus, a, um – tvirtas, griežtas, kietas.

ēbrietās, ātis, f – girtumas.
ecce – štai, šit.
ecquid – ar.
ēdisco, edidici, –, ediscere – išmokti.
edo, ēdi, ēsum, edere – ėsti, valgyti.
effectus, ūs, m – įvykdymas, išdava.
ef-ficio, fēci, fectum, ficere – atlikti, įrodyti.
egeo, ui, –, ēre – stokoti, neturėti, trokšti.
egestās, ātis, f – vargas, stoka.
egō – aš.
ēgregius, a, um – puikus, šaunus.
ēligo, elēgi, electum, eligere – išrinkti.
ēloquentia, ae, f – iškalba, iškalbingumas.
ē-luo, lui, lūtum, luere – nuplauti, pašalinti, išpirkti nusikaltimą.
em = eum (is, ea, id) – tą, jį.
ē-mancipo, āvi, ātum, āre – paleisti sūnų iš tėvo valdžios.
ēmendātio, ōnis, f – ištaisymas, pagerinimas.
ē-mendo, āvi, ātum, āre – taisyti, gerinti.
eminentissimus, a, um – iškiliausiasis.
ēmptor, ōris, m – pirkėjas.

endo = in.
enim – nes, juk.
eō – ten, ta kryptimi.
eo, iī, itum, īre – eiti.
eō magis – tuo labiau.
eō usque donec – tolei, kol.
epistula, ae, f – laiškas, raštas.
eques, equitis, m – raitelis, „raitelių“ luomo žmogus.
equus, i, m – žirgas, arklys.
ergā – dėl.
ergō – taigi.
ēripio, eripui, ereptum, eripere – ištraukti, atimti.
erro, errāvi, errātum, errāre – klysti.
error, ōris, m – klaida, suklydimas.
escit = erit (sum, fui, –, esse) – bus**.**
etenim – nes, būtent.
etiam – taip pat.
etiamsi – kad ir nors.
e-venio, vēni, ventum, venīre – įvykti, išeiti, atsitikti.
ēventus, ūs, m – išeitis, rezultatas.
ex – iš.
exactius – tvarkingiau, tiksliau.
ex-aro, āvi, ātum, āre – išarti.
exceptio, ōnis, f – išimtis, prieštaravimas, apribojimas.
ex-cipio, cēpi, ceptum, cipere – išimti, išvaduoti, gauti, priimti.
excūsātio, ōnis, f – pateisinimas, išteisinimas.
ex-cūso, āvi, ātum, āre – pateisinti, teisintis.
ex(s)ecūtio, ōnis, f – įsilaužimas, nupjovimas, įvykdymas.
ex(s)ecūtor, ōris, m – įvykdytojas.
exemplum, i, n – pavyzdys, dėsnis.
exerceo, exercui, exercitum, exercēre – lavinti.
exercitus, ūs, m – kariuomenė.
exilium, ii, n – trėmimas, trėmimo vieta.
exīstimātio, ōnis, f – vertinimas, nuomonė.
ex-īstimo, āvi, ātum, āre – vertinti, manyti.
ex-pedio, īvi, ītum, īre – išpainioti, sutvarkyti, įvykdyti.
expositor, **ōris, m** – išdėstytojas.
ex-primo, pressi, pressum, primere – išreikšti, išspausti, vaizduoti.
ex-sisto, stiti, –, sistere – išeiti, pasirodyti.

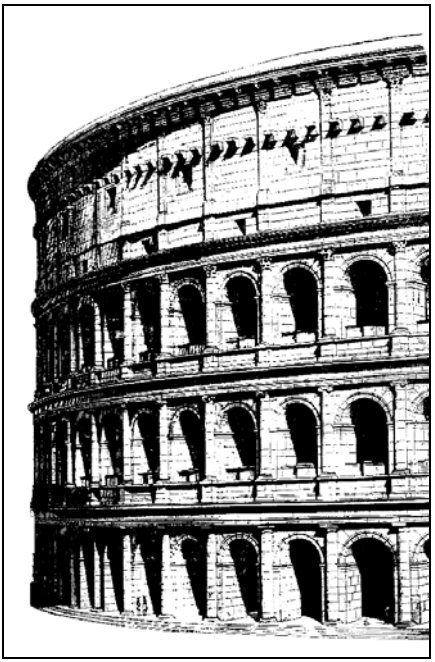
ex-sto, –, –, āre – kyšoti, išsiskirti, pasižymėti.
exter, era, erum – išorinis, svetimšalis.
ex-tinguo, stinxi, stinctum, stinguere – užgniaužti, nužudyti.
extrā – už, be, virš.
extrā culpam esse – būti nekaltam.
extrāōrdinārius, a, um – nepaprastas, ypatingas.
extrēmus, a, um – kraštutinis, užsieninis.
ex-uo, ui, ūtum, ere – atimti, palikti, nepaisyti.

facilis, e – lengvas, sumanus, patogus, malonus.
facinus, oris, n – blogas poelgis, piktadariškas sumanymas.
facio, fēci, factum, facere – daryti, veikti, vykdyti.
factum, i, n – darbas, atsitikimas.
facultās, ātis, f – skyrius, galimybė, atsarga.
falsus, a, um – netikras, apgaulingas.
fāma, ae, f – gandas, šlovė, nuomonė.
familia, ae, f – šeimyna.
familiāris, e – šeimynos, šeiminis.
famōsus, a, um – garsus.
fānum, i, f – dievybei pašvęsta vieta, šventykla.
far, farris, n – kviečiai, miltai, kruopos.
farcio, farsi, fartum, farcīre – prikimšti, nupenėti.
fateor, fassus sum, fatēri – pripažinti, prisipažinti.
fēmina, ae, f – moteris, žmona.
fera, ae, f – žvėris; Grigo ratų žvaigždynas.
ferē – beveik.
ferio, –, –, īre – mušti, nukirsti galvą, perkirsti.
fero, tuli, lātum, ferre – nešti, kelti.
ferreus, a, um – geležinis, stiprus, sunkus.
ferrum, i, n– geležis.
fēstum, i, n – šventė.
fēstus, a, um – šventadieniškas.
fictio, ōnis, f – išvaizdos (pavidalo) davimas, fikcija.
fidēlis, e – ištikimas, patikimas.
fidēs, fidei, f – ištikimybė, patikimumas.
fidūcia, ae, f – pasitikėjimas, įkeitimas.

fīlius, ii, m – sūnus.
fīnio, īvi, ītum, īre – riboti, baigti.
fīnis, is, m – riba, siena, pabaiga.
fīo, factus sum, fieri – įvykti, tapti.
flāgitium, ii, n – begėdystė, negarbė.
flagrāns, ntis – degąs, smarkus.
flamen, inis, m – žynys flaminas.
flōs, flōris, m – gėlė, žiedas, žydėjimas.
flumen, inis, n – upė.
foedus, eris, n – sutartis.
fore = futūrum esse (infin. Fut. nuo (**sum**).
fōrma, ae, f – išvaizda, pavidalas, forma.
fōrmōsus, a, um – gražus, lieknas.
forte – nelauktai, galbūt.
fortis, e – tvirtas, drąsus.
fortūna, ae, f – sėkmė, laimė, likimas.
forum, i, n – aikštė, prekyvietė, viešas gyvenimas.
fragmentum, i, n – fragmentas, nuotrupa.
frāter, tris, m – brolis.
fraudo, āvi, ātum, āre – apgauti, pasisavinti.
fraudulenter – klastingai.
fraus, fraudis, f – apgaulė, klasta.
frequentia, ae, f – gausumas, didelis susirinkimas.
fretum, i, n – potvynis, jūra, aistra.
frūmentum, i, n – maistas, grūdai.
fruor, frūctus sum, frui – naudotis, turėti pelno.
frūstrā – veltui, klaidingai, be pagrindo.
fuga, ae, f – bėgimas, vengimas.
fugio, fūgi, fugitūrus, fugere – bėgti, atsisakyti, vengti.
fugitīvus, a, um – pabėgėlis.
fundāmentum, i, n – pagrindas, pamatas.
fundus, i, m – sklypas.
fūnestus, a, um – suterštas, pražūtingas.
fūnus, eris, n – laidotuvės, lavonas.
fūr, fūris, m, f – vagis.
furor, ōris, m – pamišimas.
furiōsus, a, um – pasiutęs, pamišęs.
fūrtum, i, n – vagystė.
fūsus, a, um (nuo **fundo**) – išsitiesęs, platus.
futūrus, a, um – būsimas.

gaudeo, gāvīsus sum, gaudēre – džiaugtis, linksmintis.
gemitus, ūs, m – aimanavimas, dejonės.
gener, eri, m – žentas, svainis.
generālis, e – bendras, visuotinis.
generāliter – iš pagrindų, visuotinai.
genero, āvi, ātum, āre – gimdyti, kurti.
gēns, gentis, f – giminė.
genus, generis, n – kilmė, rūšis, giminė.
gero, gessi, gestum, gerere – nešti, veikti, pragyventi.
gestor, gestātus sum, gestāri – važinėti, joti.
gladius, ii, m – kardas.
glōria, ae, f – šlovė.
glōriōsus, a, um – šlovingas.
gracilis, e – malonus, grakštus.
gradus, ūs, m – žingsnis, laiptelis, laipsnis.
grātiā – dėl.
grātia, ae, f – malonė, palankumas.
graviter – tvirtai, sunkiai.
gustus, ūs, m– skonis.

Flavijų amfiteatras (rekonstrukcija)

habeo, habui, habitum, habēre – turėti, laikyti.
habito, āvi, ātum, āre – gyventi.
haurio, hausi, haustum, haurīre – semti.
hērēditārius, a, um – paveldėjimo, paveldėtas.

hērēditās, ātis, f – palikimas, paveldas.
hērēs, ēdis, m, f – paveldėtojas.
hēros, ōis, m – pusdievis, herojus.
hīc – čia.
hic, haec, hoc – šis.
historicus, i, m– istorikas.
homo, inis, m – žmogus, vyras.
honestē – garbingai.
honestus, a, um – garbingas.
honor, ōris, m – garbė, pagarba, garbingos pareigos.
hōra, ae, f – valanda.
Hortēnsius, ii, m – Hortenzijus (garsus Romos advokatas).
hostis, is, m – svečias, priešas.
hūmānus, a, um – žmogiškas, žmoniškas.
humus, i, f – dirvožemis.

iaceo, iacui, iacitum, iacēre – gulėti, žūti, kyboti.
iacio, iēci, iectum, iacere – mesti, išsitarti, svaidyti.
iacto, āvi, ātum, āre – svaidyti, girti.
iactūra, ae, f – žala, nuostolis, auka.
iam – jau, ką tik.
iānitor, **ōris, m** – durininkas, sargas.
ibant (eo, ii, itum, ire) – eidavo.
īcio, īci, ictum, icere – kirsti.
ictus, ūs, m (nuo icio) – smūgis, taktas.
idem, eadem, idem – tas pats.
ideō – dėl to.
idem – taip pat, drauge.
ideōque – ir todėl.
idōneus, a, um – patogus, tinkamas.
igitur – taigi.
ignārus, a, um – nenusimanąs, nežinomas.
ignis, is, m – ugnis, fakelas.
ignōbilis, e – nežinomas, nežymus.
ignōrantia, ae, f – nežinojimas, neprityrimas.
ignōro, āvi, ātum, āre – nežinoti, nepažinti.

ille, illa, illud – anas, tas.
illēgitime – neteisėtai.
immortālis, e – nemirtingas, amžinas.
im-mūto, āvi, ātum, āre – pakeisti.
impedīmentum, i, n – kliūtis, trukdymas.
im-pedio, pedīvi, pedītum, pedīre – supainioti, trukdyti.
imperitia, ae, f – neprityrimas, nemokėjimas.
impero, āvi, ātum, āre – įsakyti, pavesti, pareikalauti.
impiger, gra, grum – veiklus, stropus.
im-pleo, plēvi, plētum, plēre – pripildyti, vykdyti, atlikti.
implicātus, a, um (nuo **implico**) – supainiotas.
impossibilis, e – negalimas.
imprīmis – pirmiausia, ypatingai.
improbitās, ātis, f – nedorumas, įžūlumas.
improbus, a, um – nedoras.
imprūdentia, ae, f – neatsargumas, nemokėjimas.
impudentia, ae, f – begėdiškumas.
impūnitās, ātis, f – nebaudimas, atleidimas.
impūnītus, a, um – nenubaustas, nesuvaldomas.
impūrus, a, um – nešvarus, prastas.
inaequālis, e – nelygus.
inānis, e – tuščias, vargingas, nereikalingas.
inārēsco, inārui, –, ere – išdžiūti, suliesėti.
in-cendo, cendi, cēnsum, cendere – padegti, sukelti.
inceptum, i, n – pradėjimas, pastojimas.
incertus, a, um – neaiškus, netikras.
incestus, a, um – nešvarus, ištvirkęs.
in-cido, cidi, –, ere – įkristi, patekti, atsitikti.
in-cipio, cēpi, ceptum, cipere – pradėti, imtis.
incivīlis, e – šiurkštus, neteisingas.
inclīnātio, ōnis, f – palinkimas, permaina.
in-clūdo, clūsi, clūsum, clūdere – uždaryti, apsupti, atkirsti.
incognitus, a, um – nežinomas.
incola, ae, m, f – gyventojas.
incommodum, i, n – žala, nuostolis.
in-cumbo, cubui, cubitum, cumbere – atsiremti, veržtis, siekti.
in-curro, curri, cursum, currere – užpulti, įkristi, atsitikti, ribotis.
indamnātus, a, um – nenubaustas.
inde – iš čia, po to, todėl.

index, indicis, m, f – pareiškėjas, rodiklis, ženklas.
indigēns, entis – beturtis.
in-digeo, digui, –, digēre – trūkti, pasigesti.
indīgnus, a, um – nevertingas, nepadorus.
in-dūco, dūxi, ductum, ducere – įvesti, įtraukti.
inēlegantia, ae, f – neskoningumas, nedailumas.
inertia, ae, f – neveiklumas, tingėjimas.
infāns, infantis, m, f – kūdikis.
īnferior, ius – žemiau esąs, vėlesnis, jaunesnis, menkesnis.
infero, intuli, illātum, inferre – įnešti, užrašyti.
infīnītus, a, um – nebaigtas, nepabaigiamas.
inflīgo, inflīxi, inflīctum, infligere – smogti, kirsti.
ingenuus, a, um – laisvas gimęs, kilnus.
ingrātus, a, um – nemalonus, nedėkingas.
inhonestē – negarbingai, nedorai.
inhūmānus, a, um – nežmoniškas, žiaurus, neišlavintas.
inhūmātus, a, um – nepalaidotas.
inicio, iniēci, iniectum, inicere – įdėti, sukelti, pradėti.
inīquitās, ātis, f – sunkumas, nelygybė, žiaurumas.
inīquus, a, um – nelygus, nepalankus, neteisingas.
iniūria, ae, f – neteisybė, smurtas, teisės pažeidimas.
initium, ii, n – pradžia.
iniūstus, a, um – neteisingas, neteisėtas.
innocēns, ntis – nekaltas, nekenksmingas, doras.
innoxius, a, um – nekaltas, nepagadintas.
inopia, ae, f – trūkumas, skurdas, bejėgiškumas.
inpūbēs, eris – nepilnametis, nesubrendęs.
inquam – sakau, tariu (**inquit** – sako).
inquīsītio, ōnis, f – tardymas, tyrimas.
īnsidiae, ārum, f – žabangos, klasta.
īnsīgnis, e – žymus, garsus.
īnsipidus, a, um – neprotingas.
in-spicio, spēxi, spectum, spicere – žiūrėti, patyrinėti.
instantia, ae, f – smarkumas, atkaklumas, artumas.
in-stauro, āvi, ātum, āre – surengti, atstatyti.
in-stituo, ui, ūtum, uere – įsteigti.
in-struo, strūxi, strūctum, struere – paruošti, mokyti.
insula, ae, f – sala, didelis namas.
in-surgo, surrēxi, surrēctum, surgere – pasikelti, užsimoti.

in-tellego, lēxi, lēctum, legere – suprasti, pastebėti, manyti.
in-tendo, tendi, tentum, tendere – įtempti, nukreipti, ketinti.
inter – tarp.
intercēdo, cessi, cessum, cedere – nutraukti, įsikišti.
intercessor, ōris, m – prieštaraujantis, tarpininkas, laiduotojas.
inter-cipio, cēpi, ceptum, cipere – išimti, pagauti, pašalinti.
inter-dīco, dīxi, dictum, dicere – uždrausti, liepti.
interdictio, ōnis, f – uždraudimas.
interdum – kartais.
inter-eo, ii, itum, īre – žlugti, žūti.
interest – svarbu; **nec interest** – nesvarbu.
inter-ficio, fēci, fectum, ficere – nužudyti, nutraukti.
interitus, ūs, m – žuvimas, sunaikinimas.
interpres, pretis, m, f – aiškintojas, vertėjas.
intrepretātio, ōnis, f – aiškinimas, vertimas.
inter-pretor, ātus sum, āri – aiškinti, versti.
inter-rogo, āvi, ātum, āre – klausti, tardyti.
inter-sum, fui, –, esse – būti tarp, skirtis, reikšti.
inter-venio, vēni, ventum, venīre – atvykti, sutrukdyti, įsikišti.
intestātus, a, um – nepadaręs testamento, nepatvirtintas; nevertas būti įtrauktas į testamentą.
intolerabilis, e – neapkenčiamas, nepakenčiamas.
intrō – vidun.
inūsus, a, um – nenugalėtas, nepalenkiamas.
inūtilis, e – nenaudingas, kenksmingas.
in-vādo, vāsi, vāsum, vadere – įžengti, užpulti, užgrobti, įsiveržti.
invectus, a, um – įvežtas, užpultas.
in-venio, **vēni, ventum, venīre** – rasti, sugalvoti, gauti, sužinoti.
in-vestīgo, āvi, ātum, āre – sekti pėdomis, tyrinėti.
invicem – pakaitomis, abipusiai.
invītō, āvi, ātum, āre – kviesti, skatinti.
invītō – prieš ko nors valią.
invītus, a, um – nesutinkantis.
iocus, i, m– juokas.
ipse, ipsa, ipsum – pats.
īra, ae, f – pyktis, įniršis.
īrātus, a, um – įpykęs, įniršęs.
is, ea, id – tas, jis.
iste, ista, istud – tas, anas.

ita – taigi, taip.
Italicus, a, um – italikų.
itaque – taigi, tad.
item – taip pat, irgi.
iter, itineris, n – kelias, teisė praeiti, laisvas praėjimas.
ito – (eo, ii, itum, ire) – tegul eina.
iubeo, iussi, iussum, iubēre – liepti, įsakyti, nurodyti.
iūcundus, a, um – malonus, linksmas.
iūdex, iudicis, m – teisėjas.
iūdicātus, ūs, m – teisėjo tarnyba.
iūdiciālis, e – teismo, teisminis.
iūdicium, ii, n – teismas, teismo sprendimas.
iūdico, āvi, ātum, āre – teisti, spręsti bylas, manyti.
iūgerum, i, n (D. ir Abl. Pl. iugeribus) – jūgeras (240 pėdų ilgio, 120 pėdų pločio).
iūmentum, i, n – kinkomas gyvulys.
iungo, iūnxi, iūnctum, iungere – sujungti, įkinkyti, surišti.
iūrātor, ōris, m – prisiekęs įkainotojas.
iurisconsultor, ōris, m – teisės patarėjas.
iūrisdictio, ōnis, f – teisdarystė, jurisdikcija.
iūrisprūdens, ntis – išmanąs teisę.
iūrisprūdentia, ae, f – teisės žinojimas, teisinės žinios.
iūro, āvi, ātum, āre – prisiekti, ruošti sąmokslą.
iūs, iūris, n – teisė (įstatymų, nuostatų, papročių visuma).
iūsiūrandum, i, n – priesaika.
iūstitia, ae, f – teisingumas.
iūstus, a, um – teisėtas, teisingas.
iuvenis, e – jaunas.
iuventūs, ūtis, f – jaunystė, jaunuoliai.

labor, ōris, m – darbas, vargas, liga.
labōriōsus, a, um – darbštus, vargingas.
labōro, āvi, ātum, āre – dirbti, vargti, sirgti.
lacrima, ae, f – ašara.
lacrimo, āvi, ātum, āre – verkti, sudrėkti.

laedo, laesi, laesum, laedere – pažeisti, įžeisti.
laetor, ātus sum, āri – linksmintis, džiaugtis.
lāpsus, ūs, m – klaida, kritimas, apsirikimas.
laqueus, i , m – kilpa, pinklės.
lātio, ōnis, f – paskelbimas.
lātus, a, um – platus, didelis.
lātus – (fero, tuli, latum, ferre) – iškeltas.
lātus, eris, n – šonas, kraštas.
laudo, laudāvi, laudātum, laudāre – girti, šlovinti.
laus, laudis, f – gyrimas, šlovė.
lectīca, ae, f – neštuvai, laidotuvių neštuvai.
lēctus, a, um – rinktinis, puikus.
lēgātus, i, m – legatas (pasiuntinys, vietininkas).
lēgitimus, a, um – teisėtas.
lego, lēgi, lectum, legere – rinkti, skaityti.
levo, āvi, ātum, āre – pakelti, paremti, sušvelninti, paguosti.
lēx, lēgis, f – įstatymas.
libellus, i, m – knygelė.
līber, era, erum – laisvas.
Līber, eri, m – Liber (Bakcho pravardė).
liber, bri, m – knyga.
līberi, ōrum, f, m – vaikai.
lībero, āvi, ātum, āre – išlaisvinti, atpalaiduoti.
lībertās, ātis, f – laisvė.
libīdo, inis, f – troškimas, aistra.
licentia, ae, f – laisvė, leidimas, sauvalė.
liceo, ui, itum, ēre – kaštuoti, parduoti.
licet – galimas daiktas, galbūt.
līctor, ōris, m – liktorius.
līmen, inis, n – slenkstis, siena, durys.
līnea, ae, f – linija, brūkšnys.
lingua, ae, f – liežuvis, kalba.
līnum, i, n – lynas, siūlas, burė; žabangos.
liquidus,a, um – aiškus, tikras.
līs, lītis, f – byla, ginčas.
littera, ae, f – raidė.
loco, āvi, ātum, āre – padėti, išnuomoti, skolinti.
locus, i, m – vieta.
longitūdo, inis, f – ilgis, trukmė.

longus, a, um – ilgas, aukštas, tolimas.
loquens, ntis – kalbantis.
loquor, locūtus sum, loqui – kalbėti, pavadinti, parodyti.
lucror, ātus sum, āri – pelnyti, laimėti.
lucrum, i, n – nauda, pelnas.
lūctuōsus, a, um – liūdnas, sielvartingas.
lūdibrium, ii, n – pajuoka, apgaulė.
lūdus, i, m – žaidimas, mokykla.
lūna, ae, f – mėnulis.
lupus, i, m – vilkas.

macula, ae, f – dėmė, gėda, nešlovė.
Maecēnās, ātis, m – Mecenatas, Augusto draugas; meno globėjas.
magis – daugiau.
magister, tri, m – viršininkas, vadovas, mokytojas.
magistrātus, ūs, m – pareigūnas, pareigos.
magnus, a, um – didelis.
māior, ōris – didesnis; **māiōres** – senoliai.
maleficium, ii, n – piktadarystė, smurtas.
mālo, mālui, –, mālle – labiau norėti, teikti pirmenybę.
malum, i, n – blogis, yda.
mālum, i, n – obuolys.
malus, a, um – blogas, ydingas.
mancipium, ii, n – nuosavybės įgijimas, nuosavybės teisė.
mandātum, i, n – įsakymas, pavedimas.
mando, āvi, ātum, āre – įteikti, įsakyti, perduoti.
maneo, mānsi, mānsum, manēre – pasilikti, tęstis.
Mānēs, ium, m – mirusiųjų vėlės – dievai Manai.
manūmitto, mīsi, missum, mittere – paleisti vergą į laisvę.
manus, ūs, f – ranka, galia, valdžia.
mare, is, n – jūra, marios.
margarīta, ae, f – perlas.
marītus, i, m – vyras, sutuoktinis, jaunikis.
masculus, i, m – subrendęs vyras.
mātertera, ae, f – teta, motinos sesuo.

maximē – daugiausiai, labiausiai.
maximus, a, um – didžiausias.
mēcum – su manimi.
medius, a, um – vidutinis, vidurinis.
Megarenses, ium, m – Megarų miesto gyventojai.
mē hercule – prisiekiu Herkuliu!
melius – geriau.
membrum, i, n – sąnarys, narys.
memoria, ae, f – atmintis, prisiminimas.
memoro, āvi, ātum, āre – priminti, minėti.
mendāx, ācis – apgaulingas, padirbtas.
mēns, mentis, f – mintis, protas, sumanymas.
mentio, ōnis, f – paminėjimas, apgavystė.
merīdiēs, ēi, f, m – vidudienis, pietūs.
merx, mercis, f – prekė.
metallum, i, n – metalas.
meto, –, messum, metere – pjauti, kirsti.
metuo, ui, –, ere – bijoti, nenorėti, saugotis.
metus, ūs, m – baimė.
meus, a, um – mano, maniškis.
migro, āvi, ātum, āre – išvykti, pernešti, persikelti.
mīles, itis, m – kareivis.
mīlitia, ae, f – karo tarnyba.
minimus, a, um – mažiausias.
minor, minus – mažesnis.
minuo, minui, minūtum, minuere – mažinti, silpninti.
minūtus, a, um – mažas, sumažintas.
miser, era, erum – vargingas, menkas.
miseria, ae, f – vargas, nelaimė.
missio, ōnis, f – siuntimas, pasigailėjimas, pabaigimas.
mītis, e – minkštas, švelnus, malonus.
mōbilis, e – mobilus.
modicus, a,um – nuosaikus, išmintingas.
modus, i, m – būdas, saikas, kiekis.
moenia, ium, n – miesto sienos, pastatai.
molestus, a, um – sunkus.
mōlior, molītus sum, molīri – išjudinti, įsteigti, sumanyti.
mōmentum, i, n – minutėlė, svarba, priežastis.
monasterium, ii, n – vienuolynas.

moneo, monui, monitum, monēre – raginti, guosti.
mōns, ntis, m – kalnas.
monumentum, i, n – paminklas, atmintis, dokumentas.
morbus, i, m – liga.
morior, mortuus sum, mori – mirti, nykti.
mors, mortis, f – mirtis.
mortālis, e – mirtingas.
mortuus, a, um – miręs.
mōs, mōris, m – paprotys, bruožas.
mōtus, ūs, m – judėjimas, susijaudinimas.
moveo, mōvī, mōtum, movēre – judinti, apgalvoti, skatinti.
mox – greitai.
mulgeo, mulsi, mulctum, mulgēre – melžti, siekti.
mulier, eris, f – moteris, žmona.
multiplex, plicis – daugeriopas, daugpusis.
multitūdo, inis, f – daugybė, dauguma.
multus, a, um – daugelis, didelis skaičius.
mūlus, i, m – mulas.
mundus, i, m – pasaulis.
munus, eris, n – priedermė, pareiga.
mūrus, i, m – siena, mūras.
mūto, āvi, ātum, āre – keisti, keistis.
mutatio, ōnis, f – pakeitimas
mūtus, a, um – nebylys.
mūtuus, a, um – skolinamas.
mūtuum, i, n – skolinimas su procentais.
myoparo, ōnis, m – lengvas laivas**.**

nam – nes, juk.
nārēs, ium, f – nosis, uoslė.
nāris, is, f – šnervė.
nārro, āvi, ātum, āre – pasakoti.
nāscor, nātus sum, nāsci – gimti, prasidėti, kilti.
natālis, e – gimimo, gimtasis.
nātio , ōnis, f – kilmė, giminė, tauta.
nātūra, ae, f – prigimtis, gamta.
nātūrālis, e – natūralus, prigimtinis.

nātus, ūs, m – gimimas, amžius; **minor natū** – jaunesnis.
naufragium, ii, n – laivo sudužimas, nelaimė, katastrofa.
nāvālis, e – jūrų, jūrinis.
nāvarchus, i, m – laivo kapitonas.
nāvicula, ae, f – laivelis, valtelė.
nāvigo, āvi, ātum, āre – plaukti, plaukioti jūroje**.**
nāvis, is, f – laivas.
necessārius, a, um – būtinas, kraštinis, privalomas.
necesse – būtina, reikia.
necessitās, ātis, f – būtinybė.
necessitūdo, inis, f – būtinybė, reikalas, sunki padėtis.
neco, necāvi, necātum, necāre – nužudyti, griauti, naikinti.
nefārius, a, um – nusikalstamas, bedieviškas.
neglego, lēxi, lēctum, legere – niekinti, nesirūpinti.
nego, **āvi, ātum, āre** – neigti, atmesti.
negōtium, ii, n – veikla, dalykas, reikalas.
nēmo – niekas.
nempe – juk, žinoma, taigi.
nepōs, ōtis, m – anūkas, vaikaitis.
neptis, is, f – anūkė, dukraitė.
neque – dar ne.
nēquitia, ae, f – sugedimas, pasileidimas, begėdystė.
nēquissimus, a, um – pasileidęs, niekšas.
nervus, i, m – raumuo, styga, kalėjimas.
ne-scio, īvi, ītum, īre – nežinoti.
nēve – ir ne, nei.
nex, necis, f – nužudymas, mirtis.
nī – kodėl ne, jei ne.
nihil – niekas.
nimium – per daug.
nisi – nebent, išskiriant.
nōbilis, e – garsus, aukštos kilmės.
nocēns, entis – kenksmingas, kaltas.
nōlo, nōlui, –, – nōlle – nenorėti.
nōmen, inis, n – vardas.
nōmino, āvi, ātum, āre – vadinti.
nōndum – dar ne.
nōnnumquam – kartais, kai kada.
non solum – ne tiktai.

nōs – mes, mus.
noster, tra, trum – mūsų, mūsiškis.
noto, āvi, ātum, āre – pažymėti, užrašyti, pastebėti.
nōtus, a, um – garsus, žinomas.
noverca, ae, f – pamotė.
novus, a, um – naujas, naujoviškas.
noxia, ae, f – nusižengimas, kaltumas.
nūbō, nūpsi, nūptum, nūbere – ištekėti.
nūdus, a, um – nuogas, plikas.
nūllus, a, um – joks, nei vienas.
numero, āvi, ātum, āre – skaičiuoti, sumokėti, priskaičiuoti.
numerus, i, m – skaičius, kiekis.
nummus, i, m – pinigas.
nunc – dabar.
nūndinus, a, um – devynių dienų.
nūndinae, ārum, f – prekyvietė; turgus, vykstantis kas devynias dienas.
nunquam – niekuomet.
nūptiae, ārum, f – vestuvės, santuoka.
nurus, ūs, f – marti, jauna moteris.
nutrītor, ōris, m – auklėtojas.

ob-icio, iēci, iectum, icere – mesti, pasmerkti, prieštarauti.
obligātio, ōnis, f – laidavimas, pasižadėjimas, įsipareigojimas.
obligo, āvi, ātum, āre – pririšti, įpareigoti.
oblīquus, a, um – paslėptas, netiesioginis.
oblīvīscor, oblītus sum, oblīvīscī – užmiršti, nekreipti dėmesio.
ob-oedio, īvi, ītum, īre – klausyti, paisyti.
obsequium, ii, n – klusnumas.
observātio, ōnis, f – globa, rūpestis.
ob-sisto, stiti, stitum, sistere – priešintis, prieštarauti.
ob-tempero, āvi, ātum, āre – klausyti, įtikti.
occāsio, ōnis, f – proga, patogus momentas.
occāsus, ūs, m – nusileidimas, prapultis.
oc-cido, cidi, cāsum, cidere – kristi, žūti, nykti.
occupo, āvi, ātum, āre – užimti, įsigalėti, pranokti.
octōphoron, i, n – aštuonių nešikų nešami neštuvai.
oculus, i, m – akis.

offēnsio, ōnis, f – nelaimė, smūgis, neapykanta.
officium, ii, n – pareiga, darbas, tarnyba.
oleum, i, n – aliejus.
ōlim – kitados, kartais.
o-mitto, mīsi, missum, mittere – pamesti, netekti.
omnimodō – visaip.
omnīnō – visiškai.
omnis, e – visas, kiekvienas.
onus, eris, n – našta.
opera, ae, f – darbas, pastangos, pagalba.
operae, ārum, f – turtai.
opēs, um, f – lėšos, turtas.
opīnio, ōnis, f – nuomonė.
oportet, oportuit, –, oportēre – dera, tinka, privalu.
oppidum, i, n – tvirtovė, miestas.
op-pōno, posui, positum, ponere – statyti prieš, priešinti.
optimās, ātis, m – optimatas.
optimus, a, um – geriausias, tinkamiausias.
op-tineo, tinui, tentum, ēre – turėti, laikytis, tęstis.
opus, operis, n – darbas, kūrinys.
ōrātio, ōnis, f – kalba, iškalba.
ōrātor, ōris, m – oratorius.
orbis, is, m – pasaulis.
ōrdinārius, a, um – tvarkingas, taisyklingas.
ordo, inis, m – tvarka, eilė.
ōrno, āvi, ātum, āre – puošti.
ōro, āvi, ātum, āre – kalbėti, prašyti.
ornamentum, i, n – puošmena, papuošalas.
ōs, ōris, n – burna, veidas, anga.
ōstium, ii, n – durys, vartai.
ōvum, i, n – kiaušinis.

pāco, āvi, ātum, āre – numalšinti, sutramdyti.
pactio, ōnis, f – susitarimas, sutartis.
pactum, i, n – susitarimas, sutartis.
palam – atvirai, viešai.

pār, paris – lygus, vienodas.
parco, peperci, parsūrus, parcere – taupyti, saugoti(s), neliesti.
parens, ntis, m, f – gimdytojas.
pāreo, parui, paritum, parēre – paklusti, prisitaikyti.
pario, peperi, partum, parere – gimdyti, sukurti.
paro, āvi, ātum, āre – ruošti, įgyti.
parricīdium, ii, n – piktadarybė, nužudymas.
pars, partis, f – dalis.
participo, **āvi, ātum, āre** – dalyvauti, turėti ką su kitu drauge.
parum – mažai, per maža.
parvus, a, um – mažas, menkas.
patiēns, ntis – ištvermingas, pakantus, kantrus.
patior, passus sum, pati – kentėti, pakęsti, sutikti.
patria, ae, f – tėvynė.
patrius, a, um – tėvo, tėviškas.
patrōcinium, ii, n – globa, gynimas, apsauga.
pauci – mažai kas, nedaugelis.
paulātim – pamažu, iš lėto.
paulisper – neilgai, valandėlę.
paulo post – tuoj po to.
pauper, eris – beturtis, vargšas.
pāx, pācis, f – taika.
peccātum, i, n – nusižengimas, nuodėmė.
pecco, āvi, ātum, āre – nusižengti, klysti.
pecūnia, ae, f – pinigai, turtas.
pecus, oris, n – galvijas, gyvulys.
pendeo, pependi, –, pendēre – kabėti, svyruoti, remtis.
penetro, āvi, ātum, āre – įsiskverbti, pasiekti.
peraequē – lygiai, vienodai.
per-cutio, cussi, cussum, cutere – pramušti, sužeisti, užmušti.
perduellio, ōnis, f – valstybės išdavimas.
peregre – svetur, į svetimą kraštą.
peregrīnus, a, um – svetimšalis, nežinantis.
per-eo, ii, itum, īre – išnykti, žūti, nueiti niekais.
perfectus, a, um – atliktas, tobulas.
perfugium, ii,n – prieglauda, prieglobstis.
perīculōsus, a, um – pavojingas.
perīculum, i, n – pavojus, rizika.
per-imo, ēmi, ēmptum, imere – sunaikinti, sutrukdyti.

perlātus, a, um – paskelbtas.
perlūcidus, a, um – permatomas, aiškus.
permagnus, a, um – labai didelis.
per-maneo, mānsi, mānsum, ēre – pasilikti, tęstis.
per-mitto, mīsi, missum, mittere – leisti, perduoti.
per-moveo, mōvi, mōtum, movēre – sujaudinti, sujudinti.
per-mūto, āvi, ātum, āre – sukeisti, išmainyti.
per-nocto, āvi, ātum, āre – pernakvoti.
perpetuus, a, um – amžinas, nuolatinis.
Persa, ae, m – persas.
per-sequor, secūtus sum, sequi – sekti, keršyti, tirti.
per-sevēro, āvi, ātum, āre – būti pastoviam, atkakliai laikytis.
per-solvo, solvi, solūtum, solvere – atrišti, išaiškinti, atmokėti.
persōna, ae, m, f – asmuo.
per-spicio, spēxi, spectum, spicere – įžiūrėti, numatyti.
per-tineo, tinui, tentum, tinēre – tęstis, turėti reikšmės.
per-vāgor, ātus sum, āri – klaidžioti, keliauti, būti paplitusiam.
per-vestīgo, āvi, ātum, āre – ištirti.
pēs, pedis, m – koja, pėda.
peto, petīvi, petītum, petere – skubėti, kreiptis, reikalauti.
pingo, pīnxi, pictum, pingere – piešti, išsiūti, puošti.
pīrāta, ae, m – piratas.
pīrāticus, a, um – piratiškas.
placeo, placui, placitum, placēre – patikti, įsakyti, nuspręsti.
plāga, ae, f – smūgis, nelaimė.
Platō, ōnis, m – Platonas, graikų filosofas.
plēbs, plēbis, f – plebsas, prastuomenė.
plecto, –, –, ere – bausti, atgailauti.
plēnus, a, um – pilnas, visas.
plērique – didžioji dalis.
plērumque – daugiausia, dažnai.
plūrimus – žr. **multus.**
plūs – daugiau.
pōculum, i, n – taurė, gėrimas.
poena, ae, f – bausmė, kančia.
poēta, ae, m, f – poetas, poetė.
pollēns, entis – galingas, stiprus.
pondero, āvi, ātum, āre – sverti.
pōno, posui, positum, ponere – padėti, remtis, nustatyti.

pontifex, icis, m – žynys.
populus, i, m – tauta, žmonės.
porcus, i, m – paršas.
porta, ae, f – vartai, durys.
portio, ōnis, f – atmatuota dalis, santykis.
porto, āvi, ātum, āre – gabenti.
portus, ūs, m – uostas; prieglobstis.
possessio, ōnis, f – valda, valdymas.
pos-sideo, sēdi, sessum, sidēre – turėti, valdyti.
pos-sum, potui, –, posse – galėti.
post – po, vėliau.
posteā – vėliau, po to.
posterior, ius – paskesnis, vėlesnis.
postquam – po to, kai.
postrēmus, a, um – paskutinis, kraštutinis, blogiausias.
postumus, a, um – vėlesnis, palikuonis.
potentia, ae, f – galia, sugebėjimas.
potestās, ātis, f – jėga, valdžia.
potior, ius – geresnis, vertesnis (**potis, e** – geras, vertas).
praebeo, praebui, praebitum, praebēre – ištiesti, paduoti, sukelti.
prae-cipio, cēpi, ceptum, cipere – paimti, pranokti, mokyti.
praeclārus, a, um – puikus, šaunus, garsus.
praedo, ōnis, m – grobikas, plėšikas.
praefectus, i, m – prefektas.
prae-fīnio, finīvi, finītum, finīre – paskirti, nustatyti.
praemium, ii, n – pirmenybė, apdovanojimas.
prae-scrībo, scrīpsi, scrīptum, scribere – įsakyti, prirašyti.
praesēns, entis – čia esąs, dabartinis, aiškus.
praeses, sidis, m – vietininkas.
prae-sum, fui, –, esse – būti priekyje, vadovauti.
praesūmptio, ōnis, f – viltis, laukimas, spėjimas.
praeter-eo, ii, itum, īre – praeiti, išvengti, nutylėti.
praeteritus, a, um – praėjęs.
praeter-mitto, mīsi, missum, mittere – praleisti, nekreipti dėmesio.
praeterquam – išskyrus, be.
praetervectio, ōnis, f – važiavimas pro šalį.
praeter-vehor, vectus sum, vehi – važiuoti pro šalį.
praetor, ōris, m – pretorius.
praevaricātor, ōris, m – nesąžiningas.

prandium, ii, n – pusryčiai.
pretiōsus, a, um – vertingas, brangus.
pretium, ii, n – kaina, vertė.
primus, a, um – pirmasis.
princeps, cipis – pirmasis, vyriausias, vadovas.
principālis, e – pirminis, princepso (vadovo).
principātus, ūs, m – valdymas.
prior, prius – priešakinis, pirmesnis (žr. **primus**).
prīvātus, a, um – privatus.
prīvīgna, ae, f – podukra.
prīvilēgium, ii, n – pirmenybė, privilegija.
prīvo, āvi, ātum, āre – atimti, išvaduoti.
probātio, ōnis, f – pritarimas, įrodymas, tyrimas.
probo, āvi, ātum, āre – patvirtinti, įrodyti.
prō-cēdo, cessi, cessum, cedere – eiti pirmyn, pasirodyti.
prōcōnsul, ulis, m – prokonsulas, provincijos vietininkas.
prō-creo, āvi, ātum, āre – gimdyti, gaminti.
prōdigus, a, um – išlaidus, švaistūnas.
prō-do, didi, ditum, dere – paskelbti, perduoti, palikti.
prō-dūco, duxi, ductum, ducere – išvesti, gaminti, iškelti.
proelium, ii, n – mūšis, kautynės.
professor, ōris, m – mokytojas, dėstytojas.
prō-gredior, gressus sum, gredi – eiti pirmyn, daryti pažangą.
pro-hibeo, hibui, hibitum, hibēre – drausti, neleisti, apsaugoti.
prō-icio, iēci, iectum, icere – išmesti, ištiesti į priekį, niekinti.
proinde – dėl to, taip pat.
prō-mitto, mīsi, missum,. mittere – žadėti.
prō-mulgo, āvi, ātum, āre – viešai paskelbti.
pronepōs, ōtis, m – proanūkis.
proneptis, is, f – proanūkė.
prope – arti, neseniai, beveik.
propinquus, a, um – artimas, panašus, giminaitis.
prō-pōno, posui, positum, ponere – žadėti, siūlyti, ryžtis.
propriē – ypatingai, tiksliai sakant.
proprius, a, um – savas, nuosavas, asmeniškas.
propter – arti, prie, dėl.
prōrsus – pirmyn, tiesiog, visai, vienu žodžiu.
prō-scrībo, scrīpsi, scrīptum, scribere – surašyti, paskelbti.
prō-spicio, spēxi, spectum, spicere – žiūrėti pirmyn, rūpintis, išvysti.

prō-sum, prōfui, –, prōdesse – būti naudingam, padėti.
prō-tego, tēxi, tēctum, tegere – uždengti, slėpti, ginti.
prō-traho, trāxi, tractum, trahere – ištraukti, iškelti aikštėn.
prō-video, vīsi, vīsum, vīdēre – numatyti.
prōvincia, ae, f – provincija.
prōvocātio, ōnis, f – šaukimasis, apeliacija.
prō-voco, āvi, ātum, āre – iššaukti, priversti.
proximus, a, um – artimas, ką tik buvęs, paskutinis.
pūbēs, puberis – subrendęs, jaunas vyras.
pūblicē – viešai.
pūblicus, a, um – viešas, atviras.
pudor, ōris, m – gėda, pagarba, skaistybė.
pugna, ae, f – mūšis.
pulcher, chra, chrum – gražus.
pulvereus, a, um (pulverisātus) – dulkinas, aplipęs dulkėmis.
pulvīnus, i, m – priegalvis, pagalvė, galvūgalis.
pūnio, īvi, ītum, īre – bausti.
pūpillus, i, m – našlaitis, globotinis.
puto, āvi, ātum, āre – manyti, spręsti.
Pyrrhus, i, m – Pyras, Epyro karalius (III a. pr. Kr.).

quaerimonia – žr**. querimōnia.**
quaero, quaesīvi, quaesitum, quaerere – ieškoti, reikalauti, tirti.
quaestio, ōnis, f – tyrimas, tardymas, ieškojimas, klausimas.
quaestor, ōris, m – kvestorius.
quālis, e – koks.
quālitās, ātis, f – kokybė, savybė.
quam – negu.
quamvis – nors ir, kad ir.
quandō – kada, kai.
quantī – už kiek, kiek kainuoja.
quantitās, ātis, f – dydis, skaičius**.**
quasi – lyg, tartum.
quattuor – keturi.
quemadmodum – kaip.
querimōnia, ae, f – skundas, nusiskundimas.

qui, quae, quod – kuris.
quia – kadangi, nes.
quicumque, quaecumque, quodcumque – kas bebūtų.
quīdam, quaedam, quoddam – kažkoks.
quidem – tikrai, betgi, žinoma.
quīlibet, quaelibet, quodlibet – bet kuris.
quīn – net, netgi, kad ne.
quīngentī, ae, a – penki šimtai.
quippe – žinoma, aišku.
Quirīs, ītis, m – kviritas.
quisquam, quidquam – kas nors.
quisquis, quidquid – kas tik, kuris tik.
quisquam, quidquam – kas nors, kuris nors.
quisque, quaeque, quidque – kiekvienas, bet kuris.
quis, quid – kas.
quoad – tiek, ligi tol.
quōdammodo – tam tikru būdu.
quodcumque – kur tik.
quodsi – todėl, jeigu.
quōminus – kad ne.
quondam – kadaise, kada nors, kartais.
quoque – visur, kur tik, net.
quōquō – kur tik.
quotiēns – kiek kartų, kaip dažnai.
quotus, a, um– kelintas.

rādīx, īcis, f – šaknis, pagrindas.
rapio, rapui, raptum, rapere – griebti, užimti, patraukti.
rārō – retai.
rāsus, a, um – švarus.
ratihabitio, ōnis, f – patvirtinimas, ratifikacija.
ratio, ōnis, f – apskaičiavimas, protas, norma, piniginis reikalas.
ratiōne civīli – pagal civilinės teisės normas.
ratis, is, f – plaustas, laivas.
ratus, a, um – apskaičiuotas, nustatytas, patvirtintas.
recēns, entis – šviežias, ką tik įvykęs, stiprus.

re-creo, āvi, ātum, āre – atgaivinti, perdirbti, sustiprinti.
rēctus, a, um – tiesus, teisingas.
recuperātor, ōris, m – trečiųjų teismo teisėjas.
re-cupero, āvi, ātum, āre – atgauti, laimėti.
re-curro, curri, cursum, currere – grįžti, bėgti atgal.
re-cūso, āvi, ātum, āre – atmesti, prieštarauti.
red-do, didi, ditum, dere – grąžinti, duoti mainais, pamėgdžioti.
red-igo, ēgi, āctum, igere – nuvaryti, sumažinti, priversti.
red-imo, ēmi, ēmptum, ere – nupirkti, išvengti, gauti.
re-fero, rettuli, relātum, referre – nunešti, grąžinti, pranešti.
refertus, a, um – pripildytas, prikimštas.
rēgia, ae, f – sostinė, karaliaus valdžia, šventykla.
regio, ōnis, f – siena, šalis, sritis.
rēgnum, i, n – karaliaus valdžia, karalystė, viešpatavimas.
rego, rēxi, rēctum, regere – vadovauti, pataisyti, valdyti.
rēgula, ae, f – taisyklė, dėsnis.
religiōsus, a, um – dievobaimingas, susijęs su dievų garbinimu.
relinquo, līqui, lictum, linquere – palikti, leisti, liautis.
reliquus, a, um – kitas, likęs.
remedium, ii, n – vaistas, priemonė.
re-moveo, mōvi, mōtum, movēre – atstumti, pašalinti.
rēmus, i, m – irklas.
re-nūntio, āvi, ātum, āre – pranešti, paskelbti.
renūnitiāre societāti – pareikšti apie išėjimą iš draugijos.
reor, ratus sum, rēri – manyti.
reperio, repperi, repertum, reperīre – atrasti, sužinoti, gauti.
re-peto, petīvi, petītum, petere – grįžti, reikalauti atgal, pakartoti.
re-prehendo, prehendi, prehēnsum, prehendere – sulaikyti, nepritarti.
repudium, ii, n – atmetimas, ryšių nutraukimas.
re-quīro, quīsīvi, quisītum, quirere – klausti, ieškoti, tirti.
rēs, rei, f – dalykas, reikalas, daiktas.
re-scrībo, scrīpsi, scrīptum, scrībere – perrašyti, vėl rašyti.
rescrīptum, i, n – reskriptas, (pareigūno raštas).
re-spergo, spersi, spersum, spergere – aptaškyti.
re-spicio, spēxi, spectum, spicere – atsižvelgti, pastebėti, žvalgytis.
re-spondeo, spondi, spōnsum, spondēre – atsakyti, pažadėti, atsiliepti.
rēspūblica, ae, f – respublika.
re-stituo, stitui, stitūtum, stituere – atstatyti, grąžinti senąją padėtį
retentio, ōnis, f – sulaikymas, išskaičiavimas.

rēticulum, i, n – tinklelis.
re-tineo, tinui, tentum, tinēre – sulaikyti, patraukti.
re-tracto, āvi, ātum, āre – atitraukti, privesti, sulaikyti.
retrō – atgal, prieš, anksčiau.
reus, a, um – kaltinamasis, kaltas.
reus, i, m – kaltinamasis.
rēx, rēgis, m – karalius.
rīdeo, rīsi, rīsum, rīdēre – juoktis, juokauti.
rigor, ōris, m – tvirtumas, kietumas.
rīxa, ae, f – barnis, ginčas.
rogo, āvi, ātum, āre – klausti, prašyti, norėti.
Rōma, ae, f – Roma.
Rōmānus, a, um – romėniškas, romėnų.
Rōmānus, i, m – romėnas.
rosa, ae, f – rožė.
rōstrum, i, n – laivo snapas; tribūna Romoje.
ruber, bra, brum – raudonas.
rūrsus – vėl.

sacer, sacra, sacrum – šventas, pašvęstas; prakeiktas, paskirtas požemių dievams.
sacrātus, a, um – šventas.
sacrilegium, ii, n – šventvagystė, švento dalyko įžeidimas.
saepe – dažnai.
saevio, ii, ītum, īre – dūkti, šėlti.
sāl, salis, m – savybė, skonis, druska.
salsē – sūriai, sąmojingai.
salūs, ūtis, f – gerovė, sveikata.
salūto, āvi, ātum, āre – sveikinti.
salveo, –, –, ēre – būti sveikam.
salvus, a, um – sveikas, nepaliestas.
sānctio, ōnis, f – bausmės nustatymas, sankcija.
sānctus, a, um – pašvęstas, šventas, kilnus.
sānē – protingai, žinoma, iš tiesų.
sanguis, inis, m – kraujas; nužudymas; kraujo giminė.

sānus, a, um – sveikas, protingas, geros būklės.
sapiēns, entis – išmintingas.
sapientia, ae, f – išmintis, akylumas.
satis – pakankamai, užtenka.
scelus, eris, n – piktadarystė, nelaimė, niekšas.
schola, ae, f – mokykla.
scientia, ae, f – žinojimas, mokslas, žinios.
scīlicet – žinoma, aišku.
scio, scīvi, scītum, scīre – žinoti, suprasti.
scrībo, scrīpsi, scrīptum, scrībere – rašyti, sudėstyti, atvaizduoti.
Scytha, ae, m – skitas.
sē – save, savimi.
sēcessio, ōnis, f – pasitraukimas.
seco, secui, sectum, secāre – pjauti, žeisti, atskirti.
sēcrētō – atskirai, slaptai.
sēcum – su savimi.
secundum – pagal.
secundus, a, um – antras.
secūris, is, f – kirvukas.
sed – bet.
sedeo, sēdi, sessum, sedēre – sėdėti, posėdžiauti, laikytis.
seditio, ōnis, f – maištas, sukilimas.
semel – vienąkart.
semino, āvi, ātum, āre – sėti.
sēmis, semissis, m – pusė aso.
semper – visuomet, visados.
senātor, ōris, m – senatorius.
senātus, ūs, m – senatas.
senatusconsultum, i, n – senato nutarimas.
sēnī, ae, a – po šešis.
senectus, ūtis, f – senatvė.
sensus, ūs, m – pojūtis, supratimas, jausmas, nuotaika.
sententia, ae, f – nuomonė, sprendimas, mintis, posakis.
sentio, sēnsi, sēnsum, sentīre – jausti, suprasti, spręsti.
separatio, ōnis, f – atskyrimas.
sēparo, āvi, ātum, āre – atskirti.
se-pelio, pelīvi, pultum, pelīre – palaidoti, sunaikinti.
sequester, tris, tre – tarpininkaujantis.
sequor, secūtus sum, sequi – sekti, pasiduoti, siekti.

sermo, ōnis, m – pokalbis, šneka.
servīlis, e – vergiškas.
servio, īvi, ītum, īre – tarnauti, vergauti, atsiduoti.
servitūs, ūtis, f – vergija, vergavimas.
servo, āvi, ātum, āre – saugoti, tesėti, išlaikyti.
servus, i, m – tarnas, vergas.
sevēritās, ātis, f – griežtumas, kietumas.
sevērus, a, um – griežtas, žiaurus, stiprus.
sexus, ūs, m – lytis.
sī – jeigu.
sibi – sau.
sīc – taip, tokiu būdu.
Siciliēnsis, e – sicilietis.
sīcubi – jei kur nors.
Siculi, ōrum, m – siciliečiai.
sīcutī – kaip, tarsi.
sīgnificātio, ōnis, f – paženklinimas, pritarimo ženklas.
sīgnifico, āvi, ātum, āre – parodyti, paskelbti.
sīgnum, i, n – ženklas, žymė.
silentium, ii, n – tyla, tylėjimas, poilsis.
sileo, silui, –, silēre – tylėti, nieko neveikti, nutylėti.
simplicitās, ātis, f – naivumas.
similis, e – panašus, toks pats.
similiter – panašiai.
si modo – jei tik.
simul – drauge, kartu.
sine – be.
singillātim – po vieną, atskirai.
singulāris, e – atskiras, asmeninis, vienintelis.
singulus, a, um – atskiras.
sino, sīvī, situm, sinere – leisti, pakęsti.
sīquidem – jei tik.
sīve – arba.
societās, ātis, f – draugija, bendrija.
socius, ii, m – bičiulis, draugas, sąjungininkas.
socrus, ūs, f – uošvė, anyta.
sōl, sōlis, m – saulė, šiluma.
soleo, solitus sum, solēre – būti įpratusiam.
sōlitūdo, inis, f – vienatvė, bejėgiškumas.

sōlum – tiktai, vien tik.
solum, i, n – žemė.
sōlus, a, um – vienintelis.
solvo, solvi, solūtum, solvere – paleisti, atrišti.
sonticus, a, um – mirtinas, rimtas.
soror, ōris, f – sesuo.
sors, sortis, f – būrimas, likimas, lemtis.
spado, ōnis, f – kastratas, eunuchas.
speciāliter – specialiai, ypatingai.
speciēs, ēi, f – sąvoka, rūšis.
spectāculum, i, n – reginys.
specto, āvi, ātum, āre – žiūrėti, stebėti, krypti.
spēro, āvi, ātum, āre – turėti viltį.
spēs, spei, f – viltis.
spīritus, ūs, m – siela, dvasia, oras; nuotaika.
spīro, āvi, ātum, āre – kvėpuoti.
spolio, āvi, ātum, āre – plėšti, grobti.
spolium, ii, n – karo grobis.
spurius, a, um – nesantuokinis.
statim – tuojau pat.
statua, ae, f – statula.
statūra, ae, f – liemuo, ūgis.
status, ūs, m – padėtis, santvarka.
sterno, strāvi, strātum, sternere – patiesti, parblokšti, apdengti.
stipendium, ii, n – kario alga.
stirps, stirpis, f – medžio kamienas, giminė, įpėdiniai.
sto, steti, statum, stāre – stovėti, palaikyti, ryžtis, remtis, kainuoti.
struo, strūxi, strūctum, struere – krauti, pastatyti, rikiuoti.
studium, ii, n – troškimas, palankumas, šališkumas.
stultitia, ae, f – kvailumas, beprotybė.
stultus, a, um – kvailas, prastas.
stuprum, i, n – išniekinimas, paleistuvyste.
sub-do, didi, ditum, ere – padėti po kuo nors, pavesti.
sub-icio, iēci, iectum, icere – padėti po kuo nors, pajungti, pakeisti.
subscrīptio, ōnis, f – užrašas apačioje, parašas, sąrašas.
substantia, ae, f – sąstatas, esmė.
sub-venio, vēni, ventum, venīre – padėti, veikti prieš.
sub-verto, verti, versum, vertere – nuversti, panaikinti.
suc-cēdo, cessi, cessum, cedere – eiti pirmyn, prieiti, eiti po ko.

successor, ōris, m – įpėdinis.
suc-curro, curri, cursum, currere – padėti, pasiimti naštą.
suffero, sustuli, –, sufferre – palaikyti.
suf-ficio, fēci, fectum, ficere – dėti po kuo nors, išrinkti, pakakti.
suffrāgium, ii, n – balsavimas, balsavimo teisė.
suf-frāgor, gātus sum, gāri – balsuoti, paremti.
Sulla, ae, m – Sula, romėnų politikas, I a. pr. Kr.
sum, fui, –, esse – būti.
summus, a, um – aukščiausias, pagrindinis.
sūmo, sūmpsi, sūmptum, sumere – griebti, priimti, pradėti.
superī, **ōrum, m** – dangaus dievai.
superior, ius – viršutinis, vyresnis, viršijantis.
supero, āvi, ātum, āre – viršyti, įveikti, likti.
super-sum, fui, –, esse – likti, būti atliekamam.
supervacuus, a, um – nereikalingas, atliekamas.
suppedito, āvi, ātum, āre – užtekti, aprūpinti, padėti.
supplicium, ii, n – malda, bausmė, kančia.
sup-pōno, posui, positum, ponere – padėti, nugalėti, pakeisti.
suprā – viršuje, daugiau, anksčiau, aukščiau.
suprēmus, a, um – viršutinis, paskutinis.
surdus, a, um – kurčias.
suspīcio, ōnis, f – įtarimas, numanymas.
suus, a, um – savo, savasis.
Syrācūsae, ārum, f – Syrakūzai.

tabula, ae, f – lenta, sąskaitų knyga, raštas.
taceo, tacui, tacitum, tacēre – tylėti, nutylėti.
tacitus, a, um – tylus, slaptas, nutylėtas.
tālis, e – toks.
tam – tiek, taip labai.
tamen – tačiau, o.
tamquam – lyg, kaip ir.
tantulus, a, um – toks mažas.
tantum – taip labai, tiek toli.
tantus, a, um – toks, toks didelis.
tēcum– su tavimi.

tempestās, ātis, f – laikas, blogas oras, audra.
templum, i, n – šventykla.
tempto, āvi, ātum, āre – liesti, bandyti, jaudinti.
tempus, oris, n – laikas.
tendo, tetendi, tentum, tendere – tęsti, ištiesti, stengtis.
teneo, tenui, tentum, tenēre – laikyti, kreipti, suprasti.
tener, era, erum – jaunas, švelnus.
tenuis, e – plonas, menkas, žemas.
ter – triskart.
tergum, i, n – nugara.
terror, ōris, m – baimė, siaubas.
tertius, a, um – trečias.
testāmentum, i, n – testamentas.
testimōnium, ii, n – liudijimas, įrodymas.
testis, is, m – liudininkas.
theātrum, i, n – teatras.
Themistocles, is, m – Temistoklis, Atėnų politikas, V a. pr. Kr.
Tiberis, is, m – Tiberis (upė).
timeo, timui, –, timēre – bijoti.
tollo, sustuli, sublātum, tollere – pakelti, nunešti, išaukštinti, panaikinti.
tot – taip daug, tiek.
tōtus, a, um – visas.
trā-dūco, dūxi, ductum, ere – praleisti, pergabenti, pragyventi.
traho, trāxi, tractum, trahere – tempti, traukti.
trāns – anapus, už.
trānsāctio, ōnis, f – tarpininkavimas.
trāns-eo, ii, itum, īre – pereiti, peržengti, praeiti pro šalį.
trāns-fero, tuli, lātum, ferre – pernešti, perkelti.
trānslātīcius, a, um – paveldėtas, įprastas, perkeltas.
trāns-verto, verti, versum, ere – pasukti į šalį, nukreipti.
trecentī, ae, a – trys šimtai.
trēs, tria – trys.
tribūnātus, ūs, m – tribūnatas (tribūno pareigos).
tribūnus, i, m – tribūnas.
tribuo, tribui, tribūtum, tribuere – dalyti, sutikti, priskirti.
tribūtus, a, um – suskirstytas į tribas.
triplex, plicis – trilinkas, trigubas.
triumpho, āvi, ātum, āre – triumfuoti, džiaugtis.
triumphus, i, m – triumfas (iškilmės karvedžiams).

tū – tu.
tueor, tuitus sum, tuēri – stebėti, ginti, saugoti.
tulit – žr. **fero.**
tunc – tuomet.
turbo, āvi, ātum, āre – sumaišyti, supjauti, sukelti neramumą.
turpis, e – bjaurus, niekšiškas.
turpitūdo, inis, f – bjaurumas, gėda, begėdystė.
tūtēla, ae, f – globa, apsauga.
tūtor, ōris, m – globėjas, saugotojas.
tūtus, a, um – saugus.

ubi – kur, kai.
ūllus, a, um – joks, kuris nors.
ultimus, a, um – paskutinysis, seniausias, pats pirmutinis.
ultrā – ilgiau, virš, po.
umquam – žr. **unquam.**
unquam – kada nors, bet kada.
unde – iš kur.
ūnicus, a, um – vienintelis, ypatingas.
ūnus, a, um – vienas.
urbs, urbis, f – miestas.
ūsque – nuolat.
ūsque ad – iki pat.
ūsus, ūs, m – nauda, naudojimas, praktika.
ūsusfrūctus, ūs, m – uzufrukto teisė.
ut – kaip, kadangi, kad.
uter, utra, utrum – katras iš dviejų.
ūtilis, e – naudingas.
utique – šiaip ar taip, žinoma, ypač.
ūtor, ūsus sum, uti – naudotis, vartoti, naudoti.
uxor, ōris, f – žmona.

valeo, valui, valitūrus sum, valēre – pajėgti, būti stipriam.
valētūdo, dinis, f – stiprybė, galia.
vario, āvi, ātum, āre – kaitalioti, keisti, pakaitomis daryti.
vehemēns, entis – milžiniškas.
vehementer – smarkiai, stipriai.
vel – arba.
vēlōciter – greitai, skubiai.
velutī – kaip kad.
vēndo, vendidi, venditum, vendere – parduoti, išgirti.
vēneo, venii, [venitum], venīre – būti parduodamam.
venio, vēni, ventum, venīre – eiti, prasidėti, atsitikti.
vēnumdo, dedi, datum, dare – parduoti.
vēr, vēris, n – pavasaris.
verbero, āvi, ātum, āre – mušti, pliekti, įžeisti.
verbum, i, n – žodis.
vērē – tikrai, teisingai.
verisimilis, e – panašus į tiesą.
vēritās, ātis, f – tiesa, teisybė.
vērō – tikrai, žinia.
versipellis, e – besikeičiantis, apsimetantis.
versor, versātus sum, versāri – suktis, būti, užsiimti kuo nors.
verto, verti, versum, vertere – kreipti, priklausyti, sukti.
vērum, i, n – tiesa, teisingumas.
vērus, a, um – tikras.
vester, vestra, vestrum – jūsų, jūsiškis.
vestibulum, i, n – aikštelė prieš namą, įėjimas.
vestītus, ūs, m – rūbai, apdaras.
veterānus, i, m – senas kareivis.
veto, āvi, itum, āre – drausti, trukdyti.
vetus, eris – senas, senovinis.
vicem – dėl, lyg, kaip.
vīcēsimus quintus – dvidešimt penktas.
victor, ōris, m – nugalėtojas.
victōria, ae, f – pergalė.
vidēlicet – žinoma, matyt, būtent.
video, vīdī, vīsum, vidēre – matyti, žiūrėti.

videor, vīsus sum, vidēri – atrodyti, rodytis.
vidua, ae, f – našlė, netekėjusi.
vigil, is, m – sargybinis.
vigilo, āvi, āvi, ātum, āre – budėti, nemiegoti.
vīginti quinque – dvidešimt penki.
vīlis, e – pigus.
vīlla, ae, f – vila, sodyba.
vincio, vīnxi, vīnctum, vincīre – surišti, supainioti, sužavėti.
vinco, vīci, victum, vincere – laimėti, nugalėti.
vinculum, i, n – raištis, saitas, pančiai.
vindex, icis, m – gynėjas, laiduotojas, globėjas.
vindicta, ae, f – paleidimo į laisvę lazdelė.
vindico, āvi, ātum, āre – savintis, reikalauti, keršyti.
vinum, i, n – vynas.
vir, viri, m – vyras, karys.
virgo, inis, f – mergina, vestalė.
virīlis, e – vyriškas, drąsus.
viripotēns, entis – subrendusi jauna moteris.
virtūs, ūtis, f – vyriškumas, drąsa, padorumas.
vis, f – jėga, smurtas.
vīta, ae, f – gyvenimas, gyvybė.
vitiōsus, a, um – ydingas, klaidingas.
vitium, ii, n – yda, klaida.
vīto, āvi, ātum, āre – vengti, šalintis.
vīvo, vīxi, vīctum, vivere – gyventi, gyvuoti.
vīvus, a, um – gyvas, šviežias.
vocatio, ōnis, f – šaukimas, kvietimas.
voco, āvi, ātum, āre – šaukti, kviesti, vadinti.
volo, volui, –, velle – norėti.
voluntās, ātis, f – valia, noras, troškimas.
votum, i, n – įžadas, pažadas.
vōx, vōcis, f – balsas, garsas, kalba.
vulgus, i, n, m – liaudis, minia, **vulgō** – apskritai, daug, masiškai.
vulnero, āvi, ātum, āre – sužeisti, pakenkti.

P.S. Papildomai galima naudotis bet kuriuo atskiru lietuvių-lotynų kalbų žodynu.

VI. LIETUVIŲ-LOTYNŲ KALBŲ ŽODYNĖLIS

abejoti – dubito, āvi, ātum, āre.
abejotinas – dubius, a, um.
advokatas – advocātus, i, m.
aiškinti – interpretor, ātus sum, āri.
akcija; **ieškinys**; **veiksmas –** actio, ōnis, f.
akis – oculus, i, m.
aktas; **veiksmas –** actus, ūs, m.
alimentai (lėšos maitinimui) – alimenta, ōrum, n.
amžinai – in aeternum.
amžius – saeculum, i, n; **žmogaus amžius –** ātas, ātis,f.
anas – ille, illa, illud.
aneksija (prijungimas) – annexio, ōnis, f.
apeliacija – appellātio, ōnis, f.
apgaulė – falsum, i, n; fraus, fraudis, f.
apgauti – fraudo, āvi, ātum, āre.
apie – dē (su Abl.)
apipjaustymas – circumcisio, ōnis, f.
apsauga – cūstodia, ae, f; praesidium, ii, n.
apsupti; **lydėti –** cingo, cinxi, cinctum, cingere.
ar – ne, an.
arbitras (specialaus teismo teisėjas) – arbiter, tri, m.
aš – ego.
ateiti – adeo, adii, aditum, adīre.
atimti – adimo, adēmi, ademptum, adimere.
atnešti – affero, attuli, allātum, afferre.
atrodyti – videor, vīsus sum, vidēri.
atsakyti – re-spondeo, spondi, sponsum, spondēre.
atsitraukti – re-cēdo, cessi, cessum, cēdere.
atvejis, **įvykis –** cāsus, ūs, m.
augti, **didėti –** crēsco, crēvi, crētum, crēscere.
aukščiausias, **galutinis –** suprēmus, a, um.
aukštas, **gilus –** altus, a, um.
autoritetas – auctoritās, ātis, f.

baigti – finio, īvi, ītum, īre.
baisus, **žiaurus –** atrōx, ōcis.
baltas – albus, a, um.
barbaras – barbarus, i, m.
bausmė – poena, ae, f; damnatio, ōnis, f; castigatio, ōnis, f.
bausti – pūnio, īvi, ītum, īre.
bažnyčia – ecclēsia, ae, f.
be – sine (su Abl.)
bėgti – curro, cucurri, cursum, currere; fugio, fūgi, -, fugere.
belaisvis – captīvus, i, m.
bendras – commūnis, e.
beprotis, **išprotėjęs –** furiōsus, i, m.
bet, **tačiau –** sed, attamen.
bijoti – timeo, timui, -, timēre; metuo, metui, -, metuere.
byla; **priežastis –** causa, ae, f.
blogas – malus, a, um; **blogiausias –** pessimus, a, um.
brangus – cārus, a, um; pretiōsus, a, um.
brolis – frāter, tris, m.
budelis – carnifex, icis, m.
burtas – alea, ae, f.
būti – sum, fui, -, esse, **būti sveikam –** valeo, valui, -, valēre.

celibatas – caelibātus, ūs, m.
cenzorius – cēnsor, ōris, m.

daiktas; **dalykas**; **reikalas –** rēs, rei, f.
dalis – pars, partis, f.
dalyvauti – inter-sum, fui,-, esse.
darbas – labor, ōris, m.
daryti, **veikti –** facio, fēci, factum, facere, ago, ēgi, actum, agere.
daug – multum; **daugiau –** plūs; **mažiau –** minus.

debitas – debitum, i, n.
decemvyrai – decemviri, ōrum, m.
dekretas – dēcrētum, i, n.
deliktas – dēlictum, i, n.
deponavimas, **atidėjimas –** dēpositio, ōnis, f.
deportacija, **išvežimas –** dēportatio, ōnis, f.
depozitas – dēpositum, i, n.
didelis – magnus, a, um.
didesnis – maior, maius.
didžiausias – maximus, a, um.
diena; **terminas –** dies, diēi, f, m.
dievas – deus, dei, m; **deivė –** dea, deae, f.
diktatorius – dictātor, ōris, m.
dimisija – dīmissio, ōnis, f.
dirbti, **vargti**, **sirgti –** labōro, āvi, ātum, āre.
dovanoti – dōno, āvi, ātum, āre.
drąsus – audāx, ācis; fortis, e.
draugija – societās, ātis, f.
draugas – amīcus, i, m.
drausti – veto, vetui, vetitum, vetāre; prohibeo, prohibui, prohibitum, prohibēre.
dukart – bis.
duktė – filia, ae, f.
duoti – dō, dedi, datum, dare.
dvasia; **sumanymas –** animus, i, m; mens, mentis, f.
dviprasmiškas – ambiguus, a, um.
džiaugtis; **linksmintis –** gaudeo, gavīsus sum, gaudēre.

edilas – aedīlis, is, m.
ediktas – ēdictum, i, n.
eiti – eo, ii, itum, īre; vādo,vāsi, vāsum, vādere.
eiti į priekį – prōgredior, progressus sum, progredi.
eiti atgal – regredior, regressus sum, regredi.
emancipacija – ēmancipātio, ōnis, f.
ekzekucija – ex(s)exūtio, ōnis, f.
era – aera, ae, f.

faktas – factum, i, n.
formulė – fōrmula, ae, f.
forumas (aikštė, teismo vieta, susirinkimas) – forum, i, n.

galėti – possum, potui,-, posse.
galva; **asmens teisių visuma –** caput, capitis, n.
galvoti – cōgito, āvi, ātum, āre.
garbė – honor, ōris, m.
garbingas – honestus, a, um.
garsus – clārus, a, um; celeber, bris, bre.
gąsdinimas, **baimė –** terror, ōris, m.
gamta; **prigimtis –** nātūra, ae, f.
gentis, **giminė –** gēns, gēntis, f.
gerai - bene; **geriau –** melius; **labai gerai –** optimē.
geras – bonus, a, um; **geresnis –** melior, melius; **geriausias –** optimus, a, um.
gimti – nāscor, nātus, sum, nāsci.
ginti – dē-fendo, fendi, fensum, fendere.
gynėjas – vindex, icis, m; defensor, ōris, m.
gyvenimas – vīta, ae, f.
gyventi – vīvo, vīxi, victum, vīvere; habito, āvi, ātum, āre.
gyventojas – incola, ae, m, f.
globa – tūtēla, ae, f.
gražus – pulcher, chra, chrum; formōsus, a, um.
greitai – cito; **greičiau –** citius; **greičiausiai –** citissime.
griežtas – dūrus, a, um.
grįžti – revertor, reverti (versus), reverti.

į – in (su Acc.)
įgijimas – accessio, ōnis, f.
įkurti – condo, didi, ditum, dere.
ilgai – diū.
ilgas – longus, a, um.
imperatorius – imperātor, ōris, m.

imperija – imperium, ii, n.
imunitetas – immūnitās, ātis, f.
imti – capio, cēpi, captum, capere.
incestas – incestum, i, n.
indulgencija – indulgentia, ae, f.
infantas – īnfāns, ntis, m, f.
inkvizicija – inquisitio, ōnis, f.
interpeliacija – interpellatio, ōnis, f.
ir – et, atque.
įrašas – inscriptio, ōnis, f.
įrodymas – probātio, ōnis, f.
įsakymas – iussum, i, n; mandātum, i, n.
įsakyti – impero, āvi, ātum, āre; iubeo, iussi, iussum, iubēre.
įsipareigojimas – obligātio, ōnis, f.
įsipareigoti – obligo, āvi, ātum, āre.
įstatymas – lēx, lēgis, f.
iš – dē, ex (su Abl.)
išaiškėti – prōdeo, ii, itum, īre.
išgąsdinti – per-terreo, terrui, territum, terrēre.
išlaikyti, **išsaugoti –** conservo, āvi, ātum, āre.
išlaisvinti – lībero, āvi, ātum, āre.
išmintis – sapientia, ae, f.
išmokti – disco, didici, -, discere.
išrasti – invenio, vēni, ventum, venīre.
išrinkti – eligo, elēgi, electum, eligere.
iššaukti – prō-voco, āvi, ātum, āre.
ištremti – ex-pello, puli, pulsum, pellere.
išvaryti – ex-igo, ēgi, actum, agere.
išvykimas savo noru – exilium, ii, n.
įteikti, **perduoti –** mando, āvi, ātum, āre.
įvairus – varius, a, um.
įvykti – fio, factus sum, fieri.

jau – iam.
jeigu – sī.
jėga, **smurtas –** vis, f.
jis, **ji –** is, ea, id.
jurisdikcija – iūrisdictio, ōnis, f.
juriskonsultas – iūrisconsultus, i, m.

jurisprudencija – iūrisprudentia, ae, f.
jūs – vōs.
jūsų – vester, vestra, vestrum.

kad – ut; quod.
kada – quando; cum.
kada nors – quondam.
kadangi – quoniam.
kadūkas (į iždą paimtas turtas) – cadūcum, i, n.
kai – quando.
kai kuris – nōnnullus, a, um.
kaip – ut; quam.
kalba – lingua, ae, f.
kalbėtojas – ōrātor, ōris, m.
kalėjimas – carcer, eris, m.
kalnas – mōns, montis, m.
kaltė – culpa, ae, f.
kaltinimas – accusatio, ōnis, f.
kaltinti – accūso, āvi, ātum, āre.
kandidatas – candidātus, i, m.
karas – bellum, i, n.
karalius – rēx, rēgis, m.
kareivis – mīles, itis, m.
kartais – interdum.
kas – quis, quid; **kas nors –** aliquis, aliquid.
katras – uter, utra, utrum.
kažkoks – quīdam, quaedam, quoddam.
keisti, keistis – mūto, āvi, ātum, āre.
kelias – via, ae, f; iter, itineris, n.
kiekvienas – omnis, e.
kitas – alius, alia, aliud; alter, era, erum.
klaida – error, ōris, m.
klasta – dolus, i, m.
klausyti, **girdėti –** audio, īvi, ītum, īre.
kliauzulė – clausula, ae, f.
klientas – cliens, ntis, m.
klysti – erro, āvi, ātum, āre.
knyga – liber, libri, m.
kodicilas (priedas prie testamento) – cōdicillus, i, m.

kognatai (kraujo giminės) – cognāti, ōrum, m.
kolega – collēga, ae, m.
kolegija – collegium, ii, m.
kolonas – colōnus, i, m.
kolonija – colōnia, ae, f.
koncepcija (moters pastojimas) – conceptio, ōnis, f.
konfirmacija (sutvirtinimas) – confirmatio, ōnis, f.
konfiskuoti – confisco, āvi, ātum, āre.
konkubinatas (gyvenimas susidėjus) – concubinātus, ūs, m.
konsensumas – consensus, ūs, m.
konsiliumas – consilium,ii, n.
konstitucija – constitutio, ōnis, f.
konsulas – cōnsul, ulis, m.
kontraktas – contractus, ūs, m.
konventas (suvažiavimas) – conventus, ūs, m.
kooptacija (prijungimas) – cooptātio, ōnis, f.
kova – pugna, ae, f; proelium, ii, n.
kovoti – pugno, āvi, ātum, āre.
kraitis – dōs, dōtis, f.
kraštutinis – extrēmus, a, um.
kreditas – creditum, i, n.
kremacija – crematio, ōnis, f.
kūnas – corpus, oris, n.
kūrija – cūria, ae, f.
kūrinys – opus, eris, n.
kuris – quī, quae, quod.
kuris nors – quīlibet, quaelibet, quodlibet.
kviritai – quirītes, ium.

labai – valdē.
laikas – tempus, oris, n.
laimė, **sėkmė** – fortūna, ae, f.
laimėti, **nugalėti** – vinco, vīci, victum, vincere.
laimingas – fēlix, īcis; fortūnātus, a, um.
laisvas – līber, era, erum.
laisvė – lībertās, ātis, f.
laiškas – epistula, ae, f.
lavonas – cadāver, eris, n.
legatas (pasiuntinys) – lēgātus, i, m; lēgātum, i, n – t**estamento išskirtis**.

legionas – legio, ōnis, f.
lengvas – levis, e; facilis, e.
libertinas – lībertīnus, i, m.
liežuvis; **kalba –** lingua, ae, f.
liga – morbus, i, m.
lygus, **vienodas –** aequus, a, um.
liktorius – līctor, ōris, m.
lotynas – Latīnus, i, m; **lotyniškas –** Latīnus, a, um.
luomas – ōrdo, inis, m.

magistras – magister, tri, m.
magistratas – magistrātus, ūs, m.
maitinti – alo, alui, alitum, alere.
mancipacija – mancipātio, ōnis, f.
manyti, **vertinti –** cēnseo, ui, censum, cēnsēre; sentio, sēnsi, sēnsum, sentīre.
mano, **manasis –** meus, mea, meum.
mąstyti, **galvoti –** cōgito, āvi, ātum, āre.
matyti, **žiūrėti –** video, vīdi, vīsum, vidēre.
mažinti – minuo, minui, minūtum, minuere.
mažas – parvus, a, um.
mažesnis – minor, minus.
mažiausias – minimus, a, um.
mergina – virgo, inis, f.
mes – nōs.
metai – annus, i, m.
miegoti – dormio, īvi, ītum, īre.
miestas – urbs, urbis, f; oppidum, i, n.
ministras, patarnautojas – minister, tri, m.
miręs – mortuus, a, um.
mirti – morior, mortuus sum, mori.
mirtis – mors, mortis, f.
mobilus, **judrus –** mōbilis, e.
mokytas – doctus, a, um.
mokyti – doceo, cui, ctum, cēre.
mokytis – disco, didici, –, discere.
mokytojas – magister, tri, m; **mokytoja –** magistra, ae, f.
mokslas – scientia, ae, f.
moratorijus – moratorium, ii, n.
moteris – fēmina, ae, f; mulier, eris, f.

motina – māter, mātris, f.
mūsų – noster, tra trum.
mūšis – pūgna, ae, f; proelium, ii, n.

naktis – nox, noctis, f.
namas – domus, ūs, f.
narsus – fortis, e.
naudoti(s) – ūtor, ūsus sum, ūti.
naujas – novus, a, um.
ne – nōn; **ne tik**..., **bet ir –** non sōlum, sed etiam.
nebūti, **nedalyvauti –** absum, āfui, –, abesse.
negu – quam.
negarbė – nefās; infamia, ae, f.
negalimas – impossibilis, e.
neigti – nego, āvi, ātum, āre.
nekaltas – innōcens, ntis.
nepanašus – dissimilis, e.
nes – nam.
neteisingumas – iniūria, ae, f.
neturįs teisinės gynybos; nuogas – nūdus, a, um.
nežinojimas – ignorantia, ae, f.
nė vienas – nūllus, a, um.
niekas – nēmo (apie asmenį); nihil.
nobilis – nōbilis, īs, m.
norėti – volo, volui, –, velle.
nota – nota, ae, f.
nubausti – pūnio, īvi, ītum, īre.
nugalėti – supero, āvi, ātum, āre.
nuosavybė – dominium, ii, n; patrimonium, ii, n.
nusikaltimas – crīmen, inis, n; scelus, eris, n.
nuspręsti – cōnstituo, cōnstitui, cōnstitūtum, cōnstituere.
nužudymas – caedes, is, f; parricīdium, ii, n.
nužudyti – neco, āvi, ātum, āre.

o – autem.
okupacija – occupātio, ōnis, f.

optimatas – optimātus, i, m.
oratorius – ōrātor, ōris, m.

pabaiga – finis, finis, m.
padaryti – facio, fēci, factum, facere.
padėti – adiuvo, adiūvi, adiūtum, adiūvāre.
pagalba – auxilium, ii, n.
pagrobti – rapio, rapui, raptum, rapere.
paimti, užimti – occupo, āvi, ātum, āre.
pajėgos – cōpiae, ārum, f.
paleisti, išlaisvinti – ab-solvo, solvi, solūtum, solvere.
palikimas – hērēditās, ātis, f.
paktas – pactum, i , n.
panašus – similis, e.
papirkinėjimas – ambitus, ūs, m.
paprotys – mōs, mōris, m.
parduoti – vēndo, vēndidi, vēditum, vēndere.
pas – apud.
pasaulis – mundus, i, m; orbis terrārum.
pasikėsinimas – conātus, ūs, m.
pasiuntinys – legātus, i, m.
patricijus – patricius, ii, m.
patronas – patrōnus, i, m.
pats – ipse, ipsa, ipsum.
paveldėtojas – hēres, hērēdis, m.
pavesti, patikėti – dēlēgo, āvi, ātum, āre.
pelnas – lucrum, i, n.
pergalė – victōria, ae, f.
pėstininkas – pedes, itis, m.
pilietinis - cīvīlis, e.
pilietis – cīvis, is, m.
piktnaudžiavimas – abūsus, ūs, m.
pirkimas-pardavimas – emptio venditio.
pirkti – emo, ēmi, ēmptum, emere.
plebėjai – plēbei, ōrum; plēbs, plebis, f.
po – post (su Acc.)
pradėti, prasidėti – coepi, coeptum, coepisse.
pradžia – initium, ii, n; principium, ii, n.
prekė – merx, mercis, f.

prezumpcija – praesumptio, ōnis, f.
pretorius – praetor, ōris, m.
prevencija – praeventio, ōnis, f.
priesaika – iūsiurandum, i, n.
priešas – hostis, is, m.
prieš – ante; contra (su Acc.)
priežastis – causa, ae, f.
priežiūra – cūra, ae, f.
prievarta, smurtas – vīs, f.
prievartavimas (turto) – repetundae, ārum, f.
princepsas – prīnceps, ipis, m.
privilegija – privilēgium, ii, n.
puikus – magnificus, a, um; praeclārus, a, um.

raitelis – eques, equitis, m.
ranka; valdžia – manus, ūs, f.
rašyti – scrībo, scrīpsi, scrīptum, scribere.
reikia – oportet, oportuit, -, oportēre.
rinkti; skaityti – lego, lēgi, lēctum, legere.
rytoj – crās.
rodyti – mōnstro, āvi, ātum, āre.
Roma – Rōma, ae, f.
romėnas – Rōmānus, i, m; **romėniškas –** Romānus, a, um.
rūpintis – cūro, āvi, ātum, āre.

sąjunga – societās, ātis, f.
sąjungininkas, draugas – socius, ii, m.
sakyti, kalbėti – dīco, dīxi, dictum, dīcere.
sankcija – sānctio, ōnis, f.
santuoka – mātrimōnium, ii, n.
saugotis – caveo, cāvi, cautum, cavēre.
savo, savasis – suus, sua, suum.
sąžiningumas – fides, fidei, f.
sėdėti – sedeo, sēdi, sessum, sedēre.
senas – vetus, eris; **senovinis –** antiquus, a, um.
senatas – senātus, ūs, m.

servitūtas – servitūs, ūtis, f.
sesuo – soror, ōris, f.
siela – animus, i, m.
siųsti – mitto, mīsi, missum, mittere.
skirti – assigno, āvi, ātum, āre.
sklypas – ager, agri, m.
sostinė – caput, capitis, n.
spręsti, manyti – arbitror, ātus sum, āri.
statutas – statūtum, i, n.
stiprus – firmus, a, um.
su – cum (su Abl.)
sveikas – sānus, a, um; salūber, bris, bre.

šaukti, kviesti – voco, āvi, ātum, āre.
šeima, šeimyna – familia, ae, f.
šeimininkas, valdovas – dominus, i, m.
šeimynos tėvas – pater familiās.
šiandien – hodie.
širdis – cor, cordis, n.
šitas – hic, haec, hoc.
švarus, doras – castus, a, um.
šventykla – templum, i, n.
šventvagystė – sacrilegium, ii, n.
šviesa – lūx, lūcis, f.

taika – pāx, pacis, f.
taisyklė – rēgula, ae, f.
tarp – inter (su Acc.)
tarpuvaldis – interregnum, i, n.
tarsi, lyg – quāsi; sicut.
tas – ille, illa, illud; is, ea, id.
tas pats – īdem, eadem, idem.
tauta, žmonės – populus, i, m.
tavo, tavasis – tuus, tua, tuum.
tebūnie – fiat; esto.
teisė – iūs, iūris, n.

teisėjas – iūdex, iūdicis, m.
teisėtas – iūstus, a, um.
teisingumas – aequitās, ātis; iustitia, ae, f.
teismas – iūdicium, ii, n; forum, i, n.
testamentas – testamentum, i, n.
tėvas – pater, patris, m.
tėvynė – patria, ae, f.
tiesa – vēritās, ātis, f.
tik – sōlum; tantum.
tikėti – credo, credidi, creditum, credere.
tikėtis, viltis – spēro, āvi, ātum, āre.
tikras – vērus, a, um.
tyrimas, tardymas – quaestio, ōnis, f.
toks – tālis, e.
triba – tribus, ūs, m.
tribūnas – tribūnus, i, m.
trumpas – brevis, e.
tu – tū.
turėti – habeo, bui, bitum, bēre.
turtingas – dīves, itis.
tvarkyti – administro, āvi, ātum, āre.

upė – flūmen, inis, n; fluvius, ii, m.
už, be, virš – extra (su Acc.)
užkariauti – expūgno, āvi, ātum, āre.
užmiršti – obliviscor, oblītus sum, oblīvisci.
užmušti – neco, āvi, ātum, āre.
užstatas – sacramentum, i, n.

vadas – dux, ducis, m.
vadinti – appello, āvi, ātum, āre.
vadovauti – dūco, dūxi, ductum, dūcere; praesum, praefui, -, praeesse.
vagystė – furtum, i, n.
vaisius – fructus, ūs, m.
vakar – heri.
valda – patrimonium, ii, n.

valdyti – regno, āvi, ātum, āre; guberno, āvi, ātum, āre.
valdžia – imperium, ii, n; potestās, ātis, f.
valgyti – edo, ēdi, ēssum, edere.
valstybė – cīvitās, ātis, f.
vanduo – aqua, ae, f.
vardas – nōmen, inis, n.
veikti, daryti – ago, ēgi, actum, agere.
vergas – servus, i, m.
vestalė – virgo Vestālis.
vidurys – medium, ii, n.
vieta – locus, i, m.
viešas – pūblicus, a, um.
vyras – vir, viri, m.
visada – semper.
visas – tōtus, a, um; omnis, e.

žemdirbys – agricola, ae, m.
žemė – terra, ae, f; solum, i, n; humus, i, f.
žinoti – scio, scīvi, scītum, scīre.
žiūrėti – specto, āvi, ātum, āre.
žmogus, vyras – homo, inis, m.
žmogžudystė – homicīdium, ii, n.
žmona – uxor, ōris, f.
žodis – verbum, i, n.
žūti – intereo, ii, itum, īre.

VII. PRIEDAI

1. STUDENTŲ HIMNAS GAUDEAMUS

Šiandien daugelyje Europos universitetų giedamo studentų himno „Gaudeamus igitur“ istorija gana ilga. Himnas kilęs iš klajojančių studentų (vagantų) užstalės dainos ir žinomas nuo XIII amžiaus. Paryžiaus nacionalinėje bibliotekoje saugomas seniausias šio himno lotyniškas rankraštis datuotas 1267 metais. Tekstas per ilgą laiką keitėsi, ir šiuo metu egzistuoja keletas ilgesnių bei trumpesnių jo variantų.

Dabartinį nusistovėjusį lotyniškąjį himno kanoną, remdamasis viduramžių tekstu, sukūrė vokiečių poetas C. W. Kindlebenas ir publikavo Halėje 1781 m. Jam buvo pritaikyta XV a. flamandų kompozitoriaus Johanneso Okenheimo melodija.

Šio teksto žodžiai (dabar dažniausiai giedamos tik trys paryškintos strofos) verčia susimąstyti apie gyvenimo prasmę, apie mokslo svarbą, apie akademinės bendruomenės ryšių tvirtumą.

1. Taigi džiaukimės,
   Kol esame jauni:
   Po malonios jaunystės,
   Po sunkios senatvės
   Mus priglaus žemė.

2. Mūsų gyvenimas trumpas,
   Greitai pasibaigs:
   Ateis mirtis staigiai,
   Pagrobs mus nuožmiai,
   Nieko nepasigailės.

3. Tegyvuoja merginos,
   Mielos ir žavios,
   Tegyvuoja moterys,
   Švelnios ir meilios,
   Geros ir darbščios.

4. Tegyvuoja Akademija,
   Tegyvuoja profesoriai,
   Tegyvuoja kiekvienas narys,
   Tegyvuoja visi nariai,
   Tegu visada klesti.

5. Tegyvuoja ir respublika,
   Ir kas ją valdo,
   Tegyvuoja mūsų miestas,
   Mecenatų dosnumas,
   Kurie mus čia globoja.

1. *Gaudeāmus igitur,*
Iuvenes dum sumus! } *bis*
Post iucundam iuventūtem,
Post molestam senectūtem
Nos habēbit humus. } *bis*

2. *Vita nostra brevis est,*
Brevi finiētur, } *bis*
Venit mors velociter,
Rapit nos atrociter,
Nemini parcētur. } *bis*

3. *Vivant omnes virgines*
Graciles, formōsae! } *bis*
Vivant et mulieres
Tenerae, amabiles,
Bonae, laboriōsae! } *bis*

4. *Vivat Academia!*
Vivant professōres! } *bis*
Vivat membrum quodlibet,
Vivant membra quaelibet!
Semper sint in flore! } *bis*

5. *Vivat et Respublica,*
Et qui illam regunt! } *bis*
Vivat nostra civitas,
Maecenātum caritas,
Qui nos hic protēgunt! } *bis*

GAUDEAMUS

Mišriam chorui

2. ROMĖNŲ TEISĖS STRUKTŪRA

<table>
<tr><td colspan="4">Persōnae (asmenys) – Teisės subjektas</td><td colspan="8">Res (daiktai) – Teisės objektas</td><td>Actiōnes-
Teisių gynyba</td></tr>
<tr><td colspan="2">status libertātis
(laisvės statusas)</td><td colspan="4">status civitātis
(pilietybės statusas)</td><td>In
patrimonio</td><td>Extra
patrimonium</td><td>Divīni
iuris</td><td>Humāni
iuris</td><td>Corporāles</td><td>In-
corporāles</td><td></td></tr>
<tr><td colspan="2" rowspan="2">liberi
(laisvieji)</td><td rowspan="2">servi
(vergai)</td><td rowspan="2">Cīves
Romāni</td><td rowspan="2">Latīni</td><td rowspan="2">Peregrīni</td><td rowspan="2">Dediticii</td><td rowspan="2"></td><td rowspan="2"></td><td rowspan="2">Res religi-
ōsae</td><td>Res
publicae</td><td>Res
mancīpi</td><td>Hereditas</td><td rowspan="2"></td></tr>
<tr><td>Res
privātae</td><td>Res nec
mancīpi</td><td>Obligatiōnes
Servitūtes</td></tr>
<tr><td colspan="2">ingenui
(gimę laisvi)</td><td rowspan="2"></td><td>sui
iuris</td><td rowspan="2">prisci</td><td rowspan="2"></td><td rowspan="2"></td><td rowspan="2"></td><td rowspan="2"></td><td rowspan="2">Res
sacrae</td><td rowspan="2"></td><td rowspan="2"></td><td rowspan="2"></td><td rowspan="2"></td></tr>
<tr><td colspan="2">libertīni
(atleistiniai)</td><td>aliēni
iuris</td></tr>
<tr><td rowspan="3">capitis deminutio
(teisių apribojimas)</td><td>minima</td><td rowspan="3"></td><td rowspan="3"></td><td rowspan="2">coloniarii</td><td rowspan="3"></td><td rowspan="3"></td><td rowspan="3"></td><td rowspan="3"></td><td rowspan="3">Res sanctae</td><td rowspan="3"></td><td rowspan="3"></td><td rowspan="3"></td><td rowspan="3"></td></tr>
<tr><td>media</td></tr>
<tr><td>maxima</td><td>Juniāni</td></tr>
</table>

3. PAGRINDINĖS ROMOS ISTORIJOS DATOS

754/753 m. pr. Kr. – legendinė Romos miesto įkūrimo data. Pirmasis šią datą mini romėnų istorikas Varonas. Nuo šios datos iki 510 m. pr. Kr., kada buvo išvytas paskutinis karalius Tarkvinijus Išdidusis, Romos valstybėje valdė 7 karaliai (karališkasis laikotarpis).

510–30 m. pr. Kr. – Respublikos laikotarpis. 30 m. pr. Kr. į valdžią galutinai atėjo Augustas Oktavianas. **V–III a. pr. Kr.** – vyko kova tarp patricijų ir plebėjų už socialinį bei politinį lygiateisiškumą, plebėjų pergale pasibaigusi 287 m. pr. Kr.

451–450 m. pr. Kr. – veikė decemvyrų komisija, surašiusi Dvylikos lentelių įstatymus.

256 m. pr. Kr. – romėnai galutinai įsigali centrinėje ir pietų Italijoje.

264-146 m. pr. Kr. – vyksta trys pūnų karai (romėnų karai su Kartagina).

133 m. **pr. Kr**. – Tiberijaus Sempronijaus Grakcho tribūnatas.

106–43 m. pr. Kr. – politinio veikėjo, rašytojo ir oratoriaus Marko Tulijaus Cicerono gyvenimas.

100–44 m. pr. Kr. – karvedžio ir politinio veikėjo Gajaus Julijaus Cezario gyvenimas.

87–82 m. pr. Kr. – Marijaus ir jo šalininkų valdymas Romoje.

82–79 m. pr. Kr. – Lucijaus Kornelijaus Sulos diktatūra.

63 m. pr. Kr.–14 m. – Gajaus Cezario Oktaviano (Augusto) gyvenimas.

49–45 m. pr. Kr. – pilietinis karas tarp Gajaus Julijaus Cezario ir jo priešininkų.

27 m. pr. Kr.–14 m. – Augusto principatas.

14–37 m. – Tiberijaus principatas.

37–41 m. – Gajaus Cezario (Kaligulos) principatas.

41–54 m. – Klaudijaus principatas.

54–68 m. – Nerono principatas.

69–79 m. – Vespasiano Flavijaus principatas.

79–81 m. – Tito Flavijaus principatas.

81–96 m. – Domitiano Flavijaus principatas.

96–192 m. – Antoninų dinastijos valdymas (Nerva 96–98, Trajanas 98–117, Hadrianas 117–138, Antoninas Pijus 138–161, Markas Aurelijus 161–180, Komodas 180–192).

193–235 m. – Severų dinastijos valdymas (Septimijus Severas 193–211, Aurelijus Antoninas (Karakala) 211–217, Aleksandras Severas 222–235).

235–284 m. – „kareiviškų imperatorių“ epocha. Politinė imperijos krizė.

284–305 m. – imperatoriaus Diokletiano valdymas.

306–337 m. – imperatoriaus Konstantino valdymas.

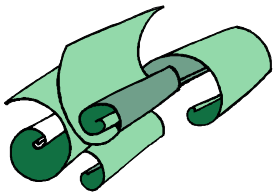
361–363 m. – imperatoriaus Juliano valdymas.

379–395 m. – Teodosijaus I valdymas.

395 m. – Romos imperijos skilimas į rytinę ir vakarinę dalis.

455 m. – Romą sugriauna vandalai.

476 m. – nuo sosto nuverstas Romulas Augustulas. Tradicinė vakarinės Romos imperijos žūties data.

LITERATŪRA

1. **Girard P.** Romėnų teisė, 1-2-3 t. Kaunas, 1931–1933.
2. **Kazlauskas B.** Lotynų kalba (vadovėlis teisininkams). Vilnius, 1968.
3. **Kuzavinis K., Valkūnas L.** Vox Latina. Kaunas, 1997.
4. **Abbot F. F.** The accent in vulgar and formal Latin. Chicago, 1907.
5. **Huchthausen L.** Lexikalisches Minimum und Anordnung des grammatischen Stoffes. Das Altertum, 1963, bd. 9, hf. 3.
6. **Lord H. C.** A structtural latin course. London, 1951–1952.
7. **Бартошек М.** Римское право. Москва, 1989.
8. **Кацман Н. Л.** Методика преподавания латинского языка. Москва, 1979.
9. **Козаржевский А.** Учебник латинского языка. Москва, 1981.
10. **Тронский И. М.** Историческая грамматика латинского языка. Москва, 1960.
11. **Veličkienė A. T.** Ratio scripta. Vilnius, 2003.

Veličkienė, Aleksandra Teresė

Ve93 Lotynų kalba: vadovėlis teisininkams: trečioji pataisyta ir papildyta laida. – Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2010. – 280 p., iliustr.

Bibliogr.: p. 279.

ISBN 978-9955-19-194-0

Šis vadovėlis nėra parengtas tradiciniu būdu: gramatika, tekstai, žodynėlis. Kadangi lotynų kalba ne filologams dėstoma labai trumpai ir tikslas yra tik pagilinti specialybės (teisės, istorijos, filosofijos) žinias, svarbu, kad studentas, mokydamasis morfologijos, fonetikos bei sintaksės, rastų kuo daugiau teisės šaltinių, frazeologijos, terminų bei romėnų juristų definicijų. Todėl į vadovėlį įtraukti netradiciniai skyriai: ***Romėnų teisės terminai***, ***Apibrėžimai***, ***Frazeologija****. Šių skyrių medžiaga padės rašant kursinius, bakalaurų bei magistrų darbus, rengiant pranešimus, kai būtini Europos valstybių teisės istorijos elementai.*

Šiuo vadovėliu galės naudotis ne tik studentai, bet ir visi, kas savo darbe susiduria su Europos teisės istorija, lotyniškos kilmės tarptautine leksika, romėnų teisės terminais – istorikai, politikai, mokytojai.

UDK 807.1(075.5):34

Aleksandra Teresė Veličkienė
LOTYNŲ KALBA
Vadovėlis teisininkams
Trečioji pataisyta ir papildyta laida

Redagavo ir korektūrą skaitė *Violeta Radvilienė*
Maketuotoja *Regina Silkovienė*
Viršelio autorė *Stanislava Narkevičiūtė*

SL 585. 2010 09 22. 11,18 leidyb. apsk. l.
Tiražas 150 egz. Užsakymas .
Išleido Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, Ateities g. 20, LT-08303 Vilnius.
Tinklalapis internete www.mruni.eu
Elektroninis paštas leidyba@mruni.eu
Spausdino UAB „Baltijos kopija“, Kareivių g. 13 b, LT-09109 Vilnius.
Tinklalapis internete www.kopija.lt
El. paštas info@kopija.lt